

МОСТОВИ

ЧАСОПИС ЗА ПРЕВОДНУ КЊИЖЕВНОСТ

★★★★★ БРОЈ 152 ★★★★★ 2012 ★★★★★

Током своје четрдесетдвогодишње историје *Мосџови* су три пута променили графички изглед. Сада је пред нама, у свом четвртом руху, нови број *Мосџова* – резултат рада нове редакције и новог главног уредника, шестог по реду од оснивања часописа.

Иако се свако доба може сматрати неизвесним, понеко је ипак неизвесније од других. Ово у којем живимо вероватно се може подичити необично високим степеном неизвесности. А у таквом је времену незахвално давати обећања и најављивати програме. Обећања би се могла показати неостварљивим, а програми неизводљивим. Ипак, нешто се може рећи. Нова редакција поштоваће традицију *Мосџова*. Нешто ће задржати, унеће нешто ново. Можда ће вратити нешто заборављено. У сваком случају, настојаће да одржи живим дух часописа и његову способност да саобраћа с публиком. Настојаће да представи читаоцима занимљиве прилоге из различитих области, односно својеврстан пресек преводне књижевности. Настојаће да одржава равнотежу између књижевних жанрова и родова, али и између националних књижевности и језика с којих се преводи.

Редакција се нада да ће је чланство УКПС-а подржати у овим настојањима и да ће се одазвати позиву на сарадњу који му овом приликом упућује.

Душко Паунковић

МОСТОВИ

ЧАСОПИС ЗА ПРЕВОДНУ КЊИЖЕВНОСТ

БЕОГРАД ■ ГОДИНА XL ■ БРОЈ 152 ■ ЛЕТО 2012

Антонио Табуки: СУБОТА ПО ПОДНЕ / Превела са италијанској Ана Србиновић... 05 ■ ПИСАЊЕ ЈЕ ТИШИНА / Превела са италијанској Елизабети Васиљевић... 19 ■ БЕЛЕШКА: Е. Васиљевић... 24 ■

Петер Хајноци: ЧОВЕК КОЈИ СЕ ШУМОМ ОСВЕТЉАВА / Превео с мађарској Марко Чугић... 26 ■

Анатолиј Каменски: ЖЕНА / Превела с руској Дејана Николић... 36 ■

Марио Ди Карваљо: НЕСВАКИДАШЊИ РАТ У АВЕНИЈИ ГАГО КОТИЊО / Превела с иорџијалској Весна Стиаменковић... 49 ■

Јевгениј Кропивницки: ПЕСМЕ / Превео с руској Душко Паунковић... 55 ■

Џејн Остин: ИСТОРИЈА ЕНГЛЕСКЕ / Превела са енглеској Јелена Вишезовић... 67 ■

Жил Верн: ЖИЛ БРАЛТАР / Превела с француској Тина Трајковић-Филиповић... 76 ■ М. Константиновић: ДА ЛИ ЈЕ НОМО SAPIENS КАРИКА КОЈА НЕДОСТАЈЕ?... 81 ■

Феридун Заимоглу: ЕКОНОМИЈА ЛИБИДА / Превела с немачкој Јелена Косић-Томовић... 87 ■

Наташа Герке: ФРАКТАЛИ / Превела с њољској Снежана Ђукановић... 103 ■

Аугер Гислен Де Бузбек: ДРУГО ПИСМО ИЗ ТУРСКЕ / Превео с латинској Дејан Ацовић... 109 ■

ПОГЛЕДИ

Андре Конт-Спонвил: ВЕРНОСТ / Превела с француској Мира Вуковић... 120 ■

О ЈЕЗИКУ

Карл Краус: ОВДЕ СЕ ГОВОРИ И СКРНАВИ НЕМАЧКИ / Превела с немачкој Јелена Косић-Томовић... 130 ■

О КЊИЖЕВНОСТИ

Бернхард Шлинк: КЊИЖЕВНОСТ КАО ИНСТИТУЦИЈА / *Превела с немачкој Сйоменка Крајчевић...* 133 ■

О ПРЕВОЂЕЊУ

Лучија Болдрини: УПОРЕДНА КЊИЖЕВНОСТ И ПРЕВОЂЕЊЕ, ИСТОРИЈСКИ ЛОМОВИ И ОТВОРЕНЕ ДЕБАТЕ / *Превео са енглеској Ђорђе Томић...* 141 ■ **Жарко Миленић:** ЈАДНО КЊИЖЕВНО ПРЕВОЂЕЊЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ... 156 ■

IN MEMORIAM

СЕЃАЊЕ НА РАДМИЛУ ШАЛАБАЛИЋ / М. Константиновић... 159 ■ МИХАЈЛО ПАВЛОВИЋ 1926–2012 / А. Вујовић... 161 ■ ЉУБИША РАЈИЋ 1947–2012 / В. Бајац... 163 ■

ХРОНИКА

АКТИВНОСТИ УКПС ЈАНУАР 2012 – АВГУСТ 2012. / В. Стаменковић... 165 ■

ДРАМА

Сајмон Британ: МИРИС ГЛОГА / *Превео са енглеској Драјан Пурешкић...* 167 ■

ПРЕВОДИОЦИ

Ана Србиновић... 201 ■ Ана Вујовић... 201 ■ Весна Стаменковић... 201 ■ Владислав Бајац... 201 ■ Дејан Ацовић... 201 ■ Дејана Николић... 202 ■ Драган Пурешкић... 202 ■ Душко Паунковић... 202 ■ Ђорђе Томић... 202 ■ Елизабет Васиљевић... 202 ■ Жарко Миленић... 202 ■ Јелена Витезовић... 202 ■ Јелена Костић–Томовић... 202 ■ Марко Чудић... 203 ■ Милош Константиновић... 203 ■ Мира Вуковић... 203 ■ Снежана Ђукановић... 203 ■ Споменка Крајчевић... 203 ■ Тина Трајковић–Филиповић... 203 ■

Антонио Табуки
СУБОТА ПО ПОДНЕ

Превела са италијанског Ана Србиновић

Био је на бициклу, рекла је Нена, на глави је имао марамицу са чворићима, добро сам га видела, и он је мене видео, требало му је нешто из куће, то сам схватила, али је пројурио као да не може да се заустави, било је тачно два.

Нена је у то доба носила протезу на горњим зубима који су јој тврдоглаво расли укосе, имала је рићкасту мачку коју је звала „мој Белафонте“ и проводила је дане певушећи Банана Боут, заправо звиждућући, јер је захваљујући тим зубима одлично звиждала, боље од мене. Чинило се да то маму страшно нервира, али је обично није грдила већ би само рекла ма остави на миру ту сироту животињицу, или пак када се видело да је тужна и правила се да дрема у фотељи, а Нена је трчкарала по башти испод олеандра, где је била направила своју кућицу, стала би поред прозора, склонила прамен косе који јој се залепио од зноја, и безвољно, не као да је прекорева, већ као да сама за себе јадикује, као да мрмља какву жалопојку, рекла ма престани да звиждиш те глупости, мислиш ли да је то умесно, а усталом, знаш да није пристojно звиждати.

Ненина кућица састојала се од плаве платнене лежаљке, татине омиљене, коју је она наслонила на два ћупа од теракоте са калином, као да су зид. По леји која је служила као под распоредила је све своје лутке (своје „пријатељчице“), сиротог Белафонтеа везаног за поводац и један ружичасти лимени телефон, тетка Ивонин прошлогодишњи поклон за мој имендан, који сам потом проследио њој. Уосталом, никада ми се није допадао, био је глупава и посве непримерена играчка за дечака мојих година, али треба бити трпељив и васпитан, говорила је мама, тетка Ивоне није имала децу, не зато што их није желела, сиротица, па није имала представу које су играчке прикладне за једног дечака. Истини за вољу, тетка Ивоне није имала представу ни о чему, чак ни шта рећи у извесним приликама, била је ужасно расејана, увек би каснила на састанке, а када је долазила возом да нас посети, увек би нешто заборавила, не секирај се, говорила је мама, сва срећа да си нешто заборавила, иначе тешко

нама; а тетка Ивоне би се насмешила као девојчица која је нешто скривила, гледајући изгубљено у своје торбе које је оставила у предворју, док је напољу такси трубио како би је подсетио да треба да плати вожњу. И тако, због те своје природе, починила је „неопростив гаф“, како је рекла и тиме погоршала ситуацију док је мама јецала на софи (мада јој је мама после одмах опростила), када је дошла у нашу кућу после несреће, најавивши се телефоном на који се јавио стари Томазо, ког је замолила да пренесе изразе њеног поштовања младом господину официру, а онај глупави Томазо је то мами поновио кроз сузе, али шта си могао да радиш, боловао је од артериосклерозе, премда ни као млад није био нарочито бистар, чуо сам много пута да то кажу; поновио је то док је мама разговарала са нотарем у салону, тог пакленог дана кад је морала на све да мисли, „на све изузев на оно на шта је уистину желела да мисли, сама са својим болом“. Истини за вољу, тетка Ивоне је већ годинама понављала тај поздрав, била је то пошалица настала још четрдесет прве, када су се тата и мама заручили, он је био официр у Ла Специји, а како би она и тетка Ивоне дошле на одмор изнајмио је у Рапалу малу вилу чија је власница била једна углађена госпођа која није пропуштала прилику да истакне своје аристократско порекло, прилично сумњиво додуше, и волела је да ћаска док је заливала башту, а мама и тетка Ивоне седеле на тераси и уживале у свежем ваздуху, и увек би на крају разговора изразила своје поштовање младом господину официру, што је бескрајно засмејавало тетку Ивоне, која би одмах побегла са терасе како би могла сита да се исмеје.

И тако би мама, тих летњих поподнева после ручка, седећи заваљена у фотељи са марамицом преко очију, када би чула Нену како звиждуће Банана Боут, само уздахнула и одмахнула руком. Ма нека је, срдашце сирото, чуо сам тетку Ивоне како каже, кад ће да буде срећна ако не у њеним годинама, остави је на миру. А мама је, сузних очију, климнула главом кршећи руке.

Тетка Ивоне је дошла да се опрости почетком маја, изгледала је скрушено у својој расејаности, рекла је драга моја, схватићеш, не можемо то да одбијемо, Родолфо овде више не може да остане, знаш да су се сви бацили на њега као шакали, не прође ни дан а да не осване на финансијским страницама, постало је неподношљиво, као да је директор Народне банке, а уосталом знаш, та позиција у Швајцарској је ствар престижа, децу немамо, нажалост, његово једино задовољство је каријера, не могу ваљда да му ускратим смисао живота, било би *нехумано*, али Лозана није на крају света, зар не?, виђаћемо се макар једном годишње, ми ћемо свакако већ у септембру доћи овамо, а ви, кад год пожелите да дођете, кућа вам је отворена. Била је недеља ујутру. Мама је имала црни вео, јер је већ била спремна за мису, седела је непомично на столици и зурила испред себе, преко

главе тетке Ивоне, која је седела наспрам ње, преко бифеа у салону, који се налазио иза тетке Ивоне, и лагано климала главом, помирљиво и резигнирано, са изразом пуним разумевања и нежности.

Недеље су постале неупоредиво тужније без посета тетке Ивоне. Када је она долазила владала је макар нека живост, боље рећи гунгула, јер би банула изненада и телефон је непрестано зврјао док је она боравила у кући, па чак и после; а осим тога, везала би кухињску прегачу која је изгледала пресмешно на оној отменој одећи коју је носила – дуге свилене сукње, блузице од шифона, елегантни шеширић са камелијом од органдина – и тако упарађена изјавила да ће припремити неку француску посластицу, мус Версај, на пример, будући да је у нашој кући храна била „неподношљиво банална“. А потом би, у последњем моменту, мама морала да прибегне тој неподношљивој баналности, шницлама са лимуном и грашку на бутеру, јер би, између телефонских разговора, тетка Ивоне завршила мус у четири по подне, док смо се ја и Нена, у нестрпљењу, врзмали по кухињи крадући грисине и коцкице сира. Али чак и тако, сва та тарапана уносила је макар трунчицу весеља, премда је мама после морала да опере гомилу ватросталних посуда; али у сваком случају мус би остао за сутра и био је изврстан.

Читав мај и део јуна дани су прилично брзо протицали. Мама је била видно обузета својим азалејама, које су тог пролећа веома касниле, чинило се да оклевају да процветају, као да и оне тугују заједно са целом породицом, цвеће је тако осетљиво, говорила је мама мешајући хумус, потпуно је свесно оног што се догађа, осећајно је; ја сам био у потпуности заокупљен трећом деклинацијом, а посебно једнакосложним и неједнакосложним именицама, нисам никако успевао да упамтим којима се додаје *um*, а којима *iut*, учитељица је рекла овај дечак је лоше кренуо од почетка године, побркао је све деклинације, а уосталом шта бисте хтели, драга госпођо, латински је егзактан језик, као математика, ако неко није за то, онда није за то, он је бољи у слободном саставу, у сваком случају може да надокнади учењем. И тако сам провео читав мај покушавајући да надокнадим, али очигледно нисам довољно надокнадио.

Јун се већ некако завршио. Азалеје су коначно процветале, премда нису биле онако величанствене као прошле године, мама је била заокупљена прављењем мале стаклене баште са асурама, јер на сунцу, сачувај боже, свенуле би док дланом о длан, и сместила је саксије у дну баште, испод оградног зида, где је сунце долазило тек после пет. Несрећни Томазо се сатирао од посла, упркос томе што су му дрхтале руке и што му корак није био лак као некад: покушавао је да буде користан колико год је могао, косио је траву малим српом, фарбао у црвено саксије са лимуновима на тераси, покушао је чак да запраши сумпором винову лозу испред баштенске кућице коју су напали пара-

зита. Међутим, правио је више штете него користи, чега је био свестан, и то га је ужасавало, посве беспотребно додуше, али ниси могао да га разувериш, и сваки дан је молио маму да га не шаље у дом, за љубав младог господина официра, ког је волео као да му је син, јер ће га у дому стрпати у кревет и тераће га да пишки у гуску, то му је рекао један његов рођак, ког је посећивао недељом, а њему је онда драже да умре, никада се није женио, последњи пут га је видела голог његова мама кад је имао четрнаест година, те га је од помисли да би га нека госпођица могла терати да пишки у гуску обузимала паника. Тада би мами засузиле очи, рекла би му не причај глупости Томазо, ти ћеш овде умрети, ово је твоја кућа, и Томазо би посегнуо да јој пољуби руку, али мама би је повукла и рекла да престане с том кукњавом, да је њој доста туге и да би му боље било да размишља како да почупа сав онај коров који је растао под калином и уништавао биљке.

Најгоре је било крајем јула, кад је завладала паклена врућина какву, по причи, нису памтили годинама. Ујутру је било колико-толико подношљиво, ја бих обоу ролцуе и мало се возикао стазом од опеке која је водила од улазних врата до зида, мама је била заузета кувањем ручка, понекад би чак укључила радио, и то је био добар знак, али слушала је само говорне програме као што су вести или „Слушаоци нам пишу“, а ако би пустили музику, одмах би променила станицу. Али, поподнева су била спарна и монотона, испуњена септом и тишином, чак би и далеко брујање града утихнуло, чинило се као да се на кућу и башту спустило неко мутно стаклено звоно испод ког су остали живи једино цврчци. Мама би се сместила у фотељу у салону с влажном марамицом преко очију и наслонила главу на наслон, ја сам седео за столом у својој радној собици, одакле сам могао да је видим ако бих истегео врат, и покушавао да утувим у главу *nix-nivis* и *strix-strigis* како бих положио поправни у септембру, Нењу сам чуо како послује у својој кућици певушећи Банана Боут, или табана по стазици са Белафонтеом до капије и натраг, сирота животиња, и шапуће му идемо мало да видимо света, слаткишу мој: као да се испред наше куће могло видети богзна шта. Али пут је у то доба био сасвим пуст, што не значи да је у друго време био нарочито прометан. Са друге стране пута, иза чистине на којој су се дизале прве виле, видео се град, уроњен у лелујаву измаглицу, а са леве стране пут се губио у жутиим пољима која су била прошарана дрвећем и усамљеним кућерцима. Око пет, али не сваког дана, прошао би сладоледија са својом приколицом у облику гондоле на којој је била насликана Црква Светог Марка са натписом ВЕНЕЦИЈАНСКИ СПЕЦИЈАЛИТЕТ. Сладоледија је био један чове- чуљак који је с напором окретао педале, дувао у месингану трубицу како би привукао пажњу и драо се на сав глас: два корнета педесет лира! А што се остало тиче, владала је тишина и пустош.

Откако је мама, након оног што се догодило, почела да закључава капију како нико не би могао да уђе и како ми не бисмо могли да изађемо, чак и видети сладолецију било је право освежење. Моја учитељица је рекла да би било добро да узимам приватне часове, али мама је одговорила да јој то делује малчице компликовано, живели смо веома повученим животом, надала се да је она разуме, и да јој не треба због снабдевача, чак би и телефон отказала, држала га је само због те нужде или за случај да се неко разболи, а уосталом био је искључен по читав дан јер није могла да поднесе звоњаву. Излишна предострожност, јер ко је уопште могао и да зове откако се тетка Ивоне преселила у Лозану?

Нена је тај мамин нови обичај да не излази из куће поднела лошије од мене, јер није имала ту срећу да може, као ја, да проводи поподнева бубајући облике множине који се завршавају на *ium*, па није имала шта да ради, сиротица, у нижим разредима нису имали поправне у септембру, и прво би покушала да завара време у својој кућици или тако што би вукла свог Белафонтеа на повоцу до капије и натраг како би видео света, али убрзо би јој дојадило, прошла би је жеља чак и да пева Банана Боут и дошла би на врховима прстију до мог прозора како би ми рекла досадно ми је, дођи начас у моју кућицу да се играмо посете, ја ћу бити госпођа а ти архитекта који ми се удвара. Шапатом бих је отерао како не бих узнемирио маму, а ако би наваљивала, добацио бих јој *strix-strigis strix-strigis*, што је била увреда¹, она је то одлично знала и отишла би сва зајапурена од беса плазећи ми језик.

Али, мама није спавала и ја сам то знао. Приметио сам да понекад нечујно плаче, накривљене главе, видео бих како јој сузе клизе низ образе, испод марамнице којом је покривала очи; а руке у крилу, наизглед непомичне, једва приметно би задрхтале. Тада бих склопио своју латинску граматику, неколико тренутака бих лењо зурio у Минерву боје сепије на корицама, а потом бих се искрао у башту кроз кухињска врата с мрежицом, са оне стране где се налазила баштенска кућица, како не бих морао да учествујем са Неном у њеним глупавим играма у којима је требало да глумим архитекту. На тој страни трава је била прилично висока, јер Томазо није био у стању да је покоси, и волео сам кроз њу да пролазим, урођен у лепљиву жегу, и осећам како ми листови кеља милују голе ноге, све док не бих дошао до жичане мреже на зидићу иза којег су се простирала поља. Тражио сам гуштере, који су на тој страни направили гнездо и сунчали се непомични на камењу, дигнуте главе и са очима које зуре упрасно. Умео сам чак и да их хватам омчом од шаши, коју ме је један школски друг научио да направим, али сам више волео да посматрам та загонетна телашца, подозрева према сваком звуку,

1 – *Strix-strigis*, лат., сова. Увреда се више заснива на звуку, него на значењу саме речи. (Прим. прев).

која су изгледала као задубљена у неку тајанствену молитву. Често ми је долазило да заплачем, премда нисам знао зашто. Сузе би саме потекле, мимо моје воље, и то зацело није било због латинског, једнакосложне и неједнакосложне именице сам сада већ знао напамет, у суштини је мама имала право, за те ствари није било неопходно да узимам приватне часове и излазим из куће, било је довољно да само мало загрејем столицу. Али ето, долазило ми је да заплачем и тада бих сео на зидић и, посматрајући гуштере, размишљао о претходним летима. Успомена која ме је највише терала на плач била је једна слика: ја и тата на тандем бициклу, он напред, ја позади, мама и Нена на другом тандем бициклу прате нас и довикују чекајте нас, иза нас тамна борова шума Форте деи Мармија, а испред нас плаветнило мора, тата на себи има беле панталоне, а онај ко први стигне до купалишта Балена, први добија сладолед од боровнице. И тада више нисам могао да обуздам јецаје и морао сам да запушим рукама уста како ме мама не би чула, мој пригушени глас личио је на мукли мјаук који би испустио Белафонте када се противио да га воде на повоцу; а моја пљувачка, помешана са сузама, сквасила би марамицу коју сам очајнички гурао у уста, и тада би ми дошло да изгризем сопствене руке, али нежно, ситним угризима, баш чудно, у том часу све би се помешало и на непцима бих осетио интензиван, нестварно јасан, са оним његовим јединственим мирисом, укус сладоледа од боровнице.

Тај укус је успевао да ме смири, најједном бих осетио неку малаксалост, нисам више имао снаге да плачем, да се померам, да размишљам. Око мене, у трави, ројиле су се мушице и милели су мрави, имао сам утисак као да сам у каквом бунару, у грудима сам осећао огроман терет, нисам чак био у стању ни да прогутам пљувачку и зурио бих преко живице у завесу од жеге која је маглила хоризонт. Затим бих лагано устао и ушао у кухињу. Мама се и даље правила да спава у фотељи или је можда стварно заспала. Чуо сам Нену како прекорева Белафонтеа, будалице једна да ли је могуће да ти се не допада та машиница, зашто је упорно уништаваш, будалице, немају све мачке такву машиницу. Подигао бих засун на мрежици прозора и тихо је позвао, псс псс, Нено, дођи у кућу да ужинамо, хоћеш ли хлеб и сир или би радије мармеладу, отворићу једну теглу. А она би дотрчала, сва радосна, оставивши на цедилу Белафонтеа, који је узалуд покушавао да скине машиницу са врата, сва задовољна што сам се коначно сетио ње, можда у нади да ће ипак успети да ме наговори да изигравам архитекту.

Мама би се, као и обично, појавила у шест, шетала би по кући правећи се да нешто распрема, шта знам, померила би понеки предмет за пар центиметара, исправила чипкану шустиклу која се наборала испод вазе. Потом би отишла у кухињу, опрала судове које није имала воље да опере након обеда и почела да спрема вечеру,

на којој је била Сингапурска лука, у којој је све врвело од бицикала и људи са купастим шеширима, док су се у позадини виделе куће необичних облика. Пробудила би ме спарина једне копренасте зоре, први сунчеви зраци који су, продирући између летвица ролетне, исцртавали на поду жућкасте степенице које су се пењале укосо преко реса Нениног ћебета.

Нисам имао ама баш никакву жељу да устанем, знао сам да је преда мном један дан који се ни по чему неће разликовати од других: рибље уље, хлеб са бутером и мармеладом, бела кафа, јутро проведено у ишчекивању ручка и, најзад, још једно бесконачно поподне, учење латинског, мама која дрема у салону, Нена која певуши Банаана Боут у својој кућици, вуцарајући за собом Белафонтеа. Све до оног поподнева када је Нена трком прошла кроз башту, стала испод прозора у салону, позвала мама, мама, и изговорила ону реченицу. Била је субота по подне. Сећам се који је био дан јер је суботом ујутру долазио снабдевач намирницама, зауставио би свој камионет испред капије и истоварио оно што је мама наручила телефоном. Баш тог јутра донео је пудинг од карамела, који је Нена напросто обожавала, и ја бих га такође обожавао, али сам покушавао да се обуздам јер ме је после болео каријес на кутњаку, а морао сам да чекам септембар како бих отишао код зубара, јер ће у септембру доћи тетка Ивоне на недељу дана и она ће се за то побринути, будући да мама у овом тренутку свакако није имала жељу да ме води до града. Ја сам био усредсређен на бубање *Jupiter-Jovis*, који је имао грозоморну деклинацију, иако му је, на срећу, недостајала множина, и тако у први мах нисам обратио пажњу на ту реченицу, а уосталом Нена је често долазила да ме гњави или да узнемирава маму реченицама типа брзо дођите, Белафонте се повредио, или пак мама, могу ли кад порастем да офарбам косу у плаво као тетка Ивоне?, а ако би јој човек поклонио пажњу, збогом, почела би да блебеће без краја и конца, најбоље је било обесхрабрити је на самом почетку правећи се да не чујеш. И тако ми је тог пута можда требало неколико минута да схватим шта је рекла. Држао сам се рукама за главу и очајнички понављао аблатив, Ненина реченица ми је зазвучала као једна од њених уобичајених будалаштина. Али наједном сам осетио како ми се талас врелине пење ка челу, а затим сам почео да дрхтим и приметио сам да ми руке дрхте на Минерви на корицама латинске граматике која се сама склопила.

Не знам колико сам дуго остао непомичан, с рукама које су беживотно лежале на књизи, неспособан да устанем. Чинило ми се као да се на кућу спустило неко стаклено звоно и утрнуло сваки звук. Са мог места за радним столом могао сам да видим маму, која је била уморна из фотеље и сада је стајала поред прозора, бледа као креч, марамица јој је испала на под, држала се за прозорску даску

као да ће пасти и видео сам да покреће усне док прича са Неном, али као неком чаролијом нисам ништа чуо, њене усне, које су се лагано помицале, личиле су на уста рибе у агонији. А онда сам направио нагли покрет, нога стола коју сам ударио коленом загребала је под и то је било као да сам окренуо какав прекидач: звуци око мене су се вратили, поново сам чуо концерт цврчака у башти, звиждук воза у даљини, зујање пчеле која се окомила на мрежицу и безбојан мамин глас, механички и далек, који је говорио доћи сада кући, душо, сувише је вруће, било би добро да мало одремаш, не можеш да се играш по тој врућини која је штетна за децу.

Било је то необично поподне. Нена је без пренемагања пристала да одрема на софи, што се никада пре није догодило, а када се пробудила, отишла је у кухињу и тамо остала да црта, тиха као бубица. Ја тог дана нисам успевао да учим латински, колико год се трудио. Покушавао сам да се усредсредим на придеве са три завршетка и тврдоглаво сам их понављао; али моје мисли су биле далеко, махнито су се вртеле око оне Ненине реченице, коју сам можда погрешно разумео, коју сам без сумње погрешно разумео, за коју ће ми мама потврдити да сам је погрешно разумео, само ако је будем питао. Али, истини за вољу, нисам имао никакву жељу да је то питам.

У понедељак је стигло писмо тетке Ивоне и мало је фалило да се сви расплачемо. Неће доћи да нас посети у септембру, као што нам је обећала на одласку. Она и Родолфо иду у Шамони, не зато што им се допада Шамони, „разумећете, ја планину не подносим, баца ме у депресију, али овде лети сви тамо иду, сви условно речено, укратко, све Родолфове колеге, а овде ако не учествујеш макар минимално у друштвеном животу, хоћу рећи ако се не дружиш са људима, гледају те као да си неки чудак, ионако се осећају супериорним у односу на Италијане, а још ако помисле да не волиш отмена места, награбусио си, нико те више неће ни погледати, скоро да је било боље у Риму, и поред све гњаваже и бедне плате, барем је било сунца, а не као ова клима овде, која је одвратна...“

Можда је због тог писма мама почела да ћути, или можда због оне будалаштине коју је изговорила Нена, ко ће га знати, али вероватније због писма. Није баш да је била депресивна, или тужна. Пре је била одсутна, видело се да јој нешто заокупља мисли, упитао бих је опрости мама, смем ли да узмем пудинг од карамела који је преостао од ручка?, или нешто тог типа, а она ми не би одговорила, после неколико минута би рекла молим, јеси ли ме нешто питао?, а очи су јој биле загладане у даљину, кроз кухињски прозор, у пут који се губио у пољима, као да неко треба да дође. А ја бих јој поновио исто питање од малопре, питао сам те да ли смем да узмем пудинг који је преостао од ручка, мама, али одговор би поново изостао, мама би само неодређено одмахнула руком као да хоће да каже ма

збуњено зауставила, погледала иза себе, поново потрчала, зауставила се, поново се осврнула. Шкрипа шљунка испод њених ђонова био је једини звук у тишини поподнева. У почетку се чинило да је неодлучна ком прозору да приђе, али онда је одустала од маминог прозора, можда зато што су ролетне биле скроз спуштене, дошла је до мог прозора, позвала ме, али није изговорила моје име, рекла је само слушај, слушај, молим те, слушај; глас јој је био молећив, али не као када се пренемагала, сада је био сасвим другачији, никада нисам чуо Нену да тако говори, изгледало је као да плаче без суза.

Не знам зашто нисам пришао прозору. Односно, врло добро сам знао, јер сам то дубоко у себи осећао. Схватио сам, са осећањем огромне празнине и изгубљености, шта ће ми рећи, и знао сам да ће то што ће ми рећи бити неподношљиво, нећу бити у стању да је саслушам, можда ћу почети да врштим или да је дивљачки ударам, да је вучем за оне глупаве кикице на које је била толико поносна, а потом ћу заплакати без устезања, без икаквог страха да ће ме неко чути, јецаћу до миле воље. Ћутао сам, задржавајући дах. Били смо сасвим близу, на неколико центиметара, раздвајала нас је само мрежица прозора. Али Нена је била нижа од прозорске даске и није могла да погледа унутра. Понадао сам се из свег срца да ће помислити да спавам и дотакао сам метал мастионице с календаром, као што сам то чинио сваки пут када сам желео да се нешто догоди, против урока. Нена се ућутала, чуо сам њен дубок и устрептао дах, а по потом сам по батџу њених корака по шљунку схватио да се упутила ка вратима на трему. Бос, трудећи се да не направим ни најмањи шум, пришао сам прозору и спустио ролетну. Одшкринуо сам врата ходника, остављајући само узани прорез, и легао на кревет. Из тог положаја могао сам све да чујем, чак и ако буду причале шапатом. Да сам провирио кроз отвор врата могао сам да видим маму у фотељи, али нисам хтео да ризикујем да оне мене виде, било ми је довољно да их чујем, премда сам већ све знао.

Мама је овог пута заплакала. Можда није могла да се суздржи, шта знам, можда је била у рањивијем стању него прошли пут, у сваком случају није било као прошле суботе, када је реаговала готово равнодушно. Загрлила је Нену обема рукама и рекла јој мила моја душице, а потом се одмакла и обрисала сузе испуштајући испрекидане јецаје, једва чујне, као да штуца. Затим ју је упитала да ли ја знам, а Нена јој је рекла спава, боље што је тако, одвратила је мама, остави га на миру, толико је заокупљен латинским, јадничак, учи по цео дан. А затим је уздахнула, али зашто ми причаш те ствари, Мадалена, зар не схваташ колико је тешко твојој мами? Ја сам загњурио лице у јастук како ме не би чуле, до мене је допирао Ненин пригушен гласић, али ја сам ионако већ знао шта прича, да говори зато што је тако, зато што је тако мама, кунем ти се, био је на би-

циклу, на глави је имао марамицу са чворићима, требало му је нешто из куће, то сам схватила, добро сам га видела, и он је мене видео, али је пројурио као да не може да се заустави, молим те, веруј ми мама.

Не знам како је прошла та седмица. Брзо, ето, прошла је брзо. Требало је да урадим вежбу која је представљала рекапитулацију свих изузетака, али нисам имао снаге. Папир је био сав ишаран, испуњен бесмисленим шкработинама унутар којих сам се губио, везаним крстићима којима сам брисао једну реченицу која ме је опседала: Нена ће му, наредне суботе, однети шешир и мамину поруку. Чак сам је превео на латински, на којем је звучала још бизарније, као да је отуђеност тог језика истицала бесмисао њеног значења, и уливала ми је страх. Али њима ништа нисам рекао, нити сам им дао до знања да сам схватио. Моје понашање је наизглед остало исто: ујутру сам заливао мамине азалеје, у то доба је у башти било пријатно, све је још увек одисало ноћном свежином, врапци су скакутали с једне гране олеандра на другу, а цврчи још нису били започели своју литанију, град се јасно видео на бистром ваздуху, све је било некако радосно и лепршаво. Након ручка помогао бих мами да распреди сто, као и увек, а када бих завршио, рекао бих идем да радим вежбе, ушао бих у своју собу, затворио врата од ходника, спустио ролетну и опружио се на кревет како бих гледао у плафон, где су летвице ролетне исцртавале црно-белу дугу. Нисам имао жељу да размишљам, очи би ми се склопиле, али не бих заспао, испод капака су ми пролазиле најразличитије слике, ја који долазим у Сингапурску луку, баш чудно, била је иста као на фотографији у мом уџбенику, разлика је била само у томе што сам се и ја налазио на фотографији. И, док дланом о длан, дошла је субота.

Ја тог јутра нисам ништа рекао, ништа урадио, трудио сам се да будем што неупадљивији. Мама је била у кухињи, а ја сам седео у салону. Она би дошла у салон, а ја бих отишао у башту, Нена би изашла у башту, а ја бих отишао у собу. Али оне су то радиле само како би показале да се понашају нормално, што је ужасно компликовало ствари, јер су ме приморавале да се правим да ништа не примећујем. Најгори тренутак у тој игри жмурке био је када сам изненада ушао у кухињу мислећи да су обе напољу и изненадио маму док је пружала Нени цедуљицу. Та глупача се сва зацрвенела и сакрила цедуљицу иза леђа, али ствар је била толико очигледна да нисам могао да се правим да нисам приметио, иначе би збиља постале сумњичаве, и тако сам морао да прибегнем једној срамотној измишљотини и нехајно сам рекао нема сврхе да сакриваш писма тетке Ивоне, знам да теби пише а мени не, увек је тебе више волела; и тада је мама рекла де, не свађајте се због љубоморе јер је љубомора између сестре и брата смртни грех, а ја сам осетио олакшање, премда ми је кошуља била сва мокра од зноја.

Одмах после ручка рекао сам да идем мало да одремам, да ме је обузела нека лењост, биће да је то због оморине, и моја изјава је била прихваћена с великим разумевањем. Из мог кревета сам их чуо како звецкају посуђем у кухињи, али то је била варка, заправо су шапутале, чуо сам неодређено домунђавање, у сваком случају није ме занимало, нисам имао никакву жељу да одгонетам то што причају.

Нена је изашла тачно у петнаест до два, управо у тренутку када се огласио зидни сат: један дужи, а потом три кратка откуцаја, која су обележила четрдесет пети минут. Чуо сам шкрипу врата с мрежицом на кухињској остави, а потом лаке кораке по шљунку који су се удаљавали у правцу капије. То је у мени изазвало неку тескобу која је почела да ме гуши, јер сам схватио да сам и ја у ишчекивању, што је у исто време било и бесмислено и болно, као да сам починио неки грех. Зидни сат се поново огласио: овог пута су одјекнула два откуцаја и ја сам почео да бројим један, два, три, четири, пет, шест, седам, осам, девет, десет. Осећао сам да је то нешто најглупље што сам могао да учиним, али нисам могао да се савладам, и док сам размишљао о томе колико је то бројање бесмислено, наставио сам да скандирам секунде, као против урока, као да ће ме то заштитити: од чега, нисам знао, или боље речено нисам имао храбрости да то себи признам. Када сам избројао до сто двадесет, чуо сам Ненине кораке. Разабрао сам их док су још били далеко, на почетку стазице, при повратку је избегавала шљунак, али сам их ипак чуо, устао сам обливен знојем, на прстима отишао до прозора и видео је кроз летвице ролетне како се полако враћа, оборених очију, лице јој је имало неки тужан израз који никада пре на њој нисам видео, будући да је увек била тако весела, у једној руци је држала шешир а у другој цедуљицу коју је гњечила између палца и кажипрста. Тада сам се вратио у кревет и заспао.

Имао сам утисак као да сам се пробудио тек наредне суботе. Јер седмица ми је муњевито пролетела, у својој спорости, плутајући у мехуру тишине, испреплетана погледима које су Нена и мама размењивале, док сам се ја трудио да будем што мање присутан, изговарајући се да морам да радим завршне вежбе читаво поподне. Али их заправо не бих ни такнуо, а свеска је остајала испуњена везаним крстићима.

У суботу ујутру мама је направила ваљушке са сиром. Већ дуго нисмо јели ваљушке са сиром, готово смо на њих заборавили, будући да смо већ месецима јели неподношљиво банална јела. Мама је устала у зору, ја сам се пробудио у шест и чуо је како се тихо креће по кухињи и спрема ручак. Било је пријатно јутро. Када смо Нена и ја устали, затекли смо сто прекривен тракама од теста спремним да се у њих утисне модлица у облику шкољке, коју је потом требало напунити сиром. Били смо принуђени да попијемо белу кафу на сточићу за радио, а потом смо се стуштили до стола да сечемо тесто,

тачније, Нена је утискивала модлицом, а ја сам добијени облик пунио сиром и предавао га мами која би га потом затворила на крајевима, малим превојем и благим притиском прстију, веома пажљиво, јер ако би се одвише снажно притисло, сир би штрцнуо напоље и ваљушак би се распао.

Данас ћемо имати мало славље, рекла је мама, данас је посебан дан. И тада сам ја, не знајући тачно зашто, поново осетио онај налет врелине унутар груди, исти онај који сам осетио када је Нена изговорила ону реченицу, а потом сам почео да се презнојавам и рекао сам уф каква врућина већ од јутра, а мама је рекла па наравно, данас је трећи август, упамтите овај дан, данас је субота, трећи август, а ја сам рекао ако немаш ништа против мама, отишао бих мало у своју собу, али ако вам устреба помоћ, слободно ме зовите. Не знам зашто нисам изашао напоље, можда би боље било да јесам, у башти се још увек није осећала спарина, могао сам да проверим стање винове лозе, у сваком случају да нешто порадим. Али дражи ми је био полумрак моје собе.

Мама је за ручком била весела, сувише весела. Ваљушци су били изврсни и Нена је хтела још један тањир, али мама је изгледала као да жели да што пре завршимо и често је гледала на сат. У један и петнаест смо завршили ручак и мама је на брзину распремила сто, рекла је боље да оставим суђе за после, хајмо сада сви да се одморимо, и вама ће пријати, јутрос смо сви сувише рано устали. Нена је, супротно обичају, сместа послушала и отишла је да легне на софу у трпезарији. Мама семестила у своју фотељу у салону, са спуштеним ролетнама и марамицом преко очију. Ја сам се опружио обучен, не распремивши кревет, у ишчекивању. У тишини собе чуо сам како ми бубња срце, и чинило ми се да се тај потмули звук могао чути и у другим собама. Можда сам задремао, вероватно само начас, тргао сам се на звук зидног сата који је откуцао један и четрдесет пет, и остао непомично да лежим, ослушкујући. Устао сам када је зашкрипала фотеља у салону, био је то једини звук, мама је одиста била тиха. Сачекао сам неколико часака иза ролетне, схватио сам да дрхтим, али свакако не од зиме, морао сам да стиснем зубе како не би цвокотали. Потом су се врата од оставе лагано отворила и мама је изашла напоље. У први мах ми се учинило да то чак није она, невероватно, била је то мама са оне фотографије на комоди где је стајала подруку са татом, иза њих је била Базилика Светог Марка, а испод је писало *Венеција 14. април 1942*. На себи је имала исту белу хаљину са великим црним туфнама, ципеле са смешним каишићем везаним око глежња и бели вео који јој је покривао лице. На реверу јакнице имала је плаву камелију од свиле, а преко руке је носила торбицу од крокодилске коже. У једној руци је, пажљиво, као да држи какав драгоцен предмет, држала мушки

шешир који сам одмах препознао. Лаким кораком дошла је до почетка стазице, где су стајале саксије са лимуновима, никада је пре нисам видео да тако љупко хода, гледана отпозади изгледала је знатно млађа и тек тада сам приметио да Нена хода идентично као она, благо се њишући и држећи на исти начин рамена. Замакла је за ћошак куће и чуо сам њене кораке по шљунку. Срце ми је бубњало јаче но икад, био сам сав улепљен од зноја, помислио сам како бих морао да узмем баде-мантил, али у том тренутку зидни сат је откуцао два и ја нисам успео да одвојим руке од прозорске даске. Незнатно сам раздвојио две летвице на ролетни како бих боље видео, чинило ми се да је прошла читава вечност, ма колико је већ тамо, размишљао сам, ма зашто се већ не враћа; и у том тренутку мама је изашла иза ћошка, ходала је усправне главе, зурила је испред себе оним одсутним и далеким погледом који је подсећао на поглед тетке Ивоне, а на уснама јој је лебдео осмех. Пребацила је ташницу преко рамена, због чега је изгледала још млађе. У неком тренутку се зауставила, отворила ташницу, из ње извукла округлу кутијицу за пудер са огледалцетом унутар поклопца, повукла је кукицу и кутијица се сама отворила. Узела је пуфну, протрљала њоме пудер и благо напудерисала јагодице. Тада сам осетио незадрживу жељу да је позовем, да јој кажем ту сам ја мама, али нисам успео да прозборим ни реч. Осећао сам само продоран мирис боровнице који ми је испунио уста, ноздрве, који је преплавио собу, ваздух, све унаоколо.

ПИСАЊЕ ЈЕ ТИШИНА

Приредила и превела са италијанског
Елизабет Васиљевић

Ја не знам да ли постојим... Изгледа ми сасвим
могуће да бих могао бити сан неког другог човека.

Бернардо Соареш, *Књиџа несџокоја*

О писању

Питање “зашто пишемо?” неизбежно је за сваког писца. Пишемо зато што се плашимо смрти? Могуће је. Или пишемо зато што се плашимо живота? И то је могуће. Или зато што чезнемо за детињством или зато што је време прошло превише брзо или зато што време пролази брзо а ми бисмо желели да га зауставимо или успоримо, пишемо због жаљења јер је требало да урадимо нешто а нисмо или због кајања јер није требало да урадимо нешто а јесмо, пишемо јер

смо овде а волели бисмо да будемо тамо или зато што смо отишли тамо а у ствари је било боље да смо остали овде, пишемо зато што би најбоље било да будемо тамо где смо желели али да будемо мало и овде где јесмо? Или пишемо зато што је, како каже Бодлер, живот болница у којој сваки болесник жели да промени кревет: онај крај пећи мисли да би брже оздравио кад би био поред прозора, а онај крај прозора мисли да би му било боље кад би био поред пећи.

Писање није само дар с неба, само плод надахнућа. Наравно, у њему увек постоји нека недокучива тајна, али је превасходно резултат рада, труда и стрпљења. Писање је занатски посао, мануелни и физички посао. Писац је као дрводеља који ствара различите предмете из једног јединог комада дрвета. А када радимо, подложни смо многим утицајима. Не верујем писцима који сматрају да су ослобођени сваког наслеђа и порекла. Свестан сам чињенице да је пре мене постојала хиљадугодишна традиција. Не можемо је пренебрегнути.

Неко каже да писање има глас. Писање је тишина. То је пасивни глас коме је увек потребан читалац да му убризга живот. Понекад је, парадоксално, ономе ко прича потребно писање да би постојао. И тако у нашој култури писање, отпорно на време, преовлађује над гласом, пролазним и краткотрајним. На пример, глас Исуса много је важнији од гласа његових апостола, али без њихових записа не би било трага његовом гласу.

Велики део нашег живота саздан је од пропуштених прилика. Ми се непрекидно губимо у лавиринту постојања, неспособни да решимо ребус живота. Живот сам по себи нема значење, ми му га дајемо својим тумачењима. Док приповедамо о неком животу, дајемо му смисао. Зато је приповедање један вид разумевања.

Друђи

Писање је номадско јер нас води на путовање по свету али пре свега на путовање унутар нас самих и, наравно, унутар других. Док пишемо, док стварамо књижевне ликове, принуђени смо да изађемо из себе и посматрамо свет очима других људи, из других углова, и верујем да је то својеврсно чудо јер смо навикли да посматрамо ствари око себе само из свог угла. Али књижевни лик те приморава да посматраш свет очима неког детета, очима старије жене, очима младе жене, очима других људи. Переира¹ је, на пример, моја сушта супротност. Переира је стар, гојазан, удовац, срчани болесник, католик, несрећан, али у том процесу стварања Переире много сам научио, јер ликови вас с временом обузимају, постајете помало они. Књижевност је, у неку руку, и један вид упознавања света очима

1 – Антонио Табуки, *Переира тврди да*, Апатриди, Б92, Београд, 1995, превеле са италијанског Ана Србиновић и Елизабет Васиљевић

других, ако тако може да се каже, који су измишљени, тачно је, али су свеједно други. И то није лако, јер морате бити веродостојни, заиста веровати у то, посматрати свет очима некога ко уопште не личи на вас, штавише. И то је предивно. Човек, и уопште људски род, склон је стварању граница, не толико географских колико оних људских, према оном другом поред нас, према његовом мишљењу. Ми једноставно подижемо унутарње зидове, носимо границе у себи према том другом који нас заправо открива.

О роману и причи

Прича је права мера, ја веома волим причу јер роман успоставља сасвим другачији однос. Роман је као епска поема, роман је доступан, стоји вам на располагању. Роман можете почети да пишете, а затим га оставити, он вас чека, могу проћи године, а када се вратите, можете наставити где сте стали. Роман је као када имате властиту кућу, роман је ваша кућа. Можете да је затворите, одете, вратите се, откључате врата, уђете и наставите да живите у њој. Прича је изнајмљени стан. Ако га напустите, више није ваш. Прича је борба с временом, одмеравање, и мора да се заврши у том истом тренутку, јер иначе ћете је изгубити. Прича је као сонет у поезији, затворена је форма, мерења је време. Неки писци користе причу као складиште идеја за роман, али греше. Има тема које могу да се разраде само у краткој форми. Прича је тежак филигрански посао за разлику од романа, који допушта извесну опуштеност.

О путовању

С егзистенцијалне тачке гледишта, наш живот је путовање које се често састоји од померања у простору. Рођени смо да путујемо. Кретање је за мене суштина, непрестано трагање за неким другим местом. Често желим да сам негде другде а не ту где сам, али када стигнем на то жељено место, чезнем за оним које сам управо напустио. Непрекидно сам разапет између те две супротности. Стално желим да откривам нова места зато што знам да ми кретање доноси изненађења. Путовање отвара разне могућности, иако никада не знате шта ћете затећи на крају свог пута. Увек постоји нешто што нам промакне.

Трагање је покретач мојих прича. Сећање не престаје да се пита шта смо све пропустили. Књижевност нам нуди могућност да умакнемо од Аристотеловог јединства времена, места и радње. Обично смо заробљеници овог јединства, јер наш је живот овде и сада. На сву срећу, постоји књижевност, мали дар с неба која нам омогућава да побегнемо из кавеза места и времена у којем смо заробљени. Као у

сну, књижевност нас преноси на друга места и у друга времена. Својеврсна сентиментална географија, јер места се испуњавају осећањима. Много сам путовао и покушао сам да усвојим нека места, да их упијем у себе како би постала део мог живота. И дан-данас Индија, Азори или Француска живе у мени независно од своје конкретне реалности. Увек их носим у себи. Као да сам их украо. Наш живот је пун украдених ствари.

Никада нисам био писац путник и нисам ишао, на пример, у Индију да бих о њој писао. Тамо сам отишао другим послом, пропутовао сам земљу и тек по повратку у Италију помислио сам да напишем роман чији главни јунак иде трагом мог индијског путописа². Претпоставио сам стварност географије – у књизи постоји и мапа путовања – имагинарном фикције. Књижевна раван је напоследку толико преобразила стварност да после тога више нисам био у стању да поново одем на то путовање. Никада се нисам вратио у Индију. Једноставно, постоје путовања која вас приближе неком месту и друга која вас удаље од њега. Моје путовање у Индију удаљило ме је од те величанствене земље. Можда зато што сам се увек плашио да поново доживим неке емоције. То је као с љубавним причама, када прође време, више их не можете вратити у живот. Постоји својеврстан вето. Исто важи и за нека места на којима сам проживео веома снажне емотивне тренутке.

Saudad

У мојим књигама има много носталгије. То је врло сложено осећање, магличасти облак истовремено сачињен од жала за нечим, жеље за оним што смо изгубили, свести о ономе што смо могли да учинимо а нисмо, о ономе што смо могли да будемо а нисмо. Једна моја прича говори о *saudad*. Главни јунак открива скривено лице жене које више нема. У светлу тог открића, осећа неостварљиву жељу да поново проживи њихову причу. *saudad* одражава управо ту носталгију за оним што нисмо могли бити. Стање којим се тешимо читавог свог живота. Нажалост, увек морамо правити изборе и они често подразумевају одрицања. Стварност је препуна бескрајних могућности, сваки пут када кренемо једним путем, одричемо се другог. У мојим књигама често говорим о осећању незадовољства и о фрустрацији коју изазивају та наша одрицања. *Saudad* је португалска реч која се тешко преводи, јер је то реч-појам, те стога у другим језицима одражава тек приближно значење. Ако погледате неки поуздан португалски речник, као што је Мораиш, после навођења етимона *soidade* или *solitade*, односно „самотност“, даће вам врло сложу дефиницију:

2 – Антонио Табуки, *Индијски ноћурно*, Градина, Ниш, 1990, превеле с италијанског Ана Србиновић и Елизабет Васиљевић

„Меланхолија изазвана сећањем на нешто што је изгубљено; бол проузрокован одсуством вољеног предмета; слатко а у исто време тужно сећање на драгу особу“. То је дакле нешто што носи патњу, али може и да разнежи, и не односи се искључиво на прошлост, већ и на будућност, јер изражава жељу за коју желите да се оствари. И ту ствари постају замршене јер је носталгија за будућношћу парадокс. Можда би најближе значењу био дантеовски *disiò*, чежња, који са собом носи неку разнеженост, будући да „нежне успомене буди“.

О превођењу

Превођење није дело. То је путовање ка делу. Преводац је Одисеј, онај ко води књигу на путовање, преводи је на другу страну, одводи је негде другде. За мене је превођење Песое било велика пустоловина, као што је и иначе превођење величанствена пустоловина, начин да уђете у лингвистичко ткиво, да схватите оно најскривеније у књижевном стварању. За превођење су, парадоксално, потребне две ствари: потребна је ароганција, јер арогантно је преводити – преносимо текст на свој језик, дакле неизбежно га мењамо чак и ако смо верни оригиналу, и потребна је понизност.

Ја и португалски смо се узајамно усвојили. И постао је мој језик, јер када сањате на другом језику, тај језик је ваш, јер више није инструмент комуникације на рационалном нивоу већ припада вашој свести, као што би рекао Фројд, у вама је. Захваљујући једном сну, написао сам књигу на португалском³. Једне ноћи у Паризу, сањао сам оца који ми се обраћао на португалском, ко зна зашто, у складу са нелогичном логиком снова, и ја сам му на португалском одговарао. Испитивао ме је о свачему, између осталог, колико слова има латинска азбука. Ујутру сам записао сан, наравно онако како сам га сањао, на португалском. Када сам се увече вратио у хотел, покушао сам да то преведем на италијански, али није ми успевало. Деловало ми је извештачено. С једне стране, то ми је било необично а с друге природно. И тако сам написао роман на португалском. Писати на другом језику врло је необично искуство, као поновно крштење, својеврсна лустрација. Доживљавају се нове емоције, јер сваки језик носи у себи другачији емотивни пртљаг. То је као када упознајемо неки непознати свет, као када прелазимо неку непознату реку да бисмо стигли на другу обалу. Ја сам умео да дођем до те друге обале, али нисам умео да се вратим назад. И када је књигу требало превести на италијански, потражио сам помоћ Серђа Векија, и на томе сам му дубоко захвалан.

Не бавим се теоријом превођења, али за мене је превођење и један вид писања јер преводити значи и писати. Сматрам да писац

мора бити бескрајно захвалан својим преводиоцима. Али, ако је превођење писање, шта је онда писање, питаћете се. За мене је писање посебна форма превођења јер уобличава садржај наших идеја и једну збркану и неодређену форму претаче у писану, писање је прво превођење. А за књижевно превођење треба имати много љубави а нарочито, да би превод био добар, треба читати, читати много, читати све.

НАПОМЕНА: За потребе овог текста коришћена је архивска видео грађа програма италијанске телевизије RAI EDU (2005-2010).

АНТонио ТАБУКИ рођен је у Пизи 1943, умро у Лисабону 2012. Годинама је предавао португалску књижевност у Ђенови. Био је директор Италијанског културног центра у Лисабону. Последњу деценију живота предавао је књижевност на Универзитету у Сијени.

Приредио је и превео на италијански језик комплетно дело португалског песника Фернанда Песое. Добитник је бројних италијанских и међународних књижевних награда и признања. Дела Антонија Табукија преведена су готово на све светске језике.

Најзначајније књиге преведене на српски језик су: *Индијски ноћурно*, *Мали несјоразуми без велике важности*, *Црни анђео*, *Переира њврди да...*, *Сваким часом све је мање времена*, *Линија хоризонша*, *Три-стиано умире*, *Реквијем*, *Време брзо сћари*.

Прича *Субоша по подне* узета је из Табукијеве збирке *Иџа о'ледала*.

А. С.

БЕЛЕШКА

У ноћи 24. марта 2012, у лисабонској болници Црвеног крста, Антонио Табуки, писац и заљубљеник у португалски, уснио је један сан. Сањао је да се налази негде на Криту, на узаном путу који се одваја од мора и води у планине. Сунце је немилосрдно пржило а он је чекао да се појави неко с ким је имао састанак. Време је пролазило, али нико се није појављивао. А чекао га је већ одавно. Знао је да је састанак био заказан још пре него што је он проговорио португалски, његов прави језик, још у доба када није умео да говори или се није баш сналазио у друштву својих речи.

А онда се ниоткуда појавила жена с лавандом у наручју. Корачала је полако као да се својевољно препушта сунцу да је сагори и пренесе у ветар. Антонио је помислио како је то прави начин да се дође на састанак после толико времена, мора да је много пешачила. Зри-кавци су зричали неку своју песму, сасвим незаинтересовано, чекао је да приђе ближе и да јој пође у сусрет. Али жена је прошла покрај

њега као да га није ни видела, осетио је снажан мирис лаванде и помислио на једно друго поподне у пољу лаванде, испод бадема. И решио да се одмах после састанка врати у тај други сан. Ломио се да ли да одустане и крене одмах или да ипак сачека још неко време. Заклео се да је то последњи пут. Никада више неће чекати никога.

Жена је одмакла неколико корака, успорила је и окренула се да ипак осмотри тог необичног човека који је стајао насред пута, као у неком ишчекивању, с округлим цвикерима налик једном португалском песнику кога је веома волела. Али Антонија више није било. Одлетео је с ветром који се пробудио и однео га у Баицу, да поздрави море, облаке и да га последњи пут преплави саудад у Лисабону, граду разорне лепоте.

Е. Васиљевић

Петер Хајноци
ЧОВЕК КОЈИ СЕ
ШУМОМ ОСВЕТЉАВА

Превео с мађарског Марко Чудић

Далеко, далеко, у брдима, усред густе и велике шуме, живео је у свом замку Човек Који Се Шумом Осветљава. Веома се бојао мрака, па како није имао сијалицу, он је сâму шуму запалио и тако се осветљавао.

Али шта ће бити кад нестане шуме?

Човек Који Се Шумом Осветљава задрхта од неизмерног страха при самој помисли на то, обли га хладан зној, чак му и вештачка вилица заклопара и зазвекета!

Једна мала сијалица из магацина Фабрике сијалица сазнала је једног лепог дана за беду Човека Који Се Шумом Осветљава.

Чекала је заједно с хиљадама својих другарица на полици фабричког магацина, упакована у малу картонску кутију, да дође дан када ће је ставити у ауто и однети у Град.

Али, мала сијалица је одлучила да пронађе Човека Који Се Шумом Осветљава и да га умири својим светлом. И тако, једне вечери, кад је неопрезни Чувар оставио врата магацина одшкринута, мала сијалица се искрала кроз отвор и побегла.

Седам дана и седам ноћи је тумарала у брдима, кад најзад опази шуму која је пламтела у црвеној и наранџастој боји и зачу оштро пуцкетање, као и тупу, потмулу тутњаву мртвих дрвета која су се стропоштавала на земљу.

Мала сијалица је опрезно, на врховима прстију корачала по врућој, ужареним деблима прекривеној земљи, и све је више жалила Човека Који Се Шумом Осветљава, што се толико боји мрака да уништава оне који му светле.

Показаћу се већ ја! – размишљала је. – Од сада ћу ја светлети Човеку Који Се Шумом Осветљава! Неће се бојати, па више неће морати да убија дрвеће! Направићу ја овде ред!

И покуца на врата замка. Дуго је куцала, на крају већ поче ногама да шутира гломазну капију, када се ова изненада отвори и пред малу сијалицу изађе неки тип у чизмама и с непробојном кацигом на глави: на лицу му гас-маска, у руци аутоматска пушка, о раме ока-

чен митраљез, а на широком кожном каишу, стегнутом око стомака, њихао му се огроман ловачки нож.

– Бобибубуба! – продера се наоружани тип, и упери цев аутоматске пушке у малу сијалицу. Ноге су му се тресле, а оружје у руци клатило, поскакивало тамо-амо. (Хтео је да каже: „Стој, или пуцам!“ , али авај, лице му је покривала гас-маска.)

– Не желим ништа лоше! – престрављено узвикну мала сијалица. – Тражим Човека Који Се Шумом Осветљава!

– Бабобеобебе? – упита наоружани тип, настојећи да цев пушке, која му се клатила у руци, упери у груди мале сијалице. (Хтео је да каже: „Шта хоћеш од мене?“)

– Ја желим да помогнем Човеку Који Се Шумом Осветљава! – изусту мала сијалица као да је схватила питање. – Желим да му светлим како се не би плашио! Одмах ме пусти код њега!

– Ибабиобубе? („Имаш ли оружје?“) – упита овај, а колена су му толико клецала да се једва држао на ногама.

– Светлећу! – узвикну мала сијалица. – Немам ничег, само светло!

– Абабебо? – упита наоружани тип под гас-маском. („А шта је то?“)

– Светлост! – одговори мала сијалица. – Човек Који Се Шумом Осветљава неће више морати да пали дрвеће!

Човек Који Се Шумом Осветљава (јер он је био тај наоружани тип) стргнуо је гас-маску с лица, пошто му је већ понестајало даха.

– Ја сам Човек Који Се Шумом Осветљава – рече он. Сумњичаво је одмеравао малу сијалицу. „Она каже да жели да ми светли“ – размишљао је. – „Шта ли се крије иза тога?“

– Молим те, немој више да држиш ту пушку уперену у мене, још ће случајно да опали! – замоли га мала сијалица.

– Баш ћеш ти да ми одредиш шта да радим! – негодовао је Човек Који Се Шумом Осветљава. – Носи се одавде кад ти лепо кажем, хоћу да закључам капију!

– Зашто хоћеш да закључаш капију? – зачуђено га погледа мала сијалица. – Па дан је, побогу!

– Капија моје куће увек је закључана – одврати Човек Који Се Шумом Осветљава. А онда изненада узвикну:

– Гле, не дрхте ми ноге! Не дрхте ми руке!

– Дошла сам код тебе – стрпљиво је објашњавала мала сијалица – преваливши оволики пут преко брдâ, да бих ти светлела.

– Зашто баш мени хоћеш да светлиш? – упита лукаво Човек Који Се Шумом Осветљава.

– Да се не би бојао – погледа га у очи мала сијалица.

„Ех, и ово ми је нека чудна прича!“ , помисли овај. „Да ми је само знати шта се крије иза тога?“

А наглас рече:

– Ко је теби рекао да се ја бојим? Ја се још никада никога нисам бојао!

– Али још пре непуног минута, као прут су ти се тресле и руке и ноге! – одмахну мала сијалица с негодовањем. – А кад се не плашиш, што си ту пушку тако грчевито уперо у мене?

Човек Који Се Шумом Осветљава лагано усмери цев аутоматске пушке према земљи.

– Код мене је дрхтање – накашља се он – знак ванредне храбрости. Што ми више дрхте руке и ноге, то сам храбрији. – А затим још додаде: – Па нисам ти ја некакав свакодневни човек!

– Ја сам то одмах знала – климну главом мала сијалица – оног часа кад сам те видела. Није ми било ни накрај памети да ти даноноћно закључаваш капију и да ме не желиш пустити унутра само зато што се бојиш посетилаца.

– Да није управо време ручка – рече Човек Који Се Шумом Осветљава – можда бих те и позвао на мало ћаскање...

– То лако можемо решити – рече мала сијалица. – Ја сам седам дана и седам ноћи тумарала шумом и планинама како бих дошла код тебе. Само ти ручај на миру, а ја ћу дотле да поседим ту пред капијом.

Човек Који Се Шумом Осветљава почеша се по глави, што је код њега био знак збуњености.

– Пааа... – он кашљуцну. – Па да... Што се мене тиче: немам ја ништа против гостопримства. Мало ћаскања о разним темама... зашто да не? Али, ја морам да спавам после ручка. Препорука лекара... које се морам строго придржавати.

– Здравље је веома важна ствар – климала је главом мала сијалица. – Заиста не бих желела да га због мене занемариш. Па ето, онда ћу мало одседети ту пред капијом, док ти ручаш и спаваш.

– Ствар је у томе... – рече Човек Који Се Шумом Осветљава – ствар је, дакле, у томе што и после спавања имам пуне руке посла! Морам да погледам кроз прозор, да проверим: да ли шума оптимално светли, а онда ћу морати да се латим спремања вечере.

– Ма не обазире се ти на мене! – узвикну мала сијалица. – Тренутно немам никаква хитна посла. Чекају ту испред капије, док ручаш, спаваш, гледаш кроз прозор и спремаш вечеру.

– После вечере одлазим на починак – настави Човек Који Се Шумом Осветљава. – Видиш и сама да немам ни трунке слободног времена. – Он додирну слепоочнице. – И тако то иде из дана у дан! Да се прецизно не придржавам препорука лекара, давно бих се већ разболео!

Мала сијалица очисти прашину са своје одеће и погледа на сат, као да се спрема да крене.

– Изгледа – уздахну – да ниси ти тај коме треба да светлим. Мора да овде у брдима живи неки други Човек Који Се Шумом Осветљава: идем да га нађем. Чула сам да има пуно посла и да мора веома да води рачуна о свом здрављу. Опрости ми на сметњи. – Она окрену леђа замку и упути се једним узаним путељком према суседном брду.

– Еј! – викну Човек Који Се Шумом Осветљава. – Еј! Врати се назад!

– Шта хоћеш? – окрену се мала сијалица. – Реци, јер морам да журим!

– Ја сам Човек Који Се Шумом Осветљава! – повика он. – Једини се ја тако зовем на читавом свету! Ја сам тај који има тако много посла и који мора да води рачуна о свом здрављу! Мене тражиш, мени треба да помогнеш!

– Па... не знам – рече мала сијалица. – Не желим да те узнемиравам за време ручка...

– Само се врати! – махао је Човек Који Се Шумом Осветљава. – Нећеш јести много, обећаваш? Ако обећаш да ћеш мало јести, позваћу те на ручак!

– Хвала на љубазном позиву – одврати мала сијалица. – Али, да ли си стварно сигуран да не постоји још неки Човек Који Се Шумом Осветљава?

Човек Који Се Шумом Осветљава шчепа аутоматску пушку и упери је у успламтелу шуму. Погледа десно, погледа лево, и ноге и руке почеше да му дрхте.

– Пожури! – узвикнуо је. – Морам да загрејем супу!

Када је мала сијалица ушла кроз капију, Човек Који Се Шумом Осветљава извади огроман кључ из џепа, окрену га у брави, а затим прикова једну дебелу копчу на капију.

– Неко би још могао да залута овамо – објасни он. – Ја живим сâм, нико о мени не брине. Зато морам бити на опрезу. Јер никад се не зна.

– Имаш ли лампу? – упита га мала сијалица.

– Наравно... – климну главом Човек који Се Шумом Осветљава.

– Колико год хоћеш. Иако живим у шуми, ја сам просветљен човек.

– Где држиш лампу? – упита га мала сијалица.

– Хајдемо сада у кухињу, да приставимо супу – рече Човек Који Се Шумом Осветљава.

Сиђоше низ завојите степенице које су се завршавале у просто-рији претрпаној сандуцима. У једном ћошку стајао је празан чивилук: Човек Који Се Шумом Осветљава редом окачи на чивилук своје оружје, гас-маску и кожни каиш. А затим показа на једна, некада у бело окречена, сада потпуно умрљана врата.

– Ово овде је кухиња – изјави он – док ја приставим супу, можеш до миле воље тражити одговарајућу лампу.

Али мала сијалица није нашла никакву лампу, једва се могла провлачити између ствари на огњишту препуном масних наслага, неопраних шерпи и лонаца који су прекривали под.

– Нема ту лампе – одмахну мала сијалица главом. – Заиста не бих желела да те увредим, али било би крајње време да почистиш кућу и опереш суђе!

– Ама, знам ја то! – одговори Човек Који Се Шумом Осветљава.
– Али, када? Имам посла преко главе по цео боговетни дан, од раног јутра до касне вечери, а и на здравље морам да пазим.

После ручка Човек Који Се Шумом Осветљава поштено зевну и колебљиво устаде са столице.

– А лампа? – подсети га мала сијалица. – Сад би већ стварно могао да ми покажеш ту лампу!

– Ах, да, лампа – хтеде да зевне Човек Који Се Шумом Осветљава. – Наравно... – Мало се накашљао. – Рекла си да желиш да ми помогнеш, је ли тако?

– Ако желиш, нећу ти само ноћу светлети – обећа му мала сијалица – него и дању кад одеш на спавање. Само ми покажи лампу!

– Док будем спавао, стварно би могла да ми поспремиш кухињу и опереш суђе... Ово те, разуме се, могу молити само уколико стварно желиш да ми помогнеш. А онда ћемо потражити и ту лампу. Какве ја само лампе имам! Какве лампе! Леже ту свуда око нас.

– Па добро – рече мала сијалица – поспремићу кухињу и опраћу суђе. Али кад завршим с кухињом, желим да видим лампу. На крају крајева, ја треба да светлим, нисам рођена да перем судове!

– А да нисам можда ја рођен за то? – Човек Који Се Шумом Осветљава лупи се песницом у груди. – Заподенем разговор с тобом, пустим те у своју кућу, поделим с тобом свој ручак, и то ми је хвала? – Он се загледа у паучином прекривену, испуцалу, шалитреним флекама нагризену таваницу. – Види само ти њу, није она рођена за то да пере судове!

– Али тако је – климну главом мала сијалица – и због тога не треба да се вређаш. Ако баш хоћеш да знаш, ја производим Светлост!

– А ја? – рече подругљивим, надменим гласом Човек Који Се Шумом Осветљава. – Погледај кроз прозор! Свуд околу шума само мени светли, и то таквом светлошћу да сам морао завесе да навучем на прозоре да ме не би ослепила!

– Једног лепог дана и последње дрво ће се претворити у пепео – рече мала сијалица суво. – Не знам шта ћеш онда радити с том твојом вајном вештином осветљавања.

Човеку Који Се Шумом Осветљава почеше да дрхте и руке и ноге, а зуби му заклопараше и зазвекеташе.

– Дд-д-д-д-д-д-алеко је т-т-т-то јо-јо-јо-јо-ш – одмахну он главом. – З-з-з-ар не умеш ни о чему д-д-д-д-другом да п-п-причаш?

– Ја производим Светлост – усправи се мала сијалица. – Потребна ми је само једна лампа и...

– Немојмо се препирати – зевну Човек Који Се Шумом Осветљава, покривајући уста шаком. – Опраштам ти. Хајде да заборавимо прошлост. – Па пуцну куковима.

– Идем да се латим кухиње – протрља нос мала сијалица. – Бацам се на посао, али лампу желим да видим још пре вечере.

– Биће, биће – климао је главом овај. – Али сада морам да спавам: не смем се оглушити о препоруку лекара.

Човек Који Се Шумом Осветљава уђе у спаваћу собу, леже на кревет, прекри се јорганом до ушију и истог трена заспа.

Мала сијалица се, како је и обећала, дала на спремање кухиње. Орибала је врата, прозорске оквире, опрала прозор, привезала је крпцу за метлу и тако уклонила паучину са зидова, опрала судове и орибала подне плочице. Када је све то завршила, села је за кухињски сто да се мало одмори. Болеле су је и ноге и руке, леђа су је жигала и пецкала.

– Ех, камо хуе среће да барем има лампу! – рече наглас. – Ако бих одмах могла да светлим, одмах би ме прошли ови болови, ништа ми не би фалило!

– Ако је то једини проблем – зачу се један промукли глас – онда се то лако може решити.

Мала сијалица изненада подигну главу и осврну се по кухињи.

– Ако сам добро чула – настави промукли глас – треба ти лампа.

Мала сијалица тад приметити неко чудно, никада невиђено створење на кухињском столу.

– Како... си ти доспела овде...?

– Питаш ме како? – одговори питањем Лампа. – Мислим да то и није тако важно. Али ако ме питаш зашто, онда ћу ти одговорити: зато што одавно нисам била у друштву мени сличних.

– Ја... – погледа мала сијалица у дошљака – ја сам дошла овамо да бих светлела, и сада би ми баш требала једна лампа.

– Очито ниси почетник у свом занату – рече крештавим гласом Лампа.

– Али како да светлим без лампе? – избегну одговор мала сијалица. – И сама видиш у каквом сам шкрипцу!

Лампа се осврну по соби.

– Заиста си темељно обавила посао – изусти она. – Мора да си се прилично уморила. Требало би да једеш и спаваш пре него што почнеш да светлиш.

– И нисам баш толико уморна... – слегну раменима мала сијалица. – Једна је ствар рибати плочице, а сасвим је друга кад треба да се светли!

– Не разумем баш сасвим о чему причаш – крештала је Лампа.

„Каква глупача“ – помисли мала сијалица. – „Да ми је само знати како је доспела на кухињски сто! Биће да је неки стари укућанин. Можда зна где се налазе лампе. Како би се само изненадио Човек Који Се Шумом Осветљава кад би увече ушао у кухињу и видео ме како светлим!“

– Ја нисам рођена за то да рибам плочице у кухињи – рече она гласно. Онда направи психолошку паузу. – Ја имам мисију. А што се твоје опаске тиче: кухињу сам довела у ред из чистог морања, јер ми је Човек Који Се Шумом Осветљава обећао лампу.

– Али ипак – шкрипала је тврдоглаво Лампа – па ипак: зар ниси уморна? Осећаш ли да би у овом тренутку заиста могла светлети?

– Ама, боље ми ти реци где ја у овој кући могу пронаћи лампу! – изгуби живце мала сијалица. – Ако већ нећеш да ми помогнеш, боље да своје мишљење задржиш за себе!

– Можемо нешто да пробамо – промрмља Лампа. А онда скину са струка дугачки, црни гајтан који с тихим праском ускочи у утичницу испод кухињског стола. Затим Лампа опрезно ухвати малу сијалицу и полако је подиже изнад главе, а на крају је заврну на одговарајуће место.

– Пусти ме! – узвикну мала сијалица. – Боле ме ноге!

– Боле те? – упита Лампа с претворним чуђењем. – Како сме да се жали на бол у ногама неко ко испуњава своју мисију? – Онда заћута и притисну црвено дугме на прекидачу.

– Моја леђа! – вриштала је мала сијалица. – Отпашће ми леђа!

– Онај ко је рођен да светли – шкрипну Лампа – тај ни у шали не говори тако. – Полако се смркавало; Лампа упре прстом у титрави, бледи круг светлости на зиду.

– То је твоја Светлост – рече она.

Мала сијалица је широм отворених очију посматрала бледожути светлосни круг.

Сваким делићем тела осећала је болно пробадање, жигање, севање. Она тиху јекну.

Пробудила се у некаквој тамној, мемљивој просторији, окружена меким крпама. Усправила се и уперила поглед у таму. Над њу се надвила некаква мека сенка што преде, а онда се зачу добро познати зарђали, шкрипави глас:

– Дај ми то, док је још топло.

Мала сијалица са две руке узе шољу, и дугим, похотним гутљажима поче да пије млако млеко. Када је све попила, Лампа јој узе шољу.

– Хвала – рече мала сијалица. „Ма је ли могуће да је ова безобразна креатура, која подсећа на какву уличарку, сама Лампа?“ Она до ушију поцрвене у мраку и брзо упита:

– Хм... да ли би ми рекла како сам доспела овамо?

– Мислим – зашкрипа Лампа – да то и није толико важно. Али ако би ме питала зашто, на то питање ћу ти радо одговорити.

– Било би ми веома драго када би ми рекла – рече танушним гласом мала сијалица.

– Да се одмориш – одговори Лампа. – Не желим да прођеш као остали.

– Остали? – упита мала сијалица. – Какви остали? – Обрадовала се што најзад причају о нечем другом, а не о Светлости и осветљавању.

– Остали... – зареза лампа. – Е, па... они који су пре времена проћердали своју снагу. Не једу, никада се не наспавају...

– А шта ће бити са Човеком Који Се Шумом Осветљава? – мрдну мала сијалица на свом лежају. – Сигурно се већ пробудио, можда је већ и кроз прозор погледао да преконтролише ватру, можда је већ и вечеру спремио, и сада ме тражи. – Покушала је да устане, али била је превише слаба, па се скотрљала назад међу топле, меке крпе.

– Не брини ти за Човека Који Се Шумом Осветљава – зашкрипа Лампа. – Сад лепо спавај. Кад ти се поврати снага, разговараћемо.

Мала сијалица склопи очи, и покуша да мисли на онај бледи, титрави светлосни круг на зиду, на Светлост коју је она правила. Крај себе је осећала некакво меко тело што преде, приђе му ближе и чврсто заспа.

Кад се пробудила, још увек јој се вртело у глави и била је слаба. Али ноге је више нису болеле, а ни леђа је више нису пробадала онако неподношљиво. Седе, усправи се на свом гнездашцу и упери поглед у таму.

– Лампо! – узвикнула је. – Где си, Лампо? Гладна сам!

Тада се нешто меко, бешумно спусти крај њеног лежаја, и из мрака је угледала пар зелених, фосфоресцентних очију како је посматрају.

Мала сијалица није смела ни да се макне од страха. А онда врисну:

– Упомоћ! Лампо! Упомоћ!

Изненада зелени, светлуцави пар очију нестаде и неко топло тело свиленастих длака се приби уз малу сијалицу.

– Јеси ли умала, пријатељице моја малецна? – зачу се дубоки глас који је истовремено режао и прео. – Сад ћемо нешто појести!

– Ти... ко си сад па ти? – Мала сијалица покуша да се скроз шћу-ћури на крпама.

– Ах, да, ах, да...! – одговори глас. – Како би ти и могла знати?

Зачу се некакво љутито кијање, а онда мала сијалица зачу шкрипави глас Лампе.

– Знаш, понекад заборавим ко сам ја заправо – објасни она. – Побркам ствари. – Па тутну велику шољу млека у руке малој сијалици.

– Али онај са зеленим очима... ко је то био?

– Попиј то млеко – брундала је Лампа.

Сачекала је да мала сијалица искапи шољу, а онда стаде крај њеног лежаја.

– Видиш ли ме? – упита.

– Видим те – одврати мала сијалица. – Помало неразговорно, али те ипак видим. Али реци ми само: малочас оно са зеленим очима...

– Гледај – шкрипну Лампа. – Не скидај поглед с мене!

Мала сијалица упери поглед у лампу, чак је и дисање прекинула на часак. Лампа се стресе, страховито кину, и за трен ока се на њеном месту створи један велики, црни мачак зелених очију.

– Мало теже капираш ствари – забрунда мачак. – Надам се да ти је сад већ мало јасније.

– Али зашто? – заврте главом мала сијалица. – Реци ми: зашто ово радиш?

– Да останем у животу – зарежа црни мачак. – Да не прођем као остали. – Легао је поред мале сијалице; она се привила уз меку, топлу бунду и. као да тражи заклон, чврсто се прибила уз мачку.

– Као Лампа – брундао је мачак – ускоро сам морао увидети да ту нећу скоро добити одговарајући посао. И ја сам чистио и прао судове Човеку Који Се Шумом Осветљава, чак сам и клавир научио да свирам, и чекао тренутак да засијам.

– Извини што те прекидам – рече бојажљивим, али одлучним гласом мала сијалица – али што се сијања тиче, за то су сијалице задужене.

– Без лампе? – забрунда мачак. – Волео бих ја да видим ту сијалицу!

– Лампа је, нема сумње, и те како потребан артикал, али што се сијалице тиче...

– Што се сијалица тиче – изјави мачак – оне су све одреда глупаве, ограничене креатуре. – Па претећи подиже предњу десну шапу.

– Мислиш да си ти прва која је дошла да светли Човеку Који Се Шумом Осветљава? Толики су већ покушали, да их ни избројати не би могла, и све су се училе на својој штети. Било је ту и Лампи... – Црни мачак злобно мјаукну и одмахну шапом.

– Морале су да чисте? – стресе се мала сијалица. – Да перу судове? Да рибају плочице?

– Можда ипак имаш довољно мозга – заобилазио је одговор мачак – да схватиш да једна млађана сијалица треба да се изметне у малу мацу.

– У малу мацу? – одмахивала је главом мала сијалица. – Мислим да се као мачка треба родити... човек треба да осећа да има мисију...

– На тебе сам се некако сажалила... – прео је мачак. Он дубоко зевну, и облизну се. – Двема мачкама потребно је двапут толико хране... Радим против својих интереса... па ипак...

Мала сијалица је збуњено гледала црног мачка. „Жели ли он да се претворим у мачку? Зар сам због тога седам дана и седам ноћи пешачила преко планина и пламтећих гора? Ако му удовољим, Човек Који Се Шумом Осветљава уништиће све дрвеће у шуми зарад свог осветљавања!”

– Ако ти се рибацију лонци – настави да преде мачак – само напред, ја те нећу задржавати...

„Оно, што јест, јест“ – помисли мала сијалица. Човек Који Се Шумом Осветљава искористио би је да му обавља све прљаве послове, радила би од јутра до мрака, а још би је и изгладњивао. Пропала би, липсала би, а све узалуд, бесмислено! Изненада јој прође кроз главу успомена на бол који је осетила када је након прања судова, чишћења прозора и робања патоса хтела да светли. Поново ју је прожео исти онај неподношљиви бол у ногама и леђима.

– Хм... – накашљала се. – Стварно те не питам из радозналости... али шта се догодило са осталима?

– Са осталима? – понови питање мачак. – Па... учествовали су на једном кратком курсу: ја сам био водитељ курса.

– Курсу...?

– Да, на курсу – климну мачак главом. – Знаш: нека врста курса под називом „како постати миш“. – Да би појаснио свој исказ, још је додао: – Млека још и могу да украдем, али меса никад нема довољно.

– Курс...? – Мала сијалица је укочено гледала у мачка, некако је знала, осећала да је управо тај одговор очекивала...

– Наравно, нерадо сам то чинио – изјави мачак. – Била је то неопходна мера: јер једног лепог дана, ако нам услови то дозволе, мораћемо да светлимо...

– За то смо рођени – рече мала сијалица.

Затворила је очи и склупчала се у свом кутку, међу меким крпама. Још увек је била уморна и слаба. „Морам припазити на здравље“ – размишљала је у полусну – „уколико стварно желим да једног лепог дана светлим, морам јести и меса.“

ПЕТЕР ХАЈНОЦИ рођен је у Будимпешти 1942. године. Као некавалфикован радник, у младости је био принуђен да се бави разним пословима – разносио је угаљ, радио као физички радник на грађевини и био модел на ликовној академији. Због необичног начина живота и хроничног алкохолизма, још за живота је постао култна личност мађарског књижевног живота. Најзначајније дело му је кратки роман „Опустели персијски град“, који је преведен и на наш језик. Хајноци спада у велике мајсторе модерне мађарске новеле и гротескне басне. Опус му, због релативно кратког живота, није велик (сва његова дела могла би стати у једну књигу), али је утолико снажније деловао на неке данашње мађарске писце, којима је био узор. Умро је у тридесет деветој години живота, од делиријум тременса.

М. Ч.

Анатолиј Каменски

ЖЕНА

Превела с руског Дејана Николић

Јула месеца Нежданов је због послова допутовао из Харкова у Петербург. Одсео је у празном градском стану своје удате сестре, која је у то време била у иностранству. Дању је ишао по банкама и јавним установама, а увече би се одвезао некуда изван града да се разоноди. Као увек после дугог одсуства, све га је пријатно узбуђивало и узнемиравало у престоници, коју је познавао као својих пет прстију и где је пре три године завршио универзитет. Узнемиравала га је звоњава трамваја, спуштени платнени застори, поливене улице, нова дрвена калдрма коју су ремонтирали, чак и мирис смоле и асфалта који се ширио са свих страна. И у свом новом летњем оделу, с некаквим црвенкастим или жућкастим цветићем на реверу, са белим панама шеширом, намерно изгужваним и нахереним на потиљак, по целе дане је задовољно ишао улицама својим помало климавим кораком, завршавао послове, доручковао и ручавао у ресторанима, а предвече седео негде на скверу, испружен на клупи, с новинама у руци.

Једном, пошто се вратио кући око шест сати и прошетао по стану само у кошуљи с раскопчаним оковратником и голог врата, Нежданов седе пред тоалетни сточић у сестриној спаваћој соби и поче да размишља куда би данас могао да се одвезе. Био је то леп плавушан црних очију, малених уста, с нежно обликованом брадом. Избријавао је бркове и браду и то му је давало женствени изглед. Посматрајући себе у огледалу и помало се глупирајући, Нежданов узе једну од оловака које је сестра оставила на столу и нагарави обрве, па напудериса лице. Испало је лепо, али учини му се да су усне недовољно јарке, па их намаза другом оловком. Затим изреза малени црни младеж и прилепи га на образ. Претворно кокетирајући, осмехујући се својим блиставим, савршено нанизаним зубима, Нежданов се одједном страшно свиде себи и пожелеле нове, ризичније лудости. Да направи себи деколте и обнажи своја бела, округла, женствена плећа? Он устаде и поче да претура по сестрином ормару са огледалом, где су висиле хаљине и пењоари, а доле, међу кутијама, тракама и изгужваним веловима назирали су се крајеви разнобојних ципела. Настављајући да коке-

тира, Нежданов збаци кошуљу и на плећа брзо навуче лаки ружи-части пењоар. Из великог огледала гледала га је висока, кратко ошишана, бледа дама у пењоару и панталонама, саблажњивих црвених усана и с веома заводљивим младежом.

– Много ми се свиђаш, драга! – наглас рече Нежданов.

Он седе на кауч насупрот ормару са огледалом, прекрсти ногу преко ноге и запали цигарету. Поста још пикантније и смешније. Крај пењоара спаде му низ рамена и блесну нежно, неговано тело.

„Дођавола!“ – помисли Нежданов. – „Па ја сам права жена, то ме помало и вређа.“

И одједном му паде на памет глупа, дечачка, и у исти мах необично привлачна замисао. Он брзо прекопа по свим хаљинама које је сестра оставила у неколико незакључаних ормара, пронађе кратки меки корсет, мрежасте чарапе, најфиније свилено рубље, светле ципеле с високом штикллом и велики црни сламнати шешир са белим цветовима. У несхватљивом узбуђењу, трудећи се да не превиди ниједну ситницу женске тоалете, коју је познавао готово боље него сопствену, мушку, Нежданов размести по фотељама читаву гомилу лаганих, пријатно шуштавих, очаравајућих ствари. Затим, огрнувши журно капут, отрча до најближег фризера, обрија се и изнајми лепу злаћану перику са бујним локнама позади. „А што да не“ – сав узрујан мислио је Нежданов – „та на маскарадама ме је више пута преварио и мој сопствени, искусни вид примајући за жене на брзину преобучене мушкарце. Ако то урадим крајње брижљиво, пазећи на сваки детаљ, нико се никада неће досетити.“

Он спусти ролетне, скину се го, и осмехујући се и мазећи се, с љубављу одмеравајући своје тело, постепено је облачио дивно танано рубље које се готово није ни осећало, навуче чарапе и закопча меки, прекрасно сашивени корсет. Од спуштених ролетни, просутог пудера, проливеденог парфема и узбуђења које га обузе, у сестриној спаваћој соби одједном поста слатко и загушљиво. Изабрао је светлу хаљину боје јоргована од француског батиста с једва приметним белим цветовима, и када је обуче, изненади се колико му је по мери: увек му се чинило да је сестра виша и пунија од њега. Нежданов је ходао по соби, придржавајући скут високо изнад колена, изводећи све могуће плесне кораке, а несвакидашња одећа не само да му није била неудобна, већ напротив, после помало грубог и тешког мушког одела осећао се као да ничег нема на себи.

Чак ни корсет није осећао. Нежданову без сумње би весело од целе ове глупе дечачке замисли, а сопствене ноге у елегантним ципелама, руке обнажене до лактова и го врат беху лепи до те мере да је пожелео да их изљуби. И повремено је већ било немогуће не осећати себе, макар напола, као праву истинску жену. И када су раскошна перика, намазане усне, бледо напудерисано лице сакрили

последње наговештаје пређашњег уобичајеног мушког изгледа, њему се необично заврте у глави. Побегавши од огледала, он брзо подиже застор и широм отвори прозор.

– Ово су ђавоља посла! – нехотице узвикну.

Надисавши се ваздуха, Нежданов се врати огледалу весео, заинтригиран и готово трезан, али колико год да је гледао, стално је пред собом видео непознату, веома лепу и у исто време изузетно и несхватљиво саблажњиву жену. И тада реши да се не опире превари и сав се предаде снажном, необично радосном новом осећању. Насмеја се дугим и чежњивим смехом, блистајући очима, и некако сама од себе, засмеја се жена у огледалу, и учини му се како му она, као да то чини од своје воље, онако женски припрети прстом.

– Сад ћу да те пољубим – рече полако, прилазећи сасвим близу огледалу, помно ослушкујући свој високи мелодични глас. И одједном се лепушкасто лице окрену од њега, и тај исти глас, који му је већ изгледао као дубоки пријатни контраалт, одговори му:

– Да се нисте усудили! Нипошто, нипошто...

Од читавог тог експеримента, лудирања и шала Нежданов је био као у магли. Није ваљда да ће се решити да спроведе до могућег краја свој хир? Није ваљда да ће му поћи за руком ова добро смишљена комедија обмане и самообмане?

Он се одлучи. Обуче црни свилени капутић са дубоким изрезом, навуче чипкане летње рукавице без прстију, стави црни шешир са белим цветовима, привеза вео као модерну машну по страни од подбратка, узе ташницу, бели чипкани сунцобран, и лако лупкајући штитклама, крену у предсобље.

– Изгледа да губим разум – тихо је говорио, осмехујући се већ сасвим као жена, помало охоло, само крајевима усана.

II

На једном од горњих одморишта залупише се врата, журни и ситни кораци одјекнуше степеништем, и после неког времена, шуштећи хаљином и ширећи мирис парфема, крај портира прође непозната и веома лепа дама. Судећи према броју корака и одавно познатом лупању врата, та дама је изашла из стана где је одсео Нежданов, и у томе, наравно, није било ничег изненађујућег. И портир, широм отварајући врата, с поштовањем подиже капу и рече уобичајеним тоном: „Довиђења“. Али за Нежданова-жену ови тренуци те вечери вероватно беху најјезивији. Док му је срце ударало, он уђе у љупку уску уличицу, ипуњену меким вечерњим сенкама, звуцима који замиру и топлим одисањем зидова. А онда га обузе тако много неочекивано нових, узбудљивих осећања која потпуно поништише тренутни страх. „Будалаштина, бесмислица, то је немогуће“ – мислио

је забринути Нежданов – „све ове крпе не могу саме од себе да пружи тако много. Ту се, вероватно, крије још нешто, па, на пример, женско начело које дрема у мени и уопште некаква психологија, а не само крпе. И морам најозбиљније да pazим шта радим“. Размишљао је и ходао тротоаром, сав мекан и гибак и несхватљиво лаган од ваздушних тканина које му обавијаху тело, а топли таласи ваздуха миловаху му ноге у свиленим гаћама и мрежастим чарапама. А те су ноге, мимо његове воље, правиле мале ситне кораке и с посебном пажњом обилазиле и најмање барице заостале после поливања улице. Тек нешто мало скупљене очи с новом радозналешћу, новом гадљивошћу и новом скромношћу сретале су људе, равнодушно клизећи по лепим женским лицима и – о ужаса! – заустављајући пажњу на до сада незанимљивим детаљима одеће, на рукавицама, ципелицама и веловима. И чинило се да улица није срела пређашњег Нежданова, већ сасвим друго, ново биће. Дечак из пиљарнице, с корпом преврнутом над главом одједном преста да звиждуће, устукну и начини глупаво смерни поглед и уступи пролаз лепо обученој дами лепотици. Кочијаш се некако посебно осмехну и добродушно, необично фамилијарно и на свој начин галантно окрете Нежданову брадато лице: „Ево изволите, госпођо.“ Само су се радници, који су одасвуда наилазили у групама, лењо склањали у страну, готово не примећујући лепцу жену, као и непоправљиво равнодушни Петербуржани, који би, читајући новине у ходу, тек понекад бацили поглед на њу. Већ су двојица мушкараца ишла за Неждановим – први скоро за петама, други мало даље, да је Нежданов, који је иза себе чуо њихове кораке и трудио се да пази на сваку ситницу, осећао не свој уобичајени, него некакав туђи, посебни страх, и заинтересованост, и негодовање, и крајње опрезан ишао је, заобилазећи барице и придижући хаљину с времена на време. Још један мушкарац кога је срео, млад, елегантно обучен, изненада рашири очи, погледа Нежданова право у зенице, и тек што мину поред њега, полако се окрете и такође пође за њим, следећи га у стопу. Срце поче јаче да му удара и Нежданов осети како управо овог тренутка мора стати пред првим излогом да би се ослободио потере и дануо душом. На скретању према Невском он стаде пред књижаром и поче, и поред тога што није видео ништа, да с највећом озбиљношћу разгледа корице књига. Двојица прогонитеља одмах пођоше напред, први не успоравајући корак, а други са оклевањем, те се спокојног, осмехнутог лица окрете ка излогу. А трећи, и последњи, стаде крај Нежданова, као да је то нешто најнормалније.

– Живот је хиљаду пута занимљивији од књига – рече он безбрижним тоном, као да се никоме не обраћа и гледајући право пред себе.

– Вреди ли напрезати тако лепе очице и мрштити обрве – настави он – јој-јој-јој, па испаде да смо ми скроз-наскроз озбиљна особа. Ко би рекао?

„Зар сам се заиста намрштио?“ – помисли Нежданов и одједном, неочекивано за себе самога, бојећи се да не прсне у смех, презриво скупи усне и са радосним осећањем да ће проћи некажњено, рече:

– Оставите ме на миру, безобразниче!

Затим се спокојно одмакну од излога и, подигавши главу, погледа на сат на скупштини. Било је пола осам.

– Кочијашу! На железничку станицу за Царско село – изговори скоро махинално, али у исто време замишљено и чежњиво, намештајући чипкане рукавице и држећи сунцобран и ташницу у једној руци.

Тројица мушкараца стајаху на различитим странама, и Нежданов, смештајући се у кочију, примети како га двојица – онај којег је малопре назвао безобразником, и онај што је, не осврћући се, прошао поред излога – прате погледима. Трећи, високи црномањаст човек, са белим филцаним шеширом, црвеним рукавицама, у жакету на коме су сва дугмад била закопчана, полако се попе у другу кочију, покретом руке показа у правцу Нежданова и крете за њим.

У Нежданову су се рађала нова осећања и постајала све замршенија, а лакомислена досетка полако се претварала у промишљену, префињену и узбудљиву игру. Прекрстивши ноге, оставивши сунцобран по страни, наслађујући се сопственом ципелицом која је провиривала испод хаљине, Нежданов би час заборављао да је мушкарац, час би га прожелала необична мушка заинтересованост за пробуђено женско биће које је испливало из тајне унутрашњости. Час би се нехотице мргодио, час се осмехивао на никад раније виђене, управљене на себе, некако необичне и пажљиве мушке погледе, жудно упијао многогласни шум улице, и инстинктивно кокетним покретом придржавао ивицу свог белог сламнатог шешира. Он тако и не успе да подробно осмисли свој план, и препустивши се некаквој пријатној инерцији, сваког часа прожиман све новим обманама, наизменично је замишљао себе као кокоту, авантуристкињу, љубавницу која се вози на састанак, невину девојку или остављену жену.

Још пре железничке станице господин са белим филцаним шеширом неколико пута престиже Неждановљевог кочијаша. Окренувши своје изражајно лице, лепо издужених очију, с танким крајевима бркова који стајаху усправно, посматрао је Нежданова-жену без имало дрскости и без имало страха, с тако простодушно-веселим изразом, као да је говорио: „Па, шта ћемо? Хајде да ја преседнем код тебе или ти код мене, и да се проведемо.“

Фијакери се зауставише један поред другог и они платише истовремено, без цењкања, не узимајући кусур и заједно уђоше у улаз. Стојећи у дугачком репу публице која је кренула у Павловск на концерт, Нежданов је чуо иза себе нестрпљиво, налик каквом добродушном јауку, кашљуцање незнанца који га је притискао и гурао, и тако се полако померао напред. А када се нагнуо према шалтеру на

каси и видео очи касира које успламтеше тим истим, никада раније виђеним искричавим и проницљивим пламичком, он се весело наљути и дође му силовита жеља да изведе некакав салто мортале, да се гласно смеје, задигне хаљину високо до главе и ружним речима изгрди ове мушкарце који су надирали са свих страна. Али уместо свега тога његове усне полако и усиљено изговорише:

– Молим вас, за Павловск, једну повратну карту прве класе.

И после, док се пео степеништем, већ је обичним спокојним покретом придржавао лаки скут хаљине, свесно и готово сладострасно, као некеме у инат, показујући мрежасте чарапе. Официри и студенти у својим лаким блузама, који су се, ради некаквог посебног шика малаксалим лењим кораком кретали по перону, непојмљиво ужурбане жене, продавци новина који су, из неког разлога, извештаченим гласовима нудили програме за концерт, прекрасно подшишана седа брада главног кондуктера, мирис угља, писак паре, колебљиви гласови који нестају и које понавља ехо, све му је то било одавно познато. Али сва та шарена панорама заплускивала је Нежданова на сасвим нов начин – упорно, тихо и нежно и помало мангупски, и његова душа стапала се са некаквим посебним таласом, који не прогони него бива гоњен, који не наваљује већ узмиче. Звонко и заносно лупкале су његове танке, веома тврде и помало несигурне штикле, и бели сунцобран с примамљивим гребуцкањем повремено би се вукао по асфалту.

А онај црномањаста човек са белим филцаним шеширом сустиже га и пође скоро сасвим уз њега, окрећући лице ка њему и нетремице га гледајући својим плавим, и овако изблиза, веома паметним очима. А његове усне дискретно су се смешиле и као да су говориле или љубиле Нежданова-жену честим, једва приметним пољупцима.

„Шта да радим“ – мислио је, у исто време, Нежданов-мушкарац, црвенећи и убрзавајући корак – „неодлучност или улични протаклук били би једноставнији. Лако бих прешао преко тога. Али шта да радим са овим дивним, веселим младићем, који је скоро исти као ја. И да није читава овог водвиља, како бисмо само могли да се забавимо.“

Међутим, било је време да се уђе у вагон. Нежданов ухвати једном руком ташницу и сунцобран, придржа спреда хаљину и одједном осети како га туђа, рукавицом стегнута рука чврсто, али без фамилијарности, придржа за лакат. И опет, играјући пређашњу узбудљиву игру, осмехну се крајичцима усана, лако климну главом и рече:

– *Merci.*

III

Не, није то била маскарада нити обична дечачка шала. У вагону је, заједно са Неждановим, путовало много лепих, младих, елегантно обучених жена оног изазовног типа Петербуржанки међу ко-

јима је и сам Нежданов обично тражио познанства и доживљаје. А сада ево све те жене не само што не беху саблажњиве за њега већ одмах осети у њиховом друштву ону помало непријатељску отуђеност, која му је међу њима увек упадала у очи. Као и на улици, он летимично пређе преко њихових фризура и тоалета, затим се скоро инстинктивно исправи, поправи хаљину и овлаш промени позу. Међу шесторо или седморо људи који су седели с њим беху два официра и двојица гиздаво обучених младића, а преко пута Нежданова седе црномањаста човек са белим шеширом, који је ушао заједно с њим. И сви они су без устезања гледали у њега, и како је време одмицало, он полако схвати да у вагону, а можда и у целом возу нема ниједне жене привлачније и саблажњивије од њега. И чинило му се на тренутке како он самог себе чува од присутних људи и њихових циничних, гладних погледа са више љубоморе него што би љубоморни муж чувао властиту жену.

И ако је ово маскарада, у том случају – каква је то весела, очаравајућа маскарада! У отворене прозоре вагона улива се топли, препун малаксалости и тајне страсти, презасићен љубављу ваздух, уз меко мелодично клопарање клизи, љуљајући се, вагон и нови, удвојени, узбуђени, неразумљив самом себи Нежданов, заљубљен у невидљиву жену – у самога себе, осећајући под лаком одећом своје нежно – шта год тамо било – женско тело, јури не у Павловск, већ у неку другу, непознату земљу. Он се са поверењем препусти себи и сав се предаде смењивању фантазија и осећања. Час би му се опет чинило да је нечија остављена жена, час је био вољена жена која се вози на састанак, час невина девојка која је сахранила младожењу и још га није оплакала. И због тога су му очи гореле променљивом загонетном ватром, а топле усне подрхтавале. И, у то исто време, пређашњим делићем свести он беше заљубљен наизменице у све ове жене заробљене у њему, и због њих љубоморан на све погледе које је осећао на себи. А ти су се погледи упијали, тражили и разоткривали и, преплићући се међусобно, већ су почињали да изгледају као нечије једно, усредсређено, хипнотичко око. Било је и весело и страшно, било је тешко подићи поглед, и тек када се воз на тренутак зауставио у Царском, Нежданов се донекле поврати и реши се да баци поглед на свог сапутника. Симпатични црномањаста човек смешио се са одобравањем, гледао својим упорним, паметним и простодушним очима, и као да је говорио: „Е, баш дивно што си престала да размишљаш, ма осмехни се, та све на свету је страшно једноставно... Ма хајде, или ћу ја сада кренути да причам.“

Почеше да излазе у Павловску. Црномањаста човек пропусти Нежданова испред себе и пође за њим сасвим близу, и нагињући се над њим, загледајући му у лице, све време испуштао је некакве добродушно нестрпљиве, кашљуцаве и помало сетне звуке. И по перону

ишао је готово сасвим уз Нежданова, и стално кашљуцао, и све једнако говорио нешто очима и уснама, и, скинувши једну црвену рукавицу, весело пуцкетао прстима у ходу. „Како се он занимљиво удвара женама“ – помисли Нежданов на секунд – „и како је жалосно што не можемо да будемо другови, па да се заједно разонодимо.“ Затим га опет обузе страшни, слатки, голицави талас. Брже, брже до огледала, заједно са овом шуштавом, бурном поворком. Он природно, просто, без грешне радозналости пређе преко прага женског тоалета и ни на тренутак не би мушкарац у гомили жена које су поправљале тоалете, пудерисале се и чешљале. Док је стајао пред великим огледалом и гледао у њему свој лик са ужареним очима и уснама, опет се изнова дивио непознатој, необичној, несхватљиво саблажњивој жени – себи, ни о чему није могао да мисли и само је чуо лупање врата и гласну, надахнуту музику оркестра. И, журећи се да напусти тоалет, он се сасвим као жена бестидно и махинално нагну, високо подиже хаљину и брзо затегну чарапе које су се биле мало зарозале.

Одмах му упаде у очи бели филцани шешир, и високи црномањаста човек који стајаше напољу, на два корака од врата, истог часа крену за њим.

– Најзад – чу Нежданов радосни глас над самим ухом – а ја почео да страхујем да сам вас изгубио.

Уским пролазом између редова клупа, притешњени гомилом која се кретала, заглушени тријумфалном тутњавом Вагнерове увертире, двојица мушкараца пођоше по концертној сали: први – сметен, весело узбуђен, с велом и великим црним шеширом са белим цветовима, други – спокојно се осмехујући, машући руком и пуцкетајући прстима.

Нагињући се, тражећи својим очима њене, високи црномањаста човек је говорио:

– Ах, каква чудесна, каква невероватна лепота. Да, богоми! Тако нешто се виђа само на старинским портретима. Преклињем вас, не приређујте ми скандал одмах сада, боље мало касније, ево, отприлике за пет минута. Ако не желите, уопште ми не одговарајте. Мада би ми било бескрајно пријатно да још једном чујем ваш глас. Већ сам га чуо када сте у Петербургу узимали карту. Такав чудесни, непоновљиви глас. Стварно, не треба да се љутите и правите сцене. То што ја разговарам и идем уз вас као стари познаник, у томе не може бити ничег увредљивог за вас. Зар није тако? Па није сваки разговор мушкарца с непознатом женом улични безобразлук? Ево, видим, ви се помало смешите. Значи, моје вас речи не шокирају?...

За Нежданова у облику жене, који је памтио читав низ својих успешних и неуспешних уличних познанстава, нису могла бити ни увредљива, чак ни просто незгодна сва ова питања која су водила ка једном јасном и сасвим одређеном циљу, и по незнанчевом гласу он

схвати да је пред њим – интелектуалац, сличан њему самом, који се досађује и који не тражи баналне доживљаје. А спољашњи облик жене и женствене црте, наглашене периком и пудером, и шминком, и црним младежом, па ваздушаста хаљина, ципелице које ситно корачају, ташница и сунцобран у рукама, све се то помало узрујавало и протестовало по инстинкту, мимо његове воље. И готово неприметно смешиле су се усне и изражавале нешто налик на протест, и опрезну нехотичну радозналост, и некакво незадовољство собом.

– А осмех је такође чудесан, непоновљив, као на оним старим портретима – настављаше црномањаста човек. – О Боже!... Али најдивније од свега су очи, пуне скривене унутрашње светлости. Не, не, ви ћете ми дозволити да разговарам с вама. Нећете позвати кондуктера или жандарма. То би било тако досадно...

„Наравно, досадно“ – мислио је Нежданов, смешећи се својим мислима – „наравно да нећу позвати жандарма, али каква сам то ја, по свему судећи, обична жена, ако не могу одмах да савладам предрасуду, и толико времена морам да објашњавам оно што знам и сам. Сама“ – исправи себе у мислима – „како је то смешно.“

Већ је свирао други, војни оркестар на платформи пред железничком станицом, и они су ишли кроз густу огромну гомилу по шкрипавом морском песку. Негде далеко, иза све црње бордуре борове, полако се гасио сутон, а сасвим близу дахтала је парна локомотива и, реско продирући у мелодију валцера, трубио је рог скретничара или је једнолично звонило звонце. Правници и гимназијалци у тесним униформама и с малим бичевима гурали су се у журби да некуд стигну, а локални чајлд-харолди у белим, широм раскопчаним сакоима и исто тако белим панталонама подвртнутих ногавица седели су изваљени по клупама, никуда не журећи, руку нехајно пребачених преко наслона.

Високи господин већ је ишао уз Нежданова веома близу и говорио сасвим спокојно, тек мало се љутећи:

– Рецимо, ја сам тако глуп и незанимљив да не вреди чак ни одговарати на моја питања, али кажите онда, у крајњем случају, да се губим дођавола, кад већ не могу да вас оставим на миру.

– Па добро – неочекивано по самог себе, разговетно и помало отегнуто рече Нежданов, подижући поглед на њега и смејући се – идите дођавола, кад већ не можете да ме оставите на миру.

– Браво, браво, браво! – узвикну високи господин. – То је оно што разумем! Одлично!

– И онда, шта сад даље? – питао је Нежданов.

– Па, наравно, баш сада нипошто нећу отићи од вас. Управо сада видим да сте мила и добра, да сте права дивота.

– Ово се зове логика! – рече Нежданов. – Починье већ и да ми се свиђа... као жени – весело заврши он.

Првих пола сата познанства протекоше у неусиљеном разговору. Час као глумац занесен улогом лепе жене којој се удвара мушкарац, час просто глумирајући се и изводећи шаљиви експеримент, Нежданов неосетно откри своју образованост и сав свој књижевни пртљак и, погледајући са стране на свог саговорника – адвоката Осташкевича, виде како је овај, мада преварен у својим директним, одређеним надама, у исто време пријатно заинтригиран. После су вечерали на отвореној тераси и пили вино.

Млади адвокат једнако је с непромењеним изразом посматрао Нежданова, простодушно право у зенице, наздрављао му и говорио:

– Никако нисам очекивао да сте ви тако начитана, напредна. Али хајде да не причамо о високим темама, него о вама. Ко сте ви, шта сте ви, како живите? Вероватно сте удати? Шта ради ваш муж?

– Нећемо говорити о томе – чежњиво рече Нежданов – ја већ одавно не живим са мужем.

И истог часа се сети како је прво у фијакеру, а после у вагону замисљао себе као нечију остављену жену, и опет се заиста растужи.

– А зашто? – са саосећањем се распитивао адвокат. – Надам се да ми можете испричати у општим цртама.

– Не, не – инсистирала је жена устима Нежданова – биће ми веома тешко. Боље да брбљамо о нечем веселом и слушамо музику.

– А да ли ви свирате неки инструмент? – питао је адвокат.

– Помало свирам клавир.

– А ја помало певам – рече овај и одједном живну. – Хоћете ли да једном музицирамо заједно? Драга, добра моја, па ви сте паметница. Хајде да одемо одавде код мене. Знате, просто тако, без предрасуда. То би било сјајно.

Нежданов је гледао плаве, намах заблистале очи, чуо музику, и мало му се вртело у глави од предугог претварања и од попијеног вина. Он већ није осећао како је уморан, него „уморна“ и помало му се спавало. А ова, тобоже уобичајена, мека одећа и мирис ружа које је купио адвокат и које су стајале управо ту, на столу, у високој чаши изазивале су све већу и већу чежњу у њему.

– Зар је могуће да ће ваш одговор бити – одбијање, толико банално у оваквим приликама – говорио је адвокат у том тренутку – из уста тако начитане, тако савремене жене то би звучало као дисонанца.

– Веома сам уморна – рече Нежданов, сањиво се осмехујући – заиста, боље неки други пут. Прошетајмо мало по парку.

– Прошетаћемо, разуме се, а после идемо. Не, заиста – не чекајући да буде одбијен, рече он. – Келнер, овамо!

Адвокат плати, узе руже из високе чаше и понуди Нежданову савијени лакат. Полако пођоше у парк. Војни оркестар на платформи је опет, пред крај програма, нешто гласно свирао, и сутон је уморно догоревао иза борова, као да се одмиче све даље и даље. Бе-

ла лагана копрена простирала се пред њима над уским мостићем у парку и над хладним језерцетом, и гуме невидљивих бициклиста мало-мало па би зашкрипале остављајући за собом траг који се повлачио по земљи. Било је тамно и влажно, и када адвокат кресну шибицом и упали цигарету, као да поста топло и страшно пријатно.

– Дајте и мени – рече Нежданов – и ја понекад пушим, по студентској навици.

– Студентској? – понови адвокат.

– Да, похађала сам предавања.

– Ви сте, мила, необична – говорио је адвокат – ако се будемо виђали, осећам да ћу потпуно изгубити главу за вама. Знате, у вашим речима, вашим манирима, вашем гласу има нешто што се ретко среће, оно што тако често тражиш у жени и не налазиш. Мила – замоли он још једном – хајдемо сада код мене. Ја живим сасвим сам. У целом стану смо само слуга и ја. Музичираћемо, ако треба, до јутра.

– Каква тиха ноћ! – правећи се да ништа не чује, уморно и сањалачки рече Нежданов. – Како је тиха ноћ.

– А ви сте ипак кокета! – узвикну адвокат. – Иако сте паметна главица, ви свеједно изводите обичну женску комедију – мамите, дражите ме, обећавате, остављате до сутра. Па добро, сретћемо се опет и опет. И ви знате да се живот не зауставља на пола пута, и за који месец десиће се оно што би се могло десити данас. Зар то није свеједно? – рече он са веселом тугом.

– Наравно да није свеједно – озбиљно примети Нежданов – ми се више никада нећемо срести.

– Какве глупости – рече адвокат. – А зашто?

Нежданов је ћутао, зауставио се и цртао сунцобраном по песку.

– Не, ви ово озбиљно? – понови адвокат.

– Да – одговори Нежданов.

– Драга, али зашто? – већ уплашен питао је адвокат.

– Ми се не смемо срести. Не питајте, то је тајна.

– Извините, али како то? Хајде да седнемо негде. Тако вам Бога, објасните бар нешто.

Седели су на клупи под дрвећем. Адвокат је стезао руке Нежданову, узрујавао се, и искрена туга чула се у његовом гласу.

– Не питајте, не питајте – све истим гласом говорио је Нежданов.

– Разумео сам, ви волите некога – слабим гласом изговори адвокат – реците ми искрено: ви волите некога?

„Да ли волим некога?“ – питала је у Нежданову тужна остављена жена.

– Не – прошапта тихо.

– Па онда шта је, реците, преклињем вас.

Нежданов је ћутао, и замишљајући себе на месту адвоката, био је прожет његовом тугом, и пожелео да заједно с њим поставља питања

и тражи одгонетку. А у исто време уморна и тужна жена у Нежданову беше пуна пређашње непојмљиве саблажњивости за њега. „Сада ће почети да ми љуби руке“, не стиже да помисли, а већ је осетио вреле пољупце на својим рукама. „Каква бесмислица!“ – хтеде да крикне Нежданов-мушкарац. „Он је ипак добар“, помисли Нежданов-жена.

– Видим да је међу нама некаква тајна – с дубоком искреношћу говорио је адвокат – верујем да то нису празни изговори. Оппростите ми, ви сте можда дошли овамо с намером да се мало разонодите, да мало заголицате живце, и у почетку сам стекао ваше поверење, а онда вас уплашио својом нестрпљивошћу. Па хајде, тако вам Бога, урадићемо онако како вам одговара. Званично ћемо се упознати, долазићу вам у посете, нећу да претичем живот. Ви сте тако мила. Био би такав губитак не виђати се с вама.

„Он је добар“ – још једном помисли Нежданов-жена, и још једном остављена жена замагли му очи тугом. „Мио, добар, могао би да буде прави друг“, мислио је Нежданов уместо тужне жене, слушајући последње акорде марша, с неодољивом жељом да спусти главу на раме адвокату.

– Кажите бар нешто! – крикну адвокат.

– Понешто ћу вам и рећи – лагано и веома озбиљно изговори Нежданов. – Ја мора да сам паметна, занимљива и не сасвим обична жена, и вредело би да ме неко веома много воли, ја се сама себи свиђам, али носим тајну коју ви никада нећете сазнати. Ништа ме не би коштало да вам одмах кажем, али замишљавам ваше разочарање, ваш гнев, а можда и ваш кикот. Не, не, за вас је боље да сачувате илузију. Ми се нећемо срести, заправо се никада и не можемо срести, колико год ме после тражили.

– Ма шта то причате! – већ је заиста викао адвокат. – Не могу да дођем к себи, толико сте тога напричали... Пре свега, зашто не бих могао да вас сретнем? Шта сте ви – привиђење, сан? Не разумем!

Нежданов је ћутао.

– Чујте – љутито, журно, готово плачући говорио је адвокат – ко сте ви? Можда не живите у Петербургу? Дајте да погађам... Одговарајте: ви сте жена из високог друштва?

– Не.

– Глумица?

– Не.

– Хм... хм... Стављате ме у ужасан положај, али нисам ја крив. Какву то маску носите? Зар је могуће, зар је могуће...

– Не – доврши Нежданов уместо њега – нисам проститутка, не бојте се... У вашем животу ја сам једина жена на коју ће вам остати истину дивно поетично сећање.

Он је већ говорио новим, некако озареним гласом, већ понесен новом, неочекиваном улогом. Није био ни невеста, ни љубавница,

ни кокота, ни остављена жена. Био је оличење чежње за чистотом првих сусрета коју су људи изгубили, сушта туга због баналне пролазности, због сивила свакодневице које је у стању да огади и најчаробнији догађај. И чинило му се да, када би се он нашао на месту адвоката Осташкевича и срео жену сличну овој која је говорила његовим устима, он би на тренутак пао пред њене ноге.

– Нисам проститутка – понови, идући напред високо подигнуте главе – ја сам најчистија од свих жена које сте икада познавали и које ћете тек упознати.

– Бојим се да сте луди – тихо рече адвокат поред њега.

– Никада нећете погодити – спокојно рече Нежданов. – Потрудите се да у самом себи призовете и заволите мој лик... То није тако тешко. Па, збогом – рече он, већ пролазећи покрај вагона – ви ћете отићи следећим возом. Тако хоћу.

– Добро – покорно рече адвокат, и Нежданов примети у његовим очима да су му мисли још увек напрегнуте.

– Збогом – понови Нежданов још једном, пењући се на платформу вагона.

– Збогом – тихо рече адвокат и неколико пута жарко пољуби пружену му руку. Затим се окрену и пође, необично размахујући рукама и пуцкетајући прстима, а пешеви његовог чврсто закопчаног жакета висили су као спуштена крила.

АНАТОЛИЈ КАМЕНСКИ родио се 1876. у Новочеркаску, у сиромашној чиновничкој породици. Касније је породица прешла у Астрахан, где је Каменски завршио гимназију. Правни факултет завршио је 1902. у Петербургу. Приче је почео да објављује још као студент. Његова најбоља дела била су бестселери између 1900. и 1910. године. После револуције 1917. Каменски је емигрирао у Берлин, где је 1923. изашла његова збирка прича „Мој харем“, одакле је преузета ова прича. Вратио се у СССР 1924. Опет је емигрирао и опет се вратио у домовину 1935. године. Ухапшен је 1937. и умро 1941. у стаљинистичком логору.

Д. Н.

Марио де Карваљо
НЕСВАКИДАШЊИ РАТ
У АВЕНИЈИ ГАГО КОТИЊО

Превела с португалског Весна Стаменковић

Велики Хомер, тврди Хорације, знао је каткад да задрема. И други песници уснули би с времена на време, реметећи тако тон и елоквентност свог излагања. Али, нажалост, песници нису једини којима се то повремено дешава. Догоди се то и боговима.

Једном тако Клио, муза историје, од силне досаде вишевековног ткања непрегледне таписерије, препуне сивих тонова и сувишних, једноличних шара, допусти да јој клоне лепа глава и на тренутак утону у сан, а њени прсти, по навици, наставише да плету. Истог трену умрсише се две нити и на шари се појави чвор који је штрчао из глатке тканине. Тако се нехотице стопише датуми 4. јули 1148. и 29. септембар 1984.

Возачи који су се тог септембарског јутра упутили ка Лисабону Авенијом Гаго Котињо, у смеру према Ареиру, испрва се страшно препадоше, и неколико тренутака у целом том крају владала је ужасна бука мотора који успоравају, шкрипа нагло притиснутих кочица и заглушујући писак сирена. Све је то пратио звекет метала, њиштање коња и гласни, грлени повици.

Догодило се да се, у том истом тренутку, алмохадска војска Ибн ел Муфтара, коју је чинило више од десет хиљада Бербера, Зенага и Арапа, прикрадала дуж саме обале рукавца реке којој је у то време онде било ушће, како би опколила зидине града Лишбуна, који су годину дана раније напали и заузели гнусни неверници.

Наједном, војска се нађе опкољена хиљадама металних аутомобила блиставих боја, усред заглушујуће буке – наместо нежног цвркута птица и сненог зујања комараца – и са свих страна окружена необичним зидовима пуним светлуцавих прозора. Препаше се бедуини, узнемирише се коњи у тесном простору који су имали на располагању, а Али бен Јусуф, Муфтаров поручник, човек скрушен и богобојажљив, пожелеле да на лицу места сјаше и помоли се; подиже руке према небу и узвикну како је Алах велики.

Војсковођа Муфтар није гајио ни трунку сумње у то да је Алах велики, али му се није чинило да је ово пригодан тренутак за хва-

лоспеве, јер је ситуација радије захтевала практична решења и много тактизирања. Оштрим покретом спречи поручника у његовој намери, високо подиже зелену заставу и узвикну наређење које одјекну од чете до чете, све док није допрло до саме заштитнице, негде у близини кружног тока Енкарнасао – Да се нико није ни макнуо!

А Ел Муфтар, гледећи шпицасту брадицу и намештајући турбан, стаде мудро разматрати општу пометњу око себе – Да нису можда сви заједно упали у пакао описан у Курану? Јесу ли нечим увредили Алаха? Или су можда постали жртве некакве хришћанске клетве? Или се зли дуси поигравају с њима?

Док је Арапин размишљао на леђима свог пунокрвног ата, саобраћајни полицајац Мануел Реис Тобијас, на службеном задатку на самом улазу у Авенију Гаго Котињо, полусакривен иза стубова оближње зграде, у мудрој и хвале вредној намери да у прекршају изненади оне који пролазе на црвено, схватио је да нешто није у реду и да би требало да се умеша.

Сматрајући да сâм није на висини задатка да регулише ситуацију, пренео је команди, преко радио-станице, сложену поруку пуну бројева и шифара, која би се могла растумачити овако:

Неодређени велики број особа мушког пола, од којих већина носи хладно оружје и друге опасне предмете за ударање, сечење и пробадање, са заставама и у карневалским костимима, пешке и на четвороножним животињама, упао је у Авенију Гаго Котињо из правца Ареира, и одржава неовлашћену манифестацију. Пошто таква ситуација представља опасност по приватна лица и добра на јавној саобраћајници, он чека нова наређења.

Из команде му рекоше да ће их добити, да настави да посматра дешавања, али да се до даљњег не меша.

Хитан позив градоначелнику, а потом и министру, потврдио је да нема најављених парада, те је полиција морала да се умеша. Сирене одјекнуше кроз четврт Белем и, нешто касније, неколико одреда интервентне полиције упути се на место збивања, уз завијање сирена и севање разнобојних ротационих светала.

У међувремену Ибн ел Муфтар посматрао је бројну пешадију која је стајала на путу његовим војницима. Били су то возачи што су изашли из својих аутомобила те су, нервозни и радознали, дизали огромну грају. Сигурно снимају неку рекламу, говорили су једни; ма мора да је филм, тврдили су други.

Староме Мавру та се пешадија није чинила посебно опасном, поготово што сва та светина, у чудне одоре обучена, наизглед није носила оружје било које врсте. Стога се Ибн Муфтар одлучи за маневре на оно мало простора што му је било на располагању.

Сабљом даде знак и, уз велике потешкоће, оформише се две чете на паркингу Ареиро, а једна пешадијска фаланга построји се на

бензинској пумпи са супротне стране, док главнина трупа остаде на средишњој зеленој површини. Неће дозволити да га застраше на-мргођени погледи из металних предмета с точковима, којих је било на све стране, нити лица која су зурила у њега кроз неки чудан, прозрачни материјал. Ако су ово само чини, боље да пустимо да прођу – дошапну Бен Јусуфу, који му одврати, сумњичав и блед: – *Inch Allah!*

Мануел да Силва Лопес, за воланом једног од оних досадних камиона натоварених гајбама пива које је Провиђење задужило да закрчују раскрснице у Лисабону, у зао час одлучи да напусти своје место, те изађе из камиона, без сумње љубоморан на конкуренцију, и заврљачи омању каменицу. Она зазвеча одбивши се о штит бедуина Мамуда Бешевера који је, будући да се још није пренуо од шока, био један од најспокојнијих међу војницима.

Презривим гласом Ибн Муфтар издаде наређење, и истог трена двадесет стрелаца подигоше лукове, нанишанише ка небесима и одапеше; уз напети фијук полете салва стрела, и сви похрлише назад у своје аутомобиле, или да потраже заклон у предворјима зграда или иза камиона. Из правца Ареира подиже се громки повик, овог пута самоуверен, једногласан.

Само што је стигао у Авенију Дон Афонса Енрикеса, на челу своје ударне јединице, комесар Нунес управо је тај повик погрешно протумачио. То је скандирање, права побуна, помисли комесар. Ђубрад опет пркоси полицији.

– Треба све да их почистимо до Ареира – рече и, дунувши у пиштаљку, покрену јединицу у акцију, и они почеше да машу пендрецима, без размишљања, на све стране.

Међутим, то није била тек шачица људи која би се дала почистити док удариш дланом о длан, те је интервентна јединица напредовала с муком, и тек су доста касније стигли до Ареира, након много разбијених глава и с бројним стањем смањеним за два полицајца, које су сналажљивији цивили мудро намамили у заклон испод степеништа.

Прогнавши део војске у Глумачку четврт, уз невероватну халабуку, задихани комесар Нунес прегруписао је своје људе на Тргу Ареиро, на зеленој површини, починивши неизмерну штету тамо посађеним далијама и хортензијама.

Али Ибн ел Муфтар већ је био сувише љутит због силне граје и пометње око себе, а поврх свега због кофе воде коју је неко просуо кроз прозор, сквасивши му кафтан и верижњачу.

Спазивши пешадију с визирима и грбовима постројену на супротној страни, помисли како је коначно стигла претходница Ибн Арика, оне цукеле која је заузела Лишбуну, не би ли му помоћу врацбина препречила пут.

– Селам алејкум.

А капетан Соарес који је, служећи неко време у Гвинеји, био у контакту с муслиманским живљем, одговори рутински, уз благи наклон:

– Алејкум селам.

У том тренутку, богиња Клио прену се из сна, и одмах спази почињену грешку. За трен ока размрси свезане нити и врати свакога у своје време.

Исто као што су се и створили, нестадоше Арапи из Авеније Га-го Котињо, остављајући капетана Соареса и остале да збуњено чешкају главе.

Чим пред његовим очима нестадоше они необични људи, њихова гвоздена возила и зграде, Ибн ел Муфтар одахну с олашањем и одлучи да се врати тамо одакле је дошао, одустајући од напада на Лишбуну, где га је, осим тога и насупрот његовим очекивањима, Ибн Арик већ чекао с ратним машинама и ватрама које су пламтеле на бедемима. Арапин све оне приказе схвати као злослутно предсказање које не најављује срећан исход напада на Лисабон, те одустаде од града.

Није било у моћи музе Клио да врати време и избрише догађаје који су се већ одиграли. Такво нешто ни отац свих богова не би могао да уради. Али могла је да помути сећања људи с две-три капи воде из реке Лете, тако да се, неколико тренутака после описаних догађаја, маварске трупе Ибн ел Муфтара више нису сећале враџбине која им се испречила на путу, комесар Нунес није знао зашто се крије иза шанка пивнице Мунике, нити је капетан Соарес имао представу зашто са четом тумара по Авенији Сједињених Држава; саобраћајни полицајац Мануел Тобијас није имао појма како је настао толики застој, а пуковник Вас Ролао, из оклопних возила, није знао како се створио наред пута, нити како је дозволио да му се једно од возила судари с камионом.

Ибн Муфтара читав догађај није превише помео; искористио је прилику и у повратку похарао околину замка Шантарим, на обали Тежа, прибавивши богат плен.

Нешто су горе прошли комесар Нунес, капетан Соарес и пуковник Ролао, који су на војном суду морали да објасне како су се нашли на улици на челу оружаних трупа. Тих се дана често помињао покушај државног удара, а новине су са интересовањем пратиле ток суђења.

Што се тиче богиње Клио, њој је амброзија забрањена на четири стотине година, али та је казна, сложићете се, највероватније неће спречити да јој се и будуће омакне понека грешка.

МАРИО ДЕ КАРВАЉО (1944) Завршио је права на Универзитету у Лисабону и по професији је адвокат. Као студент био је умешан у политичка збивања и учествовао је у студентским протестима шездесетих година. Био је политички затвореник и боравио је у изгнанству у Француској и Шведској до револуције 1974, када је оборен фашистички режим у Португалу. На књижевној сцени се појављује осамдесетих година, с књигом *Contos da sétima esfera* (*Приче из седме сфере*). Данас је један од најзначајнијих португалских аутора.

Његово дело открива добро познавање језика, стил који се не може сврстати ни у једну школу, у коме се осећају утицаји великих класичних мајстора као што су Камило или Гарет, у једном потпуно модерном регистру. С једнаком лакоћом Марио де Карваљо влада разноликим темама, жанровима и епохама, негујући иронију и хумор и често урањајући у домен фантастичног.

Књига која је прошле године објављена у Србији – „Фантазија за два пуковника и базен“, добила је 2004. године Главну награду за књижевност и Награду за фикцију португалског ПЕН клуба. Међу бројним наградама, како у Португалу, тако и у иностранству, издвајају се „Prémio Internazionale Città Di Cassino“ (2008), „Prémio Giuseppe Acerbi“ (2007) и „Prémio Régaso de Literatura“ (Mobil Pegasus Prize, 1997).

Његове књиге објављене су у Бразилу, Немачкој, Француској, Шпанији, Италији, Уједињеним Арапским Емиратима, Бугарској, Грчкој, Великој Британији, Сједињеним Државама, Хрватској и Србији.

В. С.

Јевгениј Кропивницки

ПЕСМЕ

Превео с руског Душко Паунковић

ОНИ ШТО ЧЕКАЈУ

Свако смрт док своју чека,
Обавља и посла нека:
Неко ради у дућану,
Неко пљачка пак у стану,
Неко воли алкохол,
Неко пак да чини бол.

Некоме је посао
Људима да прави зло.
Неко пак моралу учи –
(Тиме кога стигне мучи).

Један води предузеће,
Други паре прима веће.
Да не помињем и оне
Који голубове гоне.

Ова воли плес и славља,
Она руж на усне ставља.
Неко пак за новац худ
Учи себе шта је блуд.

Уред, бројеви, рачуни –
Ту су људи посла пуни...
Досадно је чекат крај,
Нечим време заварај!

29. април 1953,

ПРОСЈАК

*Боље жив ѝас
Него мршав лав
Библија*

Јесен, гајеви су наги,
Одлеће за ждралом ждрал.
Ја сам просјак, Боже драги,
Ти на мој се смилуј јал!

Лутам сам по свету целу.
Мој се тихи чује зов
И у граду и у селу:
„Дајте хлеба, дајте кров!“

Неко подари ми кору,
Неко копејку ми да,
Неко прими ме у двору,
Неко ме изудара.

Ипак, срећан сам већма,
Пошто жив сам, здрав сам, грем,
Грем од колибе до дома –
Радост налазим у свем.

Срећнији сам нег властелин
Што је положен у гроб.
Мада горка као пелин,
Одлична је моја коб.

Мени злате се даљине,
Мени расту цвет и шаш,
Мени сунце зором сине...
А мртвацу – ништа баш!..

1. октобар 1953.

КОБ

Од смрти не постòји спас,
И залуд ђаво куша нас:
Да изум има сложен
Што смрт да ништи може.

Одређује нам свима Коб
У ком нас часу чека гроб:
Шта год да човек дела –
На крају – нема тела.

У страху вељем чека свак
Да завек га прогута мрак;
Ко неће да се жали,
Настòји да се шали.

Нек мува, тигар, ти и ја,
Нек свак од нас у срцу зна
Да живот крт је јако,
И уплашен је свако.

И мада живот јесте крт,
Створења другом желе смрт,
И слепо нагон следе –
Јер мора да се једе.

Ма каква храна! – чисти хир:
Од клања другог праве пир –
Да забави се боље,
Створење другог коље.

На свој пак када мисли крај,
Човèка тиште страх и вај;
У глави средства мота
За наставак живота:

Те воће корисно је сво;
Те дуван је и вотка – зло;
Ал' може вина чаша,
Од хељде може каша.

Да живот продужи си свој,
Шпитáла човек диже рој!
Ал' смрт свеједно чека!..
И ту нам нема лека.

Тренутак неумољив гре
Кад мора свак од нас да мре...

И враг се с врагом врти –
Веселе се због смрти.

Ах, ту је! – ево гасне ум!
Још један никао је хум...
И крај је твоје добу...
Башкари се у гробу!

22. август 1952.

ЉУБИТЕЉИ
УЖИВАЊА

Световњаци воле сви
Пити и уживати,
А кад пију – пале, жаре,
Туку се и с женом паре.

Да им нешто срећу квари,
Смишљене су грозне ствари:
Смртни бој, хладноћа, глад,
Тежак рад и сваки рад.

Али они воле иће,
Добро иће а и пиће;
Псовке су им као лај –
Они не знају за вај.

Велика је страст у њих,
Посебно у жена свих,
Старице по целе дане
Расправљају туђе мане.

Изричу о сваком суд –
Зла на то их гони ћуд.
Потом се у цркву путе –
Да се моле, тако љуте.

Када умре, световњаку
Копају на гробљу раку.
Помену на његовом
Друштво пије, прави лом.

Световњацима је фино –
Добро једу, пију вино.
Живети световњак зна,
Тај у свему ужива.

10. јун 1973.

БЕЛИ СТИХОВИ

Живот свагдањи је мучан,
Згадио се мени он.
Грозне зграде око мене –
Људима су крцате.

И низ овај доле проспект
Граби, иде, хрли свет,
Грме кола, камиони –
Овамо и онамо.

Спарно је у моме стану,
Али зато влада мук.
Ја у њему цртам стално,
Некад запишем и стих.

Велика је ту самоћа –
Немам ком да кажем реч.
А на проспекту су доле
И зградине и свет.

У ЈЕСЕН СА ПОЛУЛИТРЕЊАКОМ

Јесен, јесен! Сањам сне
Што у себи тугу крију.
А и мисли – тужне све.
Гледај какве кише лију!

Не видиш од воде тла:
Баре свуда – куд год крени...
Опет немам среће ја:
Амори не лете к мени.

Вита – не требало злу –
Цуру коју хоће кљпи.
Његову сам Тамару
Једном гњечио у шупи...

Али не воли ме, знам!
Вита јој је много дражи.
Зато се и опијам,
Вино моју тугу тажи.

Јесен, киша, пада жир,
Све је огрезло у нују...
Ех, изгубио сам мир!
Истући ћу ону кују!

А и Вита након ње
Има батине да прима.
Јесте, тачно – напих се:
Као летва, шта ту има?

25–29 октобар 1955.

СЕРЕНАДА

Имам мантил и гитару,
Шешир стаје рубљи сто;
Хиљаду и коју пару
Мантил кошта – то је то!

Каква ми је тоалета!
Кицош отмен сад сам ја –
Дотеран сам ко поета,
Ходам лица надмена.

Ал' шта вреди серенада
Кад је у ме празан џеп?
С драгом – јок без пара слада –
Нисам јој без пара леп.

Волео бих да за драгу
Укрстим са неким мач.

Ма нек све то иде к врагу –
Престаћу да будем ач!

14. април 1952.

ХАРМОНИКАШ

Каширину

Зима стегла, мори глад –
Постоје ли гори дани?
Ех, хармонику бих сад
Развукао у кафани.

Ту на послу, као сен,
Развличим се тамо-амо.
И да живим – ја сам лен!
Све је мени – мука само.

И код куће ћутим чам...
Бесни напољу олуја.
Бесним мало ја и сам –
Доста ми је овог нуја.

Жене две у дома два:
(Даме слабост су за мене)
Судбина ми зато да
Две вебма љуте жене.

Хармоникаш једном млад
Бејах у времена ина...
Рај спознавао сам тад
Уз макљаже, дим и вина.

Грунем валцер, крене плес:
Буде топло, лепо, живо...
Сада залудан је бес
Што је све овако сиво.

1942.

ЧОПОР

За њоме јури чопор
Од љутих кавалеџера;
У сваког глед је опор
И сваког жудња тера.

„Да дођем си ме звала
И гладила по коси;
А другом си се дала –
Па последице сноси!“

А други је за плећи
У љутњи хвата вешто,
Гримасе прави трећи,
И четврти би нешто.

„Поиграваш се са мнош,
Заводљиво ме гледаш!“
„У ћошку оном тамном
Ти хтѐ да ми се предаш!“

И свак са своје стране –
И хвата је и цима,
И никако да стане,
Јер обест влада њима.

Малаксава полако
И бледа је од муке,
Ал' још се брани млако,
Одгурује им руке.

И ужас је у цури,
Покушава да бежи...
За њоме чопор јури
Распомамљено режи.

1946.

БЕЛИ СТИХОВИ

Уметност од малих ногу
Волим такорећи сву.

Волим песму, стих и цртеж,
Али науци сам туђ.

Она ме не вуче к себи,
Уметности ја сам склон.
Нè могу без ње да живим –
Цртеж треба ми и стих.

Свака уметност ми годи –
Свих времена, доба свих.
Њој је потребна лепота.
Али науци сам туђ.

СЕКТАШКА

Процветале липе нетом,
Леп је липе цват.
Грешимо са сваким кретом,
Спас нам није дат.

Боже, имај за нас слуша,
Нек нас прође пех!
Ми смо одrekli се Духа,
Огрезли у грех.

Греси су нас, јао, јао,
Спели све у стег!
Маховином обрастао
Мочварни је брег.

Свуд паксви́ле, свађе глупе,
Враг је много јак!
Вратимо се ми у рупе,
Нама треба мрак!

Јер у нама вук се крије
Крвожедни вук!
Шишти метро попут змије,
Трамвај прави хук.

Руж на уснама је груби,
Коса као драч;

Сијају се златни зуби
Као оштар мач.

Одсекле су цуре плете,
Сад се свашта сме;
Гадне псовке, цигарете,
Чак и пуше све.

Кратка сукња, воле оне
Да им гладе тен!
Фокстроту и плесу клоне –
Лак су врагу плен.

Богу Господу се моли!
Ено – наш је „христ“
Проповед за трен у троли
Бацио на лист.

„Грешан јеси“ – он нам вели –
„Зато се и кај!
Грешио си, реци, је ли?
Ја ћу теби... знај!..“

„Не буди у греху клетом!“ –
Вели много крат.
Процветале липе нетом,
Леп је липе цват.

„Богу Господу се моли!
И одржи на̄м!“
Оде потом „христ“ у троли
Драгани и сам.

Јун 1950.

БЕЛИ СТИХОВИ

Окајати треба грех,
Али враг у све се меша...
Мада, свако ко је жив
Може ђавола да пређе.

Ђаво данас није јак –
Предузимљивост му фали.
Зато човек сваки сад
Напредан је врло!

Убити кад треба ког –
Атомска се бомба има.
– Усмртићемо их све –
Гордо говоре хероји.

Враг у ситан тера грех:
У абортус, блуд и тучу...
Одавно над ђаволом
Испредњачио је човек.

СТАРКА

Мада млад сам – пијем „старку“ –
Да бих остарио пре.
Старка добро пиће је!
Врло радо пијем „старку“.

„Старка“ има добру марку.
Код Марусје одем ја:
Велим: „Млад а пијем ’старку’“ –
Хоћу љуб да мени дâ.

Али неће да ми даде:
Шмуг – из загрљаја мог...
У кафану одох стог...

Свет нек цео ово знаде:
„Старке“ добре сваки грам
Распали у души плам.

12. март 1954.

БЕЛИ СТИХОВИ

Песници су свих времена
Писали о љубави,

Данас пак у нашој земљи
Више опева се рат.

Мада тема није нова,
Има ратоборан дух.
Када убијеш ил' згинеш,
То ти је јунаштва чин!

1977.

ЈЕВГЕНИЈ КРОПИВНИЦКИ (Евгений Леонидович Кропивницкий, 1893-1973) – песник и сликар, оснивач и централна личност „лианозовске“ групе (Игор Хољин, Хенрик Сапгир, Јан Сатуновски, Всеволод Некрасов и други). Спада међу ауторе који су, развијајући традицију руске поезије у новим условима, поставили темељ модерног песничког израза. Остварио велики утицај на савременике.

Д. П.

МОСТОВИ

Џејн Остин

ИСТОРИЈА ЕНГЛЕСКЕ

ОД ВЛАДАВИНЕ ХЕНРИЈА IV

ДО СМРТИ ЧАРЛСА I

ОД ПРИСТРАСНОГ ИСТОРИЧАРА, ПУНОГ ПРЕДРАСУДА
И БЕЗ ИКАКВОГ ЗНАЊА

Превела са енглеског Јелена Витезовић

За госпођицу Остин, најстарију кћерку пречасног Џорџа
Остина, ово дело јој са дужним поштовањем посвећује

АУТОР.

Н. В. Биће изузетно мало датума у овој Историји.

ХЕНРИ IV

Хенри IV је ступио на енглески престо на своје прилично задовољство године 1399, након што је убедио свог рођака и претходника Ричарда II да абдицира у његову корист и да проведе остатак живота у замку Помфрет, где је игром случаја био убијен. За претпоставити је да је Хенри био ожењен, пошто је сигурно имао четири сина, али није у мојој моћи да обавестим читаоца ко је била његова супруга. Било како било, он није живео заувек, већ кад се он разболе, његов син, принц од Велса, дође и однесе круну; након чега краљ одржа дуг говор, зарад којег морам упутити читаоца на Шекспирове драме, а принц одржа још дужи. Пошто су то тако решили, краљ је умро, и за њим је дошао његов син Хенри, који је пре тога истукао сер Вилијама Гаскоња.

ХЕНРИ V

Овај се владар, након што је наследио трон, потпуно променио и постао љубазан, напустивши све своје раскалашне другове, и никада више није излемао сер Вилијама. Током његове владавине, лорд Кобам је жив спаљен, али сам заборавила због чега. Његово величанство је тада усмерило мисли на Француску, куда је отишао и борио се у чу-

МОСТОВИ

веној бици код Азенкура. Након тога се оженио краљевом кћерком Катарином, веома пријатном женом, судећи по Шекспировим речима. Међутим, упркос свему овоме, умро је, и наследио га је његов син Хенри.

ХЕНРИ VI

Не могу рећи много о разуму овог монарха. А све и да могу, не бих то учинила, јер је био из династије Ланкастер. Претпостављам да знате све о ратовима између њега и војводе од Јорка, који је био на правој страни; ако не знате, онда би вам боље било да прочитате неку другу историју, јер ја се овиме нећу опширно бавити, пошто намеравам само да дам одушка својој зловољи и покажем мржњу према свима онима чија партија или чији принципи не одговарају мојим, а не да дајем информације. Овај краљ се оженио Маргаретом Анжуском, женом чије су невоље и недаће биле толико велике да је готово сажалевам и ја, која је мрзим. За време његове владавине је живела Јованка Орлеанка и направила страшну пометњу међу Енглезима. Није требало да је спале – али су то учинили. Било је више битака између присталица Јорка и Ланкастера, у којима су ови први (као што је и требало да буде) обично побеђивали. Напоследку су били у потпуности свладани; краљ је убијен – краљица послата кући – и Едвард IV је ступио на трон.

ЕДВАРД IV

Овај монарх је био чувен само по својој лепоти и храбрости, као што је приказано на овој слици овде, и по свом неустрашивом понашању – оженио се једном женом док је био верен са другом, што су довољни докази. Његова супруга била је Елизабет Вудвил, удовица коју је, сиротицу! касније затворио у манастир онај грешни и похлепни монструм Хенри VII. Једна од Едвардових љубавница била је Џејн Шор, о којој је написана драма, али реч је о трагедији, па је стога не вреди читати. Након што је извршио сва та племенита дела, његово величанство је умрло, и наследио га је његов син.

ЕДВАРД V

Овај несрећни краљевић живео је толико кратко да нико није стигао да наслика његов портрет. Убијен је по налогу свог стрица, чије је име било Ричард III.

РИЧАРД III

Историчари су, уопштено, веома строго оцењивали карактер овог владара, али пошто је из династије ЈОРКА, ја сам прилично вољна да претпоставим да је био веома угледан човек. Заиста су људи, у поверењу, говорили да је он убио своја два синовца и супругу, али се такође говорило и да он није убио своја два синовца, за шта сам склона да верујем да је истина; а ако тако стоје ствари, може се такође тврдити да он није убио своју супругу, јер ако је Перкин Ворбек стварно био војвода од Јорка, зашто онда Ламберт Симнел не би могао бити Ричардова удовица. Био он невин или крив, није дуго владао у миру, јер је Хенри Тјудор, ерл од Ричмонда, најгори зликовац који је икада живео, дигао приличну пометњу како би добио круну, и након што је убио краља у Босвортској бици, он ју је и преузео.

ХЕНРИ VII

Овај се монарх, мало након ступања на престо, оженио принцезом Елизабетом од Јорка, и тим браком је јасно показао да сматра да је његово право ниже од њеног, иако се правио да је обрнуто. У овом браку је добио два сина и две кћери, а старија од тих кћери се удала за краља Шкотске и имала то задовољство да буде бака једне од првих личности на свету. Али о ТОЈ ЛИЧНОСТИ ћу имати прилике да касније опширније говорим. Најмлађа, Мери, прво се била удала за француског краља, а потом за војводу од Сафока, са којим је имала једну кћерку, касније мајку леди Џејн Греј, која је, иако није била подједнако лепа као њена љупка рођака Мери, краљица Шкотске, ипак била мила млада жена и чувена по томе што је читала на грчком док су други ишли у лов. За време владавине Хенрија VII су се већ поменути Перкин Ворбек и Ламберт Симнел појавили, од којих је први био стављен у окове, склонио се у опатији Бјули, а после су му одрубили главу заједно са ерлом од Ворика, док је други примљен у краљеву кухињу. Његово величанство је умрло и наследио га је његов син Хенри, чија је једина заслуга била у томе што није био баш толико лош као његова кћи Елизабета.

ХЕНРИ VIII

Била би то увреда за моје читаоце када бих претпоставила да они не знају исто толико добро као и ја појединости владавине овог краља. Стога ћу ЊИХ поштедети задатка да поново читају оно што су већ читали раније, а СЕБЕ труда да пишем оно чега се не сећам баш најбоље, тако што ћу дати само укратко основне црте главних догађаја који су обележили његову владавину. Међу њих се може

сврстати оно када је кардинал Вулси рекао оцу опату Лестерске опатије да је „дошао да положи своје кости међу њима“, реформа религије и оно када је краљ јахао улицама Лондона са Ен Болејн. Међутим, праведно је, и стога моја дужност, да изјавим да ова љупка жена није нимало била крива за злочине за које су је оптуживали, за шта су довољан доказ њена лепота, елеганција, живахност, да и не помињемо њене свечане изјаве да је невина, слабе оптужбе против ње и краљев карактер; све то даје додатну потврду, мада можда слабашну када се упореди са онима које сам прво навела у њену корист. Иако не намеравам да наводим многе датуме, ипак сматрам да је умесно навести их неколико и, наравно, изабраћу оне за које је најбитније да их читалац зна, те сматрам да треба да га обавестим да је њено писмо краљу било датирано шестог маја. Злочини и суровост овог владара били су превише бројни да би се помињали (као што је, верујем, ова историја у потпуности показала); и ништа се не може рећи како би се он оправдао, осим тога да је то што је укинуо верске установе и оставио их да пропадају под зубом времена било од неописиве користи за пејзаж Енглеске уопште, што му је вероватно био главни мотив да то учини, јер зашто би иначе човек који сам није припадао некој вери дао себи толико труда да укине религију која је годинама била установљена у краљевству. Пета супруга његовог величанства била је нећака војводе од Норфока, за коју су, иако су је сви ослободили оптужби за злочине због којих јој је одрубљена глава, многи сматрали да је живела распуштено пре брака – међутим, ја у то озбиљно сумњам, пошто је она била сродница племенитог војводе од Норфока, који је тако жарко заступао краљицу Шкотске, и који је напоследку пао као жртва тог савезништва. Кралева последња супруга је успела да га надживи, али је то постигла с тешком муком. Наследио га је његов син јединац Едвард.

ЕДВАРД VI

Како је овај краљевић имао само девет година у време када је његов отац умро, многи су сматрали да је премлад да би владао, а пошто се десило да је и покојни краљ био истог мишљења, брат његове мајке, војвода од Самерсета, изабран је за заштитника краљевства док краљевић не постане пунолетан. Овај човек је, уопштено говорећи, био веома љубазна личност, и чак ми је и нека врста миљеника, мада, наравно, не покушавам да тврдим да је био једнак оним најбољима међу људима, Робертом ерлом од Есекса, Деламером или Гилпином. Одрубљена му је глава, због чега би могао бити поносан, да је знао да ће на исти начин умрети и Мери, шкотска краљица; али, пошто је било немогуће да буде свестан нечега што се још није десило, не делује баш вероватним да је био посебно одушевљен начином

на који је погубљен. Након његове смрти, војвода од Нортамбаланда је преузео бригу о краљу и краљевству, и тако се добро старао и о једном и о другом да је краљ умро, а краљевство препуштено његовој снахи, леди Џејн Греј, коју сам већ поменула како је читала на грчком. Да ли је она заиста разумевала тај језик или је такво понашање било последица само претеране таштине, за коју верујем да је увек била њена посебна одлика, није сигурно. Ма шта било узрок, сачувала је исти такав учени изглед и презир према ономе што се уопштено сматрало задовољством током целог свог живота, јер је изјавила да јој није драго што је постављена за краљицу, и док су је водили на губилиште, записала је једну реченицу на латинском и још једну на грчком, након што је видела мртво тело свог супруга како случајно пролази тим путем.

МЕРИ

Ова жена је имала ту срећу да је дошла на трон Енглеске упркос вишим претензијама, заслугама и лепоти њених рођака – Мери, шкотске краљице, и Џејн Греј. А не могу ни сажалевати краљевство због недаћа које је искусило током њене владавине, пошто их је у потпуности заслужио, зато што јој је дозволило да наследи свог брата – што је била двострука лудост, пошто је могло предвидети да ће је, пошто је умрла без деце, наследити она срамота за човечанство, она куга за друштво, Елизабета. Многи су људи пали као мученици за протестантску веру за њене владавине; претпостављам не мање од тучета. Удала се за шпанског краља Филипа, који се у време владавине њене сестре прославио грађењем армада. Умрла је без потомства, и тада је куцнуо онај страшни час када је уништитељка сваке утехе, превртљива издајница њој поклоњеног поверења и убица своје рођаке наследила трон.

ЕЛИЗАБЕТА

Посебна је несрећа што је ова жена имала лоше ministre – пошто, ма колико она сама била опака, не би могла починити толико знатна недела да ови подли и разумздани људи нису били са њом у дослуху и да је нису подстицали у тим злочинима. Знајем да су многи тврдили и веровали да су лорд Берли, сер Франсис Волсингам и остали ко-

ји су били на главним положајима у држави били заслужни, искусни и способни министри. Али, ох! Колико само слепи морају бити такви писци и такви читаоци у погледу праве заслуге, у погледу презрене, занемарене и оклеветане заслуге, ако се могу упорно држати таквог гледишта кад размишљају о томе да су ти људи, ти исхваљени људи, били таква срамота за своју земљу и свој пол кад су допустили и помогли својој краљици да у периоду од деветнаест година држи затворену ЖЕНУ која је, чак и ако се занемаре сва права која јој дају сродство и њене заслуге, онда барем као краљица и као особа која ју је удостојила свог поверења, имала сваки разлог да очекује помоћ и заштиту; и што су напослетку допустили Елизабети да пошаље ову љупку жену у превремену, незаслужену и скандалозну смрт. Може ли ико, ако само и на тренутак поразмисли о овој мрљи, овој вечној мрљи на њиховом разуму и карактеру, допустити икакву хвалу за лорда Берлија или сер Франсиса Волсингама? Ох! Та очаравајућа владарка, којој је једини пријатељ тада био војвода од Норфока, а сада су само господин Витакер, госпођа Леффрој, госпођа Најт и ја, коју је напустио њен син, коју је затворила њена рођака, злостављана, изложена прекорима и омаловажавању свих, колико ли је њен толико племенити ум морао патити када су је обавестили да је Елизабета наредила њену смрт! А ипак, она је то поднела са сасвим непомућеном храброшћу, чврста у свом уму; постојана у својој вери; и припремила се да се сретне са суровом судбом на коју је била осуђена, са великодушношћу која је могла проистећи само од свести да је невина. А ипак, можеш ли ти, читаоче, поверовати да су је неки окорели и ревносни протестанти чак кудили због те постојаности у католичкој вери, која јој толико иде на част? Али то је очито доказ ЊИХОВЕ ускогрудости и просуђивања пуног предрасуда код оних који је оптужују. Погубљена је у Великом холу у замку Фодерингеј (свето место!) у среду, осмог фебруара 1586. године – на вечиту срамоту Елизабети, њеним министрима и Енглеској уопште. Можда и није непотребно, пре него што у потпуности окончавам своју причу о овој злосрећној краљици, приметити да је она била оптужена за неколико злочина из периода док је владала у Шкотској, за шта веома озбиљно уверавам свог читаоца да је била у потпуности невина; и да никада није била крива ни за шта горе осим неопрезности у коју су је издајнички повели отвореност њеног срца, њена младост и њено образовање. Пошто сам, верујем, овиме у потпуности одагнала сваку сумњу и све недоумице које су се могле јавити у читаочевом уму од онога што су други историчари писали о њој, продужићу и поменути остале догађаје који су обележили Елизабетину владавину. Негде у то време живео је сер Франсис Дрејк, први енглески морепловац који је опловио око света, и био перјаница своје земље и своје професије. Ипак, ма колико велики он био, и ма

колико га с правом славили као морепловца, не могу а да не предвиђам да ће се у овом или следећем веку изједначити са неким ко, иако је сада јако млад, већ обећава да ће одговорити на сва жарка и разумна очекивања својих сродника и пријатеља, међу које могу сврстати љупку даму којој је ово дело посвећено, и ништа мање љупку себе.

Иако друге професије, и мада је блистао у другачијој сфери живота, ипак је лик једног ерла био подједнако упечатљив као и лик Дрејка као морепловца, ерла Роберта Девероа лорда Есекса. Овај несрећни младић био је сличног карактера као подједнако несрећни ФРЕДЕРИК ДЕЛАМИР. Та сличност се може и даље повући, и може се упоредити како је Елизабета мучила Есекса са тиме како је Емелин мучио Деламира. Не би било краја када бисмо узели да препричавамо недаће овог племенитог и галантног ерла. Довољно је рећи да му је одрубљена глава 25. фебруара, након што је био лорд заповедник Ирске, након што је узео мач у руке и након што је много учинио за своју земљу. Елизабета није дуго надживела његову смрт, и умрла је толико јадна да бих је сажаљевала, кад то не би била повреда успомене на Мери.

ЦЕЈМС I

Иако је овај краљ имао својих мана, међу којима је најглавнија то што је допустио смрт своје мајке, ипак ми се, свеукупно гледајући, он допада. Оженио се Аном Данском, и имао неколико деце; принц Хенри, његов најстарији син, имао је среће па је умро пре свог оца, иначе би и он можда искусио зла која су задесила његовог несрећног брата.

Како сам ја пристрасна према римокатоличкој вери, неописиво ми је жао када морам да кудим било ког припадника те вере због његовог понашања; али пошто се историчару може сасвим лепо опростити што говори истину, верујем, принуђена сам да кажем да се за време његове владавине енглески римокатолици нису понашали као центлмени према протестантима. Заправо, њихово понашање према краљевској породици и према оба дома парламента они би могли с правом сматрати веома неучтивим, па чак ни сер Хенри Перси, иако је свакако био најбоље одгојен човек од свих њих, није имао ни трунке оне опште учтивости која је свима толико пријатна, јер је он пажњу указивао искључиво лорду Маунтиглу.

Сер Волтер Рали је процветао за време овог и претходног владара, и многи људи му се веома диве и поштују га – али пошто је он био непријатељ племенитог Есекса, немам ништа да кажем у његову хвалу и морам упутити све оне који пожелеле да се боље упознају са појединостима његовог живота на комад господина Шеридана *Кри-*

шичар, где ће наћи многе занимљиве анегдоте о њему, као и о његовом пријатељу сер Кристоферу Хатону. – Његово величанство је имало љубазан карактер, склон пријатељству, и стога је продорније запажао и боље примећивао заслуге код многих других људи. Једном сам чула одличну шараду, на тепиху, на коју ме је подсетила тема којом се сада бавим, а како мислим да би мојим читаоцима могло бити забавно да је РЕШЕ, бићу толико слободна да им је изложим.

ШАРАДА Моје прво је оно што је моје друго било краљу Џејмсу Првом, а ти ступаш по мени целом.¹

Главни љубимац његовог величанства био је Кар, који је касније постао ерл од Самерсета и чије се име можда појављује у горепоменутој шаради, и Џорџ Вилијерс, касније војвода од Бакингема. Након смрти његовог величанства, наследио га је његов син Чарлс.

ЧАРЛС I

Овај љубазни монарх као да је био рођен како би пропатио недаће једнаке онима које је подносила његова љупка бака; недаће које није могао заслужити, пошто је био њен потомак. Свакако никада раније није било толико мрских Чарлсова истовремено у Енглеској као у овом историјском периоду; никада љубазни људи нису били толико малобројни. Њих је укупно у целом краљевству било само ПЕТ, поред становника Оксфорда, који су увек били верни свом краљу и одани његовом интересу. Имена ове племените петорице што никада нису заборавили дужности поданика нити се поколебали у својој привржености Његовом величанству била су следећа – краљ лично, који се увек постојано подржавао – надбискуп Лод, ерл од Страфорда, вионт Фокланд и војвода од Ормонда, који су га готово подједнако вредно и ревносно заступали. ЗЛИКОВЦИ тога времена превише су бројни да би се пописали и њихова имена прочитала; стога ћу се задовољити тиме да само поменем вође банде. Кромвел, Ферфакс, Хемпден и Пим могу се сматрати првобитним узрочницима свих нереда, немира и грађанских ратова у које је Енглеска дуго година била огрезла. У време владавине овог краља, као и Елизабете, принуђена сам да, упркос својој привржености Шкотима, сматрам да су они подједнако криви као и већина Енглеза, пошто су се усудили да мисле другачије од свог суверена, да забораве на обожавање које је била њихова дужност да му указују као СТЈУАРТУ, да се побуне против несрећне Мери, лише је трона и заточе; да се супротставе подједнако

1 – У питању је игра речима: Car (презиме) + pet (љубимац) = carpet (тепих). Ауторка, дакле, одмах сама даје решење. (Прим. прев.)

несрећном Чарслу, да га заварају и продају. Догађаји из времена владавине овог монарха су превише бројни за моје перо, и, штавише, набрајање било каквих догађаја (осим оних у којима сама учествујем) није ми занимљиво; главни разлог због којег сам се подухватила ове Историје Енглеске јесте да докажем невиност шкотске краљице, што ласкам себи да сам успешно обавила, и да наружим Елизабету, иако се заправо бојим да нисам баш остварила други део тог свог плана. – Пошто, дакле, немам намеру да дајем посебан опис недаћа у које је овај краљ допао због лоших поступака и суровости свога парламента, задовољићу се тиме да га ослободим прекора да је владао произвољно и тирански, за шта га често оптужују. То, чини ми се, неће бити тешко, јер сам за један аргумент сигурна да ће бити довољан свакој разумној и пријемчивој особи чије је мишљење исправно усмерено добрим васпитањем – а тај аргумент гласи: он је био СТЈУАРТ.

Финис: Субота, 26. новембар 1791.

ЏЕјн ОСТИН (Jane Austen, 1775–1817), енглеска књижевница, једна од најомиљенијих ауторки читалачке публике широм света. Своја дела је објављивала анонимно – романе *Разум и осећајносћ*, *Гордост и њедрасуде*, *Менсфилдски њарк* и *Ема*, и тек је у последња два романа, која су објављена постхумно (*Норџенџерска оџаишија* и *Убеђивање*), старањем њеног брата по први пут јавно објављено њено име као ауторке свих ових дела. Приказивала је животе породица високог грађанства и племића, са изванредно психолошки изнијансираним ликовима, префињеним хумором и изузетним даром да читаоцима приближи ситне и крупне бриге и недаће, као и свакодневни живот вишег staleжа у провинцији. Мада критика испрва није придавала већег значаја њеним делима, у каснијим годинама њој ће се дивити како сер Валтер Скот, Хенри Џејмс (који ју је ставио у исти ранг са Шекспиром, Сервантесом и Хенријем Филдингом), тако и све већи и већи број књижевника и књижевних критичара из највиших кругова.

Историја Енглеске спада у њена младалачка дела (написала ју је када је имала само петнаест година) и заправо представља пародију на типичне тадашње школске књиге, пре свега на *Историју Енглеске оџ најранијих времена до смрти Џорџа II* Оливера Голдсмита. Рукопис је илустровала њена сестра Касандра, којој је књига и посвећена.

Ј. В.

Жил Верн

ЖИЛ БРАЛТАР*

Превела с француског Тина Трајковић-Филиповић

I

Било их је бар седам до осам стотина. Средњег раста, али снажни, окретни, гипки, способни да високо скачу, ђипали су под последњим зрацима сунца које је залазило за планине прострте западно од луке. Пламени круг убрзо се изгубио, тама је овладала тим пределом окруженим удаљеним планинским венцима Саноре, Ронде и пустаром Куерво.

Изнанада читава чета застаде. На једном усамљеном узвишењу на падини брда појавио се њихов вођа. С војничког положаја, који је досезао до врха огромне стене, није се могло видети ништа што се догађало под крошњама дрвећа.

„Псс!... Псс!...“ огласио се вођа, чије су напућене усне производиле врло силовит звиждук.

Беше необично биће тај вођа, високог стаса, оденут у мајмунску кожу, с крзном споља, косе налик на грм, лица с кратком брадом попут чичка, босоног, табана грубих као коњска копита.

Подигао је десну руку и показао ка доњем ребену планине. Сви су учинили исто с војничком прецизношћу, боље рећи, механички, као збиљске марионете обузете заједничким духом. Спустио је руку. И они спустише своје. Поклонио се ка земљи. И они учинише исто. Узео је штап и њиме замахнуо. И они замахнуше својим штаповима и завитлаше њима као и он, потезом који мачеваоци називају *la rose couverte*¹.

Потом се вођа окрете, увуче се у траву, и отпуза до дрвећа. Чета је пузала за њим.

За мање од десет минута планинске стазе, излокане кишима, беху збрисане а да ниједан одроњени каменчић није одао присуство тог мноштва војника.

* – Овај текст први пут је објављен у оквиру едиције *Le chemin de France*, Париз, Хетзел, 1887. године.

1 – *La rose couverte* представља куртоазни мачевалачки поздрав, у виду арабеске, грациозан и веома елегантан, уочи саме борбе.

Четврт сата касније вођа се заустави. Сви стадоше као укупани. Две стотине метара испод њих, дуж мрачне луке, назирао се град. Многобројна светла осветљавала су куће, виле, касарне разбацане у пристаништу. С друге стране, лантерне ратних бродова, светла трговачких бродова и понтона, ван пристаништа, одбијали су се о површину мирне воде. Нешто даље, на крајњој тачки Европе, светионик је бацао сноп светла на мореуз.

У том тренутку зачу се топовски пуцањ једне пољске батерије – *First gun fire*. Потом су се зачули звуци добоша праћени пискавим звуком фрула.

Био је то час повлачења, час повратка кући. Ниједан странац више није смео да тумара градом без пратње неког од официра гарнизона. Посаде су имале наређење да се врате на бродове пре него што се лука затвори. На сваких петнаестак минута пролазиле су патроле које су привођиле оне који су каснили или који су били пијани. Потом све замукну.

Генерал Мекакмејл могао је спокојно да спава.

Чинило се да Енглеска те ноћи није морала да стрепи за свој Гибралтар.

II

Зна се шта представља та изузетна стена која се уздиже 425 метара на површини широкој 1.245 и дугој 4.300 метара. Донекле подсећа на огромног лава који лежи с главом крај Шпаније и с репом у мору. Показује зубе – седам стотина уперених топовских цеви – као уста крезубе старице која би нас угризла ако бисмо је изазвали. Није ли се Енглеска ту баш добро сместила, као и у Пекингу, у Адену, на Малти, на острву Пенанг, у Хонг Конгу, међу стенама од којих ће једног дана, уз развијенију механику, начинити куле осматрачнице које би се заправо окретале?

У међувремену Гибралтар обезбеђује Уједињеном Краљевству неоспорну доминацију над осамнаест километара тог мореуза, који је Херкул буздованом распорио између планина Абиле и Калпе, у најдубљим водама Медитерана.

Да ли су Шпанци одустали од поновног освајања тог делића свог послуострва? Да, несумњиво, јер чини се да га је немогућно напасти било с копна или с мора.

Али, постојао је неко кога је прогањала мисао да освоји ту стену која служи за напад и за одбрану. Био је то вођа хорде, једно необично биће, може се рећи лудак. Овај *xidalgo*² звао се Жил Бралтар

2 – Шп. *hidalgo*; припадник најнижег племства у Шпанији и Португалу који је био ослобођен плаћања пореза захваљујући свом сталежу, али није обавезно поседовао земљу. (Прим. прев.)

и сматрао је, бар у својим мислима, да је предодређен за тај патриотски освајачки подухват. Његова свест се томе уопште није опирала, а место му је било у болници за с ума сишавше. Свима је био добро познат. Међутим, у последњих десет година није се много чуло о њему. Можда је лутао по свету? Али он никада није напустио своју домовину. Ту је живео животом пећинских људи, у шумама, по шпиљама, а најчешће по неприступачним скровиштима у пећинама Сан Мигела, које, како се прича, имају излаз на море. Мислило се да је умро. Он је, међутим, био жив, али је живео као ти дивљац, који се, лишени људског разума, ослањају само на животињски инстинкт.

III

Мирно је спавао генерал Мекакмејл, спокојно као топ, као један од топова његове утихле артиљерије. Изузетно дугачких руку, округлих очију, утонулих под тешке обрве, лица уоквиреног храпавом брадом и исцереног израза налик човеколиком мајмуну, са истуреном доњом вилицом – био је изразито ружан, чак и за енглеског генерала. Прави мајмун, али упркос таквом изгледу – изврстан војник.

Баш тако! Спавао је у свом удобном дому у *Main Street*, кривудавај улици која се пружа дуж града од Порт де Мер до Порт де Аламеде. Вероватно је сањао како се Енглеска дочепала Египта, Турске, Холандије, Авганистана, Судана, бурских земаља, речју, свих тачака на кугли земаљској које су јој погодовале, управо у тренутку када јој је претила опасност да изгуби Гибралтар.

Врата собе се нагло отворише.

- Шта се десило? – упита генерал Мекакмејл, сместа уставши.
- Генерале – одговори ађутант који је улетео у собу попут метка – град је пао!
- Шпанци?
- По свој прилици!
- Каква дрскост!

Генерал није часио ни часа. Устао је, скинуо дураг с главе, навукао панталоне, огрнуо капут, ускочио у чизме, набацио шешир, опасао мач, распитујући се:

- Каква је то бука?
- Стене се ваљају градом попут лавине.
- Колико је тих бандита?
- Много.
- Значи, сви бандити са обале су се ујединили са истим циљем: кријумчари из Ронде, рибари из Сан Рокеа и избеглице које су преплавиле села?

– Бојим се да је тако, генерале!
– Да ли је гувернер обавештен?
– Није! Не може се доћи до његове виле на крају Европе! Капије града су освојене, улицама харају силеџије!
– А касарна Port de Mer?
– Ван домашаја! Тобџије мора да су опкољене у касарни!
– Колико људи имате?
– Двадесетак, генерале, пешадинце из трећег пука који су успели да побегну.

– Тако ми светог Данстана! – повика генерал. – Зар Гибралтар да од Енглеске отму ти продавци наранџи? То се неће догодити! Не! Никако!

У том тренутку, у собу је ушло једно необично биће и скочило на генералова рамена.

– Предајте се! – викну оно храпавим гласом, који је пре лично на рику неголи на људски глас.

Неколицина људи под командом ађутанта spremала се да се баци на тог човека када га у свој светлости собе препознаше.

– Жил Бралтар! – повикаше.

То је заиста био он, већ дуго заборављени племић, дивљак из пећина Сан Мигел.

– Предајте се! – урлао је.

– Никада! – одговори генерал Мекакмејл.

Када га војници опколише, Жил Бралтар испусти пискав и дуг звиждук.

Истог тренутка и двориште и кућу преплави мноштво освајача...

Да човек не поверује! Били су то *monos*³, мајмуни, на стотине њих! Јесу ли дошли да од Енглеца поврате стену чији су они стварни поседници, то брдо које је било њихово још много пре Шпанаца, много пре него што је Кромвел и сањао о његовом освајању у име Велике Британије? Да, управо тако! Било их је ужасно много, тих безрепих мајмуна, с којима се може у слози живети само ако се трпи њихова глоба, тих интелигентних и дрских бића, која се не смеју кињити, јер се свете бацањем огромних стена на град, и то се већ догађало.

Сада су ти *monos* постали војници једног лудака, дивљег као и они сами, тог Жила Бралтара, који им је био добро познат, и који је као и они живео слободним животом, животом мајмуноликог Виљема Тела, чије се целокупно бивствовање сводило управо на следећу мисао – протерати странце са шпанске територије!

Каква би то срамота била за Уједињено Краљевство ако би се тај план остварио! Енглези, освајачи Индуса, Абисинаца, Тасманаца, Аустралијанаца, Хотентота, и многих других, поражени од обичних *monos*!

3 – *Monos*, пл. од шп. *mono*, мајмун. (Прим. њев.)

Ако би до такве катастрофе заиста дошло, генералу Мекакмејлу би преостало једино да себи просвира главу! С таквом срамотом се не може живети!

Међутим, пре него што су мајмуни, које је вођа звиждуком окупио, преплавили просторију, неколико војника успело је да се баци на Жила Бралтара. Тај лудак, натприродно снажан, одолевао је, и тек с тешком муком успеће да га савладају. Пошто му је крзно у које се оденуо било подерано у борби, он остаде скоро наг у једном ћошку, с крпом у устима, чврсто везан, немоћан да се помера или говори. Мало касније, Мекакмејл изјурio је из куће, одлучан у томе да победи или погине, како то војна етика налаже.

Али напољу није било ништа безбедније. Без сумње, неколико пешадинаца успело је да се окупи у Порт де Меру и марширали су ка генераловој кући. У *Main Street* и на Плас ди Комерс повремени су одјекивали пуцњи. Међутим, *topos* је било толико много да се гибралтарски гарнизон излагао опасности да им убрзо препусти место. А ако би се Шпанци удружили с тим мајмунима, тврђаве би биле напуштене, топовске батерије остале без послуге, утврђења без бранилаца, а Енглези, који су ову стену учинили неосвојивом, не би успели да је поврате.

Наједном дошло је до преокрета.

Заправо, под светлошћу неколико бакљи које су осветљавале двориште, видело се да се *topos* повлаче. На челу хорде био је њихов вођа, који је витлао штапом. Сви су га пратили у стопу, опонашајући његове покрете.

Да ли се то Жил Бралтар ослободио и побегао из собе у којој су га држали? У то више није било сумње. Али куда се сада упутио? Да ли ће кренути ка врху Европе, ка гувернеровој вили, да га нападне, да од њега захтева да се преда, баш као што је то учинио с генералом, лицем у лице?

Не! Тај лудак и његова хорда спуштала су се низ *Main Street*. Потом, пошто су прошли кроз капије Аламеде, сви су кренули преко ледине и попели се на обронке планине.

Сат касније у граду није било више ниједног нападача на Гибралтар.

Шта се то догодило ?

Убрзо се сазнало, када се генерал Мекакмејл појави тик пред леђинама.

Он је био тај који је преузео улогу лудака и руководио повлачењем хорде, пошто се умотао у мајмунску кожу заробљеника. Тај смели ратник толико је подсећао на мајмуна да су се и сами *topos* преварили. Било је довољно да се појави па да га они следе...

За ову бриљантну идеју ускоро је одликован крстом Светог Ђорђа.

Када је реч о Жилу Бралтару, Уједињено Краљевство га је, као чудо природе, уступило циркусу Барнум, који се богати тако што га приказује у великим градовима старог и новог света. Барнум чак обелодањује да то биће које приказује није дивљак из пећина Сан Мигела већ генерал Мекакмејл лично.

Поменута авантура послужила је као лекција влади Њеног величанства. Влада је схватила да је Гибралтар, пошто не могу да га освоје људи, препуштен на милост и немилост мајмунима. Због тога је Енглеска, као веома практична земља, одлучила да тамо шаље искључиво најружније генерале како би се *topos* могли изнова преварити.

Та одлука јој је вероватно обезбедила вечну превласт над Гибралтаром.

ЖИЛ ГАБРИЈЕЛ ВЕРН (*Jules Gabriel Verne*; 8. фебруар 1828. Нант, Француска – 24. март 1905. Амијен) – француски географ и писац, класик пустоловне књижевности, један од родоначелника научне фантастике, члан Француског географског друштва. Главна дела: *Пуџ у средишњој земљи*, *Деца кајетана Гранђа*, *Пуџ око свећа за осамдесет дана*, *20.000 миља под морем*.

Милош Константиновић ДА ЛИ ЈЕ *HOMO SAPIENS* КАРИКА КОЈА НЕДОСТАЈЕ?

Index Translationum, Унескова база података о превођењу, постоји још од 1932. године, када је Друштво народа установило систематско бележење превода¹. На том списку Жил Верн заузима друго место међу ауторима чија су дела превођена на стране језике – 4.658 превода – на све језике, до 2011. године. Испред њега је Агата Кристи, са 7.117 превода, а за њим каска Шекспир, са 4.105 превода, кога је Верн, иначе, сматрао својим узором. Стивен Кинг је на деветом месту, иза Андерсена, а Достојевски на седамнаестом месту, иза Жоржа Сименона, са 2.232 превода. Ова ранг-листа броја превода није лишена ироније, али ни озбиљности, јер покрива број превода на свим језицима, из базе података свих светских националних библиотека. Почивши папа Јован Павле II за само једно место измиче Исаку Асимову, али се зато Владимир Иљич пробио на високо пето место са 3.589 превода. Чехов, Кафка и По су око четрдесетог места, као и Платон, а Викторија Холт испред Карла Маркса на тридесетом. Не знате ко је

1 – <http://www.unesco.org/xtrans/> страници приступљено 4. августа 2012.

Викторија Холт? Срамота. Зато сам погледао ко је та жена, и испоставило се да је то псеудоним Елинор Хиберт. Не знате ко је Елинор Хиберт? Срамота. Зато сам погледао ко је Елинор Хиберт, и испоставило се да је својих две стотине романа продала у око сто милиона примерака, углавном жанра *romantic fiction*, како то називају њени земљаџи Енглези. Маркс би поцрвенео када би знао.

Index Translationum не може се домислити умом, али издавачима хитова, нашим најбољим пријатељима, он није ни потребан, и зато га они одлично разумеју.

Можда је и Вернов вртоглави успех у књижарама допринео у извесној мери његовом песимизму у тренутку када је писао своју кратку сатиричну приповетку Жил Бралтар – био је то крајње умерени песимизам, такорећи реализам, какав се указује с палубе јахте чији сте власник. Писац најпродаванијих књига свог времена (*Пеј негеља у балону* /1863/, *Пуџи у средишњој земљи* /1864/, *Деца кајетана Гранџа* /1868/, *Двадесет миља ђод морем* /1870/, *Пуџи око свеџа за осамдесет гана* /1873/) упловио је у луку Гибралтар 1878. и 1884. године својим једрењаком *Сен Мишел III*, елегантним пловилоом дугим тридест три метра и с посадом од десет људи, које је могло да досегне брзину од једанаест чворова. Оба пута је Гибралтарски војни лист *The Gibraltar Chronicle* о искрцавању славног писца објавио кратку вест. Верн се срео и са гувернером Гибралтара, тада јаког утврђења у којем је владала строга војна дисциплина и у коме странци нису могли заноћити после упозоравајућег пуцња из топа с куле. Током своје друге посете Гибралтару, 26. маја 1884. године, Жил Верн, обилазећи стену с које се пружа поглед на теснац, како он каже, један од најлепших погледа на свету, примећује мајмуне на њој, и у своју бележницу уписује реченицу „*Гибралтар заузели мајмунџи. Крајџка џријовейџка коју ваља најписати*“. Жил Бралтар, сиромашни и јуродиви шпански племић, сања да од Енглеза преузме Гибралтар. Поигравши се са сопственим именом и именом стратешке тачке, Верн се волтеровски вратио сатиричној краткој причи, и оживљава кратку филозофску приповетку, тако популарну у претходном, осамнаестом веку.

Искуства Вернове генерације су горка – седамдесетих година деветнаестог века, Француска не само да губи Алзас и Лорену у рату са Пруском, већ, потучена до ногу, губи и част – како тај пораз који је довео до Париске комуне и пада Наполеона III доживљавају савременици. Жил Верн је доследни антимилиитариста, од ране младости. У једном писму оцу из 1849. године (Жилу Верну је двадесет прва година, ослобођен је војске јер његово име није извучено из шешира) он каже следеће: „*Мораш знаџи, граџи оче, шџа мислим о војној вешџини, о џој џослузи у малој и великој ливреји, чија џо-корностџи, навике и шџехнички речник џредстављају унижавање о најнижеџи сџејена џослушностџи*.“

требимо модерну реч, да дозволи себи само писац бестселера. Године 1863. Верн је Хецелу, свом издавачу, понудио роман *Париз у двадесетом веку*, и овај га је одбио уз образложење да је сувише песимистичан, и да би његово објављивање било права катастрофа за младог и већ успешног писца. Верн радњу смешта у шездесете године двадесетог века, и главни јунак, песник Мишел живи у свету високоразвијене технологије, у коме су књижевност, музика и сликарство презрени – музика се не пева него урла, енглески утиче на француски, и људи-машине раде у атмосфери у којој је једина идеологија профит. Роботи не само да хапсе криминалце, него и доносе и извршавају пресуде. Роман је откривен у породичном сефу Вернових, чији је кључ био изгубљен, па је рукопис први пут објављен тек 1994⁴. Млади Верн је знао да сакрије песимизам већим делом своје каријере – али се он појављује у касним делима. Писац чији успех у Паризу није био лак – годинама је бесплатно радио као секретар у позоришту да би му дела била играна, такође без надокнаде – знао је да цени дарове Фортуне и да се њима не поиграва, па је мрачне делове своје визије будућности ставио у други план.

Жил Бралијар је пре приповест о људима као врсти него приповест о британском колонијализму, како га критика често види – ни француски колонијализам у суровости није много заостајао за острвским, а Верн се доследно и увек борио против ропства као институције. У романима чија се радња дешава већим делом у британским колонијама, један Француз није могао да не примети крајности британског колонијализма, од *Деце каиешана Гранша*, до *Жанлага*, романа који се дешава у Амазону. Његов поглед на друге расе, иако се у неким пасусима његовог врло обимног дела могу наћи и расистички и антисемитски ставови, дубоко је утемељен у најбољој традицији француског хуманизма Раблеа и Монтења. Оно што његови данашњи критичари не налазе у његовом делу јесте политичка коректност на коју су навикли.

Сви писци научне фантастике (жанра чија је важност оспоравана у протеклих сто година, али који неоспорно има високе књижевне вредности) кад-тад себи поставе питање правца у коме иде човечанство, а уз утопије иду и антиутопије. Научна фантастика често представља у свом најбољем издању једну врсту травестије жанра пикарског романа (нарочито у делима Артура Кларка, Исака Асимова, Урсуле Легвин, који се враћају и епским коренима пикарског јунака) и испитује крајње домете људскости. Ако не завршава у метафизици (као код Кларка и Легвинове), која изводи ауторе из ћорсокака тражења сврховитости хомо сапиенса дајући му перспективу божанског, онда води ка покушају дефинисања човека, често постављајући питање танке разлике између виших примата. Неретко то истраживање не одмиче даље од Аристотелове језгровите опаске о човеку као животињи која се смеје.

4 – Објављен код нас у издању Паидеие 1995, у преводу Павла Секеруша

Француска научна фантастика, у чијем је развоју Жил Верн један од најзначајнијих писаца, у потпуности је окренута питањима ограничења и моћи људскости, човека, његовим деструктивним склоностима, од *Комичне њријовесџи држава и царсџава Месеца* Сирана де Бержерака у седамнаестом веку, Волтеровог *Плајџоновој сна* у осамнаестом, до *Госџодара рајџа*⁵ Жерара Клајна, у двадесетом, који се бави људском опсесијом ратом. Крајем осамнаестог века Гренвил је написао роман *Последњи човек* (објављен постхумно 1805), у маниру песничке прозе, који говори о животу последњег човека на свету, на планети и у космосу који се гаси. Земља је јалова, као и већина људи, последњи човек покушава да искористи преостала богатства земљишта испод река и океана, али залуд, јер Сунце се хлади, а становништво севера хрли ка Бразилу у коме се гради Град сунца, од остатака. Главни јунак путује летелицом у потрази за женом која може да рађа. Дело је објављено постхумно, и прошло је готово незапажено када је угледало свет, у години битке на Трафалгару, битке код Аустерлица, када је Наполеон поразио Аустрију.

Знаменити француски писац средине двадесетог века – Веркор – у свом научно-фантастичном роману *Изољачене живиџиње* као да полази од тачке на којој је Жил Верн оставио ослободиоце и бранитеље на Гибралтару, погурене у свом мајмунском ставу: екипа научника у прашумама Амазона открива примерке недостајуће карике примата, и пред њих се поставља дилема, затворити их у зоолошки врт као мајмуне, или их прихватити као људску браћу. Није ту усамљен: белгијски писац који пише на француском Рони Старији (*Ј.-Н. Росњу*, псеудоним браће Бекс) објавио је 1911. године знаменити роман *Рајџ за вајџру* то је реконструкција живота једног праисторијског племена које је живело пре сто хиљада година. По роману је снимљен истоимени филм из 1981. године редитеља Жан-Жака Аноа, а прва филмска верзија постојала је већ 1914. године. У првом плану и романа и филма јесте сличност данашњег човека са далеким прецима, док се уједно поставља питање шта је то заиста људско. Вернов одговор није обојен светлим бојама, када су у питању његове приповетке, и у духу анализе карактера Ла Бријера и људске сујете Ларошфукоа, он пре приближава, макар војнике и ратнике, њиховим косматим прецима са дрвета. Исту идеју, обојену хумором, налазимо у његовом раном делу, из 1858. године, оперети у једном чину – *Госџодин шимпанза* – у којој заплет настаје када научник из Ротердамског музеја доводи у кућу шимпанзу, у циљу посматрања његових реакција на људску средину. Испоставља се да је шимпанза прерушени Исидор, заљубљен у научникову кћер. Као и Волтер, Жил Верн је на почетку каријере себе видео као успешног позоришног писца, и аутор је двадесетак позоришних комада.

5 – У преводу Вељка Никитовића објављен је на српском језику 1980. године у издању *Јуџославије*.

Ипак, треба рећи да су Енглеска и њена технологија предмет дивљења Жила Верна, и да је Филеас Фог, као и многи други важни ликови његових романа – Енглеz; они одишу практичним енглеским оптимизмом, француским позитивистичким поверењем у напредак, што уравнотежује однос светлости и сенке у Верновом делу. Лик капетана Нема додатно боји ту слику: он је пореклом из Азије, Индије, потапа без милости енглески брод, зато што су Енглези одговорни за смрт његове породице, служећи се управо најмодернијом технологијом – подморницом – али се истовремено одриче цивилизације белаца. Међу последњим делима провејава сумња у прогрес, у *Владару светиа* се појављује јунак који је у претходним романима био позитиван, сада полудео и са амбицијом да освоји свет; у *Освајању мора*, последњем роману (1904) радња се плете око стварног пројекта француске колонијалне власти да потопа део Сахаре и претвори га у море, који је у збиљи напуштен, али му писац даје карактер сукоба између научне амбиције и Туарега, који живе у пустињи.

Верн се одушевљавао Виктором Игоом, чије је многе странице у младости знао напамет, Мопасаном, у својим двадесетим годинама редовно је одлазио у Националну библиотеку и читао дела о географији. Једини текст који је написао о неком другом писцу јесте *Едгар По и његова дела* (1854), одушевљен Бодлеровим преводом Поа.

Није случајно да су из културе која је стално себе преиспитивала и самоанализирала критички, настали научници као што су Клод Леви-Строс, истраживачи као што је то Жак Кусто; све су то плодови маштовитости и самоупитаности Жила Верна, који је и на пољу духа и на пољу чисте технологије поставио темеље за истраживање могућности човека и ширине земљиног шара. Широки еколошки покрет, који има значајан утицај на политику Европе у Стразбуру, такође је чедо страхова пред еколошким последицама технолошког напретка, покрет чији су носиоци генерације пасионираних читалаца Жила Верна.

Без обзира на популарност Жила Верна у нас, остаје врло велики и важан део његовог дела који још увек није преведен. Превод *Пет недеља у балону Јулија Верна* објављен је у Новом Саду још давне 1875, а 1882. године у Панчеву *Пути око светиа за осамдесет дана*, док је *Царев власник* у преводу Саве Петровића издат 1879. у Новом Саду. Приповетка *Зелени зрак* у преводу Миленка Сандића изашла је 1884. године, исте године када и *Осам ситиошина миља низ Амазон* у преводу Милована Глишића.

На дело Жила Верна прашина не пада – по *Зеленом зраку* је Ерик Ромер направио филм импровизованог сценарија који је 1986. године добио Златног Лава на фестивалу у Венецији.

Феридун Заимоглу
ЕКОНОМИЈА ЛИБИДА

Превела с немачког Јелена Костић-Томовић

Очију као драги камен, плавих, игра међу мраморним стубовима, напола скривена, а напола нескривена од мог погледа. Алке појаса украшеног различитим ђинђама поскакују јој на куковима у ритму покрета, а груди дрхте пратећи њене полуокрете. Нокти нису лакирани. Коса коврџава. Ухваћен сам у евроазијској Венериној замци.¹

Девет и двадесет четири ујутро. Телефон звони тачно у минут, а ја слушалицу подижем већ после првог звона. Нема потребе да се представљам. Знам да особа на другом крају везе неће рећи како се зове. Сачека тренутак, удахне и издахне, а затим изговара свој текст: „Настави да спаваш. Само сам хтела да проверим да ли си стварно код куће.“ Она спушта слушалицу, и ја спуштам слушалицу. Ипак успевам да заспим после њеног позива. Подешавам будилник да звони за сат времена, погладим свој длакави стомак и задремам, али се трзам из сна као неки ћеловац кад га намерно гурну на улици. Њен је глас толико умилан да сам пронашао и слику која му пристаје: тек откинути листићи шафрана, осушени над пламеном који тиња, плутају у емајлираној посуди. Полако зарањам шаку, а затим је полако вадим из воде. Листићи шафрана испреплетали су се с линијама на моме длану и тако исткали чаробну мрежу. Тај ме је приказ длана моје десне шаке неочекивано погодио, па се тако сетих анонимне телефонске терористкиње, њеног гласа, њених јутарњих позива у девет и двадесет четири и наших вечерњих разговора, такође у девет и двадесет четири. Захваљујући њој, након свега две седмице, коначно могу да се похвалим да живим по устаљеном дневном распореду. Између нашег јутарњег и нашег вечерњег разговора ја сам само банални инкубатор за бесплодне мисли. Такве

1 – „Венерина замка“ (нем. „Die Venusfalle“) наслов је немачког еротског филма из 1988. године. Лекар Макс, главни јунак овог филма режисера Роберта ван Акерена (Robert van Ackeren), случајно позива погрешан телефонски број. Жена која се јавила изговара само једну једину реч, али се Макс заљубљује у њу и креће у потрагу за њом. (Прим. прев.)

попут мене лако ћете наћи по баштама кафића, и то на десетине. Али барем имам посао, власник сам мале књижаре у којој продајем трећеразредну робу, незнатно оштећену. Посао цвета.

Ја сам ситни муљатор који одлично успева на ђубришту рецесије: културне су величине одслужиле своје, и ја за њима сигурно нећу пролити ни сузу. Када следећи пут уђете у неку књижару, обратите пажњу на оно што ћу вам сад рећи. Радници су углавном или студенти-хонорарци или нарогушени стално запослени продавци, и сасвим су подношљиви. Боље би вам, међутим, било да не слушате њихове препоруке, иначе ћете пре или касније неизбежно доћи на идеју да забијете себи турпију за нокте у вратну артерију. Армије продаваца потпуно су се одале депресији, убеђени су да је најобичнији украсни тањир који су донели с летовања на Криту значајан споменик културе. Упркос томе, они су потпуно безопасни. У позадини пак вреба једна изузетно респектабилна особа, савршено прилагођена маузолејском миљеу, која ће, нађе ли се у том тренутку на каси, ужаснуто засоптати уколико се, промене ради, дрзнете да купите неки психо-трилер. То је неприхватљиво, то треба забранити. Узеће новац који јој пружите, вратиће вам кусур, тутнути књигу у неку слатку пластичну кесицу, и питати вас, у складу с важећим прописима, да ли вам је потребан рачун на фирму, за случај да сте у могућности да књиге одбијете од пореза. Та особа је женског пола: недодирљива, обучена као секретарица мало вишег ранга, с нечим француским у себи, хладна и лепа да је поједеш. Наравно да сам луд за женама тог соја, наравно да се иза моје заједљивости крију будалаштине пренадраженог романичара, чији покушаји очијукања изазивају једино болне крике очаја. Укратко: непоправљиво окушавам срећу код четрдесетпетогодишњих продавачица књига. А оне чак не мисле ни да је потребно да са мном збијају шале, у духу професионалне конверзације. Да је по њиховом, ја бих смео да користим искључиво улаз за послуту. Неком сам приликом једној таквој жени понудио да јој пружим насладе о којима пишу трећеразредне сањалице које она толико воли. Није чак ни подигла поглед док ми је одвраћала да није она крива што мени недостаје креветска другарица. Понекад замишљам следећи приказ: књижарка из мојих снова пристала је да дође код мене кући. Скинула је капут, дуг до чланака, и ја сам га окачио на чивилук. Једва што сам се поново окренуо к њој, а она већ приступа уметничком скидању. Њен једини услов: не смем да седнем и да се раскомотим. Сат касније будим се из тог сна унутар сна, погледам низа се и примећујем да ми је цело тело умазано њеним ружем. Ни за шта на свету не желим да се пробудим из главног сна.

Моја је пословна партнерка предусретљива. Зна да уопште нисам јутарњи тип и да су ми пре почетка смене неопходне две шоље

кафе и сат времена за загревање. Пушта ме да у стражњој просторији на миру доручкујем и прочитам новине. Након пет цигарета с ментолом израњам из помоћне просторије и називам јој добро јутро. Коначно сам увидео да нема никакве сврхе да је салећем. Слутите већ: увек се појављује у беспрекорном костиму какав носе престижне секретарице, гаји слабост према особито дубокоумној лепој књижевности и атрактивна је да просто свиснеш. Промет нам је двоструко већи када она ради на каси, и зато ја углавном обављам помоћне послове или негујем контакте с људима на самом дну хијерархијске лествице у великим књижарским ланцима. Ти људи злата вреде. Послодавци лоше поступају према њима, или им редовно стављају до знања да би, само ако пожелеле, сваког тренутка на њихово место могли довести неког млађег да аргатује за ситне паре. Због тога они ту и тамо здипе понеку књигу, а кад напуне три кутије, позову мене. Долазимо одмах. Највише, ипак, волим кад се рашчишћавају магацини: долази јесењи програм, пролећни програм лети у ђубре. Уместо у контејнеру за стари папир, књиге завршавају код мене. Из опреза сачекам увек неколико седмица, седим у стражњој просторији и с корица одлепљујем старе цене, смишљам нове, смешно ниске цене и записујем их на прве странице књига, у горњи леви угао. Онда их ређам на полице, али пре него што нове наслове ставим на располагање купцима који у радњу сврате случајно, прво зовем наше сталне муштерије да их погледају. Остатак обавља Евелин, моја раскошна пословна партнерка. У осам увече поново сам ту, на услузи, затварамо радњу и обрачунавамо пазар. После тога она одлази свом млађаном љубавнику, свежем као роса, кога ја, наравно, мрзим из свег срца. Евелин ми верује, зна да сам превише неспретан да бих ишта радио иза њених леђа. Осим тога, никада не бих покушао да преварим ни њу, а ни било коју другу жену, нисам ваљда луд да се играм животом.

Људе попут мене својевремено су сврставали међу одметнике од закона. Мој систем пословања: грабим где стигнем. Ако тако хоћете, ја сам први лешинар који ће раширити крила над мрцином. Не би се баш могло рећи да уживам добар глас, али за смислом живота одавно сам престао да трагам у пословном угледу. Жене падају на статусне симболе, и аутсајдери из приградских насеља у белим ребрастим поткошуљама без рукава немају ту никакве шансе, цаба им сав труд. Лоше су ми карте у тој игри. Последњих година одвија се следећи процес: банке и држава обичним људима одузимају уштеђени или уложени капитал. То се једноставно назива уништавањем иметка. Моја жеља за стицањем иметка нимало се, међутим, не смањује, упркос овим савременим тенденцијама. И зато кружим запуштеним обалама токова капитала и зарађујем на ономе што други сматрају сувишним. Евелин каже да би требало да се

држим метафоре с птицом грабљивицом, уколико је мом цењеном осећају сопствене вредности то по вољи. Што се ње лично тиче, она сматра да тргује књигама. Евелин заправо гаји поприлично замерки на мој рачун. Ево примера: између отвора за вентилацију у колима причврстио сам тамноплаву женску ципелу са штиклом од девет центиметара, служи ми као држач за мобилни телефон. Када ју је први пут угледала, није веровала сопственим очима. Да, тачно тако је и рекла: „Не верујем сопственим очима!“ Мислио сам да је задивљена мојом инвентивношћу, па сам одвратио да ћу ускоро бити принуђен да набавим неку дечју салонку, јер су мобилни телефони све мањи и мањи. На то ми је прочитала полчасовну буквицу, али не знам шта је том приликом баш тачно рекла, пошто се аутоматски искључим чим неко почне да ми досађује придикама. Биће да ме је у истом даху оптужила и за инфантилност и за мачизам. Не знам да ли је то могуће. Или је човек детињаст, или осећа неодољиву потребу да парадира својом мушкошћу. Што нас доводи до следеће тачке оптужнице: ја сам у њеним очима типична сељачина, која две класе, ах, има у грудима. „Ти би заправо хтео да се уздигнеш у редове буржоазије“, каже ми, „али те сељачки инстинкт вуче назад на дно.“ Тиме потајно циља на мој изглед. Кратка коса ми је обавезно зачешљана уназад, обожавам шарене кошуље са животињским мотивима и носим беле звонцаре, чак и зими. Мрзим цез и сладуњави поп. Шта је у томе лоше? Ја сам довољно увиђаван да не критикујем њен избор мушкараца. Изузимајући краткотрајне романтичне авантуре, она никада није у вези. Фитнес-центри живе од ње и њој сличних индивидуа. Спортске су сале њихова ловишта. Евелин то одлично зна, само што, наравно, неће да призна. После радног времена трчи право у спортски центар и тамо упознаје мушкарце лако предвидљивог типа: да им је коефицијент интелигенције ма и за мрвицу нижи, нико их не би разликовао од дебела букве. Ја бих морао да се променим из корена не бих ли јој се допао, али и поред најбоље воље не могу. А искрено речено, заправо и не желим.

Пошто сам испао прилично висок, ходам повијено, као да се борим против налета ураганског ветра. Кад сте високи готово два метра, то вам дође скоро као да имате тежак хендикеп. Тренутно јурцам по радњи у погрбљеном галопу, Евелин је на каси. Лови мој поглед и преврће очима. Јадници је судбина за данас наменила да услужује господина Хајнрихса, а тај вам је примерак посебне врсте. Седи у радњи по два сата, вади цепене књиге с полица и листа их, остављајући свуд по њима отиске прљавих пристију и зарезе ноктима. Ти су зарези његови обележивачи страница: кад следећи пут дође, само отвори књигу на означеној страни и наставља где је стао. Али господин Хајнрихс често губи нит, а понекад чак и нагиње колеричним изливима који сумњиво подсећају на нарушавање јавног

реда и мира. Што се мене лично тиче, могу се похвалити тиме да никада у животу нисам оптуживан за ремећење кућног реда и томе сличне преступе. Можда ми то и не говори у прилог, али ја поштене грађане барем остављам на миру. Ја људе не волим, а господин Хајнрихс их воли још мање него ја. Зато ми се не чини препоручљивим да га избацитим или да му забраним приступ у књижару. Одлучујем да изнимно преузмем улогу добре виле и да Евелин избавим тог мучења. Прилазим господину Хајнрихсу, правим се да сам за две главе нижи него што јесам и питам га шта жели и да ли му је потребна помоћ. Разуман одговор и не очекујем, наравно. Господин Хајнрихс ми детаљно представља свој рецепт за средство против опадања косе. У мермерном авану измрвите јефтине мултивитаминске таблете, чешањ белог лука прокуван на пари и десет капи сирћета. Када се смеша претвори у кашу, утрљајте је у избријану лобању, због које у међувремену тонете у земљу од стида. Хајнрихс данас барем некако успева да срочи повезане реченице, иначе прича без главе и без репа. Једном је на моје очи у најкраћем могућем року буквално довео до лудила неку рент-а-студенткињу, која је за потребе управе тржног центра анкетирала потрошаче. Несрећница је била навикла да записује све саме паметне одговоре на све сама паметна питања. Не долази у обзир да и мене снађе исто што и ту злосрећну девојку. Зато му љубазно климнем главом и брзином ветра нестајем у помоћној просторији. Након две цигарете с ментолом машам се слушалице и позивам свог доброг другара Карла, иначе зависника од капљица за нос. Ожењен је позоришном педагошкињом, која се храни искључиво кока-колом и чоколадним кремом. На њу нећу да трошим много речи, то је једна џангризава утовљена ћурка, која је почела величајући Маоа, а завршила проповедајући квоту за жене. Мене мрзи и сматра да сам хировит, само зато што пицу увек једем од краја. Карл је рекао да се носим и да га више не зовем на кућу, јер му сваки пут после мог позива непогрешиво следује брачна свађа. Ћурка бесни у позадини, чујем је како псује. Рекао сам Карлу да сачека да се ћурка следећи пут кô кит извали у кади, чему је иначе склона, па нек онда убаци у воду фен, укључен на максимум. Договарам се да се видимо наредног дана, у пекари на тргу Драјексплац.

Свраћам у ту пекару већ истог дана, тачније речено проводим тамо сваку паузу за ручак. Сваки пут поједем по два сендвича с рачићима и буљим у парк за псе, у срећне власнике и власнице четвороножаца, у zgodну конобарицу у белој кецељи, коју већ пола године покушавам да наговорим на рандеву уз чашицу белог вина. Она не може, боље је глава, стомак, рамена, врат, леђа, колена, листови и зглобови, мора да буба за испит, налази се с другарицама, мора рано да легне, родитељи јој долазе у посету... Никад јој не зафали изговора. Зна какве су ми намере, обмотао бих се око ње као

пузавица, па ми изокола ставља до знања да не рачунам с њом за такве пројекте. Нема везе, најважније је да и даље могу да је гледам и да уживам у том призору. Бацам поглед на дисплеј свог дигиталног ручног часовника: још осам часова, седам минута и четрдесет и осам секунди до позива анонимне телефонске еротоманке. Морам некако да убијем то време. Сетим се да је Евелин свој ислужени телевизор оставила у подруму књижаре, па одлучујем да га изнесем одатле, убацам у камионет и однесем на рециклажу.

Код лежећег полицајца пред улазом у центар за рециклажу стоје два одлично расположена Турчина с натписом: „Купујем покварене телевизоре, видео-рикордере и све на струју“. Заустављам ауто, уручујем им телевизор, а они се на то осмехују још шире. Тапшу ме по рамену и подсећају ме на немачко-турско братство по оружју у Другом светском рату. Осим тога кажу и да обавезно морам да се оженим Туркињом, јер су немачке фројлајнке превише искварене. Међутим, пре тога неизоставно морам да се подвргнем генералном ремонту: треба да фазонирам фризуру (један од њих случајно има брата фризера), да прибавим туце одела по мери (други, гле чуда, има рођака кројача), да купим беле чарапе („Има, комшија, у С&А колико 'оћеш, шес' комада за чет'ри евра!“), да се подвргнем готово безболном обрезивању („Нема да бринеш, комшија, остаће доле све кô на струју!“), и да пређем у ислам, то се подразумева. За поменуту мању интервенцију у обзир долази искључиво имам Осман, каже један од њих, који се представља као Али: „Али кô Али-баба и четрдесет гангстера“. Други, који се зове Рамзес, или већ тако некако, противречи тврдећи да се ствар тако значајна и крвава као „сец-сец-по-ђокици“ никако не може поверити човеку који, као што сви знају, не види на десно око. Али-баба каже да су то само злобне гласине, које шире злобни људи. Њих се двојца на то посвађају, а ја долазим до закључка да би ми најбоље било да што пре неприметно нестанем.

Посао ми је такав да морам час тамо, час амо, па сам зато стално у покрету. Одвезем се до неког одредишта, проћаскам мало с људима, склапам посао, рука руци, други посао пропада, зато што пси трагачи њушкају околу, па мој човек мора да се притаји. Сарадници моје тајне службе у суштини су само пакери и носачи, тако да су прилично добро маскирани. Ипак, рачунају с тим да би сваког тренутка на рамену могли да осете ледено хладну руку обезбеђења фирме (од жена се свашта може очекивати!). С временом су сви до једног навукли професионалне деформације. Мени то не смета много, али плашим се да њима самима и те како смета. Карл се трза као да се батрга међу отровним пипцима жене-паука. Курд манично котрља ваљак за чишћење одеће преко свега што носи од струка навише, а затим сумњичаво гледа саговорника. Испитује да овај, саговорник, можда

није дошао на помисао да њему – Курду – фали нека даска у глави. Хилде, моја једина контакт-особа женског пола, има тик да се у стресним ситуацијама драпа по пазуху. Када бих наставио даље, добили бисте дугачку листу, да тако кажем, прилично необичних људи. Можда би требало да поменем и Ахима, мирног, суптилног мушкарца од преко четрдесет година, за кога бисте помислили да режира камерне представе натопљене емоцијама, само кад не би баш толико примао к срцу сваку грдњу и критику. И кад после тога не би трчао кући да из задњег дворишта испали новогодишњи ватромет. Након тога се увек осећа знатно боље. Понекад стојим крај њега, гласно се дивећи ватромету, а дешава се чак и да запљескам од одушевљења. Ахим је у реду, ја сам у реду, све ће бити добро. Једино што његова сестра о целој тој ствари има сасвим другачије мишљење.

Хајди. Како ли се неко само може одрећи свог правог имена само да би узео тако глуп псеудоним? Животни јој је задатак да задовољи што више клишеа. Због тога је и отворила продавницу органске хране за захтевне адвокатске секретарице, и ја само зарад њих веома често посећујем тај еколошки супермаркет. Чим ме угледа, Хајди наврат-нанос бежи из радње. Проблем није у мојој спољашњости, јер и сама изгледа као Деда Мразов шегрт преобучен у женско. Касирки је најстроже заповеђено да не прихвата моје двосмислене понуде и да, генерално гледано, никако не дозволи да је вуче за нос неки тамо мамлаз који ваља трећеразредну робу. Мени сваки пут падне на памет неки нови начин да нервирам ту индивидуу. Јуче сам је најљубазније питао да ли има сурутку у тетрапаку. Није имала. Данас сам јој зато тражио кестен-пире у тегли. Немају. Рекла је да ме може понудити сурутком у тегли. За теглу би, нажалост, морала да ми наплати кауцију, али би ми, наравно, вратила новац уколико бих, пошто поједем сурутку, амбалажу темељно опрао и неоштећену је вратио у малопродајни објекат. Одвратио сам да ми није јасно како бих то могао извести, тј. како бих могао појести сурутку. Колико знам, сурутка је течност која се добија од млека приликом израде сира. Пошто није у чврстом стању, не може се јести, већ само пити. Рекла је да не жели са мном да се расправља о проклетој сурутки. Након ове епизоде већ је потпуно сигурна да сам један од оних који својим конкурентима накаче бетонске чизме и шаљу их да спавају с рибама на дну мора. А можда јој овај последњи доказ није био ни потребан. Глава јој изгледа као точак на некој препотопској преслици: креће се здесна налево и назад, буквално се клати тамо-амо. Две жене насрћу на касу да плате, па морам да се склоним. Пратиле су наш разговор, и на основу тога што ми дрхте углови усана закључиле да збијам неслане шале на рачун свих њих. Излазећи из радње, бацам поглед на патуљасте банане: један грозд банана кошта шест евра. Егзотика се може купити.

Град у коме живим бастион је криминала, прва станица за девојке из Источног блока, које овде проводе ноћ или две, да им га њихови нови господари утерају и да их утерају у ред. Јефина роба остаје овде, а највећи део континента следи траг новца. Хапшења нису честа, босови задржавају позиције, дистрибуциона мрежа изузетно добро функционише. Вера се заглавила овде и није се добро снашла. За каснопоподневну сеансу код ње довољно ми је двадесет и пет евра, колико коштају и четири грозда банана у продавници органске хране. Новац који ускраћујем Хајди добија Вера, која ме, као вероватно и сваку другу муштерију, дочекује у црном бикинију. Труди се да пробуди угођај необавезног секса на плажи, летње авантуре усред јесени или зиме, и када дубоко удахнем мирис њене креме с кокосом више ми не сметају ни седамдесет и четири степеника уз које се ваља узверати до њене собе, а ни мусави зидови овог бетонског кавеза за курве. Свраћам код ње сваки пут кад ми дође, и када ме поштене жене серијски иштутирају. Боље да се креснем с Вером него скроз да одлепим. Она ми не замера због неотесаности, пошто се ни сама не придржава уобичајних форми опхођења. Често причамо о њеној омиљеној еротској фантазији: плавокоси нацистички крвник у комплетној униформи кожним је каишевима везује за некакав монструозни клип, који укосо штрчи из циновске справе за мучење. принуђена је да у том положају шири анус, да би могао да јој нанесе што већи бол. Онда осети дашак ваздуха на гузовима, и већ у следећем тренутку нациста брутално продире у њу. Каже да је то њена невина рупа, подводици су је поштедели аналног секса, зато што је међу Балканезима распрострањено мишљење да прави мушкарци не треба да се угледају на педере.

Данас је посебно добро расположена, па ће ми поклонити своју невиност, своје специјално издање. Само не смем да причам о томе, јер би се иначе прочуло, па би је у најкраћем року прозвали Вером Дупетарком. А морам и да глумим нацисту из њених снова. По обављеном послу лежимо једно крај другог, могу да се одморим пет минута, док ми она пристима пролази кроз маље на грудима. На вратима се чује куцање, макро је изгубио стрпљење и најављује следећу муштерију. Вера ме моли да јој сад платим дупло, а следећи пут могу да јебем за цабе, наравно. Стављам новчаницу на њен ноћни сточић, она ме у знак поздрава још једном на брзину стегне између ногу, и ја шмугнем у ходник поред неког Рамба југословенске производње. И мени се жури. Остало ми је још само пола сата.

Спреман сам за њено прво питање. Двадесет цигарета с ментолом уредно је поређано по кревету, а надокхват руке су ми и пепељара, упаљач, две ситно исписане пушкице са идејама, за случај да разговор посустане, и шоља свеже скуване кафе.

„Како си провео дан?“, пита ме.

„Без неочекиваних обрта. У хороскопу сам прочитао да треба дефанзивно да се понашам током паузе за ручак, па сам помислио да би најбоље било да увучем главу као корњача и да се држим пасивно. Шта има код тебе?“

„Осећам се као плазма.“

„Плазма?“

„Густа течност коју ћелијски зид спречава да отече.“

„Да не студираш можда биологију?“

„Боље не питај“, каже, „али кад већ питаш... Да, тако нешто. Мењамо тему.“

„Добро.“

„Зар ти баш ништа не пада на памет?“

„Управо на брзину прелећем први лист с пушкицама. Да ли си икад чула за Кацушику Хокусаија?“

„Јок.“

„Није ни чудо. Тај је променио преко педесет псеудонима. А још се и деведесет пута селио.“

„Дешава се. А зашто је занимљив тај твој... Суши?“

„Кацушика. Морао сам да испишем цене на брдо нових књига, па ми је тако до руку дошла његова илустрована монографија. Он је велики уметник, боље речено био је, живео је у осамнаестом веку и...“

„Звучиш као мој наставник ликовног“, каже она.

„Добро, поента је у томе да сам гледао његове цртеже тушем, па сам налетео и на неку врсту акварела. Носи наслов: Жена заспала на млину за пиринач.“

„Симпатично.“

„Зар не? И сам је цртеж сјајан. Како да кажем... улепшао ми је дан.“

„Сигурно си исцепао цртеж из књиге, урадио га и окачио изнад кревета.“

„Не. Склопио сам књигу, а онда је поново отворио, уписао цифру, поново је склопио, а на крају сам је ставио на полицу.“

„Стварно?“, рекла је, „заиста си храбар.“

„Како то мислиш?“

„Кад ти се нешто свиди, зар не покушаваш то да здржиш за себе? Многи тако раде. Толико воле ту колекционарску вредност на који су наишли да мисле да не би могли да живе без ње. Зато је купују и одвлаче је кући.“

„Не желим да затрпавам стан свакаким кршем.“

Срање, то је зазвучало као из уста неког узорног ђачета. Увукао сам дим дубоко у плућа, и таман сам се спремао да окушам срећу са следећим потезом, али је дим отишао где не треба. Како сам кашљао, сигурно је помислила да лајем.

„Загрцнуо си се.“

„Да...“

„Можемо да прекинемо разговор.“

„Не, не, ни случајно. Мислим, добро ми је... боље ми је. Где смо стали?“

„Мењамо тему.“

„Што ти не испричаш нешто о себи?“

„Иначе ти никад не зафали идеја.“

„Баш зато. Заболеће те глава од моје приче, па после више нећеш хтети да ме позовеш.“

„То би се и овако могло десити, у сваком тренутку. Немој тако.“

„Ако хоћеш да прекинеш везу, прекини је. Ако нећеш више да ме зовеш, немој.“

„...Сад си се наљутио.“

„Исписао сам две цедуљице, да нам не би понестало тема за разговор. Али сад ми се више не прича. Глупо се осећам, шта ће мени све ово? Ти се само безвезе дуриш, а ја ти глумим ту неког верног обожаватеља.“

Спустила је слушалицу, какав дебакл. Иначе ми помаже кад ми понестане идеја за разговор. Не смем да јој постављам никаква лична питања, то је против правила. Али бих ипак волео да знам како изгледа. Чак и у контакт-огласима увак траже фотографију, и то не само портрет, него целу фигуру. Једном је приликом рекла да се не заљубљује у складу с мерилима, а кад сам је питао који је смисао те спознаје, побеснела је као фурија. Мрзим загонетне формулације, ионако се почитав дан мрцварим с људима који већином трабуњају као пропали лиричари. У суштини, једва да ишта знам о њој: шутнула је дечка након што је покушао да је пољуби, али јој је промашио уста. То није корисна информација, а не мислим ни да треба терати љубавнике дођавола само због такве ситнице. Редовно игра деветку и двадесетчетворку на лотоу, али још увек ништа није добила. Имала је аутомобилску несрећу у перионици, у каналу за прање (!), нос јој је од тада крив, па зато прижељкује да дотера понеки детаљ на свом лицу. А нарочито би волела да хируршкој интервенцији подвргне своје „негроидне“ носнице. Дрзнула се чак да каже и то да се жене с годинама претварају у најобичније прње, у вреће пуне комплекса, и зато може да схвати то што мушкарци губе интересовање за жене које су прешле тридесету. Све саме бескорисне информације.

Пошто сам обрнуо круг по стану, дижем све четири увис. Искрено речено, не знам шта да радим са слободним временом. Морао бих да средим свињац, или можда да размишљам о будућности. Из пунте досаде укључујем телевизор и налећем на емисију о малим и великим незгодама. На малом екрану управо ескалира свађа између двојице вуцибатина. Један је од њих гутач ватре у пешачкој зони и

пребацује оном другом што га је засмејао на радном задатку, због чега је он, гутач ватре, задобио опекотине по језику и ждрелу. Окривљени истиче да је поступио као узоран грађанин, одмах је позвао хитну помоћ, а повређеном је на лицу места пружио прву помоћ. Почиње кошкање, извештач препушта реч колегама у студију, а ја се придижем из велике кожне фотеље и гасим телевизор. Даљински сам управљач негде затурио, баш као и батерије које сам за њега купио. Из мог живота предмети нестају без трага. По природи сам несклон потрагама. Шта год да ми је при руци, добро ми дође. Шта год да ми недостаје, могу и без тога.

„Причао си мало пре нешто о верном обожаваатељу, шта си тиме хтео да кажеш?“

Бацам поглед на ручни сат и промумлам да сам преспавао сат времена. Мене досада не убија, наркотизира ме. Јастук ми се некако нашао међу ногама, очигледно постајем случај за сексуалну терапију.

„Само тренутак, треба ми неколико секунди.“

„Ниси сам?“

„Не, не, сам сам. Само сам мало дремнуо.“

„Пробудила сам те?“

„Добро си учинила. Иначе бих преспавао читаву ноћ, па бих се ујутру нервирао до бесвести.“

„Јеси ли се разбудило?“

„Верни обожаваатељ.“

„Јеси ли се то заљубио у мене? То ми тренутно уопште не одговара. Нас двоје само мало причамо телефоном, уопште ме не познајеш. Љубав не долази у обзир, то смо се договорили. Не можеш да ми пребацаш да ти већ на самом почетку нисам рекла како ствари стоје. Мушкарци се стално заљубљују у мене, то је баш без везе...“

Сад прича, не стаје, каже да привлачи погледе и да буди жеље, то није њен слободан избор, не може да оде ни у пекару по кифле а да мушкарци не буље у њу као да никад у животу нису видели женско. Смучили су јој се момци који некако прикупе сву храброст да би јој изјавили љубав, она не жели да упада у тако непријатне ситуације.

„Ја нисам заљубљен у тебе“, лажем је. „Мало пре сам у ствари хтео да ти кажем да нисам расположен да стално ја тебе забављам. Капираш?“

„Добро, капирам“, одвраћа она, „само сам хтела да то разјаснимо.“

„Је ли ти сад боље?“

„Мењамо тему. Чудан си ти тип“, каже ми. „Непозната жена упорно те зове телефоном, већ две седмице, ујутро и увече, не обе-

ћава ти ништа, никакве користи од ње немаш, а ипак се упушташ у ту причу и уопште се не буниш. Да сам на твом месту, ја бих одавно позвала полицију.“

„Нисам ти ја од оних што зову пандуре. Добро, ако би ми неко баш нанео озбиљне телесне повреде, вероватно бих их ипак позвао.“

„Уопште ме не познајеш.“

„Само се држим правила игре. Малопре си ме и сама подсетила на њих.“

„А ниси ни глуп“, каже.

„Хвала.“

„Заиста ниси у вези?“

„Шта да ти кажем... не. Дакле: не.“

„Ја сам раскинула с дечком, зато што није умео добро да се љуби.“

„Да, испричала си ми то.“

„Да ли те занима шта сам још код њега мрзела.“

„Хајде, кажи.“

„Покушавао је да заради продајући репродукције античких биста и скулптура. У понуди је имао и тањире и посуде. А онда ми је за рођендан поклонио врч са животињским фризом. Мислим, то је као када би ти својој девојци, коју немаш, за рођендан поклонио књигу. Кретенска идеја, зар не?“

„Добро, не указује баш на развијене емпатичке способности.“

Знам да сам грозан. Убрајам се, нажалост, међу оне мушкарце који се у разговору са женама никада не позивају на разум. Искуство нас учи да женама не ваља противречити, иначе се нарогуше. Најбоље је саглашавати се са свиме што кажу и охрабривати их на свакојаке глупости. У супротном мушкарац неће далеко догурати, и на крају ће морати да плаћа за секс. Пошто ми је упркос тој спознаји бесплатни секс, нажалост, ипак ускраћен, често трагам за логичком грешком у ланцу доказивања који ме је до тог увида довео. Још увек нисам успео да је нађем. Поглед ми посрамљено пада на свећу заглављену у грлић винске флаше с полуодлепљеном етикетом. Реликт неуспешне романтичне вечери: мој покушај да се сензибилно приближим једној волонтерки неславно је пропао.

„За прву годишњицу поклонио ми је главу Ероса, увијену у божићни украсни папир, иако је била средина августа. Глава лежи постранце, скупља прашину, а једном док сам гледала неки хорор филм морала сам чак и да је прекријем крпом, зато што ме је плашила. Више сам пута покушала да је продам на бувљој пријаци, али нико није хтео да купи то чудо. Као да је укулета.“

„Да.“

„Затрпавам те ту својим проблемима, а теби се сигурно већ спава.“

„Нема проблема. Када те та глава толико убија у појам... зашто је једноставно не бациш у први контејнер?“

„Таквих се милодара човек никако не може отрести. Једном сам је чак закопала у дворишту, али онда нисам могла да спавам, мислећи на то како негде тамо у земљи лежи нека закопана глава. Осећала сам се као подли убица.“

„Откопала си је?“

„Наравно“, одговара, „очистила сам је и изгланцала неким средством за полирање намештаја. Глава је од тог средства мало потамнела, па сада стварно личи на античку ископину. Радо бих ти је поклонила, али не бих да се одвајам од ње после толико времена.“

„Нема везе, ионако не знам шта бих с Еросовом главом.“

„После овога сигурно мислиш да сам нека глупа кокошка, признај!“

„Не. Нисмо причали о томе да си ти кокошка, него о томе да је твој бивши дечко магарац.“

„Па, није баш толики магарац. А ти га, уосталом, и не познајеш, па не можеш ни да судиш о њему.“

Зашто, дођавола, једноставно не спустим слушалицу? Моја је улога у овој лакрдији строго одређена, ја сам стари учитељ од поверења, исповедник, резонатор, васкрсли бубуљичави другар с којим је торокала у тинејџерским годинама. Једна једина сувишна реч, и она одмах отвара уџбеник биологије да би ми прочитала лекцију тако што ће ми прочитати лекцију о мужјацима у сезони парења. Гајим ли можда уврнуту слику о женама? Или жене подносе само мушкарце који крију своје право лице? Није да у стварном животу маштам искључиво о чисто пословном односу, попут оног између Вере и мене. Трезвеност, до које је и мушкарцима и женама толико стало, на дуже ће се стазе показати као слобода за самосакаћење. И тако долазим до још једне мрачне слике будућности. А притом сам само љут, зато што морам да се савлађујем.

„Хтео бих нешто да ти кажем.“

„Шта то?“, пита она, прибојавајући се најгорег.

„Мислим да треба да узмеш телефонски именик и да пронађеш неког другог кандидата. Досађујеш ми тим својим причама. Ништа ти ниси схватила, једноставно се не разумеш у мушку психу. Плишаног медведића за грљење и мажење можеш наћи у свакој боље снабдевеној робној кући. Телефонска саветовалишта радо ће се позабавити твојим проблемима. Проклету Еросову главу поклони некоме, то ти је најбоље. Ја нисам погодан кандидат. Не ложим се на дуге телефонске разговоре са женом која поставља правила само да би могла да контролише свој либидо. Желим ти много среће у даљем току твог протраћеног живота.“

Овога пута ја спуштам слушалицу: као да сам у екстази, али тај осећај, нажалост, траје свега пар минута. Нервозно шетам горе-доле, жао ми је што нисам успео да се савладам. За овакве прилике чувам флашу прворазредног вискија, па га сад издашно наливам у чашу да бих пред великим огледалом у дневној соби наздравио самоме себи, искреном, некорумпираном идиоту. Одлично сам то извео, отерао сам још једну жену. Сировина и џибер усијане главе. Хетеросексуални мушкарац победио је и у овој бици, храбро се борио, није узмакао ни за педаљ, сељачина има чиме да се подичи. Листам рубрику с локалним вестима и наилазим на обавештење да су за сутра најављене демонстрације у знак сећања на макроа Алија Хелера. Пише да је он 1930. хицем из пиштоља убио Хорста Весела, неку нацистичку хуљу из СА-а. Исправно је поступио, нека му је лака земља. Одлучујем да се придружим поворци, макар на делу пута. Политички активиста на специјалном задатку. Фрик се враћа својим старим, добрим идеалима. Упркос благостању, оличеном у солидним енергетским залихама ускладиштеним у пределу стомака, он храбро стиска пест и заветује се на вечиту мржњу према буржујима. Треба-ло би га сврстати међу заштићене споменике културе. Окрећем се разиграно око сопствене осе, испијам чашу до дна и смејем се од срца, толико да ми се грло суши, да гори, пијан сам од несреће.

Телефон тврдоглаво звони, отварам очи и ништа ми није јасно: одакле велика тамна мрља на итисону? А онда видим преврнуту флашу вискија. Мора бити да сам у заносу заборавио да је затворим како треба. Неупућеном би се посматрачу могло учинити да сам леш који лежи у локви сопствене крви. Хтео бих да устанем, али се на пола покрета уочим, пробада ме изненадни бол у леђима. Изгледа да ми вишегодишње тегљење књига није баш добро чинило. Покушавам да дохватим телефон не устајући, извијам се, успевам да га дотакнем прстима, преврћем се у бари вискија, и коначно подижем слушалицу. Леви образ ми је залепљен за под, то ме, наравно, подсети на глупаву Еросову главу и почињем да се клиберим, неизбежно.

„Хало, изволите?“

„Ја сам“, каже она, „жао би ми било да се све тако заврши. Шта очекујеш од мене?“

„Хајде да не компликујемо. Хоћу да се видимо. Хоћу да ме упознаш. Немаш разлога за страх, нећу те прогањати. Осмотри ме, и уколико ти се свидим прихвати ме као блудног љубавника. Блудног као блудни син.“

„Добра ти је та. А шта ако ми се не свидиш?“

„Ником ништа, онда нисам имао среће, и то је то. Преживећу, не бој се.“

Из слушалице не допире ни глас, она размишља, пита се да ли то можда управо срља у клопку широм отворених очију? Колико јој ли је већ мушкараца обећало да је неће прогањати, а онда прекршило обећање? Много њих, претпостављам. Потпуно јој је јасно да је помало уцеђујем. Или-или, бирај, девојко.

„Знаш ли где је клуб Марбл арч?“

„Знам.“

„Наћи ћемо се тамо за пола сата. Како да те препознам?“

„Облачим се ко последњи цибер. Али могу и да носим таблу са именом, ако ти је тако лакше...“

„Боље не. Видимо се.“

Како бисте ви реаговали у таквим околностима? Ја сам одјуррио у купатило, као без душе, само да бих с ужасом установио да ми се итисон урезао у образ као неки жиг. Масирам кожу на том месту, све док она потпуно не поцрвени, а шара од итисона не почене да наликује лоше зараслим убодима ножем. На брзину навлачим зелену кошуљу с мотивима бакљи, беле панталоне не пресвлачим.

Стојим пред клубом. Крај мене пролазе момак и девојка, долазе до улаза, он јој придржава врата, а она на то усакауће унутра, кикоћући се као заљубљена вереричица. Он затеже панталоне код задњице, исправља кичму. Тренутак пре него што ће се врата затворити за њима скупљам храброст и улећем у клуб. У ове касне сате локал је дупке пун, све сама усамљена срца у потрази за инстант љубављу, жена је зачудо више него мушкараца. Оно двоје који су ушли пре мене окрећу се налево круг и одлазе: превише је овде неупарених тела, не би им било пријатно у таквом окружењу. Мрачно је, а оно мало светла таман је довољно да бих видео прст пред носом. Полако се пробијам кроз гомилу, моја висина људима улива страх, па узмичу преда мном, иако нисам чак ни намргођен. Коначно се докопавам бочне стране шанка, и одмах ми успева да привучем барменову пажњу. Нисам стигао ни да трепнем, а већ ми је натачио једног нерасхлађеног шкотланђанина, и ја се изненада присећам да смо се нас двојца већ упознали. Својевремено ми је, наиме, рекао да се сећа свих малобројних гостију који поруче виски без леда. Упркос томе, тражи да одмах платим и мрмља ми на ухо износ за који би се могла добити читава кутија књига, оштећених наравно. И амбијент, коначно, има своју цену: власник је под таваницу накачио рокове обиља напуњене главицама лука. Чак и на мали подијум за игру пада свега неколико светлосних зрака, какав угођај! У међувремену сам се привикао на таму, па се бацам на одмеравање околине. То значи да се једној жени за другом накратко запиљим у лице, дајући им тако прилику да ме окрзну погледом.

Одвајам се од шанка да бих обрнуо круг по просторији. Већина жена одвраћа поглед од мене, извесно интересовање назирем само у очима једне постарије Тајланђанке, или је можда Тајванка? Тебе чувам за касније, мислим у себи, можда ћеш ми и ти добро доћи. На путу ми се испречи група студената, не могу да мрднем, али се на крају ипак ослободим уз нешто напорног маневрисања. Спремам се у пробој ка другом уздужном зиду, али ме неко гурне, тако да се отетурам на подијум. Успевам да задржим равнотежу и да не паднем, али виски је неповратно изгубљен. А онда је угледам, између мраморних стубова, напола скривену, а напола нескривену од мог погледа. У белој мајици с бретелама завезаним на затиљку игра некакав евроазијски племенски плес, док је праменови косе ударају по голим леђима, као бичеви. Каиш с металним алкама једва јој се држи на уским куковима. Осећа мој поглед на себи, окреће се полако, и даље играјући, гледа ме, а ја прижељкујем да ме гледа читаву вечност. Не могу ни да мрднем. Она чека да се песма заврши, а онда ми прилази и каже:

„Ћао. Зовем се Нора.“

„Ћао“, кажем и ја, „надам се да ме ниси дуго чекала.“

ФЕРИДУН ЗАИМОГЛУ (*Feridun Zaimoğlu*) рођен је 1964. године у Турској. У Немачку се доселио с родитељима када је имао свега годину дана. Одрастао је у Берлину и Минхену, а од студентских дана живи у Килу. Веома је успешан и као писац и као новинар. Његове чланке објављују водећи немачки листови, као што су „Цајт“ (*Die Zeit*), „Велт“ (*Die Welt*) и „Тагесшпигел“ (*Tagesspiegel*). Први роман „Канак Спрак“ објавио је 1995. године. („Канаке“ је на немачком погрдан назив за странце, нарочито за Турке и друге досељенике јужњачког порекла.) Пише романе, приче и позоришне комаде. Активно учествује у јавном и политичком животу, а нарочито у дискусији о положају муслимана и других странаца у Немачкој. Добитник је бројних књижевних награда.

Прича *Економија либидо* узета је из збирке „Zwölf Gramm Glück“ (*Дванаест грам среће*), објављене 2004. године.

Ј. К-Т.

Наташа Герке
ФРАКТАЛИ

Превела с пољског Снежана Ђукановић

БЕЗ СТРАХА

Са јужне падине закотрљао се мали камен. Котрљајући се, постајао је све већи. Шта је то, питао је Шерпа Тенцинг и осетио се нелагодно, је ли то поново лавина?

Ма не, то се само котрља камен, одговорио је сер Едмунд Хилари и, не престајући да пере зубе, промрмљао: Шта је, бојиш се?

Ја и страх, прснуо је у смех Тенцинг, ја не знам за страх! И такође почео да пере зубе.

Када су опрали зубе, зазвиждали су, а онда је сер Едмунд заподенуо разговор. Слушај, Тенцинг, нашалио се, кад стигнемо на врх, ући ћеш у историју, исто као краљица. Ала ти је мисао, насмејао се Тенцинг. А знаш ли шта у Непалу значи сер? Не знам, признао је сер Едмунд и узео нотес да прибележи нову реч. Сер значи глава, објаснио је Тенцинг, па су се обојица насмејали.

Јужном падином котрљао се камен. Ох, Хималаји, замислио се сер Едмунд.

Волео бих да једном видим Енглеску, уздахнуо је Шерпа Тенцинг и такође се замислио. Снег им је сад допирао до колена па су почели да беже.

Камен се бучно котрљао.

Шта тражиш, питао је Тенцинг, видећи да сер Едмунд чепрка по снегу. Однео ми је четкицу за зубе, мрмљао је сер Едмунд. Каква несрећа, снуждио се Тенцинг и обојица бризнуше у плач.

ПРИМАБАЛЕРИНЕ

Јозефово срце било је пљоснато попут режња саламе, а камен који му је лежао на срцу био је табу. Однећу тајну са собом у гроб, запретио је једном Јозеф и пошао на гробље. То је само метафора, објашњавао је касније, и повукавши камен уназад, никада га више није споменуо.

Само смо ми знале ко је самлео Јозефово срце.

Где су те жене, уздисао је Јозеф и, загледан у фотографију Нижињског, вртео разнобојну чигру. Боје су се преливале у дугу и, као валцер,

баш као валцер, као ваздушна сирена, увлачиле Јозефа у вртлог успомена. Посматрале смо као опчињене. Шта ви ту радите, нагло се пробудио Јозеф и, заклањајући чигру новинама, повикао: Марш на шипку!

Јозеф је био кореограф и није подносио јефтине метафоре. Пљоснато попут режња саламе, Јозефово срце није знало за милост. Гледајући како болно стискамо реумом деформисана стопала у разгаченим балетанкама, Јозеф је говорио: Готово је с Чајковским, лабудови, од сутра мењамо ликове. Још има слободних улога у „Причи о лавици Елзи“.

Шта смо морале да урадимо, урадиле смо.

Кад смо се пробудиле, кренуле смо с транспарентима на балкон скандирајући: *Primabalerinas forever*, решене да се не предајемо.

И заиста, дуго се нисмо предавале. Све док Клара није казала А.

А, казала је Клара, и даље је текло спонтано. Б, промрмљала је Лиза, Ц, слегла је раменима Ен, Д, предала се Маргот. И тако даље, све до З, предале смо се све.

Клара је рекла: Дивно, од сутра једем шпагете, и, бацивши балетанке, почела да једе кнедле. Играћу жирафу, објаснила је и лаким галопом обиграла око стола. Зауставивши се пред Лизом, казала је: треба још да се попуне једнорог, слоница и залазак сунца. Слоница, зајечала је Лиза и свом тежином пала на столицу. Да ли ја то добро чујем: залазак сунца, процедила је Ен. Једнорог, једнорог, понављала је Маргот и нервозно отишла до огледала. Нико вас не приморава, слегла је раменима Клара и церекајући се истрчала из гардеробе. Чекај, повикала је Лиза и истрчала за Кларом. Чекај, повикала је Ен и истрчала за Лизом. Чекај, повикала је Маргот и истрчала за Ен. Чекај, повикала сам и сачекала.

Посрћући, пришла сам прозору и отворила уста. И из мојих уста потекла је река разнобојних жабица које су пола века обожаваоци уплитали у цвеће што су ми доносили у гардеробу. Као кроз маглу приметила сам како се Јозеф нагиње нада мном. Гледај, шапнуо је, попео се на парапет и провирио.

Боје су се спојиле у дугу и:

као валцер
 као пируета
 као ваздушна сирена

Само без јефтиних метафора, рекао је Јозеф, затворио прозор и, бацивши ми марамицу, упитао: Можеш ли да будеш баобаб?

ПРОДАВНИЦЕ ЧАРШАВА

I

Лице ми је било згужвано, сиво и, поврх свега, неправилно. Боже, шта ли је то, питала се моја мајка, и најчешће ме никуд није водила, чак ни код тетке. Али, једанпут је морала да ме поведе: када је тетка умрла.

Мајка је дуго доводила у ред моје лице: глачала наборе, извлачила контуре, још ме је и шамарала не бих ли добио боју. Лице ми је било изразито непослушно и отромбољено. Ни пас ни видра, падала је у очај мајка и, тресући пепео с цигарете, нехотице ми направила рупу на челу. Ето, сад је још и рошав, заплакала је и скинула чаршав с кауча. Пребаци то преко себе, наредила је и отрчала по чешаљ.

Навукао сам чаршав на главу, мајка ми је брижљиво зачешљала чуперке, и пошли смо на сахрану. Финог сина имаш, Марија, похвалио је мајку ујак и, отирући сузе, додао: пљунута покојна тетка.

II

Мој идентитет чинила је синтеза свих дугиних боја: био је бео. Исто тако, контуре мог бића све више су губиле оштрину и постепено се спајале с контурама околних ствари. На крају се десило.

Стопио сам се са околином, испустио шум и престао да постојим.

Ти, свињо, потпуно нов чаршав, викнула је моја жена и погледала на сат. Рашири ћебе, наредила је, после емисије ћу ти дати чисти. И укључила телевизор.

На екрану телевизора блеснуло је огледало.

III

Субота је била дан када смо мењали чаршаве, и очекивали смо је још од недеље. Још мало па ће субота, радовали смо се понедељком, и у том духу су нам пролазили дани.

Знајући да чим се седмица начне, субота је ту негде, нисмо, такође, запостављали ни сан. Како спаваш, тако простиреш, понављали смо, и да не бисмо губили време, заспивали смо одмах по буђењу.

У суботу, наспавани, у друштву целе породице ишли смо у продавницу. Продавница је била бела, мирисала је на штирак и испуњавала ме страхом. Била је то продавница чаршава и уношење сладоледа било је строго забрањено.

ШОПЕНОВ КЛАВИР

Спавам мирно, чак се и не знојим – стомак ми се диже и спушта заједно с покривачем у равномерном дисању, а уста ми се, убеђен сам, развлаче у гримасу узвишеног блаженства. Боже, откуд то, чуди се Фернандин Шопен и свим силама се труди да заплаче или да се макар растужи.

Нажалост, стомак му се диже и спушта заједно с покривачем, равномерни дах развлачи уста у гримасу. Ох, узвикује Фернандин Шопен, не могу то да издржим! Каква бесмислица, каква немаштовитост – шта има да се топим у узвишеном блаженству? Зар није прерано за тако нешто, зар није смешно? Толико је тога заборављено, а

овде кô гром из ведре неба: какво блаженство, каква бесмислица. Као да је неки странац ушао у мене, усисао све моје мисли; а можда ја нисам ја, помислио је Фернандин Шопен и протрљао очи. Али ако то нисам ја, ко то тако пати, ко није у стању да са властитог лица скине блажену гримасу? И одједном је Фернандин Шопен схватио најстрашнију од истина: тако бесмислен може бити само Фернандин Шопен. Јер Фернандин Шопен никога не воли.

Никога не волим, ни за чим не жудим – говори Фернандин Шопен и милује Фернандина Шопена по лицу. Чак га ни туга не обузима; шта би тиме добио? Фернандин Шопен ће на то: пробај да неког изнервираш. Да, и шта, пита тобоже наивни Фернандин Шопен и чак не може ни да се насмеје. Ни да се насмеје, ни да одбије, али не говори више о нервирању. Нервира ме само један недостатак, признаје збуњени Фернандин Шопен. Знаш, потребан ти је начин да се изразиш, потребан ти је клавир, осмехује се значајно Фернандин Шопен, а Фернандин Шопен ће на то: Глупане, потребан ми је начин комуникације.

На пример – аутомобил, уздише Фернандин Шопен. Одвезао бих се, одвезао бих се баш брзо. Куда, пита Фернандин Шопен и глуми интересовање. До неког величанственог циља, објашњава Фернандин Шопен, пребира прстима испод покривача и, да то забашури, почиње да игра полонезу.

ЗАВЕРА

Срео сам у селу бабу са четири ноге. Имала је три главе и пет руку. Говорили су ми да по томе већ издалека могу препознати Баба Јагу.

Поздравио сам је изузетно љубазно. Здраво да сте, Баба, повикао сам, мора да има нечег данас у ваздуху, још од јутрос ми сузе очи!

Нема ничег данас у ваздуху, мора да је нешто с твојим очима, одговорила је Баба Јага и, пошто је утврдила разлог, касом се удаљила пут шуме.

То није Баба, увидео сам: то је кобила, шапнуо сам свом суседу. А шта ти је рекла, заинтересовао се Маћеј.

Заледио сам се. Маћеј је имао осам глава, а седамдесет руку.

Причали су ми на селу да се појављује у исто време кад и Баба, и да је то Деда.

Тек сад сам разумео.

БРАМАН

Путници су се окретали узнемирено. Полудели су с тим вокменима, рекла је старија госпођа, а пас је махнуо репом.

Најзад је допрло и до мене. Марице моја, Марице, завијао је мушки глас с врло чудним нагласком, и немоћно сам завртела главом.

Под прозором је, тик до мене, седео Индијац из Варанасија и јео чапати. На коленима је држао појачало, а из торбе скривене под седиштем урлала је четворосмерна трака.

Добар дан, поздравила сам Индијца на хиндију, али, заузет шутирањем пса, он није реаговао.

Одмеривши га погледом, схватила сам да је то браман и, посетиђена, прешла сам на санскрт.

О господе, стадо скреће на странпутицу, повикала сам, показујући на траку која се вртела. А потом, спутана недовољним познавањем језика, гласно сам му објаснила: Кришна је најплеменитији од петоро браће! Није се Кришна, већ Бахадур побунио против фалсета који је допирао из кутије. Спонтано сам погледала под седиште.

Испод седишта је седела Индијка и хеклала.

Додирнула сам дланом чело, поклонила се као што треба и, прикривајући изненађење, изрецитовала понизно: Нек расте слава свих жена које поштују своје мужеве. *Namaste*, промрмљала је Индијка на хиндију, погледала ме прекорно и рекла: Сад сам због вас испустила петљу, мадам.

Било ми је непријатно.

Поправићете то, неспретно сам је тешила и, наравно, одмах је поправила. Лепа мустра, похвалила сам њен рад, а она ме је погледала сажалјиво, подигла дланове ка небу и застењала: Мадам, то није тамо нека мустра, већ џемпер са четири лица за Бахадуре! А са два лица му није довољан, изразих чуђење, ни сама не знам зашто, а Индијка је завртела главом: У овој клими, мадам, и са осам лица је мало; у овој клими се не може живети. Па ипак живите, закључих са осмехом, на шта се Индијка растужи. То није смешно, рекла је, дала ми знак да ућутим и, пошто је поново изгубила петљу, прекорно ме погледала.

Ово ничему не води, изненада се огласио Индијац и, поправљајући оковратник, представио се: Кришна Шанкар, Равијев рођак. Драго ми је, осмехнула сам се и заиста ми је било драго.

Добра вам је справа, рекла сам показујући на појачало. Питам се само одакле се напаја струјом за време вожње. Одавде, поносно се осмехнуо Кришна Шанкар и отворио торбу.

У торби је седео Бахадур Шанкар и окретао генератор.

Заиста добро, признала сам, а онда стадосмо слушати како ради генератор.

Марице моја, Марице, зачуло се поново, а ја сам, повисивши глас да надјачам машину, рекла: Та песма ми је позната. Немогуће, убеђивао ме је Кришна Шанкар. Мој рођак Рави нерадо помиње своју претходну инкарнацију, али откад се инкарнирао у поштеној касти, ради то једино док се купа.

Полудели су с тим вокменима, поновила је старија госпођа, а пас је подвио реп и побегао код возача. Марице моја, Марице, зави-

јао је Рави Шанкар, а Бахадур, инкарниран како треба, окретао је генератор.

ИГРА У ПРАШИНИ

То је чудно, уздахнуо је Улф, попио млеко и испљунуо прашину. Шта је чудно, одазвала се Марион и престала да броји новац. Та прашина, рекао је Улф, замислио се и ућутао, а Марион се вратила послу.

Прошла су мање-више два сата.

Треба да је даш на анализу, посаветовала је Марион, отишла до сливника и отресла праšину. Улф је устао са табуреа. Што ме плашиш, викнуо је, одскочио од ње и упитао: Јеси ли ти у дослуху с њима? Ох, Улфе, Улфе, завртела је главом Марион и умотала праšину у карте, а он је викнуо.

Прошла су мање-више два сата.

Уништила си карту, викнуо је Улф, притиснуо длановима лице и закукао: Требало је да идемо у биоскоп. Без праšине, зачудила се Марион, зар сумњаш у незаменљивост наше сопствене креације? О Марион, Марион, промрмљао је Улф и замислио се.

Прошла су мање-више два сата.

То више није чудно, то постаје досадно, помислио је Улф, а Марион се правила да броји новац. Покушајмо да разговарамо, рекао је Улф и, осећајући како пролазе наредна два сата, затражио.

Прошла су два сата.

Појачајмо акцију, заменимо улоге, затражио је Улф, а Марион је испила млеко, испљунула праšину и уздахнула: ово је грозно.

НАТАША ГЕРКЕ рођена је 1962. године у Познању. Студирала је оријенталистику у Познању и Кракову, а потом је путовала по земљама Далеког истока. Каријеру је започела као новинар, а њене апсурдне приче објављене су у часопису „Време културе“. Поред збирке приповедака „Фрактали“ (измењена и допуњена верзија из 1997), после које су почели да је називају краљицом кратке форме, издала је још неколико збирки приповедака: „Све паштете света“ такође из 1997. (у преводу Миле Гавриловић на српски објавио „Плато“ 2002), „Опроштај с плазмом“ из 1999, „47 проливених“ из 2002, итд. Живи и ради у Хамбургу.

С. Ђ.

Аугер Гислен Де Бузбек
ДРУГО ПИСМО ИЗ ТУРСКЕ

Предео с латинског Дејан Ацовић

Примио сам твоје писмо у којем ми саопштаваш да си обавештен о мом поновном одласку у Тракију, те се чудиш каква ли ме то лудост гони да поново посетим земљу лишену цивилизације, познату по округним догађањима¹.

Тражиш да ти причам о мом путовању, стању које сам затекао по доласку, пријему у Константинопољу *et cetera*; укратко, желиш да знаш да ли сам добро и има ли наде у скори повратак. Тражиш да ти одговорим у име старог пријатељства.

Ево одговора на твоје захтеве. Прво, вести које си чуо о мом поновном одласку тачне су и не треба да се томе чудиш. Дао сам заклетву, а пошто сам се једаред примио дужности, свакако да нема начина да се повучем.

Мој положај је овакав: именован сам од стране милостивог Фердинанда, краља римског, за редовног амбасадора код Сулејмана на неколико година. Ово именовање и моје прихватање почивало је на претпоставци да ће мир наскоро бити закључен; иако је нада понешто спласла, нисам осећао да је праведно да избегнем ризик и тегобе моје садашње службе док се ствар сасвим не оконча: неупитним миром или сигурним ратом.

Премда нисам имао никаквих илузија у погледу опасности у коју се упуштам, ипак, не нашавши никога коме бих предао дужност, одлучих да се покорим жељама најљубазнијег и најјувиђавнијег суверена, жељама које су за мене закон. Сусрели смо се чим се он вратио са заседања Царског савета и тада сам га известио о нашим преговорима са Сулејманом; тада ми је наредио да будем приправан да Сулејману однесем његов одговор.

Било је зимско доба, влажно, хладно и ветровито, када сам добио наређење да се вратим у Константинопољ са одговором који тешко да

¹ – У првом писму, Бузбек доноси околности под којима је дошао на дужност, опис пута од Беча до Мале Азије те читав низ успутних географских, историјских, природњачких и културалних напомена; округна догађања поглавито се односе на уклањање Сулејмановог сина Мустафе, о чему ће још бити говора.

је био прихватљив онима којима идем. То што се по други пут излажем таквом ризику, оценићеш као лудост. Ја пак не могу да то гледам у тој светлости. Мислим да је оно што је било исправан пут раније исправан пут и сада. А права мера вредности за часно дело јесте број ризика и опасности потребних за његово извршење.

Напустио сам Беч у новембру месецу и упутио се ка негостољубивим обалама Црног мора. Немам намеру да злоупотребљавам твоје стрпљење замарајући те тричаријама које су ме пратиле на путу, јер мислим да се још ниси опоравио од приказа мог претходног путовања. Понављање је тим више непотребно пошто смо се кретали истим путем као пре.

Почетком јануара стигао сам у Константинопољ; једнога од мојих сапутника однео је напад тешке грознице изазване тешкоћама пута. Своје колеге сам затекао живе и здраве, али су се велике промене десиле у турској управи. Бајазит, млађи Сулејманов син, извукао се из велике опасности и добио опроштај од оца. Ахмет-паша, велики везир, задављен је, а Рустем се вратио на положај.

О овоме другом приликом. Сада ћу ти говорити о лошем пријему од стране султана, паша и осталих Турака.

У складу са њиховом уобичајеном праксом, паше су желеле да им дам сажетак одговора који сам донео са собом, пре пријема код султана. Кад су сазнали да његово величанство нема намеру да чини никакве уступке и да истрајава на свом праву да испуни споразум који је часно и поштено закључио са удовом и сином Војводе Јована², њиховом презиру и бесу није било граница. Успеси које су низали учинили су Турке толико надменим да су сматрали својим правом да буду једини проценитељи у томе шта је ваљано а шта није.

Испрва су покушали да нас заплаше, подвлачећи колико је опасно прићи султану са таквим ставовима. Пошто се нисмо дали уплашити него поново затражисмо пријем, они одбише да себе уваљују у наш погибелан положај. Да се изразим њиховим речима:

Колико мислиће да имамо глава за сечу када очекујете да вас изведемо пред султана са таквим одговором? То је велика увреда преко које наш господар не може да пређе. Он је у својој преслоници, окружен победничком војском; његови усјеси прошив Персијанаца ободрили су његов дух и ојачали његов понос, док је син који је ашаковао на његов престо осуђен на смрт – из тога можемо да научимо лекцију колико је необуздан његов бес. Шта му више може одговарати од похода у Угарску, где његови ратом изморени војници могу да смејну са ума шешкоће и да се одају њљачки у

2 – Јован Запоља (1487–1540), војвода Трансилваније и краљ Мађарске; његова удова, Изабела, и син Јован Жигмунд стављају се под скуте Фердинандове, али је то изазвало оштру реакцију Османлија; касније се враћају у вазални однос према Османском царству.

боѣашој земљи, док ће он осѣаѣаѣаѣ провинције ѣриѣојѣиѣ царсѣѣѣ.
Украјѣко, било би вам најѣаѣеѣниѣе да ѣуѣиѣиѣе и да не изазиваѣе
ѣеѣов ѣнев; нема разлоѣа да ѣризиваѣе зло – оно ће доѣи и без вашеѣ
насѣојања.

Такав су нам савет дале паше, а нису били утешниѣи ни ставови
остаѣих Турака. Најблаѣа казна којом су нам претили била је да ће
двојѣцу наших ѣуди баѣити у тамницу, а треѣег (твога понизног слугу,
погаѣаш) вратиѣе одакле је дошао, претходно га лишивши носа
и ушију. Штавише, приметили смо да нам обичан свет, пролазеѣи
поред наше куѣе, упуѣује погледе коѣи нису призивали ништа добро.
Отада па надаље лоше су поступали с нама, били смо заточени,
никоме нису дозвољавали да нас посети нити је нама био омогуѣен
излазак; кратко речено, иако смо били амбасадори, наш положај био
је једва нешто бољи од затвореничког. Тако нам је веѣ шест месеци,
а како ће се све окончати – само Бог зна. У ѣеговим смо рукама и шта
год да нас задеси, шта год морали да претуриѣо преко главе, велика
ће нам утеха бити сазнање да нисѣо учинили ништа чега бисѣо се
сраѣили.

Сада ѣу наставити да одговарам на твоја питања говореѣи о Ба-
јазиту али, да бих био јасниѣи, морам да ти дам додатна обавештења
о султановој породици. Сулејѣман је имао пет синова од којих је нај-
стариѣи био Мустафа, чији сам ти несреѣан крај веѣ описао; он је био
син жене пореклом са Крима³. Са Рокселаном⁴, која му је била за-
конита жена, има четири сина: Мехмеда, Селима, Бајазита и Џихан-
гира. Мехмед је умро још као веома млад, тек што се оженио. Преос-
тали су Селим и Бајазит.

Најмлаѣи, Џихангир, такоѣе није меѣу живима и сада ѣу ти пру-
жити детаље о ѣеговој смрти. Вести о Мустафиној смрти, када су до-
спеле до Константинопоља, испуниле су младога принца страхом и
очајањем. Несреѣни момак, чији изглед је нарушаваѣа грба, није
имао ни телесне ни душевне снаге да се одупре болу. Братовљева смрт
опоменуѣа га је на усуд коѣи ускоро и ѣега чека. Очеѣа смрт би пак за-
печатѣла ѣегову судбину. Одлазак старога султана у гроб ознаѣио би
истовремени почетак владавине ѣеговог наследника и крај ѣеговог
сопственог живота. Ко год да буде тај наследник, извесно би осталу
браѣу сматрао за претѣу која се мора одмах уклонити; а он је био
један од те браѣе. Ове су га туробне мисли обузеле до те мере да га ни
непосредна наредба о погубљењу не би више уплашила. Толики је
био ѣегов очај да га је одвукао у болест која се окончала смрѣу.

3 – Конкубина Махидевран или Ђулбехар.

4 – Александра Лисовска, или службено Хасеѣи Хурем Султан; поред тога што му је била за-
конита жена, имала је скоро неограничен утицај на Сулејѣмана; ѣене сплетке су уклониле
султановог сина Мустафу са пута ѣеној деѣи; Бузбек у првом писму доноси веома драматичан
приказ уклањања Мустафе.

Као што рекох, преостала су два сина; старијег – Селима – отац је видео као наследника престола. Бајазитове тежње потпомагала је мајка, која му је била наклоњена. Можда је његов безнадежан положај побуђивао мајчину самилост, а можда је на њу утицала његова оданост. Шта год био узрок, нико не сумња да би Бајазит, да је по њеном, имао преимућство у односу на Селима. Међутим, она мора да се покори султановој вољи, а он је чврсто решен да га неће наследити, ако судбина дозволи, нико други осим Селима. Бајазит, свестан како стоје ствари, забринуто се осврће и тражи прилику да умакне од судбине која му је намењена. Заиста, мајчина и Рустемова⁵ подршка пружају му некакву наду у успех; пасти борећи се за престо чини му се часније него да га братовљев целат искасапи као жртвено јагње. Таква су била Бајазитова размишљања, а раздор са Селимом бивао је све израженији, нарочито када је у пометњи коју је изазвало Мустафино погубљење улучио прилику за преврат који је већ дуго намеравао.

Жал за Мустафом код многих је изазвао презир према животу. Њихови циљеви били су повезани са његовом судбином и оно што су највише желели је било или да га освете или да са њим поделе усуд. Неки од оних који су га подржавали били су прогоњени сопственим страховима, сматрајући да не постоји гора ствар од њиховог садашњег положаја, те су стога трагали за начином којим би се извео општи преврат; једино је био потребан вођа. Мустафа се није могао вратити у живот, али се могао наћи неко уместо њега. Бајазит је био приправан и све то му се чинило као веома погодно за спровођење сопствених намера. На његов подстицај, неки од његових присталица наведоше једног момка, ниског порекла али храброг и одлучног, да се прогласи за Мустафу и да подражава покојног принца. Висином, гестовима и општом појавом наликовао је несрећном младићу. Говорећи да је измакао султану, младић је почео прво да се показује северно од Константинопоља, на обронцима Балкана који се спуштају ка Дунаву, недалеко од Молдавије и Влашке.

Два су разлога што су одабране ове области; прво, њихова близина омогућавала је добар почетак превратничким намерама, друго, у читавој области било је доста спахија које су чиниле већину Мустафиних присталица. Момак је ту стигао са неколико пратилаца, претварајући се да је путник који не жели да привлачи пажњу. Када су његове пратиоце испитивали ко је, они би чинили да народ мисли да је у питању Мустафа, и то више посредним наговештајима него отвореним изјавама. Ово лукавство распаљивало је радозналост код људи. Тада тобожњи Мустафа одбаци маску; након што је изразио своју радост због сигурног доласка к њима и захваливши се

⁵ – Рустем паша Опуковић, познат и као Дамат (Младожења) Рустем; био је ожењен Михримом, ћерком Сулејмановом и Рокселанином, велики везир Царства; пореклом Хрват из Босне.

Богу што га је сачувао, исприча им следећу причу: када је добио позив, није се усудио да се појави увређеном оцу на очи нити да се преда у његове руке него је, по савету пријатеља, наговорио једног човека, уз велика обећања, да оде уместо њега и да испита очево расположење; тај је човек, пре него што је и ступио пред султана а камоли шта рекао, био окрутно задављен и остављен да лежи пред султановим чадором. Било је и тада оних који су помишљали на превару, али је већи део, захваљујући томе што је ужасна смрт изменила црте лица убијеном, сматрао да је настрадали сам Мустафа. Сазнавши за то, даде се у бекство не часећи часа. Пошто је био свестан тога да његова сигурност зависи од тога колико ће се вешто прикрити, о своме је бекству обавестио само неколицину пријатеља; прво се упутио ка северним обалама Црног мора сматрајући да ће међу тамошњим племенима бити на сигурном. Молио их је да га не оставе на цедилу у часу искушења, прогоњеног од стране зле помајке, и да сада са њим поступају као што су чинили у доба његове славе. Његов је циљ да се освети и да исуче мач у самоодбрани – шта му друго преостаје? Он је жив зато што је неко други умро уместо њега; добио је јасан доказ о очевом ставу спрам њега; очевој грешци а не очевој милости он дугује свој живот; сва та несрећа настала је чарањима његове помајке; сироти стари султан тешко да је при чистој свести, и до лудила посвећен својој жени, постаје њезина играчка, а уз Рустемову помоћ она може да га наведе да почини какво год злодело јој се прохте; али, хвала нек је Богу, он има праве пријатеље који ће му помоћи да се избави из недаћа и да праведно казни непријатеље; још увек има одане следбенике, на његовој су страни јаничари и већина очевог окружења; велика ће се сила окупити када се прочује да је уздигао барјак, а пријатељи, који га сада оплакују, окупиће се око њега када дознају да је у животу. Он их само моли да га приме као прибегара, да му помогну у овом тешком тренутку, док не куцне час да се његове присталице окупе.

Испрва је овако говорио по приватним кућама, а затим је почео да се на сличан начин обраћа становницима места која је посећивао; људи око њега, наводни пратиоци у бекству, подржавали су га сличним причама; бивало је и људи на положајима, наговорених од стране Бајазита, који су му такође пружали подршку. На овај је начин мноштво људи, који иначе нису са Бајазитом имали никакве везе, бивало увучено у превару. Све је тако умешно спроведено да су појединци који су познавали Мустафу за живота и видели његово тело пред очевим чадором одрицали сваку вредност својим сопственим чулима и допуштали себи убеђење да је то прави Мустафа. Најближи Мустафини пријатељи, у чијем су сећању јасно урезане црте његовог лица, нису ни за трен били обманути али су, заслепљени страхом и жалошћу, међу првима тврдили да је то уистину он. Ра-

дије би се подузели било чега него да и тренутак више живе без Мустафе. Њихово пристајање спречавало је остале да гаје било какве сумње и убеђивало их је у то да је прича о његовом погубљењу заснована на превари. Ни тобожњи Мустафа није био докон; за једне је имао прегршт лепих речи и обећања, а другима је давао новац и дарове говорећи да је то преостало од његовог некадашњег богатства (Бајазит се, наиме, побринуо да ничега не недостаје). Тако, на овај или онај начин, постигао је да његови следбеници буду на окупу и да се повећава њихов број.

За кратко време сакупи се велика сила која је расла из дана у дан достижући бројност редовне војске. Тада је и Сулејман био обавештен о побуни. Писма и гласници су у великој журби стизали од околних санцак-бегова⁶ говорећи о јачању побуне и озбиљној кризи.

Султан, с правом подозревајући да је један од његових синова мозак завере, схватајући озбиљност свега што се дешавало, преко гласника оштро укори санцак-бегове због тога што су допустили да побуна добије такве размере уместо да је сасеку у корену; штавише, запретио им је окрутним казнама уколико му не пошаљу тобожњег Мустафу у ланцима чим пре, заједно са другим коловођама те чудовишне издаје. Да би се ствар успешније окончала послаће им једнога од везира у помоћ (његово име је било Пертау и био је ожењен Мехмедовом⁷ удовицом, о њему сам ти причао), заједно са великом војском; уколико пак желе да сами сперу љагу са себе, нека сами, са својим снагама, сврше ствар пре него што пристигне појачање.

Пертау није уистину располагао великим бројем војника, али су они чинили најоданији део султанове војске; Сулејман је пажљиво бирао најоданије пуковнике, капетане и коњичке офицере. Није било сасвим извесно колико ће они бити јединствени када крену на непријатеља, до које мере ће се упетљати у целу ствар, привучени новцем и даровима, докле ће их одвести сопствена размишљања. Јаничари, узбуђени идејом о преврату са Мустафом челу, били су у приличној мери склони побуњеницима и вољни да побуна прерасте у општу. Било је, стога, озбиљних разлога за забринутост.

По примитку Сулејманових заповести санцак-бегови су подстакнути на хитро деловање и, уз много узајамног охрабривања, сместа се дадоше на посао да осујете намере побуњеника, силно се трудећи да одсеку новопридошле и да сломе снагу оних који су се већ сакупили, па кроз целу земљу прогласише претњу од султанове одмазде.

У међувремену, Пертау-паша се са својом четом приближавао самом средишту побуне. Долазак редовне војске изазвао је очекиване последице. Присталице тобожњег Мустафе обузела је паника ка-

6 – Управитељи санцака, подобласти унутар вилајета.

7 – Један од Сулејманових синова.

да су видели да су опкољени са свих страна; испрва се мале групе дадоше у бекство, а потом цела војска, пустивши низ воду почаст и обавезе, напусти свога вођу и растури се на све стране. То- божњи Мустафа, заједно с најближим људима, следио је њихов пример, али их санџак-бегови заробише живе. Предали су их Пер- тау-паши, а затим послали у Константинопољ под стражом одабраних војника. По доласку, Сулејман их је пажљиво испитивао уз мучење. Њихова признања установила су Бајазитову кривицу и упо- знала његовог оца са издајничким намерама синовљевим. Чини се да је Бајазит намеравао, чим снаге побуњеника достигну становиту јачину, да им се придружи са одредом својих војника и да их или поведе право на Константинопољ или да крене на брата, већ према околностима. Док се он тако премишљао, његови су планови потпуно осујећени муњевитом акцијом очевом.

Сулејман, задовољивши се овим, даде да побуњеници буду подављени у мору у глуво доба ноћи, сматрајући да вести о овим неподопштинама не треба ширити и околним владарима пружати призор породичне несреће. Султан, силно озлојеђен Бајазитовим дрским покушајем, премишљао се како да га казни. Оно што му се мотало по глави није остало сакривено од његове жене, која је иначе била веома разборита.

Допустивши да прође неколико дана, да би се дало одушка његовом бесу, она помену Бајазита у Сулејмановом присуству, говорећи о непромишљености младићевој и наводећи слична дела која су починили његови преци. Подсетила је султана да природни инстинкт свакога учи да чува себе и своју породицу и да смрт никоме није драг гост; младићев ум може лако да буде скренут са правог пута наговорима несавесних саветника. Једино би било право – тако је говорила – опростити прву грешку; ако се његов син дозове памети, он ће га као отац спасти на своју сопствену корист; ако ли се Бајазит врати на своју стару стазу, тада га треба казнити, како засужује, за све грешке. Ако не жели да подари милост своје заблуделом сину, нека је подари мајчиним молбама. Молила га је за живот сина кога је родила, заклињала да поштеди њихово дете. Како ће њој бити на срцу – настављала је – ако јој од два сина, које је бог поштедео, окрутни отац одузме једног. Он би требало да заузда свој бес и да се окрене милости пре него окрутности, ма како она била праведна; јер, Бог, чија је моћ и праведност безгранична, не одева се само у окрутност него у великој мери допушта милости да превлада, иначе људски род не би био у стању да пружи довољно жртава за кажњавање. Према коме човек да буде милостив ако не према својој деци? Од овог часа Бајазит ће бити одан син и, ослобођен делом милосрђа својих садашњих страховања, препун љубави према оцу; нема сигурније везе за племените душе од великодушности; сама помисао

на милост коју је добио спречиће Бајазита да понови грешку. Дала је своју реч за њега и обећала да ће он убудуће бити добар и одан син.

Овим речима, уз сузе и нежности, успела је да омекша Сулејмана; пошто је одувек био под великим њеним утицајем, преумио је и одлучио да поштеди Бајазита, наложивши да се овај лично појави пред њим. Мајка је крадом послала Бајазиту писмо с поруком да се не плаши да дође када буде позван, и да ће бити у потпуности сигуран. Успела је да обнови очеву наклоност. Бајазиту је ово писмо улило наду и он одлучи да се преда у очеве руке; није успео да се у потпуности ослободи страха, јер му је пред очима стално био брат Мустафа, чија му је судбина јасно показивала у какву се опасност упушта. Тако он дође на назначено место састанка, у један хан неколико миља од Константинопоља. Ово је било у складу с правилима турскога двора која су забрањивала султановим одраслим синовима да се за очевог живота појављују унутар града; тако се радило да се јаничарима не би побуђивале наде у преврат. Он сјаха с коња, а очеве га слуге дочекаше и наредише да одложи свој мач и бодеж. Ни у овоме није било ничега неуобичајеног јер је то важило за све који приступају султану; није постојала намера да се подстакну страховања код сина коме је прорадила савест. Мајка, осећајући колико њен син мора да страхује од сусрета са оцем, смести се у одају близу улаза куда је он неизоставно морао да прође. Улазећи, Бајазит је чуо како му се мајка обраћа кроз отвор прекривен платненим застором: *Korkoma, oglan, korkoma*, то јест: не бој се, сине, не бој се⁸. Ове су га речи немало охрабриле. Кад је приступио код оца, овај му заповеди да седне покрај њега; веома озбиљним тоном предочио му је колико је сумануто било његово дизање на оружје у околностима које су наводиле на закључак да је устао против њега лично; све и да је устао против брата, опет се ради о невиђеном злочину. Добрано се потрудио да уздрма саме темеље муслиманске вере доводећи до руба пропасти једину њену узданицу – моћ породице Османовића. Што се увреде нанете њему лично тиче, настави султан, о њој нема шта да се каже; атакујући на трон за султановог живота, Бајазит је починио неопростив злочин за који тек треба да се смисли одговарајућа казна. Упркос свему, султан је одлучио да га поштеди, желећи да са њим поступа као добар отац а не као строги судија, живећи у нади да ће Бајазит будућност поверити божјим рукама; ништа не зависи од воље људи – Бог одлучује о томе коме иде краљевство а од кога се одузима. Ако је суђено да он (Бајазит) завлада после султанове смрти, онда је ствар решена – власт иде њему без икаквог његовог труда. Ништа што људи чине не може да измени оно што потиче са небеса; ако је бог другачије одлучио, чиста је лудост побунити се против његове воље и рвати се с њим. Ук-

ратко, Бајазит мора да престане да изазива немире, да престане да напада брата, који му за то не пружа никакав повод, и да престане да узнемирава старог оца. Ако ли се врати на своје старе стазе и изазове нову олују, она ће се сручити на његову главу и неће бити поновног опроштаја; у том случају неће у султану наћи доброг оца него окрутног судију.

После ових султанових речи Бајазит кратко и одлучно одговори, извињавајући се због својих грешака и обећавајући да ће се убудуће покоравати оцу. Сулејман заповеди да се донесе пиће и понуди сина – пиће се састојало од шећера и воде зачињене биљним соком; Бајазит је оклевао, али се није усудио да одбије, мало сркну уз помисао да му је то последње што ће окусити. Отац му отклони сваку сумњу кад отпи добар гутљај из исте чаше. Бајазит је био боље среће од Мустафе у односу са оцем и би му допуштено да се врати на свој посед⁹.

Имам нешто да ти саопштим и о Ахметовој смрти¹⁰. Неки мисле да је био оптужен због прикривених тежњи према Мустафи или због немарности у откривању завере тобожњег Мустафе и Бајазита, све док ствар није отишла предалеко. Други мисле да је и пре тога био осуђен на смрт због пљачки и харања које је почињо у време док није био на дужности, борећи се за свој грош; та је смртна казна, због његових заслуга и војне вештине, била одложена али никада повучена, а сада је дошло време да се спроведе у дело. Има и оних што сматрају да је жеља да се Рустем врати на свој положај била један и једини разлог за смртну казну над Ахметом. Сулејман је, наиме, обећао Ахмету да му неће одузети службени печат докле год је жив. Када су околности убрзале потребу да се Рустему врати печат, био је принуђен, да би одржао своје обећање и избегао кршење задате речи, да уклони Ахмета, те отуда наредба за његово погубљење. Кажу такође да је Сулејман изјавио да је за Ахмета боље да умре једаред него хиљаду пута, што би био случај да је поживео, јер би непрестано умирао од жалости за моћи која му је отета из руку и предата другоме. Како год било, једног јутра када је Ахмет отишао на Диван (већ сам објаснио да је то дворана за саветовање), без и најмањег подзрења шта ће се десити, дошао му је гласник са смртном пресудом у султаново име. Будући човек изузетне храбрости, примио је пресуду с таквом смиреностићу као да се не ради о њему самоме. Једино што је учинио било је да одгурне целата, који се припремао да изврши своју обавезу, сматрајући недопустивим да некога ко је обављао тако високу дужност додирују упрљане руке. Осврћући се на оне који

9 – Упркос обећањима, амбициозни Бајазит ће се поново дићи на оца и брата Селима; 1559. устанак пропада и он се склања код персијског краља Тахмаспа; овај га, за велику новчану награду, предаје у руке Сулејману; Бајазит је погубљен заједно са својом децом. О томе Бузбек говори у трећем и четвртном писму.

10 – Кара Ахмет-паша, високи званичник албанског порекла; истакао се у војним походима, на пример, приликом заузимања угарске тврђаве Темишвар.

су стајали около, затражио је од једног господина, с којим је био у пријатељским односима, да буде његов целат речима да је то милост коју ће високо ценити и да би он исто учинио за њега; након дужег наговарања пријатељ је пристао. После тога Ахмет му нареди, обмотавши тетиву од лука око врата, да га не задави одмах него да је у једном моменту олабави и да му допусти да још једном узме ваздух; након тога да затегне тетиву док га сасвим не задави; ово је спроведено како је замислио. Чудна жеља, нешто мислим, завиривати у таквом часу у Оркусово двориште, учинити једну кратку посету краљу страхова пре него се заувек прође кроз његове двери.

После Ахметове смрти Рустем се вратио на положај великог везира.

Што се питања о мом повратку тиче, могу да ти одговорим речима познате пословице: *Facilis descensus Averni*¹¹. Па добро, Онај који ме је водио на путу овамо вратиће ме назад када му се буде прохтело. У међувремену утеху у самоћи и невољи пружиће ми моји стари пријатељи – моје књиге; пријатељи који ме до сада нису изневерили, него су свога господара служили добро и верно, ноћу и дању.

Остај ми здраво.

У Константинопољу, јула 14. 1556.*

АУТЕР ГИСЛЕН ДЕ БУЗБЕК (*Ogier Ghiselin de Busbecq, Augerius Gislenius Busbecquius*), фламански писац, рођен је 1520. или 1521. у Бузбеку (данашњи Бузбек у департману Север Па де Кале, на северу Француске), као ванбрачни син грофа Жоржа Гислена, господара града. Након што је признат за легитимног потомка, о чему сведочи сачувани документ, одраста и школује се у Вервику и Комину, тада деловима Шпанске западне Фландрије, провинције Светог римског царства. Студира латински језик на Католичком универзитету у Левену, а потом похађа неколико универзитета у северној Италији. Следећи породичну традицију, гради каријеру у јавној служби; у службу аустријског монарха Фердинанда I ступа око 1552. године. Фердинанд га именује за амбасадора код Сулејмана Величанственог у два наврата, 1554. и 1556. године. Поред осталих дипломатских послова, Бузбек највише енергије улаже у мировне преговоре и разграничење између два царства на спорној територији Трансилваније¹². Његова прва мисија одводи га у дубине Мале Азије, у Амасију, јер се султан тада налазио у том граду, а другу ће провести, неких шест година, у положају мало бољем од, како сам каже, заробљеничког.

За све то време Бузбек је одржавао кореспонденцију са хабзбуршким дипломатом Nikolom Mišoom. Није познато колико је писама упутио Мишоу; данас располажемо са четири писма на латинском, од којих је прво објављено 1581. под називом *Iter Constantinopolitanum et Amasi-anum*, а сва четири су се појавила у париском издању из 1589: A. G. *Busbequii legationis Turcicae epistulae quattor*. Захваљујући контексту у

* – У недостаку доброг савременог издања на латинском, превод је рађен са снимка књиге, (лист по лист у jpg формату) штампане у Франкфурту 1595, са сајта Универзитета у Манхајму.

11 – Вергилије, Енеида, VI 126; „Лако је сићи у Пакао.“

12 – О односима између Хабзбуршке монархије и Османског царства и њиховој борби за превласт у југоисточној Европи, видети P. Rokai, et al, Историја Мађара, Клио: Београд, 2002.

којем су настала, писма представљају примарни извор за познавање прилика у Османском царству XVI века – политичких, династичких, војних, верских и културних; Бузбековој агилности и радозналости није било границе, обраћа пажњу на све: прилике у владарској кући, устројство и спремност војске, домаћи живот, начин исхране; као школованом хуманисти, пажња му је увек усмерена на древне споменике, натписе, стари новац; није, посве разумљиво, нимало одушевљен стањем у којем су се тада налазили остаци античке прошлости Грчке и Рима. Страст за старинама доводи га до открића најпознатијег античког натписа, *Res gestae divi Augusti*, на простору данашње Анкаре; бележи говор кримских Гота и откупљује ретке књиге и рукописе, међу којима и чувени Диоскоридов *De Materia medica*, које и данас красе полице аустријске Националне библиотеке. Лала, данашњи симбол Холандије, њему дугује своју миграцију у Европу; луковице турског тулипана Бузбек је послао Шарлу Делеклизу, који је успео да их аклиматизује у Низоземској.

Премда се своје удаљеном сабеседнику често жали на свој недотеран стил, на писање у журби и слично, писма су састављена на елегантном, школованом латинском, али истовремено живом и динамичном. И са становишта „чисте“ књижевности Бузбекова писма представљају изванредно успело дело, те су врло рано, путем превода, у оптицају широм Европе. Код нас је, колико нам је познато, о Бузбеку први писао Чедомил Мијатовић у Гласнику Српског ученог друштва бр. 36, 1872. године, те дао превод неколико одломака који се односе на наше крајеве кроз које је дипломата прошао за време својих мисија. Премда се често наводе као класичан и врхунски пример европске путописне прозе, Бузбекова писма јесу, са изузетком делова првог писма који представљају стандардни *running commentary*, превасходно реколекције и мемоари који су настали неко време после ауторовог повратка са Истока. Бузбек умире 1592. године.

Дејан Ацовић

Андре Конт-Спонвил

ВЕРНОСТ

Превела с француског Мира Вуковић

Прошлости више нема, будућност још није дошла: заборав и импровизација су природне чињенице. Има ли, увек изнова, веће импровизације од пролећа? И да ли се ишта брже заборавља од њега? Само понављање, тако упадљиво, пука је варка: годишња доба се понављају баш зато што се заборављају, и баш због онога што природу увек чини новом она нам ретко доноси новину. Свака истинска новина, свако истинско стварање претпоставља памћење. Бергсон је то увидео и због тога морао да измисли некакво памћење света (трајање); али би то памћење требало да буде бог, па га зато и нема. Природа заборавља да буде бог, или се бог заборавља у природи. Ако постоји историја свемира – а наравно да постоји – она је след хаотичних или неизвесних импровизација, без плана (макар и да се импровизује) и памћења. Супротност делу, или оно из чега тек случајно настаје дело. Неки невероватни *jam-session*, без сутрашњице. Јер баш оно што траје или се понавља настаје мењајући се; и ништа не започиње што не мора да се заврши. Неизвесност је правило. Заборав је правило. Стварност је, из часа у час, увек нова; и та новина свега у односу на све, та вечна промена, то је свет.

Природа је мајка заборава, и по томе је такође материјална. Материја је чисти заборав: памћење припада духу. Зато ће дух имати последњу реч као што је имао и прву, као што је увек има. Стварно је та прва реч бића, та вечна прва реч. Како би оно хтело да нешто каже? Дете-краљ (време) ипак није муцаво: оно нити говори нити ћути, нити измишља нити се понавља. Несталност, заборав, невиност: краљевство детета! Настајање је неверно, чак су и годишња доба превртљива.

Али ту је дух, али ту је памћење. Невеликог значаја, невеликог трајања: баш та крхкост је дух. Смртан у срцу смртника – али жив, као дух, кроз сећање које је о томе сачувао! Дух је памћење, а можда и није ништа друго. Мислити, значи сећати се својих мисли; штети, значи сећати се онога што хоћемо. То не значи, наравно, да можемо мислити само оно што је исто, нити штети само оно што смо већ хте-

ли. Али шта би био изум без памћења? Или одлука без памћења? Као што је тело садашњост садашњости, дух је садашњост прошлости, у двоструком значењу речи *ипрезениш*: оно што нам прошлост оставља у наслеђе и оно што у нама борави. То је оно што је Свети Августин назвао „садашњост прошлости“, што ће рећи памћење¹. Ту почиње дух. Брижни, верни дух.

Брига, која је памћење будућности, сасвим довољно нас подсећа на себе. То јој је у природи, тачније у нашој. Ко би заборавио – осим мудрих или лудих – да има будућност? И ко би, осим злих, бринуо само о властитој будућности? Људи су, додуше, себични, али то нису толико потпуно колико се мисли: ето, и кад немају децу, они се брину о будућим нараштајима, и та брига је лепа. Исти онај који се не плаши цигарета које пуши, брине због неке озонске рупе. Небрижан према себи, брижан према другима. Ко би му то замерио? Чињеница је да будућност уопште не заборављамо (пре заборављамо садашњост!), и утолико је мање заборављамо што је више занемарујемо.

Прошлост нема ту моћ. Будућност нас забрињава, будућност нас опседа: њена снага је у њеној ништавности. Прошлост, напротив, нема више чиме да нас уплаши, чини нам се да од ње немамо више шта да очекујемо, и то по свој прилици није сасвим нетачно. Епикур је од тога створио мудрост: у олуји времена, дубока лука памћења... Али заборав је сигурнија лука. Ако неуротичари пате од реминисценције, како је говорио Фројд, психичко здравље мора, унеколико, да се храни заборавом. „Бог чува човека од заборава заборава!“, пише песник, а и Ниче је добро знао на којој су страни живот и срећа. „Могуће је живети срећно готово без сећања, како нам показује животиња, али је немогуће живети без заборава.“² Отуда делање. Међутим, да ли је живот циљ? Да ли је срећа циљ? Барем овакав живот и оваква срећа? Треба ли завидети животињи, биљци, камену? Чак и када бисмо им завидели, треба ли се тој зависти подредити? Шта би онда остало од духа? Шта би остало од људскости? Треба ли тежити само здрављу или хигијени? *Здравсвивена* мисао³ у томе налази и своју снагу и своја ограничења. Када би дух и био болест, када би људскост и била несрећа, та болест и та несрећа су наши – јер то смо ми, јер постојимо једино кроз њих. Прошлост за нас није табула раза. Читаво људско достојанство је у мисли; читаво достојанство мисли је у памћењу. Заборавна мисао можда јесте мисао, али лишена духа. Заборавна жеља несумњиво јесте жеља, али лишена воље, лишена срца, лишена душе. Наука и животиња дају

1 – Saint Augustin, *Confessions*, XI (посебно гл. 20, стр. 269 прев. Trabucco, Г.-Ф., 1964).

2 – Nietzsche, *Considérations intempestives*, II. (прев. G. Bianquis, Aubier-Montaigne, 1964, обн. изд. 1979, стр. 207)

3 – Израз је, поводом Ничеа, сасвим добро употребио Франсоа Жорж: François George, „D’un critère nouveau en philosophie“ (О једном новом критеријуму у филозофији), *L’âme et le corps*, sous la direction de М.-Р. Haroche, Plon, 1990.

нам о томе некакву представу – мада то не важи за све животиње (неке су, кажу, верне) нити, можда, за све науке. Свеједно. Човек је дух само захваљујући памћењу; човечан једино захваљујући верности. Пази се, човече, да не заборавиш да се сећаш!

Веран дух је прави дух!

Проблему прилазим издалека, јер је огроман. Верност није вредност попут других, врлина попут других: захваљујући њој, због ње, постоје вредности и врлине. Шта би била правда без верности праведних? Мир, без верности мирољубивих? А колико би и сама истина вредела, без верности истинољубивих? Не би, наравно, била мање истинита, али би била безвредна, јер ниједна врлина не би могла да из ње настане. Можда без заборава нема здравља; али без верности свакако нема врлине. Хигијена или морал. Хигијена и морал. Јер није реч о томе да се ништа не заборави, нити да се буде веран било чему. Нити је здравље довољно нити је светост обавезна. „Није неопходно да будемо узвишени, довољно је да будемо верни и озбиљни.“⁴ И ето нас. Верност је врлина памћења, а само памћење личи на врлину.

Али какво памћење? Или памћење чега? И под којим условима? У којим границама? Није ствар у томе, поновићемо, да будемо верни било чему: то не би била верност већ пасеизам, приглупа тврдоглавост, својеглавошћу, рутину, фанатизам... Верност се супротставља двема крајностима, подсетио би нас неки аристотеловац: превртљивости и тврдоглавости које једнако одбацује. Златна средина? Можда, али не онако како је схватају млаки или површни (није ствар у томе да будемо мало превртљиви а мало тврдоглави!). Средиште мете боље је одређење за верност од умерењаштва наших скупштина. Висински гребен, као што сам рекао, између две провалије⁵. Верност није ни превртљива ни тврдоглава, и зато је верна.

Да ли је онда вредна као таква? Због саме себе? По себи? Није, или није само. Оно што је у њој вредно, то је њен предмет. Пријатеља не мењамо као кошуљу, нешто слично рекао је и Аристотел⁶, и било би исто толико смешно бити веран свом оделу колико крив што нисмо верни својим пријатељима – осим, каже на другом месту филозоф, „из неке врхунске изопачености“⁷ Верност не оправдава све: бити веран оном најгорем горе је него га се одрећи. Есесовци су се закљичали на верност Хитлеру; та верност злочину била је злочиначка. Верност злу је рђава верност. А „верност глупости, примећује Јанкелевич, само додатна глупост“⁸. Сада ћемо – верност ученика, чак и својеглавог – мало дуже цитирати Учитеља:

4 – Vladimir Jankélévitch, *L'imprescriptible*, Seuil, 1986, стр. 55.

5 – Види *supra*, Уводна реч, стр. 12.

6 – *Ethique à Eudème*, VII, 2, 1237 б 37-40 (прев. V. Décarie, Vrin-Presses de l'Université de Montréal, 1984, стр. 164).

7 – Aristote, *Ethique à Nicomaque*, IX, 3, 1195 б 32-36 (прев. Tricot, Vrin, 1979, стр. 441).

8 – V. Jankélévitch, *Traité des vertus*, II: Les vertus et l'amour, т. 1, гл. 2, Flammarion, 1986, стр. 140-142.

„Да ли је верност хвале вредна? Како кад, другим речима: то зависи од вредности којима смо верни. Верни чему? (...) Нико неће рећи да је злопамћење врлина, иако оно остаје верно својој мржњи или својим бесовима; добро памтити увреде је рђава верност. Кад је о верности реч, није ли епитет најважнија ствар? А постоји и верно-ст ситницама, што је ситничавост и упорно, дуготрајно памћење безначајности, звоцање и јогуњење. (...) Врлина коју тражимо није, дакле, било која верност, већ само добра, велика верност.“⁹

Тако је: верност у љубави, верност у врлини, верност у вољи¹⁰. Није довољно сећати се. Можемо, уосталом, заборавити а не бити неверни, и бити неверни а не заборавити. Штавише, неверство претпоставља памћење: верни или неверни можемо бити само оном чега се сећамо (човек који пати од амнезије не може ни држати нити изневерити дату реч), и зато су верност и неверност два супротна облика сећања. Верност је „врлина Истога“, рекао је још Јанкелевич¹¹; али у свету у коме се све мења, а такав је свет, *исћо* постоји само захваљујући памћењу и вољи. Нико се не купа два пута у истој реци нити воли исту жену. Паскал: „Он више не воли особу коју је волео пре десет година. Наравно: она није више иста, а није ни он. Био је млад и она је била млада; она се сасвим променила. Можда би је још волео онакву каква је некад била.“¹² Верност је врлина истог, захваљујући којој исто постоји или одолева.

Зашто бих одржао обећање дато претходне вечери, ако данас више нисам исти? Зашто? Из верности. То би, према Монтењу, био темељ личног идентитета: „Темељ мога бића и мог идентитета чисто је моралан: он се налази у вери на коју сам се заклео самом себи. Ја реално нисам исти као јуче; исти сам једино зато што себи признајем да сам исти, зато што преузимам на себе извесну прошлост као *своју*, и зато што намеравам да и у будућности своје садашње обавезе признајем као своје.“¹³ Нема моралног субјекта без верности себи, па је зато верност дужност, јер иначе не би било дужности! Зато је такође могућа и неверност: како је верност врлина памћења, неверност је њена грешка (више него мана или недостатак). Анамнеза није све: добро памћење није увек добро, тачно сећање није увек знак љубави и поштовања. Врлина памћења, верност је више од памћења; верност је више од тачности. Верност није супротност заборава, већ површној или користољубивој превртљивости, порица-

9 - V. Jankélévitch, *ibid.*, стр. 140-142.

10 - *Ibid.* стр. 142-143. У верности, примећује Јанкелевич на истом месту, „стоичари би препознали оно што је *Constantia sapientia*“ (мудрачева постојаност).

11 - *Ibid.*, стр. 141.

12 - *Pensées*, 673-123 (éd. Lafuma).

13 - M. Conche, *Montaigne et la philosophie*, éd de Mégare, 1987, стр. 118-119. Види и Montaigne, *Apologie de Raymond Sebond*, стр. 602-603. éd. Villet-Saulnier, обн. изд. PUF, 1978 (посебно део о епихарму).

њу, издајству, несталности. Тачно је, ипак, да се она супротставља забораву – као што се свака врлина супротставља падини којом се пење – док је неверност, напротив, на крају односи: најпре издајемо оно чега се сећамо, затим заборављамо оно што смо издали... У својој победи неверност тако саму себе укида, док верност побеђује, увек само привремено, тако што одбија да саму себе укине (не зна, хоћу рећи, за другу победу осим за бескрајно настављање борбе против заорава или порицања). *Безнадежна* верност, пише Јанкелевич¹⁴, и ја му то нећу замерити. То је зато што „борба није изједначена између незадрживе плиме заорава који, на крају, потопаи све, и безнадежних али повремених приговора памћења; препоручујући нам заборав, учитељи опраштања нам дакле саветују нешто што уопште није потребно саветовати; заборавни ће то и сами учинити, они то једва чекају. Прошлост је та која од нас тражи самилост и захвалност: јер се прошлост не може сама бранити онако како се бране садашњост и будућност...“¹⁵ Тешка, захтевна, незастарива дужност верности.

Ова дужност има, наравно, ступњеве. У тексту који сам управо навео, Јанкелевич мисли на нацистичке концентрационе логоре и на мучеништво јеврејског народа. Апсолутно мучеништво: апсолутна дужност. Не морамо бити верни на исти начин, ни у истој мери, својим првим љубавима или бициклическим шампионима који су нас одушевљавали у детињству... Верност треба да припада искључиво оном што је вредно, и то сразмерно – ако смемо да кажемо, јер у питању су величине које се по природи ствари не дају квантификовати – вредности онога што је вредно. Најпре долази верност несебичној храбрости, љубави... Спопада ме једна сумња: да ли је патња заиста вредност? Не, зацело, узета по себи као таква, или као само негативна: патња је зло, и преварили бисмо се ако бисмо у њој тражили искупљење. Али ако патња није вредност, паћенички живот то јесте, због љубави коју захтева и заслужује: волети онога ко пати (милосрђе хришћана, саосећање будиста, *саучешће* спинозиста...) вредније је него волети оно што је лепо или велико, а вредност није ништа друго до оно што заслужује да буде вољено. Зато је свака верност – било некој вредности или некој особи – верност љубави и кроз љубав. Верност је верна љубав, уобичајена употреба се у томе не вара, или се вара једино ако се вара у погледу љубави (ако се ограничава само на односе парова). Не зато што је свака љубав верна (зато се верност и не ограничава на љубав), али свака верност увек воли (верност у мржњи није верност него злопамћење или огорченост), и зато је добра, и достојна љубави. Верност верности – и различитим ступњевима верности!

14 – *Les vertus et l'amour*, т. I, стр. 154 (то је, за Јанкелевича, врхунска верност).

15 – V. Jankélévitch, *L'imprescriptible*, стр. 60.

Што се тиче посебних подручја, она су безбројна. Нека ми буде допуштено да овде укратко поменем само три: мисао, морал, пар.

Да постоји верност мисли, сасвим је јасно. Не мислимо ми било шта, јер мислити било шта и није мишљење. И дијалектика, која је софистима толико одговарала, мисао је једино уколико је верна законима, захтевима мисли, самој противречности коју преузима и превазилази. „Дијалектику“, говорио је Сартр, „не треба мешати са лепршањем идеја.“ Верност је делом оно по чему се оне разликују, као што видимо у великој Хегеловој *Логици*, која остаје верна свом почетку и својој невероватној строгости. Уопштено говорећи, може се рећи да једино захваљујући напору који је успоставља мисао може да избегне ништавност или брбљање, да се одупре заборава, непостојаности модуса или интереса, заводљивости тренутка или моћи. Свака мисао, примећује Марсел Конш, „у сталној је опасности да се изгуби ако не чинимо напор да је сачувамо. Нема мисли без памћења, без борбе против заборава и опасности од заборава“¹⁶. Што ће рећи да нема мисли без верности: да бисмо мислили, потребно је не само да се сећамо (што је довољно за свест, али свака свест није мисао), већ да *хоћемо* да се сећамо. Верност је та воља, тачније њен чин и њена врлина.

Не подразумева ли она и вољу да увек мислимо оно чега се сећамо да смо мислили? Вољу, дакле, не само да се сећамо него и да се не мењамо. Да и не. Да, јер би штети се сећати одређене мисли било узалудно ако она вреди једино као сећање, као нека ментална или појмовна играчка: бити веран својим идејама, то није само сећати се да смо их имали, него желети их сачувати живе (штети се сећати не само да смо их имали, већ да *их имамо*). Али не, ипак, јер штети их сачувати по сваку цену значи одбити да их, по потреби, изложимо проби расправе, опита или разматрања: бити веран својим мислима више него истинитом, значило би изневерити мисао као такву и осудити себе, макар и за добру ствар, на софистику. Верност истинитом пре свега! По томе се верност разликује од вере, и *a fortiori* од фанатизма. Бити веран, за мисао, не значи одбити да променимо идеје (догматизам), нити да их подвргнемо нечем што нису оне саме (фанатизам); то значи одбити да их променимо без добрих и јаких разлога, и – пошто не можемо да их стално преиспитујемо – држати за истинито, до новог преиспитивања, оно што је једном јасно и поуздано утврђено. Ни догматизам, дакле, ни несталност. Имамо право да идеје променимо, али само онда кад нам то дужност налаже. Верност истинитом прво, а затим сећање на истину (на *сачувану истину*): таква је верна мисао, то јест мисао.

Кад кажем да наука за то не хаје, да се разумемо: то не важи, наравно, за научнике, нити самим тим за науку која се ствара сада.

Али када посматрамо њене резултате, наука живи у садашњем времену, и стално заборавља своје прве кораке. Насупрот томе, филозофија стално, од самог почетка, наставља своје прве кораке. Који физичар поново чита Њутна? Који филозоф не чита изнова Аристотела? Наука напредује и заборавља; филозофија размишља и сећа се. Уосталом, шта је филозофија ако не крајња верност мисли?

Али погледајмо како ствари стоје с моралом. Да има везе са верношћу, део је његове суштине. С тим се Кант, међутим, не би сложио: верност јесте дужност, рекао би он (на пример, међу пријатељима или супружницима), али дужност не бисмо смели сводити на верност. Морални закон, будући атемпоралан, увек је пред нама: није реч о томе да будемо верни, него да се повинујемо. Верни чему, уосталом? Ако је реч о ономе што дужност прописује, она је сувишна (будући да се закон, били му ми верни или не, сам намеће); ако је у питању нека друга ствар, она је споредна (будући да је дужност оно једино што је апсолутно важно). Кад је посредни верност коју дужност намеће (верност датој речи, супружничкој верности...), она је за Канта само посебан случај дужности, и своди се на њу. Верност је подређена моралном закону, а не обратно.

Да, ако постоји морални закон, у значењу који му даје Кант: универзалан, апсолутан, атемпоралан, безуслован... Ако постоји, дакле, неки практични ум, који апсолутно заповеда, независно од времена и простора. Али шта ми знамо о таквом уму? Какво искуство о њему имамо? И ко може, данас, у њега да верује? Кант би био у праву када би постојао неки универзални и апсолутни морални закон, то јест објективни темељ морала. Али ја не знам да такав закон постоји, и наше време нам је, чини ми се, наметнуло обавезу да будемо морални и кад не верујемо у (апсолутну) истину морала. У име чега бисмо тада били врли? У име верности: из верности верности! То је, ако бисмо тако могли рећи, јеврејски дух наспрам немачког ума, и једини он може да овог другог спасе од варварства. Како је наивна, приговорио је Бергсон Канту, та жеља да се морал заснује на култу ума, другим речима, у пракси, на поштовању начела непротивречности¹⁷! Кавајес, као велики логичар, рекао би исту ствар, да морал заиста мора бити разуман, јер мора бити универзалан (у сваком случају настојати да то буде), али да никакав ум ту није довољан: „Пред неком снажнијом тежњом, начело непротивречности је немоћно, и најблиставије очигледности бивају помрачене. Геометрија никада није спасла никога.“¹⁸ Нема врлине *more geometrico*. По чему је варварство мање кохерентно од цивилизације? Тврдичлук мање логичан од дарежљивости? А када би то чак и били, зашто би то био

17 - *Les deux sources de la morale et de la religion*, стр. 86-90 (стр. 1047-1050 изд. поводом Стогодишњице, друго изд. PUF, 1970)

18 - „Education morale et laïcité“, *Foi et vie*, № 2, јануар 1928, стр. 8. Види и мој чланак „Jean Cavailles ou l'héroïsme de la raison, *Une éducation philosophique*“, PUF, 1989, стр. 287-308.

аргумент против варварства или тврдичлука? Не треба, наравно, одустати од ума: дух тада не би преживео. Не треба напросто бркати ум, верност истинитом, и морал, који је верност закону и љубави. Две ствари могу, свакако, ићи скупа и ја то називам духом. Али ум и морал су ипак две ствари несводиве једна на другу. Морал, другим речима, није истинит, али је вредан: он није предмет сазнања (или је сазнање које о њему можемо имати неспособно да покаже његову вредност) него воље. И то не неке атемпоралне већ историјске воље. Не оне пред нама, него оне иза нас. Ако морал нема темељ, ако га не може имати, верност је оно што га замењује. Преко ње се не подређујемо атемпоралности неког универзалног моралног закона, него историчности неке вредности, присуству, увек посебном, у нама, прошлости, било да је у питању прошлост човечанства уопште (култура, цивилизација: оно што нас одваја од варварства), било да је реч о нашој појединачној прошлости или прошлости наших родитеља (Фројдово *наг-ја*, свачије васпитање: оно што наш морал одваја од морала других). Верност закону, не божанском него људском, не универзалном него појединачном (чак и када је универзалан, а такав мора бити), не атемпоралном него историјском: верност историји, верност цивилизацији и Просвећености, верност човековој људскости! Реч је о томе да не издамо оно што је човечанство од себе направило, што је направило нас.

Морал, већ сам то рекао, почиње од учтивости, а наставља се – мењајући своју природу – верношћу. Најпре радимо оно што се ради; затим себи намећемо оно што *морамо* да радимо. Најпре поштујемо лепе манире, затим добра дела. Добре обичаје, па саму доброту. Верност добијеној љубави, примеру коме се дивимо, указаном поверењу, захтеву, стрпљењу, нестрпљењу, закону... Љубави мајке, закону оца. Ништа не измишљам, и много схематизујем. Али свако о овоме довољно зна. Дужност, забрана, грижа савести, задовољство што смо учинили нешто добро, воља да чинимо добро, поштовање другог... Свето „у највећој мери зависи од васпитања“, како је рекао Спиноза¹⁹, и то сасвим сигурно није разлог да га се лишимо! То је, без сумње, само морал, а морал није све, и морал није оно битно (љубав и истина су важнији). Али ко би, осим мудраца или свеца, могао без њега? И како би сам морал могао без верности? Верност је у начелу сваког морала: она је супротност „рушењу свих вредности“, што би требало да сруши и њу саму, али не може, па му се на основу тога и суди. „Ми хоћемо да будемо *наследници* свеколике претходне моралности, говорио је Ниче, *не намеравамо* да започнемо све изнова. Сва наша делатност само је моралност побуњена против свог претходног облика.“²⁰ Та побуна и то наслеђе, то је опет верност. Зар је уопште потребно побу-

19 – *Ethique*, III, објашњење дефиниције 27. љубави.

20 – Nietzsche, *La volonté de puissance*, књ. III, пасус 493 (прев. G. Bianquis, Gallimard, 1937, т. 2, стр. 156)

нити се? И против кога? Против Сократа? Против Епиктета? Против Христа из јеванђеља? Против Монтења? Против Спинозе? Ко би то могао? Ко би то хтео? Зар не видимо да су сви они у основи верни истим вредностима, од којих можемо одустати једино ако одустанемо од људскости? „Нисам дошао да укинем него да испуним...“ Речи верника – још лепше и потребније без вере. Верност, не Богу, већ човеку, и човековом духу (људскости не као биолошкој чињеници већ као културној вредности). Сва варварства овог времена разуларила су се у име будућности (хиљадугодишњег *Reicha*, стаљинистичке светлије будућности...) Нико ме неће убедити да се људи томе нису морално опирали искључиво из верности одређеној прошлости. Варварин је неверан. Чак је и светлија будућност морално пожељна једино у име веома старих вредности; Маркс је тога био свестан, а и марксисти то почињу да схватају. Нема морала будућности. Сваки морал, као и свака култура, долази из прошлости. Морал постоји само ако је веран.

Кад је о пару реч, ту ствари стоје другачије. Да их има верних и неверних, то је непобитна истина, која, како изгледа, више не дотиче суштину. Барем ако под верношћу подразумевамо искључиву, узајамно искључиву, употребу тела оног другог. Зашто бисмо волели само једну особу? Зашто бисмо желели само једну особу? Бити веран својим идејама не значи (на срећу) имати само једну идеју, као што ни бити веран у пријатељству не значи имати само једног пријатеља. Верност у овим областима није исто што и искључивост. Зашто би било другачије у љубави? У име чега бисмо полагали право на искључиво уживање у другоме? То је може бити погодније и безбедније, лакше за живот, на крају крајева можда и срећније. Али ни морал ни љубав ми се не чине томе начелно привржени. На свакоме је да бира, зависно од своје снаге или својих слабости. На свакоме, тачније на сваком пару: истина је виша вредност од искључивости, а љубав мање издајемо љубављу (*грујом* љубављу) него лажју. Други ће, а можда и ја сам у другом тренутку, мислити другачије. Суштина, чини ми се, није у томе. Има слободних парова који су верни, на свој начин (верни својој љубави, верни својој речи, верни својој заједничкој слободи...). И толико других парова, строго, тужно верних, у којима би свако више волео да то није... Овде је верност мањи проблем од љубоморе, љубав мањи проблем од патње. Али то није моја тема. Верност није саосећање. Да ли су то две врлине? Несумњиво јесу. Не изазвати патњу је једна ствар; не издати је друга, и то је оно што се зове верност.

Битно је знати шта један пар чини паром. Обичан сексуални сусрет, макар се и понављао, за то очигледно није довољан. Али ни обичан суживот, макар био и трајан. Пар, у значењу који ја дајем овој речи, подразумева и љубав и трајање. Он, дакле, подразумева верност, пошто љубав траје једино под условом да страст (која је прекратка да би чинила пар, и једва је довољна да га растури) одр-

жава памћењем и вољом. То је, без сумње, оно што значи брак, и што развод прекида. Мада, једна моја пријатељица, разведена па поново удата, поверила ми је да је у неком погледу остала верна свом првом мужу. „Хоћу рећи“ објаснила ми је, „ономе што смо заједно проживели, нашој повести, нашој љубави... Не желим све то да одбацим.“ Ниједан пар, тим пре, не би могао да траје без те обостране верности заједничкој повести, без те мешавине поверења и захвалности која чини срећне парове. Неки од њих постају, старећи, толико дирљиви, много дирљивији од заљубљених који тек почињу, који најчешће само сањају своју љубав. Оваква верност ми се чини драгоценијом од друге, и битнијом за пар. Да се љубав смирује и опада, то је увек највероватније, и узалуд је због тога се жалостити. Али било да се разиђе или да настави да живи заједно, пар ће остати пар једино кроз ту верност примљеној и датој љубави, и хотимичној и захвалној успомени на ту љубав. Верност – то је верна љубав, рекох, а такав је чак и „модеран“, чак и „слободан“ пар. Верност је сачувана љубав према ономе што је било, љубав према љубави, у овом случају, садашњој (свесно и намерно одржаваној) прошлој љубави. Верност то је верна љубав, и пре свега верност љубави.

Како могу да се закунем да ћу те увек волети или да нећу волети никог другог? Ко може да се закуне на таква осећања? И зашто, кад је љубав nestала, одржавати њену фикцију, обавезе и захтеве? Али то није разлог да порекнемо или не признамо оно што је било. Зашто би требало да издамо прошлост да бисмо волели садашњост? Не заклинањем ти се да ћу те увек волети, већ да ћу увек остати веран овој љубави коју живимо.

Неверна љубав није *слободна* љубав: то је заборавна, отпадничка љубав, љубав која заборавља или мрзи оно што је волела и која због тога саму себе заборавља или себе мрзи. Да ли је то још љубав?

Воли ме све док то желиш, љубави моја: али нас не заборави.

АНДРЕ КОНТ-СПОНВИЛ предаје филозофију на универзитету Париз I. Преведени есеј узет је из књиге *Мала расправа о великим врлинама* (*Petit traité des grandes vertus*, Paris: Presses Universitaires de France, 1995) Аутор је код истог издавача објавио и књигу: *Traité du désespoir et de la béatitude* (*Расправа о очајању и блаженствију*).

М. В.

Карл Краус

ОВДЕ СЕ ГОВОРИ И СКРНАВИ НЕМАЧКИ

Превела с немачког Јелена Костић-Томовић

Пречишћавање и бојаћење мајерњеџ језика љосао је за најумније љаве. Пречишћавање без бојаћења често се љокаже љлићкоумним. [...] Ко је бојаћоџ духа, љај језички мајеријал обликује не размиљајући о љоме од којих се елеменаља он са-стоји; ко нема духа, љоме је лако да љрича, кад ионако нема љиља да каже. Како би љакав човек уољиље и мољао да осељи да је обичном сурољаљу дао љредности над неком значајном речи, кад он љу реч никада није истински ни доживео, заљо љиљо му се никад није ни јавила мисао коју би љоме мољао да изрази? Мнољо је вр-ста љречишћавања и бојаћења, и све би их заједно љребало љри-мењиваљи да би језик мољао да живи и да се развија. Поезија и сљрасљвен љовор једини су извори из којих љониче живољи језика, ља чак кад би они, у својој силини, нанели и нељиљо нељо-љребних каменчиља и груљоџ љланинскоџ наноса, све би се љо бр-зо слељло на дну, и чистиља би вода несмељано љекла даље.

Геље

Када би цењена господа, уместо што време арче на чишћење језика, била љубазна да га утросе корисније, наиме на чишћење сопствених уста, можда би се могле и развити све неопходне прет-поставке за будуће разумевање међу народима. Стране речи не морамо, наравно, да употребљавамо баш тамо где то није неопходно, и не морамо неизоставно да говоримо о фраздаторима, када мисли-мо на најобичније преваранте. Управо поменутој цењеној господи једно, ипак, треба ставити до знања: и стране речи, са своје стране, имају укуса, и далеко од тога да се баш у сваким устима осећају као код куће. Ја, додуше, нисам компетентан, будући да ми језик није служинче за све послове, те се ја љиме служим без званичног одоб-рења, међутим, на уму ми је искључиво заштита оне употребе језика коју људи обично сматрају језиком. Ако бих им рекао ишта више од тога, то не би изашло на добро. Они свој сопствени језик не разумеју, па тако не би разумели ни то када бих им одао тајну да се и најузорнији немачки језик може састојати од све самих страних

речи, јер језик ни пет пара не даје за то који ће материјал користити у стваралачком процесу. Људи који су приморани да утуцају и ово време, зато што је чак и ово време пропустило да утуца њих, могу у својим новинама, канцеларијама и ресторанима, уколико им то баш причињава задовољство, куп називати одељком, редакцију уређивачким радним телом, а пире кашом, али све док је наша имагинација, извињавам се: способност замишљања, принуђена да несавршене немачке термине преводи у добре стране речи, језик ће и даље користити материјал на који је и навикао. Недавно су једне новине покушале да нас известе о некаквом прогласу који се, наводно, бави управницима. Пошто се ту наизглед нешто није уклапало, дао сам себи слободу да се упознам и са оригиналом, и установио да је тамо заправо реч о функционерима, а на једном месту чак и о високим функционерима. Припадник „уређивачког радног тела“ није, међутим, могао да напише „високи управници“, јер је изненада уочио разлику између вредносног и хијерархијског појма, па је зато једноставно изоставио атрибут, лишивши тако излагање сваког смисла. Не, функционерима, а нарочито оним новинским, много шта недостаје да би стварно знали да управљају, а специфичан колорит ступидности никада не могу заменити ни глупост ни ограниченост. Има ли на овој планети још која култура, осим немачке, која се вечито осећа тако новоизниклом да у њој разни комитети сваки час доносе одлуке о језику на коме ће се њени припадници споразумевати? Постоји ли још нека култура у којој се прописима утврђује како се мора говорити, а које се речи морају избегавати? Која, у покушају да надомести заборављену општу пристојност, уз стотине забрана којима је начичкан читав живот, прописује и то како треба говорити, као што је већ прописала то како и куда треба ходати? И која, пошто је језик за њу само хаљина, само конфекцијска роба, велики значај придаје томе да се он пре напуштања установе доведе у ред, али зато нема ништа против тога да сваки дућанција јавно плује у само извориште језика? Али данашњи немачки језик више и није језик, него предузеће, које се, баш као и читав пратећи етаблисман, „налази у фази изградње“. То се предузеће тек мора прилагодити потребама муштерија, па зато ни само није убеђено у неизбежност властитог постојања, те у том смислу осећа потребу да свакодневно приређује понеко изненађење. У Берлину се говори надесно, на шта заштитник јавног реда и мира гледа са одобравањем. Његов бечки колега преклиње: „Лево, молим!“ Крајње је време да се, заједно са страним речима, од стране и последње преостале немачке речи, па да се онда, када све потешкоће коначно буду уклоњене, на есперанто преведе не само „Ифигенија“, него и све мисли које људи током дана саопштавају једни другима.

КАРЛ КРАУС (1874–1936) један је од најзначајнијих аустријских писаца првих деценија XX века. Познат је као лирски и драмски писац, сатиричар, афористичар, публициста, али и као оштар критичар непожељних појава у језику и култури. Са особитим је жаром критиковао штампу и сензационалистичко новинарство. Његово најпознатије дело је драма „Последњи дани човечанства“ (*Die letzten Tage der Menschheit*) из 1918. године.

Текст *Овде се говори и скрнави немачки* објављен је у последњој Краусовој књизи „Die Sprache“ (нем. Sprache – језик), коју је после пишчеве смрти издао Филип Бергер (Philipp Berger). Ова књига обједињује преко педесет чланака посвећених језичким питањима, које је Краус, као познати критичар немарне и неправилне употребе језика, писао за свој часопис „Факел“ (нем. Fackel – бакља). Одабрали смо први текст зато што су проблеми које Краус у њему обрађује довољно општи да би могли занимати и читаоце који не владају немачким језиком.

Ј. К-Т.

Бернхард Шлинк

КЊИЖЕВНОСТ КАО ИНСТИТУЦИЈА

Превела с немачког Споменка Крајчевић

Поводом поновног појављивања Ричарда Х. Вајсберга, после двадесет година: *The Failure of the World. The Protagonist as Lawyer in Modern Fiction*

Да институције више нису оно што су некад биле, представља социолошко опште место. Бракови су краћи и лабавији, а породице све чешће састављене игром случаја. Школе не знају ни шта, ни како да предају. Универзитети су од храмова знања постали супермаркети образовних модула и морају да се прилагођавају дневним потребама својих потрошача. Цркве губе извесност вере и обреда, а исто тако и паству. Држава се више не схвата као уставно устројен заједнички интерес, већ као место за натезање око ресурса недовољних за све: захтев да се упитамо не шта држава за нас може да учини, већ шта ми можемо да учинимо за њу – данас би деловао само смешно.

Љуштуре институција су ипак и даље присутне, а живот у њима увелико се одвија. Као и до сада, по школским двориштима витлају деца, играју се, флертују, туку се и дилују дрогу. Посланици и даље држе говоре у скупштини, људи иду у цркву на божју службу, а студенти седе у слушаоницама, мање или више пажљиви, и досађују се мање или више. Али живот који се у институцијама одвија престао је да буде јасан по себи.

Тиме су институције изгубиле моћ да буду оријентири. Шта то значи, осећамо и сами, свакодневно. За наш брак не постоји унапред дат модел: свако за себе може, и мора, да га смисли, постигне и разради. Ни као родитељи, при васпитању деце немамо на располагању чврсте улоге које би нам биле смернице и циљ: можемо, и морамо, да сами начинимо властити баланс традиције и духа времена, слободе и одговорности, индивидуалности и конформизма. Када би наставник који данас предаје имао за узоре своје претходнике, то јест сопствене наставнике или генерације наставника пре њих, био би неуспешан: он може, и мора, да развије властити стил, у складу са својом личношћу, како би деловао веродостојно, и прилагођен његовим ученицима. Исто важи и за професоре и свештена лица, а како год да америчка војска

васпитава своје офицере, центлмене и младе маринце – о томе знам само оно што ми сервира Холивуд – од немачких официра чујем да је рад с младим војницима сличнији педагошком мотивисању деце него дисциплиновању младих људи заснованом на наредбама. Наравно, постоје школе које одржавају и славе традиционалне вредности и форме, као и родитељи који децу васпитавају по ригидном религиозном програму. Међутим, чак ни најтрадиционалнији наставници и родитељи који су прави верски фундаменталисти не могу да се ослане на подразумевање посредовано институцијама. Као база им служи њихова индивидуална одлука, а та база се у сваком тренутку може пољуљати или опозвати.

То што су институције изгубиле моћ да буду оријентири, с једне стране представља слободу, слободу за индивидуално уобличење живота. С друге стране пак представља терет. Оријентација на основу институција стварала је осећај сигурности: важне области и токови живота били су тиме постављени на чврсто и поуздано тле, били су изван питања и дискусије. Брак, породица, образовање, школа, универзитет и црква нису морали да буду индивидуално импровизовани, већ се подразумевало шта су. То је растерећивало, па чак и ослобађало за развој индивидуалности у осталим аспектима живота. Индивидуалност и иначе претпоставља постојање типичне позадине из које може да се издвоји и одскочи. Без ње она је само једна у мноштву шарених тачака што се не склапају у слику него само у статистику.

Мада је често изражавано жаљење због распада институција, он је подједнако често поздрављан као добродошао. Дуго се сматрало конзервативним жалити за њим, а прогресивним или либералним – поздрављати га. У међувремену су стране замењене. Конзервативци су се подредили примату новца, коме ниједна институција не може да се одупре, док су либерали постали противници приватизације и глобализације и открили вредност јавних институција блиских свету у коме човек живи. Скицирани распад институција ја не бих ни да поздрављам, нити да због њега жалим, већ полазим од њега као од констатације. Та је констатација тачна у оквиру онога на шта се односи, али се не може апсолутизовати. Поред распада институција у току је, наиме, и настајање институција. Књижевност је једна од тих нових институција, насталих кроз распад старих и на основу њега.

II

Откуд то да је књижевност нова институција? Као друштвено устројство одређених људских делања, наиме спој писања, штампања, издавања књига, читања и дискутовања о књигама, књижевност постоји од просветитељства. У оквиру тог друштвено устро-

јеног споја она је омогућила да идеје постану снаге које уобличавају стварност. То посебно важи за политичку, филозофску и научну литературу, које су храниле политички, академски и привредни живот и његове институције. Али важи и за лепу књижевност, о којој је реч у књизи Ричарда Вајсберга и којом ћу се и ја надаље бавити. И она је уобличавала стварност, будила нове начине виђења и мишљења, стварала моде и установљавала трендове.

Тај иновативни ефекат, наиме довођење у питање оног наслеђеног и разбијање оног што се подразумева, од просветитељства је одлика уобличења стварности кроз књижевност. Због тога је књижевност била у стању да изазове огорчење, скандал, отпор и репресију. И управо због тога није била институција. Институцију одликује не снага иновативности, него снага стабилизације: она не доводи у питање наслеђене, друштвено санкционисане обрасце понашања који су постали разумљиви по себи, и не разбија их већ их, напротив, очувава. Претераћу само мало ако кажем да је књижевност вековима била у структурном конфликту са институцијама друштва у коме је, и ради кога је настала. Чак и она књижевност која није била у сукобу са друштвеним институцијама готово је увек инсистирала на томе да није дужна да очувава обавезност образаца понашања у култури који су се згрушали у институције.

Ни данашња књижевност не сматра да јој је то дужност. И она се понаша наглашено антиинституционално, а кад успе да изазове скандал, поносна је на то. То јој, међутим, успева врло ретко или никако. Бласфемеје, моралне перверзије и сексуалне екстраваганције које књижевност нуди више не узбуђују. Најпознатијег немачког сатиричара дубоко је погодило и повредило што ни својим најжешћим, најотровнијим и најопакијим сатирама није успео да државне и друштвене институције које су му биле на мети наведе да узврате ударац. Да бисмо видели драму у којој се аутор бори са државом и друштвом, сад већ морамо да се окренемо неком предмодерном исламском или посткомунистичком друштву. На репертоару модерних друштава у којима се институције распадају таквих драма више нема. Институције у распаду се не бране.

Будући да су институције истовремено шематизовале и растерећивале, њихово распад истовремено значи и слободу и оптерећење. Више слободе но што је потребно људима, и више оптерећења но што су у стању да издрже. Потреба за оријентацијом коју институције више не пружају веома је нарасла. То долази до изражаја на различите начине: у повећању верског фундаментализма чак и у модерним друштвима, у високој конјунктури разних терапија као и *coaching* и мотивационих третмана свих врста, у све већој спремности за укључењем у понуђене обрасце *lifestyla*, његове моде и трендове.

Потреба за оријентацијом учинила је од књижевности институцију. Књижевност више не треба да доводи у питање и разара разне обавезности, и мада сама не ствара обавезности и не пружа оријентацију, нуди алтернативе за оријентисање. Она је богата ризница могућих начина виђења, мишљења и понашања. Човек који у институцијама више не може да нађе упориште, захваљујући њој није упућен само на свој таленат за индивидуалне импровизације, већ ипак добија слику о алтернативама међу којима може да бира. Ако бих старе институције упоредио са одећом за коју се аутоматски знало у којој се прилици шта носи, онда би нова институција књижевности била орман пун одевних предмета који ми омогућава да се одевам разнолико, али не сасвим произвољно. Он ме не ослобађа одлуке о томе шта ћу у којој прилици да оденем, али захваљујући њему ипак сам поштеђен импровизације која нема никакве оријентире.

Кад помињем књижевност као нову институцију, не мислим само на нову литературу, нити посебно на њу. Лепа књижевност у целини, стара као и нова, постала је за нас институција која има снагу да понуди оријентире, мада та снага није превелика. Књижевност чува давно унете и новостворене, традиционалистичке и револуционарне, класичне и романтичне, интелектуалне и емотивне образце виђења, мишљења и понашања на начин који нам омогућава да се њима послужимо, односно да се за њих одредимо и на основу њих оријентишемо. То чување нема затвореност архивирања. Друштвено устројен и са своје стране устројавајући спој писања, штампања, издавања књига, читања и дискутовања представља жив ток. Нова књижевност увек је у размени са старом. Сваки данашњи аутор комуницира са онима од јуче и сваки читалац повезује нови свет, који се отвара с новом књигом, с постојећим светом у који су се узглобиле већ прочитане књиге.

Своју снагу оријентира књижевност развија на основу тог великог богатства које обухвата и старо и ново. Који год да образац сачуван у књижевности узмемо као оријентир, он има старе корене и много нових грана, листова и цветова: било да смо изабрали брак с великом блискошћу или онај дистанцирани, да децу васпитавамо да се боје Бога и буду горљиво радна или пак предана принципу слободе и уживања, и да свој позив сматрамо мисијом или само запослењем – књижевност ће нам понудити мноштво реперних тачака, античких, библијских, просветитељских, грађанских, соција-листичких, индивидуалистичких и сл. Слутим – и мада ту слутњу заснивам на случајно вођеним разговорима, верујем да заслужије озбиљнију проверу – да се оријентире супружника и родитеља који своје улоге схватају фундаменталистички мање налазе у Библији, а више у сликама брачног и породичног живота који се могу наћи у књижевности.

И у филмовима, наравно. То што говорим само о књижевности као институцији, а не и о институцији телевизијских и биоскопских

филмова, не значи да потцењујем слике које они преносе. Чини ми се, међутим, да књижевност, будући увек доступна на полицама књижара и, поготово, библиотека, подлеже другачијем закону него филм који на почетку свог приказивања у биоскопу или при првом емитовању на телевизији може да не изазове очекивани ефекат те да заувек буде скинут с репертоара. Књиге су присутне на други начин: могу да буду откривене, заборављене и поново откривене, могу да граде своју популарност месецима и годинама, па чак и деценијама и вековима, што филмови не могу. Много шта што се односи на књижевност као институцију важило би и за филм као институцију, али питање је да ли би важило баш све.

Књижевност, дакле, постаје институција кад се старе институције распадају. Та модерна друштвена појава има једног старог претечу везаног за индивидуално искуство. Безброј заточеника је, описујући своје заточеништво, рекло да га је издржало захваљујући томе што се присећало прочитаних књига. То су радили и да би се изборили са досадом, али пре свега да би савладали изолованост, успоставили осећање припадања, нашли моралну снагу. Одсеченим од свих институција које иначе посредују у остваривању припадности и моралне потврде, остаје нам окретање ка институцији која је у нама – књижевности.

III

Развој књижевности у институцију има последице по њену интерпретацију. Ја, додуше, нисам теоретичар књижевности; моја наука и моја пракса су интерпретације закона и судских одлука, а не романа и прича. Ипак бих међу различитим програмским насловима, наиме концептима који сажимају одговарајуће приступе у интерпретирању књижевности, издвојио три као посебно истакнуте.

У оквиру првог, књижевност се посматра као историјска грађа, односно као материјал везан за историју друштва, културе и менталитета, и истражује полазећи од питања како су савременици живели, шта су мислили и осећали. Тако се, на пример, скицирани распад брака и породице, промене у понашању студената или оне у култури дуела могу реконструисати на основу одјека који су имали у књижевности.

У оквиру другог, књижевност је место сусрета са другим особама. Место личног и живог сусрета са Жилијеном Сорелом, Наташом Ростовом, Кетрин Ерншо, Хајнрихом Леом или Билијем Бадом, довољно лично и довољно живо да можемо да се, бар при раним, неспутано радозналим и жудним читањима, заљубимо у ликове из романа, дивимо им се, презиремо их и мрзимо. Књижевнотеоријска

интерпретација не ограничава се, међутим, на те сусрете с ликовима из романа и прича, него их развија у сусрете са њиховим аутором. У књижевним ликовима она види творевине писца и поставља питање зашто их је писац уобличио тако како их је уобличио, кога у њима портретише, карикира или пак уздиже, чије је судбине користио као подстицаје и узоре. Ова интерпретација често иде и корак даље, па се од ликова које је аутор створио окреће самом аутору: његово дело она схвата као грађу његовог живота. За читаоца и то може да води ка чудесном, личном и живом сусрету, сусрету са писцем каквог га представљају његове биографије.

У оквиру трећег концепта, у књижевности се проналазе типични обрасци виђења, мишљења и понашања. То је донекле блиско интерпретацији из првог приступа, јер типично увек има своје историјске облике појављивања. Али типично се не губи у историјским облицима појављивања, те је дистанца ипак већа од блискости. У оквиру овог трећег приступа интересовање је често усмерено ка одређеним животним ситуацијама и констелацијама односа – на пример младости или старости, удварању, издајама и преварама у љубави, растављању и искуству удовиштва – у делу једног или делима више аутора.

Интерпретације у оквиру првог концепта назвао бих историјским, оне из другог личним а из трећег – институционалним. Институционалним – јер је тај приступ посебно примерен квалитету који од књижевности чини институцију. У оквиру њега се из књижевности излучују обрасци виђења, мишљења и понашања који за нас представљају алтернативне оријентире. Они су то, додуше, и без књижевнотеоријске интерпретације, али научна интерпретација у стању је да нам оно што уметност пружа прикаже видљивије, јасније, поентираније – интерпретација сваке уметности, па и књижевности.

Будући да је институционална интерпретација посебно примерена квалитету књижевности као институције, не чуди то што је она модерна колико и књижевност као институција. Књига Ричарда Вајсберга, која лик правника у делима Достојевског, Флобера, Камија и Мелвила сагледава као лик човека од ресантимана, није модерна само утолико што је у њој реч о опасности која је за модерне правнике судбинска. Модерна је и у свом интерпретативном приступу који нам књижевност предочава као институцију.

Ричард Вајсберг садржајем и методом свог приступа књижевности сеже и даље од модерног правника и његове специфичне угрожености. Он чини видљивом опасност која је судбинска за модерно друштво у његовој растућој правној устројености. Услед очекивања усмерених ка праву и правди, очекивања нараслих до огромних размера, и модерном друштву прети опасност да постане друштво ресантимана – национално као и глобално. Модерно друштво развило је културу жртве у којој нешто значи бити жртва: и као поједи-

нац, и као мањина, и као нација, као жртва тлачења, прогањања и изгона, расизма и шовинизма, социјалне и привредне неправде, као и неправде која влада на тржишту рада, жртва коју треба штитити посредством стандарда политичке коректности и жртва коју од тих стандарда треба штитити. Жртва не само да очекује да ће се у односу на њу применити право, да ће јој бити обезбеђена правна заштита и да ће је право обештетити, већ је и она у опасности да западне у ресантиман о коме пише Ричард Вајсберг, а с њом и друштво које је развило културу жртве са одговарајућим очекивањима у вези са правом и правдом.

Књижевност као историјска грађа, као место сусрета с различитим особама, као институција – подразумева се да ниједна од интерпретација у складу с наведеним концептима не исцрпљује оно што књижевност јесте. Књижевност је више од историјске грађе: управо прворазредна и трајна књижевност често је као историјска грађа мање значајна од другоразредне и пролазне, која верно представља савремену стварност, без храбрости и снаге да је уметнички преобликује и доведе до ефекта зачудности. Књижевност је више од места сусрета са различитим особама, било да је реч о књижевним ликовима или самом аутору, утолико што је институција, а више је од институције утолико што нам омогућава те сусрете. И најзад, књижевност је оно што књижевнотеоријска интерпретација најтеже обухвата и вреднује – задовољство.

Психоанализи дугујемо сазнање да у сну нисмо само онај ко се појављује у првом лицу већ да смо сви они који се у сну јављају. Интерпретација сна која сневача не тражи и не налази у свим сањаним особама промашује свој циљ. И писац је сваки од ликова свог романа. Због тога су ликови романа тако комплексни и издиференцирани да и читалац у сваком лику може да сусретне део себе. Утолико свака интерпретација не открива само дело, и не само његовог аутора, већ открива и интерпретатора. По мом мишљењу најреволуционарнија, најпровокативнија и најподстицајнија интерпретација из књиге *The Failure of the World*, интерпретација Била Бада, *sailora*, за мене није само нов сусрет с ликовима те приче и самим Мелвилом, нити само сусрет са типским ликом угроженог модерног правника, него и сусрет са интерпретатором Ричардом Вајсбергом и чудесним начином на који он теоријску оригиналност и суптилност повезује са елементарним смислом за истинитост правде.

Речи могу да затаје, изневере. Речи љубави могу да се изговоре без љубави, обећања могу да се прекрше, а речи права да се у реалности претворе у речи неправде. Књижевност може да нас разочара јер није онолико добра, забавна и подстицајна колико смо очекивали. Може и да не испуни наша очекивања да ћемо у њој наћи историјску грађу коју смо тражили или жељени сусрет са занимљивим

особама. Књижевност, међутим, не изневерава. Друге, чвршће саздане и програмски усмереније институције бивају потресима друштва и саме толико уздрмане да губе функцију и распадају се. Књижевност као институција није довољно чврсто саздана, а ни програмски усмерена, да би се и њој то догодило. Друштвени потреси чине књижевност као институцију све богатијом. Док се кроз друштвене потресе увећава новим, она истовремено чува старо. А чува, као што нам је показао Ричард Вајсберг, и истинитост правде.

БЕРНХАРД ШЛИНК је један од најзначајнијих савремених немачких писаца. Светску славу стекао је романом *Читач*, који је и екранизован, а велику наклоност публике учврстила су дела која су уследила: романи *Повраћајак кући* и *Викенд* и збирке приповедака *Бексџива од љубави* и *Лейње лажи*. По основној професији Шлинк је правник и теоретичар права, са искуством судије и предавача на немачким и америчким универзитетима. У тој улози објавио је збирке есеја *Разјашњавања* и *Кривица прошлости*. Есеј „Књижевност као институција“ преузет је из збирке есеја *Разјашњавања*, са поднасловом *О њој и њеним, њаву, њисању и вери*. У есејистичкој прози Шлинк се као правник суочава са питањима о улози и границама права, односу права и правде, цени правде, месту које прошлост има у садашњости, значењу поверења, схватању верских слобода, слободе уметности и слободе уопште, наслеђивању кривице, дељивости одговорности и читавим низом сличних питања од којих су многа присутна и у његовим романима и причама.

Есеј „Књижевност као институција“ биће објављен у оквиру књиге *На граници њрава* која треба да изађе на јесен у издању, београдског Платоа.

С. К.

Лучија Болдрини

УПОРЕДНА КЊИЖЕВНОСТ И ПРЕВОЂЕЊЕ, ИСТОРИЈСКИ ЛОМОВИ И ОТВОРЕНЕ ДЕБАТЕ*

Превео са енглеског Ђорђе Томић

Када је 1993. године објавила да је „упоредна књижевност данас на одређени начин већ мртва“ (Bassnett, 1993: 47), Сузан Баснет је веровала да ће се ова дисциплина с временом утопити у студије превођења (*Idem*, 138–161). Недавно је признала да се њено старије, намерно провокативно предвиђање није обистинило: „студије превођења се нису знатније развиле у последње три деценије и компарација и даље чини саму срж истраживања у тој области“ (Bassnett, 2006: 6). Најава краја упоредне књижевности, што је Сузан Баснет учинила пре шеснаест година, а нешто касније и Гајатри Чакраворти Спивак (Spivak 2003), производ је перципираног евроцентризма и западњачког отклона дисциплине, те снажног осећаја да се у данашњем флуидном, постколонијалном, глобализованом свету праксе и идеологије на којима она почива морају темељно ревидирати – ако не и сасвим одбацити. У недавно поднетом десетогодишњем извештају Америчком удружењу за упоредну књижевност Хон Со-си констатује да је упоредна књижевност „на одређени начин, добила своје битке“ (Saussy, 2006: 3), што може звучати оптимистично, али истовремено упозорава на низак институционални статус дисциплине и ризик њеног утапања у боље етаблиране предмете који су из упоредне књижевности преузели методе, теоријске приступе и отвореност програма која је не тако давно била незамислива.

И пре него што је Сузан Баснет ревидирала своја предвиђања, Стенли Корнголд је после испитивања идеје о блиској повезаности упоредне књижевности и студија превођења нашао за сходно да нагласи њихову суштинску различитост: док преводити значи преносити текст написан на страном језику у сопствени језик, „поредити“ значи изаћи на тренутак из сопственог језика, не осећати потребу за превођењем управо захваљујући способности превођења, искорачити у језик другог и не пренети га назад, чиме се исказује

* – Изворник: Boldrini, Lucia, “Comparative literature and translation, historical breaks and continuing debates: Can the past teach us something about the future?“, *Dossier Literatura Comparada* 24.3, Centro de Estudos Humanísticos da Universidade do Minho, Braga (2010), 181–199.

поштовање другости језика и култура (Corngold, 2005: 141). У књизи *Зона превођења: нова ујоредна књижевност* (2006) Емили Аптер предлаже компромис између ове две позиције. У њеној темељној, информативној и инспиративној студији превођење се указује као упоришна тачка једне нове визије упоредне књижевности која тежи да досегне статус истински планетарне критике (да позајмимо термин који је увела Спивакова) пратећи неочекиване везе између тако разнородних домена као што су филологија, глобализација, рат и мир, умрежавање, генетски код. Својим аргументом Емили Аптер покушава да помири две супротстављене тезе: ништа није преводиво и све је преводиво. С једне стране, радикална несамерљивост различитих језика и културних, политичких и естетских система. С друге, људска воља да се открију заједнички корени и вредности и потрага за кодовима који ће омогућити превођење с једног језика на други. Као што тврди Емили Аптер, реагујући на сумње које износи Ален Бадију у погледу универзализма упоредне књижевности, као и на његово наглашавање поетског сингуларитета, изазов пред којим се налази упоредна књижевност у савременом свету јесте проналажење начина да се помире непреводивост разлике и неопходност превођења – уз одбацивање лажних решења као што су потпуно одбијање превођења другог јер ће превод свакако бити неисправан, што води у једнојезичност – и супротстављена позиција глобализма који „све радо преводи, али никад не излази из свог дворишта“ (Apter, 2006: 91).

Живе дебате о односу између упоредне књижевности и превођења с једне и садашњости и будућности упоредне књижевности у глобалном свету с друге стране чине контекст и позадину размишљања која следе. Нека од питања су ми се наметнула док сам читала ове размене мишљења, понекад подстакнута помало необичним детаљима унутар обухватнијих и веома занимљивих аргумената. У наставку ћу објаснити какви „детаљи“ су у питању и како су ме упутили на даља, шира разматрања. Ипак, главно питање које ме је водило могло би се формулисати на следећи начин: како би увођење једне историјске перспективе могло допринети нашем разумевању односа и статуса упоредне књижевности и превођења у њиховом данашњем стању, какве облике би једна таква перспектива могла или требало да поприми и какве су импликације избора одређене историјске перспективе у односу на остале могуће изборе?

Један од „необичних детаља“ који су ме подстакли на таква размишљања јесте нешто што доживљавам као склоност сужавању историје упоредне књижевности чији се „утемељујући“ моменат у неким историјским приказима открива у емиграцији европских професора, као што су Ауербах, Шпицер, Велек, у Сједињене Државе након што је катастрофа европских националиста оставила

Европу у пепелу (види, на пример, Apter, 2006: 10, 41; Spivak 2003: 3). Наравно, поље упоредне и опште књижевности било је дубоко трансформисано овим догађајима, мада је деполитизација евроцентризма који је сачуван у темељима дисциплине само одложила онај тренутак када ће евроцентризам – изван граница Запада неизбежно перципиран као политизован – и у таквом облику бити доведен у питање. Али истраживања упоредне књижевности било је у САД и пре рата: катедра за упоредну књижевност основана је на Харварду 1890, а предавања из опште и упоредне књижевности држе се на Корнелу још од 1871. године (Bassnett, 1993: 22). Предмет је стекао институционални статус у Европи знатно пре почетка Другог светског рата.¹ Заговарањем идеје о томе да је дисциплина саграђена на рушевинама национализма потискује се важна и блиска веза између еволуције романтичарске идеје о националним књижевностима и развоја концепта упоредне књижевности почетком деветнаестог века, улога тих процеса у Царству, као и историја експлицитно формулисаног појма *Weltliteratur*. Занемаривањем ове историје ризикујемо да погрешно разумемо начин на који су ти међусобно повезани аспекти обликовали концепт хуманизма, како су наставили да утичу на постколонијалне „језичке ратове“, те како су допринели обликовању појма „преводиначке зоне“ и саме Европе. Управо због веома утемељеног излагања Емили Аптер о традицији хуманизма у упоредној књижевности и критике западњачког отклон дисциплине код Гајатри Чакраворти Спивак такво редуковање историје може деловати помало збуњујуће. Као да је на делу потиснута жеља да дистанцирамо себе и дисциплину од националистичке историје чије последице и импликације не можемо игнорисати – управо то је оно што морамо истражити и подврћи критици.

Један други историјски прелом и тачка почетка, описани у недавно објављеној књизи која ме је импресионирала ширином и снагом својих аргумената, подстакли су ме да поставим себи још сличних питања. У *Свејској републици речи* (2004) Паскале Казанова проналази изворе нечега што описује као „светски систем књижевности“, систем тензија и односа између национализма и интернационализма, у шеснаестом веку: „Интернационални књижевни простор формиран је у шеснаестом веку, у тренутку када је књижевност у Европи постала предмет ривалитета“ (Casanova, 2004: 11). „Специфично књижевна одбрана народних језика из пера највећих књижевних фигура доба ренесансе, која ће потом добити облик ривалитета између „новонасталих“ језика [...] морала се изводити како књижевним тако и политичким средствима.“ Ту је антиципирано оно што се поново и на наглашенији начин догодило у доба

1 – Клаудио Гиљен нуди уравнотежен и занимљив приказ овог тренутка у развоју дисциплине у кратком поглављу насловљеном „The American Hour“ (Guillen, 1993: 60–62).

романтизма: „Слично, са ширењем националистичких идеја и стварањем нових држава у деветнаестом веку, темеље књижевних простора у настајању обезбедио је политички ауторитет“ (*Idem*, 2004: 35). Текст којим је светски књижевни простор инаугурисан била је *Одбрана и опис француској језика* (1549) Жоакена ди Белеа (*Idem*, 2004: 46). Казанова бира Ди Белеа, а не, на пример, Дантеа и његов знатно старији текст *De vulgari eloquentia*, са самог почетка четрнаестог века, јер се дефиниција лингвистичког и књижевног престижа код ренесанских хуманиста експлицитно формулише у антагонистичком односу не само према латинском него и према другим језицима, па се тако вредност сопственог националног језика потврђује у контексту једног *интернационалног* књижевног простора. Захваљујући Дантеу, Бокачу и Петрарки, примат је у оно време, наравно, држала Италија, и то је оно што Ди Белеа има на уму када „брани и описује“ француски језик. Потпуно сам свесна снаге Казановиних аргумената када говори о везама између модерне државе и националног језика и књижевности, али имам извесних сумњи у погледу самог тренутка утемељења. Иста врста лингвистичке свести о повезаности нације и језика навела је Дантеа да у *De vulgari eloquentia* закључи да ће заједнички језик постати темељ уједињене нације, те да његову супериорност као *италијанској* језика демонстрира поређењима с француским и провансалским. На супротном крају четрнаестог века, у *Расправи о асиролабу*, написаној после 1390, Чосер, пошто је нагласио да сваки народ изражава знање на сопственом језику (или га на њега преводи) („Grekes [...] in Grek; [...] Arabiens in Arabik; [...] Jewes in Ebrew, and [...] Latyn folk in Latyn; whiche Latyn folk had hem first out of othere dyverse langages, and writen hem in her own tunge, that is to seyn, in Latyn“), и тако установио право народног енглеског језика да на сличан начин изражава (или преводи) знање, у наставку текста указује на повезаност језика, краља и земље: „And preie God save the king, that is lord of this langage“ (Chaucer, 1987: 662, 11. 30–36, 56–57). Чињеница да је Ренесанса представљала круцијалан тренутак у еволуцији и трансформацији европских политичких структура и мишљења (па тако, наравно, и мишљења о језику и књижевности) не може се порећи. У исто време, инсистирањем на одређеном моменту као *ушемељујућем* ризикујемо да нам промакну важне везе и континуитети са прошлошћу, можда чак и да прихватимо имплицитну претпоставку не само о оштром лому између средњовековног и раног модерног периода (претпоставку коју је увела ренесанса дефинишући саму себе, а која је до данас у најширем оптицају, упркос бројним накнадним критичким интервенцијама које нуде другачију слику) већ и о томе да у средњем веку није било развијених, софистицираних књижевно-теоријских интересовања која су обликовала добар део миш-

љења у наредним вековима, што би учинило невидљивим неке од преокупација које су у средњем веку увелико присутне, а блиско су повезане с проблемима који нас и данас окупирају. На пример, заборављамо да је европски средњи век посредовао у преношењу укупног људског знања кроз лингвистичке науке *artes sermocinales* (граматика, реторика, логика: *trivium*) које су обезбедиле облик универзалне преводивости познатог, што је, судећи по изразу „језички заокрет“, важан аспект и данашње мисли о знању. Прецизније, док су европски језици кроз сложене промене и размене у средњем веку напредовали и развијали се у „националне“ језике (наравно, не тако монолошки као што би појам „националног“ данас имплицирао), језички избори су увек подразумевали селекцију између различитих могућности за које су се везивале одређене друштвене и политичке као и поетске и књижевне вредности. То је период изузетно живе теоријске рефлексije о језику и превођењу. Језичке могућности су се ретко сводиле на избор између латинског и народног језика. У Италији, на пример, писци су могли бирати између латинског и неколико различитих варијанти народног италијанског, али неки су опет радије користили рафиниранији француски (Брунето Латини је расправу о реторици, *Tresor*, написао на француском, а њену скраћену верзију, *Tesoretto*, на италијанском). У Енглеској – у Лондону, да будемо прецизнији – аутори су могли бирати између латинског, англонорманског француског и англосаксонског енглеског. Примери балан-сирања на затегнутом ужету су бројни, а један од најупечатљивијих је Дантеова похвала народном језику – *De vulgari eloquentia* – писана на латинском и похвала латинском – *Convivio* – написана на народном језику. Двојезичних или вишејезичних текстова било је у изобиљу, компилација састављених из више извора, латинских текстова са мноштвом народних речи или текстова на једном језику са сегментима писаним на другом. Гауер (Gower), који је такође писао на француском (*Mirour de L'homme*, 1378) и латинском (*Vox Clamantis*, 1386), оправдава избор енглеског за *Confessio Amantis* (1390–1393) говорећи да то чини за добробит Енглеске – „And for that fewe men endite / In oure Englissh, I thence make / a bok for Engelondes sake, / the yer sextenthe of kyng Richard.” (Wogan-Browne et al. 175) – али у текст укључује и делове на латинском. У већини случајева писци средњег века су двојезични или вишејезични. Сачуван је велики број средњовековних текстова који се експлицитно баве питањима вишејезичности или интерјезичности, а писци који се опредељују за народни језик често описују изабрани језик поредећи га са алтернативама. Контекст средњег века такође је користан за разматрање улоге превођења у ономе што Евен-Зохар назива „књижевним полисистемом“ (Even-Zohar, 1990). У време када су највећи део књижевне традиције чинили текстови

на латинском, а народни језици још били „у настајању“, отворени за различите утицаје и преузимање грађе потребне за даљи развој, писање на народном језику је практично представљало интерјезичку или трансјезичку праксу чије су темеље чинили програмско превођење и *inventio*, хибридизација и неологизам. Зато би се могло рећи да су средњовековне књижевности на народним језицима по дефиницији биле експерименталне и авангардне. Све то показује да су књижевност, језик и превођење у средњем веку прилично атрактивно подручје за компаратисте, преводиоце и теоретичаре књижевности, које нам дозвољава да посегнемо у прошлост дубље од „изворних“, „утемељујућих тренутака“ упоредне књижевности или напред описаних интернационалних система.

Повезано питање које у новијим расправама о упоредној књижевности, превођењу и светској књижевности није било могуће избећи јесте питање о језичкој глобализацији. Последњи извештај Америчког удружења за упоредну књижевност и реакције на извештај објављени су под насловом *Упоредна књижевност у доба глобализације* (Saussy, 2006). Захваљујући моћи и величини Британске империје почев од седамнаестог века, а потом и америчком културном и економском империјализму, енглески језик се наметнуо као језик глобализације и универзално средство превођења и комуникације. Отуда се енглески, управо због своје моћи, види као језик који елиминише разноврсност и у најбољем случају само апсорбује, као туристичке егзотизме, одабране речи и фразе које му дају „локалну боју“. Аптер тај језик описује као „Си-Ен-Ен креолски“, језик интернационалног туризма и новинарства (Apter, 2006: 161). Мајкл Кронин говори о енглеском језику управних одбора и техничких упутстава, глобалном језику „локализованом“ за потребе маркетинга (Cronin, 2003).

То ме доводи до других питања која завређују даље разматрање. Како би се претпоставке о (не)преводивости, о односима између културе/знања и моћи, између превођења и империјализма могле осветлити обновљеном свешћу о вези између *translatio studii* и *translatio imperii*, што су формулације коришћене у средњем веку да би се описало преношење културе и моћи са истока на запад? Књига *Поетика империјализма: превођење и колонизација од Буре до Тарзана* Ерика Чејфица (Cheyfitz, 1997 [1991]) вероватно је прва књига која доследно испитује ефекте превођења у пројекту модерног империјализма, описивањем начина на које империјалистички импулси користи класични топос *translatio studii et imperii* за потребе превођења „дивљака“ у цивилизованији језик и вредности освајача. Чејфиц је продоран, прецизан и убедљив – а његова књига, као што ћу показати у наставку, заиста прати *topos translatio studii et imperii* у прошлост до времена његовог предмодерног развоја. Ипак, и ово пи-

тање бих желела да испитам из перспективе коју отвара група већ описаних проблема, а нарочито у односу на глобалну моћ енглеског језика – што нас доводи до нашег следећег питања.

На који начин би нам место које је латински заузимао као *lingua franca* средњовековног западног света, у својим различитим односима према локалним, народним језицима, могло бити од помоћи у преиспитивању проблема редукујућих, поравнавајућих ефеката глобалне форме енглеског језика данас?

С друге стране, као једнако важно питање које треба да нам помогне да избегнемо олако прихватање средњовековља као модела и као нове утемељујуће тачке (што би само наметнуло даљу регресију у класични период, и тако даље), како различита обнављања средњовековне перспективе, као што је Елиотова прилично дискутабилна изјава о лакој преводивости, па отуда и супериорности Дантеа који пише на препознатљивом заједничком језику управо захваљујући његовој блискости са латинским, настављају да обликују и донекле деформишу нашу представу о хуманим вредностима у сржи посла поређења и превођења? И романтичари су се окретали средњем веку у потрази за сопственим националним/националистичким изворима – а период романтизма се обично наводи као време настанка упоредне књижевности (види, на пример, Guillen, 1993: 24–32; Bassnett, 1993: 13–17). Како приступити таквим историјским регресијама и упорном инсистирању на тачки порекла?

Ово су превише сложена питања да бисмо овде испитали све њихове импликације и последице, то није могуће у чланку овог обима. Уместо тога, мој циљ је да се заложим за проширивање дебате о описаним питањима и њихово постављање у један шири историјски и појмовни оквир, као и праћење неких од праваца које ово ширење историјских хоризоната може отворити.

Компаратисти и историчари књижевности добро знају да су границе корисне за оцртавање и дефинисање подручја истраживања, па и неопходне ако не желимо да корене и развој сваке појаве увек изнова пратимо у прошлост до најстаријих археолошких налаза. Такође знамо да су границе које људи постављају углавном вештачке, па њихово коришћење захтева извесну дозу здравог скептицизма. Ако се сложимо да је прелом између средњег века и модерног доба мит – згодан и користан, али ипак мит – утолико што је период који претходи „модерности“ био далеко богатији него што мит о модерности допушта да помислимо, онда треба претпоставити да ни период који је следио није толико јединствен као што тај мит имплицира, нити толико језички и књижевно стабилан. У деветнаестом веку Алесандро Манцони је и даље уверен да књижевни италијански језик који ће бити близак и разумљив свим Италијанима још није створен. Прерађујући своје ремек дело *I promessi sposi* за

издање из 1840–42. године, закључио је да као књижевни језик треба прихватити тосканску варијанту италијанског, језик који су прославили мајстори тречента, Данте, Бокачо и Петрарка.² Манцонијева одлука је поново распалила контроверзе о изводљивости и упутности таквог покушаја, па и о самом избору јединственог италијанског језика. Поново отворене политичким уједињењем (1861), расправе о „questione della lingua“ су се наставиле до дубоко у двадесети век. Италија се ујединила тек у другој половини деветнаестог века, па би се се могло приговорити да је дуготрајна расправа о националном језику овде директна последица политичких околности. Међутим, дебате о језику су се вековима водиле и у Британији – политичком ентитету који је у периоду после средњег века несумњиво био стабилнији него Италија. Ужаснут пропадањем језика, Џонатан Свифт је 1712. године објавио *Предлој за њојрављање, њобољшавање и ујвврђивање енглеској језика*. Као и многи други аутори, попут Драјдена, Адисона и Дефоа, Свифт је као решење за овај проблем предлагао оснивање академије. И Семјуела Џонсона је бринуло стање језика, па у *Предговору речника* из 1755. године констатује да се „језици, као и власт, с временом природно кваре; успели смо да сачувамо наш устав, учинимо нешто и за наш језик“ (Crowley, 1996: 55–56; 60). Али он се противи идеји о академији. Французи су већ имали Академију (основану 1635. године, после италијанске Accademia della Crusca основане 1582–83. године), због чега би прављење академије у Британији превише мирисало на франкофилију: Французима се можда може наређивати шта да чине и како да говоре, али Енглезима слобода ума и независност то не допуштају, примећује Томас Шеридан (*Idem*, 62). Језик свакако треба заштитити од пропадања, али какве би биле дужности чланова једне такве академије, ако би уопште била основана? „Уместо да састављају граматике и речнике, нека употребе своје моћи да ограниче слободе преводилаца због чијег ћемо утицаја и незнања, ако им се не стане на пут, ускоро сви брбљати неким француским дијалектом“, писао је Џонсон у *Предговору* (*Idem*, 63). Језик се мора заштитити, али се не сме утврђивати речницима и граматикама (учи нас аутор Џонсоновог *Речника*). Треба сузбијати превођење и загађење које долази споља. Однос између језика и национализма је сложен и променљив. Расправа се наставила још дуго након настанка хегемонског националног језика крајем средњег века – језика који је настао управо захваљујући раду на превођењу које је Џонсон покушавао да сузбије – а у расправи су учествовали интелектуалци за које је епоха романтизма тек далека будућност. На основу ове дебате може се закључити да се национално (понекад националистичко) мишљење о језику увек изнова враћа конфронтацији

2 – Сам Манцони је рекао да је „испирао странице“ свог рукописа у водама реке Арно у Фиренци (Манзони, 1970:1, 438).

са доживљеном нестабилношћу језика, који историјска еволуција и сусретања с другим језицима угрожавају или обогаћују, због чега се увек изнова морају претресати користи и страхови које таква нестабилност производи.

Зауставићемо се на тренутак на питању стабилности (или нестабилности) језика, али сада ћемо отпутовати у далеку будућност – на пример, у Британију године 2809. Замислимо себе као студенте језика: да ли ћемо као стране језике учити амерички и новозеландски? Хоћемо ли на часовима англијске филологије (или како ће се то већ звати?) учити да су модерни језици као што су канадски, аустралијски, британски, ирски и тако даље (назовимо их тако и занемаримо остале могуће варијанте, изведене називе или даље поделе) настали гранањем једног старог језика – енглеског – чије су неочигледне структуре и изговор документовани обиљем материјала, као што је, на пример, телевизијски снимак крунисања краљице Елизабете II, 2. јуна 1953. године (под условом да је једна тако застарела технологија сачувана)?

Ако се присетимо како су Франческо Петрарка и рани хуманисти описивали средњовековни латински као варварски (варвари у овом случају нису странци већ они који су допустили да језик „иструне“) и прихватили Цицерона и класични латински као узор, неће нам бити тешко да замислимо како ће ускоро и интернационални енглески бити описиван као варварски – а већ се описује као рудиментаран, поједностављен, мање елегантан и мање изражајан. Већ можемо чути пуристе који нас позивају да се вратимо проучавању класичног, исправног енглеског – мислећи можда на језик Александра Попа или можда краљице Елизабете II – док енглески наставља да умире на интернету, на седницама управних одбора, на аеродромима и у водичима, док наставља да „труне“ у Нигерији, у Индији, на Карибима (ово је, наравно, референца на роман који је 1985. године објавио Кен Саро Вива, *Созабој: роман на шрулом енглеском*). Као што је био случај и са латинским, уздизање језика који захваљујући раширености и престижу постаје *lingua franca*, што је нужно праћено његовим поједностављивањем, одвија се руку под руку са све наглашенијом диференцијацијом. Како нови језик покрива старије, резистентне језичке слојеве, и у том процесу трпи даља укрштања и контаминацију кроз инвазије, колонизацију и размену, јединствени, хегемонијски језик се трансформише у локалне, променљиве вернакуларне језике чији су број и разноликост директно пропорционални његовој глобалној раширености. Незадовољство због декаденције језика у тренутку његове највеће експанзије – која најављује блиску пропаст – може нам послужити као још једна занимљива паралела са позним средњим веком и положајем латинског који се суочава са изазовима бујања нових језика који освајају виши статус.

То ме враћа топосу *translatio studii et imperii*. Курцијус објашњава да је овај концепт утемељен на вери у универзалност Царства и повезује се са цивилизаторским мисијама прво Грка, па Римљана и коначно Светог римског царства (Curtius, 1953: 29). Ерик Чејфиц показује како је иста идеја даље експлоатисана у модерним западним царствима удруживањем топоса са конструкцијом легитимности царства на основу његове цивилизаторске мисије:

Отуда је *translatio* неодвојиво повезано с мисијом „цивилизовања“, преношења хришћанства и западног писма варварима, то јест, као што смо констатовали, онима који не говоре језиком царства. Укратко, империјалистичка мисија је од почетка мисија превођења: превођења „другог“ на језик царства, где је кључна реч „варварин“, или у једној од варијација „дивљак“, што иронично, али политички прецизно, истовремено отуђује другог од царства. (Cheyfitz, 1997: 112)

Чејфиц убедљиво показује да таква идеолошка употреба превођења има корене у средњовековним облицима тог концепта. Конструкција исте идеје код Карла Великог већ укључује „преношење“ (превођење) Алкуина из Енглеске у Француску да би се изградило Каролиншко царство у којем је хришћанска обнова пропалог Римског царства заснована на прикупљању и ширењу знања и културе. Пошто је показао како је империјални пројекат већ био уписан у успостављање седишта знања, Чејфиц прати исти процес даље у прошлост: реторика је главни облик подуке и основа знања, а Алкуинова реторика написана за Карла Великог у основи је један цицероновски пројекат који почиње „причањем приче Карлу Великом о говорнику који је дивље човечанство превео у цивилизацију снагом своје речитости“ (Cheyfitz, 1997: 112–13). Превођење тако постаје интегрални део сваког империјалног пројекта, а идеја о *translatio studii* већ носи у себи идеју о *translatio imperii*. Имајући у виду оно што сам напред говорила о опасностима повезаним са утврђивањем историјских граница и утемељујућих тренутака, нарочито поштујем начин на који Чејфиц прати употребу топоса и изван оквира модерног империјализма. Ипак, усудила бих се да тврдим да постоји још један начин читања овог топоса, начин за који верујем да поседује потенцијал за раскидање самолегитимизујуће реторике царства на коју Чејфиц с правом указује. Преношење моћи и знања са истока на запад, са царства на царство, користи се у средњем веку не само да би се оправдало освајање територије или народа, већ да би се положило право на моћ у тренутку када се снажнија, али већ опадајућа сила распада (или се већ распала), па ауторитет такве моћи сада могу приграбити некадашњи „варварски“, „дивљи“ или „нижи“ народи. (На сличан начин су Римљани преузели моћ од културно супериорнијих Грка.) Прихватањем топоса *translatio studii et*

лине која се може пренети (пре-вести) у модерност уз мала или никаква прилагођавања један је од темеља Елиотове чежње за трансцендентном универзалношћу која треба да исправи последице пропасти европске цивилизације коју су узроковала два зла, „дисоцијација сензибилитета“ у седамнаестом веку и романтичарски национализми који ће кулминирати Првим светским ратом. За разлику од Елиота, Паунд у више својих текстова, а нарочито у *Духу романсе* (1910), хвали живост и оригиналност вернакуларних и народних језика. Ипак, чини се да је његов коначни циљ сличан Елиотовом: *renovatio* модерности је решење, али лек није јединство латинског већ хетероглосија средњовековних народних језика, протумачена пентекосталним читањем које поново уводи универзалност и трансцендира разлике (види нарочито Pound, 1952: 7). Коначно, и Елиот и Паунд конструишу „средњовековно“ као кохерентно интелектуално јединство које треба усвојити као модел за опоравак наше расцепљене модерности.³ Оно што је у оба описана случаја иронично јесте Елиотов и Паундов антиромантизам, управо због опседнутости романтичара средњим веком која је у великој мери мотивисана жељом да се пронађе утемељење модерне нације и поврати органска представа о друштву из времена пре „пада“ у модерност и пре научне и индустријске револуције. У предавању одржаном 1949. године у САД, поводом двестоте годишњице Гетеовог рођења, Ернст Роберт Курцијус је приметио да је Елиотов поглед на Дантеа, иначе типичан за амерички култ средњовековног песника, у суштини, романтичан:

Ако би требало испричати причу о томе како је Америка освојила средњи век, посебно бисмо се морали позабавити изучавањем Дантеа и његовим култом у Новој Енглеској, култом који је поново процветао у делима Т. С. Елиота. За становнике Бостона пред крај деветнаестог века Данте није био тек један од највећих песника света. Веровали су [...] да је после Дантеа почело пропадање света које траје до данас. Данте је за њих био савршен израз једног савршеног стања друштва. То је романтична визија исте врсте као и она коју су гајили немачки романтичари око 1800. године, сањајући о идеалу средњег века. (Curtius, 1953: 587–8)

Курцијус избегава такво романтизовање, али у епохалној студији *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, објављеној 1948. године, непосредно после завршетка Другог светског рата и пада нацизма (у које време је студија настајала), он показује интересе који су на више начина слични Елиотовим, у том смислу што се и сâм окреће јединственој европској традицији која одбацује национализам чији корени леже у деветнаестом, а довео је до светске

³ – Овим и осталим питањима везаним за модернистичке „преводе“ средњег века детаљније сам се бавила у Болдрини, 2003.

катастрофе у двадесетом веку. И Елиот и Курцијус трагају за континуитетом између средњег века и класичног латинског периода. Тај континуитет Курцијус проналази у реторичкој традицији топоса, а Елиот у самој идеји „традиције“. Обојица се окрећу песницима и писцима који користе народне језике као баштиницима те традиције, и, инсистирајући на томе, у други план потискују (Елиот и сасвим занемарује) оно што аутори који пишу на народним језицима имају да кажу о новим *ривалским* језицима и културама. Периодизације се разликују, али основни закључци су упоредиви: за Елиота, пропадање је почело у седамнаестом веку. За Курцијуса, „последњи Европљанин“ је Гете, кога он не види као првог компаратисту, као што је данас често случај, већ као последњег представника једне неподељене цивилизације: „Утемељивач [...] европске књижевности је Хомер. Њен последњи заиста универзални аутор је Гете“ (Curtius, 1953: 16); „Европску књижевност можемо видети као целину једино ако стекнемо држављанство у сваком од периода између Хомера и Гетеа“ (*Idem*, 12).

Да бисмо затворили круг, можемо коначно нагласити да дух Курцијусове *филолошке* реконструкције корена европске цивилизације, као и Елиотова „традиција“ (у знатној мери инспирисана предавањима из упоредне књижевности која је Ирвинг Бабит држао на Харварду и, као што примећује Курцијус, „култом“ Дантеа у Новој Енглеској), на више начина представљају онај исти филолошки импулс који је мотивисао професоре пребегле из Европе, а за које многи ондашњи амерички коментатори тврде да су „утемељили“ (обновили?) упоредну књижевност у САД. („Филолошки кредо Леа Шпицера у лингвистици и историји књижевности био је пресудно важан за дефинисање дисциплине упоредне књижевности у послератном периоду“ (Apter, 2003: 10).)

Свака потрага за континуитетом, наравно, наилази и на моменте историјских ломова. Избором историјских тренутака почетка и краја било које појаве занемарујемо континуитете који се протежу у време пре и после таквих тренутака. То је неизбежно. Ширећи историјски опсег горњих разматрања до средњег века, и сама сам занемарила многе и очигледне разлике између средњовековних и модерних теорија и пракси и третирала средњи век као јасно одређен период различит од класичног. Занемарила сам и разлике између немачког и енглеског романтизма. Мој циљ у овом тексту није био да критикујем било чија читања, већ да донесем два шира закључка. Први је тај да су дебате о упоредној књижевности и њеним (рекурентним) кризама корисне: наводећи нас да непрестано преиспитујемо наша критичка читања, оне нас приморавају да водимо рачуна о сопственим праксама и не подлежемо самозадовољном осећању да имамо „праве“ одговоре. Упоредна књижевност је *кријична* у сваком значењу те речи. Други закључак је то да уколико из историје можемо

извући било какву поуку, онда је то схватање да је прошлост одувек коришћена за оправдавање перспек- тива које прихватamo у садаш- њости. Отуда не позивам на једноставно прихватање прошлости као модела, што је увек производ неке интересне конструкције, већ на покушај коришћења прошлости која је свесна или настоји да буде свесна сопствених програма и сопствених поступака; да развијемо историјску свест која прихвата потребу за историјским и културним границама и проучава њихову конструкцију, али је у сваком тренутку спремна да их се ослободи; која трага за континуитетима, али не за- немарује трансформације и удаљавања. Потрага за границама и њи- хово прелажење, посредовање између континуитета и разлике: то је оно у чему су компаратисти и преводиоци једнако добри.

ЛИТЕРАТУРА:

Apter, Emily (2006), *The Translation Zone: A New Comparative Literature*, Princeton, NJ, and Oxford, Princeton University Press.

Bassnett, Susan (1993), *Comparative Literature: A Critical Introduction*, Oxford, Blackwell. — (2006), “Reflections on Comparative Literature in the Twenty-First Century”, *Comparative Critical Studies* vol. 3, No. 1, *Comparative Literature at a Crossroads?*, Robert Weninger (ed.), 3–11.

Boldrini, Lucia (2003), “Translating the Middle Ages: Modernism and the Ideal of the Common Language”, *Translation and Literature*, vol. 12, No. 1, *Translation and Modernism*, Adam Piette (ed.), 41–68.

Casanova, Pascale (2004), *The World Republic of Letters*, trans. B. B. DeBevoise, Cambridge, Mass., and London, Harvard University Press [1999].

Chaucer, Geoffrey (1987), *The Riverside Chaucer*, Larry D. Benson (ed.), third ed., Oxford, Oxford University Press.

Cheyfitz, Eric (1997), *The Poetics of Imperialism: Translation and Colonization from the Tempest to Tarzan*, Expanded ed., Philadelphia, University of Pennsylvania Press [1991]

Copeland, Rita (1991), *Rhetoric, Hermeneutics and Translation in the Middle Ages: Academic Traditions and Vernacular Texts*, Cambridge, Cambridge University Press.

Corngold, Stanley (2005), “Comparative Literature: The Delay in Translation”, in Sandra Berman and Michael Wood (eds.) (2005), *Nation, Language, and the Ethics of Translation*, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 139–145.

Cronin, Michael (2003), *Translation and Globalization*, London, Routledge.

Crowley, Tony (1996), *Language in History: Theories and Texts*, London and New York, Routledge.

Curtius, Ernst Robert (1953), *European Literature and the Latin Middle Ages*, trans. Willard R. Trask, London, Routledge and Kegan Paul [1948].

Eliot, T.S., (1951), *Selected Essays*, 3rd ed., London: Faber.

Even-Zohar, Itamar (1990), "The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem", in Lawrence Venuti (ed.) (2000), *The Translation Studies Reader*, 2nd ed., New York and London, Routledge, 199–204.

Guillen, Claudio (1993), *The Challenge of Comparative Literature*, trans. Cola Franzen, Cambridge, Mass., and London, Harvard University Press [1985].

Manzoni, Alessandro (1970), *Lettere*, Cesare Arieti (ed.), 3 vols., Milan, Mondadori.

Pound, Ezra (1925), *The Spirit of Romance*, Revised ed., London, Peter Owen [1910].

Saussy, Haun (ed.) (2006a), *Comparative Literature in an Age of Globalization*, Baltimore and London, Johns Hopkins University Press. — (2006b), 'Exquisite Cadavers Stitched from Fresh Nightmares: Of Memes, Hives, and Selfish Genes', in Saussy, 2006a, 3–42.

Spivak, Gayatri Chakravorty (2003), *Death of a Discipline*, New York: Columbia University Press.

Wogan-Browne, Jocelyn, Nicholas Watson, Andrew Taylor and Ruth Evans (eds.) (1998), *The Idea of the Vernacular: An Anthology of Middle English Literary Theory, 1280–1520*, University Park, PA, Pennsylvania State University Press.

ЛУЧИЈА БОЛДРИНИ (Lucia Boldrini, 1965) предаје енглеску и упоредну књижевност на Колеџу Goldsmith у Лондону. Поред више чланака посвећених Џојсу, Дантеу, фикционалној биографији и аутобио-графији, модернистичком медијевализму, упоредној књижевности и превођењу, објавила је књиге *Biografie fittizie di personaggi storici. (Auto)biografia, soggettività, teoria nel romanzo contemporaneo* (Pisa: ETS, 1998), *Joyce, Dante, and the Poetics of Literary Relations: Language and Meaning in Finnegans Wake* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001) и уредила зборник *Medieval Joyce*, Amsterdam and Atlanta: Rodopi, European Joyce Studies Series, 2002. Нова књига Лучије Болдрини, *Autobiographies of Others: Historical Subjects and Literary Fiction*, излази из штампе 2012. године у издању куће Routledge.

Б. Т.

Жарко Миленић

ЈАДНО КЊИЖЕВНО ПРЕВОЂЕЊЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

У свом чланку „Преводјење жедног преко воде“, објављеном у сарајевским „Данима“ 2000. године, писац и књижевни преводитељ Мухарем Баздуљ писао је о катастрофалној ситуацији у области књижевног преводјења у Босни и Херцеговини. Том приликом је споменуто писца и књижевног преводиоца Слободана Благојевића, који је навео да је по УНЕСКО-вим подацима бивша Југославија била на четвртом мјесту на свијету по преводјењу иноземне литературе. Али ако још увијек постоји УНЕСКО-ова листа о преводјењу иноземне литературе, Босна и Херцеговина могла би евентуално бити четврта – али отрага.

Десет година касније морам рећи да је ситуација у том погледу ипак нешто боља. Разлози које је навео Баздуљ постоје и данас. Већина најактивнијих босанских преводилаца прије рата, попут Коље Мићевића, Марија Сушка или Амеле Симић, данас је изван земље. Додат ћу и Јасну Шамић, Муниба Делалића и Јосипа Остија. Неки од активнијих преводилаца су умрли, попут Назифа Кустурице и Марине Трумић.

Неки од активних књижевних преводилаца из БиХ прије рата престали су да се баве преводјењем, као што су Јасмина Мусабеговић, Војка Смиљанић Ђикић и Ранко Рисојевић.

Од активних књижевних преводилаца од прије рата и данас дјелују Зоран Мутић (преводи с енглеског и новогрчког), Звонимир Радељковић (са енглеског), Марко Вешовић (с француског, енглеског и руског), Стеван Тонтић (с њемачког), Жељко Иванковић (с њемачког), Есад Дураковић (са арапског) и још неки, док су се послје рата активирали Сања Башагић Џелиловић (с француског и талијанског), Алмедина Ченгић (са енглеског), Споменка Џумхур (с француског), Ферид Хушић (с руског), Зоран Костић (с руског), моја маленкост (са енглеског, руског, бугарског и македонског) и још неки. Од оних који живе изван Босне и Херцеговине, а преводе за босанскохерцеговачке издаваче, споменуо бих, осим Делалића (с норвешког) и Шамићеве (са арапског, турског, француског, перзијског, арапског и енглеског) и Милену Рудеж (с данског) те Горана Сарића (с холандског).

Прије рата је било врло активно Удружење књижевних преводилаца које је 1988. године бројало чак 92 члана. Године 2008. при Културном центру „Andre Malraux“ основано је Удружење преводилаца Босне и Херцеговине (дакле свих преводилаца) које броји знатно мање чланова. Нажалост, нитко од споменутих угледних преводилаца није његов члан. По мени је разлог томе висока годишња чланарина од 100 КМ те свјесност преводитеља да је мала вјеројатноћа како ће их то удружење моћи заштитити од некоректних издавача (који их мало плаћају или их преваре) у иначе једној правно несређеној земљи као што је Босна и Херцеговина.

Аутор овог текста је доживио и неугодност од Друштва писаца Босне и Херцеговине чији је члан. Иако им је Атиф Кујунџић скренуо пажњу да би мене, као јединог преводитеља књижевних дијела с бугарског у Босни и Херцеговини, требало послати у Бугарску као размјену у циљу сурадње с бугарским удружењем писаца, они су послали другог.

Осим ниских хонорара за превођење, главни разлог лоше ситуације у области књижевног превођења у Босни и Херцеговини је криза издаваштва. Прије рата су највише пријевода објављивали „Свјетлост“ и „Веселин Маслеша“ из Сарајева те „Глас“ из Бање Луке. Постојале су значајне библиотеке пријеводне литературе као што су биле „Феникс“ и „Библиотека изабраних дјела“ при „Свјетлости“, „Логос“ и „Нурегюн“ при „Веселину Маслеша“, те библиотека „Преводи“ бањолучког „Гласа“. Послије рата предњаче нови издавачи као што су „Добра књига“, „Connectum“, „Vuubook“ и још неки, али они објављују знатно мање књига од споменутих.

Један дио нових пријевода се односи на прве пријеводне на босански књига које су у школској лектури а које је највише објавио „БХ мост“ из Сарајева.

Нажалост, нема више капиталних библиотека преведених књижевних дијела као што је била библиотека „Цијели свијет“ при сарајевској „Свјетлости“, те превођења сабраних дјела свјетских писаца као што је било, на примјер, издавање дијела Кундере, Сингера и Фокнера. Иако је Босна и Херцеговина приступила Словенском форуму из Љубљане и обећала да ће ући у пројекат „Сто славенских романа“, није, нажалост, испунила обећање да ће превести десет романа из неке славенске земље на остале славенске језике те на крају и на енглески језик. Тим је пројектом својевремено хиспаноамеричка књижевност начинила велики продор у свијет. Није то чудно за Босну и Херцеговину, у којој чак не постоји ни институција која помаже превођење босанскохерцеговачких писаца на друге језике.

У односу на стање прије рата, у Босни Херцеговини излази мање књижевних часописа, у оним активним мало се објављују пријеводи, а међу значајнијима у том погледу спомену бих „Живот“ (Сарајево), „Diwan“ (Градачац), „Путеви“ (Бања Лука) и „Ријеч“ (Брчко).

Некадашње Удружење књижевних преводаца је додјељивало годишње награде најбољим књижевним преводиоцима. Данас такву награду додјељује Заједница издавача и књижара Босне и Херцеговине при Сајму књиге у Сарајеву, који се одржава у априлу сваке године. Нажалост, те награде немају ни близу медијски нити други одјек у јавности као оне предратне. Аутору овог текста је ове године додијељена та награда за пријевод с руског романа „Прича о правом народном контролору“ Андреја Куркова. Нажалост, новчани износ те награде још није добио као што није добио ни хонорар за пријевод те књиге од издавача „Залихице“ из Сарајева и вјеројатно неће нити једно од тога никад добити. За хонорар му је тим више жао јер је издавач добио потпору за издавање те књиге од фондације „Open Ukraine“ из Кијева (то није ни навео у књизи иако је морао), с чијим је износом могао покрити и трошкове штампе и хонорара преводиоца. Нажалост, сав је новац узео себи! Није платио ни одређени износ за ауторска права, а слику на насловници је преузео из руског издања без допуштења! Штета, јер је ријеч о изврсном роману коме је то први пријевод на неки страни језик, те први пријевод на босански језик неке књиге Куркова, након више пријевода на хрватски и српски, иначе најпревођенијег рускојезичног писца у Европи.

У односу на стање прије рата може се рећи да се у цјелини мање преводи са западних језика док је порастао број пријевода са источних језика, прије свега турског и арапског. За жаљење је што је драстично опао број пријевода књижевних дјела са словенског и македонског језика.

Сама држава Босна и Херцеговина недовољно стимулира пријеводну књижевност. Фондација за издаваштво Босне и Херцеговине прошле године је дала потпору само књигама домаћих аутора, а преведена књижевна дјела стимулира само откупом малог дијела тиража за библиотеке.

На лоше пословање босанскохерцеговачких издавача утјече и продаја преведених књига из Србије које су се наметнуле нижом цијеном због ниже цијене штампе у Србији. Уз то те књиге улазе на босанскохерцеговачко тржиште без царине и пореза.

Прошло је три године откако је у организацији ПЕН центра Босне и Херцеговине одржан округли стол на тему „Књижевно превођење у БиХ“. Од тада ситуација није боља већ је, може се рећи, гора. И даље излазе лоши пријеводи, критике пријевода нема, хонорари су мизерни, издавачи немају профилиране издавачке планове за превођење књижевних дијела итд.

Остаје нам нада да ће нетко за десет година написати знатно оптимистичнији осврт на стање књижевног превођења у Босни и Херцеговини у односу на Баздуљев и мој.

ОДЛАЗАК РАДМИЛЕ ШАЛАБАЛИЋ

Иако смо окружени Трималхионима који нас гледају са телевизијских екрана и плаката, још се ту и тамо појави неки Петроније Арбитер. Надамо се томе да се понеки крије и у нашем Удружењу књижевних преводаца Србије, а с поносом можемо рећи да је таква била наша чланица Радмила Шалабалић. Платон вели за камен из Хераклеје – магнет: *шај камен не само да љривлачи железне љрсџенове, већ и на њих љреноси сјособносџ љривлачења, џако да љривлаче груџе љрсџенове*. То је и особина духа – да преноси своју способност привлачења. Дух Радмиле Шалабалић био је као Платонов магнет, и осим тога још: жив, оштар, дубок и подсмешљив, у превођењу смео, красили су га парадокс и диван народни српски језик, свеж и једар, хоћак да се прилагоди латинској језгровитости и хеленским меандрима. Дух Радмиле Шалабалић заразио је све оне који су читали њене и Аристофанове *Жабе*, њен и Петронијев *Саџирикон*, Хорацијева *Писма*, Аристотелову *Никомахову еџику*. Ко ме год су сузе од смеха ишле док је читао њен превод *Лисисџраџе*, све провлачећи се кроз фусноте које тексту не сметају, зна какав је преводачки салто мортале потребно направити да се успешно споје хумор, разумљив свакоме и јасан како само може бити јасан текст из античке Хеладе, као кап росе, и истовремени пролазак кроз сву филолошку и егзегетичку историју једног таквог рукописа. Салто јесте мортале, смртан по исходу, ако нешто у таквом преводу крене лоше. У случају Радмиле Шалабалић, тај салто је складна акробација у ваздуху којој се само можемо дивити, баш као и преводима стихова Бранимира Живојиновића и Хомеру Милоша Ђурића, он је један од миљоказа на путу који води од Атине и Рима до Србије, на путу поплочаном широким каменим плочама преводне књижевности. За превод *Жаба* Радмила Шалабалић је и добила награду *Милош Ђурић*. Правац којим је протезао њен научни пут ишао је од Хеладе ка унутрашњости Балканског полуострва, у најбољој традицији Милана Будимира, и тема њене докторске дисертације јесте: *Илирски џрагови у Илијади*. Зато ослобођени роб и нови богаташ Трималхион говори тако аутентично искварен српски језик, зато је сочан израз Дионисовог роба Ксантија у *Жабама*, све то са грчком смислом за меру, јер је *меџрон* и мера и узда за коња, каже говорећи о Пиндару други велики наш хелениста, Аница Савић-Ребац.

Морамо себи поставити питање места превођења с класичних језика у српској култури: старогрчки и латински немају своје матичне државе које ће дати помоћ, па макар и у облику доступних и бесплатних књига, о помоћи издавачу и да не говоримо. Добри преводи с класичних језика су истовремено и круна и темељ сваке европске културе: са одласком Радмиле Шалабалић, ваља размишљати о томе каква се подршка даје њеним наследницима. Она је била одличан педагог, непосредна и једноставна у комуникацији, и њени студенти данас предају на Филозофском факултету. Стављањем преводне књижевности са класичних језика у исту раван са другим језицима (намерно не користим израз „живи“ јер су класични и те како живи), она доспева у подређен положај, и неопходна јој је посебна подршка, како за превођење, тако и за издавање дела.

Радмила Шалабалић је живу ватру духа, преузету од генерације хелениста Милоша Ђурића и Милана Будимира, а преводилаца попут Станислава Винавера, одржала у пуном сјају, спајајући темељност, полихисторска знања и промишљеност прве двојице са блиставошћу и духовитошћу трећег. Била је привилегија имати таквог лучоношу.

Милош Константиновић

МИХАИЛО ПАВЛОВИЋ

(1926–2012)

Проф. др Михаило Павловић, један од најистакнутијих франкороманиста, угледни професор Универзитета у Београду, књижевни преводилац, историчар књижевности и велики познавалац француско-српских културних веза, преминуо је 15. априла 2012. у Београду.

После завршене велике матуре, уписао је студије на групи за француски језик и књижевност Филозофског факултета у Београду (данас је то Филолошки факултет), где је и дипломирао 1951. године. Посебно занимање за француску књижевност и југословенско-француске културне везе почео је да показује већ при изради дипломског рада на тему *Сендал као сликар провинције у доба Реститурације и Јулске монархије*, који је био предложен за награду Ректората.

Радио је најпре као приправник-професор у средњој школи, да би ускоро отпочео универзитетску каријеру на Катедри за романске језике и књижевности Филозофског факултета у Београду. Од маја 1954. до јуна 1955. године боравио је у Француској као стипендиста Ректората Универзитета у Бордоу, на којем је 1956. докторирао из области француске књижевности. Пролазећи кроз сва академска звања, 1972. године изабран је за редовног професора за француску књижевност на Филолошком факултету у Београду. Више година је учествовао у раду Комисије за полагање стручног професорског испита, а био је и шеф Катедре за романистику. Посао универзитетског наставника обављао је и као лектор за српскохрватски језик и професор по позиву на Катедри за југославистику на Универзитету Сорбона, као и професор по позиву на Универзитету у Бордоу (на коме је предавао француско-југословенске књижевне и културне везе, цивилизацију југословенских народа, тумачење текстова југословенских писаца и народне поезије).

У свом плодном радном веку био је и члан управе Друштва за стране језике и књижевности, Друштва Југославија-Француска, Друштва за упоредно проучавање књижевности, Удружења књижевника Србије и Удружења књижевних преводилаца Србије, као и члан Европског друштва за културу и сарадник Института за књижевност и уметност. Међу француским писцима, односно писцима француског израза које је преводио налазе се: Проспер Мериме, Шарл Бодлер, Жорж Куртлин, Сидони-Габријел Колет, Жил Сипервијел, Гијом Аполинер, Мишел Битор,

Патрик Бесон, Негован Рајић и Душан Матић. Био је један од уредника публикације *Компаративна истраживања*, главни и одговорни уредник *Анала Филолошкој факултету у Београду*, члан Међународног друштва Гијом Аполинер и Института за словенске студије у Паризу.

Учествовао је на више конгреса и научних скупова у земљи и иностранству и одржао низ јавних предавања која су изазивала пажњу културне јавности. Његова изузетно обимна библиографија обухвата скоро три стотине чланака, студија, есеја, уџбеника, антологија француске књижевности и књига. Од тих књига издвајамо само неке: *Sidonie-Gabrielle Colette. Le monde animal dans sa vie et dans sa création littéraire* (1970), *Југословенске теме у француској прози* (1982), *Од ђоџе до текста. Антологија француских текстова о југословенским крајевима и народима* (1983), *Французи о Србима и Србији 1912–1918* (1988), *Два виђења француске књижевности XX века* (1994), *У двоструком ојлегалу. Француско-српске културне и књижевне везе* (1996), *Патрик Бесон и Срби. Српске и југословенске теме – ојсесивне теме Патрика Бесона* (1998), *Српске теме у француском роману XX века* (2000), *Кашегра за француски језик у Београду* (2002), *Мој Аполинер. Mon Apollinaire* (2004). Ове књиге представљају истанчане и веома прецизне анализе књижевних текстова (посебно оних који припадају француској књижевности између два светска рата), непристрасно тумачење развоја културних веза француског и југословенских народа (од средњег века до данашњих дана), као и сведочанство о образовању наставника француског језика код нас. Своју богату библиотеку завештао је новооснованој Катедри за француски језик Филозофског факултета Универзитета у Нишу.

За изузетне заслуге у научном и наставном раду награђен је нашим Орденом заслуга за народ са сребрном звездом и француским одликовањима: Витез Реда академских палми, Витез Реда уметности и књижевности и Официр Реда академских палми.

Као што је његов научни, наставнички и преводилачки рад оставио дубок траг у савременој српској култури, тако је и одлазак уваженог професора Михаила Павловића оставио велику празнину у нашој романистици. Широко познавање историјата француско-српских веза и залажење у дубину њихових сложених односа сведочи о љубави коју је професор Павловић осећао према овим народима и сигурно ће надахнути нова истраживања у овој области.

Ана Вујовић

ЉУБИША РАЈИЋ (1947–2012)

Одлазак Љубише Рајића изгледа ми као одлазак неколико људи истовремено, у једном човеку. Међу нама није Рајић установљивач и педагог, Рајић аутор, Рајић приређивач, Рајић преводилац, Рајић активиста, Љубиша – пријатељ на даљину.

Било би већ довољно истаћи да је захваљујући њему Скандинавистика уопште озбиљно ушла у нашу лингвистику и културу. Али, не: борба за опстанак и развој скандинавске цивилизације у Србији морала је, на жалост или радост, да траје без прекида. Ако се његовим одласком надвија макар и мали сиви облачић над Филолошким факултетом у Београду, дужност генерација његових студената, и то не само оних што ће га формално наследити, јесте да тај облак развеју и кров над главом сачувају од сваког невремена. Емоција са којом је градио стручан и брижљиво интиман однос са младим људима, уз похвале и љубав која му је бивала узвраћана, обавезују на садржајну будућност Скандинавистике.

Издавачка кућа *Геойоеџика*, на чијем сам челу ево скоро две деценије, имала је срећу да на време заједно са Рајићем штошта учини по први пут. Зачетник тог пута и такорећи посредник био нам је Јустејн Гордер којег сам давно упознао на париском Салону књиге још док му слава није „запретила“: српски језик је био међу првима који су га од тада здрушно пратили у будућност. Љубиша је у тим ситуацијама, па чак и када је Гордер долазио у Србију, био ту – да се нађе, али увек на благом одмаку, без претензија. Скроман као и Гордер. А знамо, такви су само велики људи.

Први смо започели сарадњу са неколицином скандинавских фондација (од НОРЛЕ до Шведског института), као и са књижевним агенцијама и издавачким кућама. Стандард у раду и опхођењу које су ове институције инаугурисале пре толико година, ни данас нису нарушени, и могу да служе на част Северу Европе, а као школски стандард целоме свету. Такав је био и Рајић.

У нашој кући превео је сијасет књига, а оне које није, преводили су захваљујући њему, његови ученици. Све одлични преводи одличних књига. Поносан сам што сам у одређеном тренутку утицао на појачану „смену генерација“ преводилаца. А заправо – он „наспрам“ генерација! То сам чинио и зато што сам недовољно често а довољно упорно молио

Љубишу да смањи укупну дозу својих исувише разнородних активности: почеле су да га преплављују. Управо и нажалост због њих остало је и неколико незавршених заједничких послова: Други том изабраних *Драма Хенрика Ибзена* (Ибсена, како је он инсистирао, а нико није прихватио) и започета ауторска књига *Скандинавска цивилизација*. Но, уз помоћ његових наследниц/к/-а, можда ћемо бити у стању да нешто од тога и заокружимо.

У том прелазном периоду, заједнички смо урадили неколико књига са тзв. групним преводима његових ђака и тиме подигли мотивацију за рад тим младим људима.

Геојоеџика је захваљујући Рајићу донела у српски језик и нове, млађе ауторе који су доживели приличан успех код студентске и сличне публике (Ерленд Лу, Пер Петешун). У укупном збиру, уз Рајићевих десетак преводилачких књига и десетина превода других преводилаца, *Геојоеџика* је (од Гордера, преко Лаша Свенсена до Ингмара Бергмана) постала издавач са најкомплетнијом листом скандинавских аутора на Балкану и у Југоисточној Европи. Многе од наших аутора срео сам и на неколико својих издавачких и списатељских путовања по Скандинавији: увек се могло чути толико лепих речи о њему. И на неким од њихових универзитета, па чак и од неких веома суздржаних и Србији ненаклоњених појединаца.

Природна последица Рајићевог превођења и професорског рада биле су и његове ауторске књиге у *Геојоеџикиној* едицији *Теорија: Тексти у времену* (поднаслов *Динамика и историографија нордијске књижевности*, 2008) и *Умеће читања* (поднаслов *Оледи о (књижевном) тексту*, 2009). Обе су значајније од сопственог повода – испомагања студентима у савладавању теоретског и практичног градива. Обе задиру у поља озбиљних интересовања књижевне теорије, књижевне историје и есејистике.

Последњи тимски рад био нам је приређивање књиге *Мале историје* шведског аутора Петера Енглунда. Љубиша је, наравно, због своје стручности званични приређивач и преводилац са шведског језика, што не умањује моју жељу да се у овој ситуацији „угурам“, веома поносан, у уреднички и приређивачки рад на овој књизи. Наиме, њу смо са великим ужитком у раду склопили од друге две постојеће (*Предео прошлости: историјски есеји* и *Историја џинине и груји есеји*). Избор који смо сачинили, не само да је наишао на здушно одобравање аутора већ је код Енглунда родио идеју да такав избор убудуће понуди и другим језицима. Били смо поносни, а креативну срећу доживели када је аутор са одушевљењем прихватио и мој предлог да наслов српског издања буде *Мале историје* (садржај књиге јасно говори зашто). И суздржани Љубиша и ја осетили смо посебан понос када смо у току рада на овој књизи сазнали да је Петер Енглунд проглашен Сталним секретаром *Шведске академије* и чланом жирија *Нобелове награде за књижевност*. Због временског преклапања ових догађаја, имали смо илузију да смо и ми томе допринели. Макар био и сан, вредан је Љубише Рајића.

АКТИВНОСТИ УКПС ЈАНУАР 2012 – АВГУСТ 2012.

26. април – одржана прва у новом циклусу трибина УКПС, под насловом *Три (не)моћућа превода романа Елфриде Јелинек – Изјанници, Љубавнице, Пијанискиња*. У разговору са **Миленом Ђорђевић**, новоизабраном модераторком трибина, учествовале су преводитељке дела Елфриде Јелинек, **Јелена Костић-Томовић** и **Тијана Тропин**.

22. мај – одржана је друга овогодишња књижевно-преводиолачка трибина, под насловом *Понос, њев и уметности Орхана Памука*. Модераторка **Милена Ђорђевић** овог пута на разговор је позвала преводитељку **Мирјану Маринковић**, и издавача дела Орхана Памука код нас – **Владислава Бајца**.

24–27. мај – 37. Београдски преводачки сусрети, чија је тема ове године била **Постати и остати књижевни преводац**, одржани су под слоганом *Најлепши њосао на свећу*. Преко 20 преводаца из 15 земаља разговарало је на три округла стола о томе како су се определили баш за овај позив. Приказан је и документарни филм „Бесконачни пријевод“, у ком је о свом раду говорило једанаест преводаца из Хрватске. Одбор за БЕПС, са **Мерал Тарар Тутуш** на челу, ове године увео је и једну новину. Одлучено је да се на разговор позивају и око аутора чија дела преводе окупе преводиоци једног нашег писца. Ове године прилику да се сретну и уживо поразговарају са аутором имали су преводиоци **Давида Албахарија**.

30. мај – У оквиру Молијерових дана додељена је награда **Бранко Јелић**. Трочлани жири, који именују суоснивачи (Француски институт Србије, Међународна преводачка радионица у Сремским Карловцима и УКПС), чинили су **Мира Вуковић**, **Јелена Новаковић** и **Живојин Кара-Пешић**. Награда за зрели допринос додељена је **Светлани Стојановић** за превод дела *На њућу* Жорис-Карла Уисманса, у издању Завода за уџбенике из Београда. Награду за прва

огледања добила је **Мира Жиберна** за дело *Љубавне Повести* Јулије Кристеве, у издању Издавачке књижарнице Зорана Стојановића из Сремских Карловаца. Посебна похвала припала је **Сузани Бојовић** за превод дела *Филозофија као начин живљења* Пјера Адоа, у издању Федона из Београда.

9. јун – у просторијама Удружења у Француској 7 свечано је додељена награда из фонда *Радоје Ташић*. Жири у саставу **Биљана Исаиловић** (председница), **Иван Миленковић**, **Елизабет Васиљевић**, **Марина Љујић** и **Јасмина Нешковић** награду за најбољи превод са шпанског и португалског језика у областима поезије, прозе и есеја за 2012. годину доделио је **Гордани Ђирјанић** за превод дела *Теорија стваралачке интелекције* Хосе Антонија Марине, у издању Службеног гласника из Београда.

15. јун – одржана је трећа у новом циклусу трибина УКПС, уједно и последња пред летњу паузу. Тема ове трибине била су дела списатељице *Дорис Лесин*, а саговорници **Милене Ђорђејевић** су овога пута били **Ненад Шапоња** и **Анђелка Цвијић**.

Јун 2012 – комисија у саставу **Споменка Крајчевић**, **Јелена Стакић** и **Милош Константиновић** једногласно је за новог уредника часописа „Мостови“ изабрала **Душка Паунковића**, вишеструко награђиваног преводиоца са руског.

Весна Стаменковић

ДРАМА

Сајмон Британ

МИРИС ГЛОГА

Превео с енглеског Драган Пурешић

ПРВИ ЧИН

Празна позорница са ошћим ућиском сивила у различитим тоновима, од светлој до тамној, са нешто мало љавосивој. Нема ничеј сем дуој, узаној шрјезаријској сћола на средини, чија је дужа сћрана окренућа према публици. Са сваке сћране сћоји по једна сћолица, као и једна иза сћола, и по тако да су људи који на њима седе окренући ка публици.

Улази 1. ЧОВЕК, са десне сћране. У касним је средњим годинама, погсећа на енглеској учитеља из педесетих година двадесетог века: сиве фланелске панталоне, јакна од твида, бела кошуља, кравата и добре, много пућа поправљане ципеле. Делује нервозно; изгледа да је по његово уобичајено сћање. Очиљедно је да увек жели Праву сћвар, и да је фрустриран, како збој поћа што су мале шансе да је добије, тако и збој поћа што је ошћашак свећа за њу у главном незаинтересован. Зна да Права сћвар изискује контролу емоција, али се свеједно тешко контролише.

Креће се полако (и, наравно, нервозно) по позорници, гледа сћо и сћолице, лупка прстима по њима, цокће, гледа горе, доле, по позорници, у публику (безнадежно), гледа своје ципеле не саћњући се, а онда подиже главу и зуре неодређено у даљину, одлучној, бар се нада, држања, попућ човека који слуша говор у одбрану царства које само што није пропало, али је он убедио себе да треба да верује у насћавак његовој постојања. Током целој говора шећа позорницом, а засћане кад помисли да тако треба.

1. ЧОВЕК: Касни. Наравно. Па, то се дало и очекивати, зар не? Нема осећаја за... нико данас. Нема... ма, чему? Нико... Наравно, кад сам ја био... нико се не би усудио... саћао не би... Тад су људи... Мислим... мислим, каснити, па то је... то није... (публици) мислим, зар није? (пауза, поново за себе) Једноставно није. Мислим, има ствари које су, које се, које сви ми, свако... мора постојати оно нешто што држи ствари... и ако тога нема, онда се све... нешто што, не знам, неш-

то што... све се распада. (окрене се да погледа позорицу иза себе) Види ово, брате мили! Каква раскош! Шта, побогу, да се ради с овим? То је једно... ништа! А да барем нешто значи. Али не, то би већ било превише тражити, зар не би? Ничег а да барем нешто значи. Могла би се повредити нечија танана осећања. Могло би се погрешно схватити.

Током говора који следи слева улази 2. ЧОВЕК и сега сасвим лево скраја, иако да га 1. ЧОВЕК не види. 2. ЧОВЕК је мршав и помало личи на тошово симпатичног пацова, сналажљивој и прејлашеној, увек сиремној да побегне од онога што га може угрозити. На себи има сиве и црне риће које некако пролазе као одећа. Нема ципеле, и ноге су му веома прљаве. Носи шест великих кеса прејуних смећа – исечака из новина, папира, разних покиданих којештарија, поцејаних фотографија. Посмајра 1. ЧОВЕКА док овај говори, а повремено гледа и у публику, правећи саркастичне, комичне примасе када нађе за сходно. 2. ЧОВЕК реагује на онашање њублике онако како бисмо то од њега и очекивали.

1. ЧОВЕК: Некад су ствари значиле нешто. Могао си да их препознаш. Ово је било ово, а оно је било, оно је било... овај, оно. (судржава се) Није увек било лако. Никад није. Нећу рећи да покоји пут ствари нису биле на ивици... стварно веома тешке. Али увек си осећао да сви вуку у истом смеру. У томе је ствар. Када је има. У сваком случају, није било овог развлачења и извлачења тепиха испод ногу тек забаве ради. Знао си на чему си.

2. ЧОВЕК: На тепиху? (Посмајра неколико секунди 1. ЧОВЕКА, који се осврће изражећи оној ко је то рекао; затим поцигне да исмишљује садржај својих кеса. Проћовара не дижући главу.) Овде сам.

1. ЧОВЕК: А, то си ти.

2. ЧОВЕК: Изгледа да јесам.

1. ЧОВЕК: Колико дуго си ту?

2. ЧОВЕК: Сто година.

1. ЧОВЕК: Ма немој.

2. ЧОВЕК: Стварно. Сатима и сатима.

1. ЧОВЕК: Глупости!

2. ЧОВЕК: Био сам ту пре тебе.

1. ЧОВЕК: Ма ниси. Касниш.

2. ЧОВЕК: Ти касниш.

1. ЧОВЕК: Нечувено! У животу нисам каснио.

2. ЧОВЕК: Увек касниш. Родио си се касно.

1. ЧОВЕК: Не касним увек. Каква дрскост!

2. ЧОВЕК: Сигурно ћеш и умрети касно.

1. ЧОВЕК: Нећу ово више да слушавам.

2. ЧОВЕК: А ко је прошли пут закаснио?

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: (*ућуућкан*) Па, добро. То је друго. Био је тежак период. (*молећиво*) Знаш да је био тежак период.

2. ЧОВЕК: (*йоуушша, први пути подиже пољед*) Знаш.

1. ЧОВЕК: Ствари су се тако брзо гомилале.

2. ЧОВЕК: Тако то иде.

1. ЧОВЕК: Просто не видиш како се ствари гомилају.

2. ЧОВЕК: А онда изненада –

1. ЧОВЕК: Да.

2. ЧОВЕК: Тако то иде. (*пауза, онда ведрије*) Где је Скот?

1. ЧОВЕК: (*онај сшаири он*) Касни.

2. ЧОВЕК: Тај увек касни.

1. ЧОВЕК: Тај увек касни.

2. ЧОВЕК: Тај је љигав.

1. ЧОВЕК: Надувен.

2. ЧОВЕК: Одвратан.

1. ЧОВЕК: Самозадовољан.

2. ЧОВЕК: Умишљен скот.

1. ЧОВЕК: Надмен.

2. ЧОВЕК: Лукав мали онаниста.

1. ЧОВЕК: Уопште ме не би изненадило.

2. ЧОВЕК: С њим се баш не би руковао.

1. ЧОВЕК: С њим се сигурно... Овај, да, мислим да нема потребе ићи у –

2. ЧОВЕК: И још свира глупу обоу.

1. ЧОВЕК: Шта?

2. ЧОВЕК: И низак је.

1. ЧОВЕК: Да, овај, мислим да је то –

2. ЧОВЕК: (*крешендо*) Мамицу му ону малу, гадну, кратку, љигаву, надмену, самозадовољну, онанистичку, умишљену, надувену, закаснелу, ону малу, скотовску! (*сруши се исирљен*)

(*Пауза.*)

1. ЧОВЕК: Ноге су ти страшно прљаве.

2. ЧОВЕК: И твоје би биле.

1. ЧОВЕК: Шта не носиш ципеле?

2. ЧОВЕК: Какве то има везе?

1. ЧОВЕК: Неком би могло да смета. Неко би могао да се жали – и шта би онда било?

2. ЧОВЕК: (*размишља на тренућак*) Баш ме брига.

1. ЧОВЕК: Баш те – ! Јел' можеш барем једном да мислиш на неког другог? Увек само ја па ја.

2. ЧОВЕК: Шта сам урадио? Скини ми се! Стално ми звоцаш због нечег.

1. ЧОВЕК: Не звоцам –

2. ЧОВЕК: Никад задовољан –

1. ЧОВЕК: Не звоцам –
2. ЧОВЕК: Прошли пут је био задах, сад су ципеле.

1. ЧОВЕК: Само сам мислио –

2. ЧОВЕК: Ципеле!

1. ЧОВЕК: Чуј, само сам покушао –

2. ЧОВЕК: Јесте, ти увек само покушаваш.

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Схватам.

2. ЧОВЕК: Па, тако је.

1. ЧОВЕК: Добро.

2. ЧОВЕК: Ма, дај.

1. ЧОВЕК: Сад кад ми је указано на мој недостатак, покушаћу да се поправим.

2. ЧОВЕК: Молим те!

1. ЧОВЕК: Не, не, сигуран сам да си потпуно у праву. Сигуран сам да постоји добро оправдање за скретање моје пажње на тако крупну грешку у мом карактеру. У ствари, до неба сам захвалан. На крају крајева, могле су тако проћи године а да не схватим како јалов и узалудан –

2. ЧОВЕК: Можемо ли сад да прекинемо с тим?

1. ЧОВЕК: Не знам о чему говориш.

2. ЧОВЕК: Молим те?

(1. ЧОВЕК очигледно хоће да извуче користи из овог, и стоји илегално незаконитересовано преко њега иублике. 2. ЧОВЕК уздахне, иолега иублику и слеће раменима, а онда им стави до знања да има план.)

2. ЧОВЕК: Јесам каснио.

1. ЧОВЕК: Наравно да јеси.

2. ЧОВЕК: Знао си то све време, јел’ тако?

1. ЧОВЕК: Наравно да јесам.

2. ЧОВЕК: Не даш се ти преварити, јел’ да?

1. ЧОВЕК: Не баш тако лако како би неки помислили.

2. ЧОВЕК: (позива иублику да учествује у његовом успеху) Онда баш и нема сврхе да тако нешто покушавам поново.

1. ЧОВЕК: Бојим се да нема. Него, мислим да је боље да почнемо, зар не?

2. ЧОВЕК: (пошто иублици изустити „хвала Богу“) Та ти је добра.

(Обојица иду до предњеј дела иозорнице и окренути су ка иублици. 2. ЧОВЕК се изненада нечеј сећи.)

2. ЧОВЕК: Сачекај мало.

(2. ЧОВЕК се враћа да покупи своје кесе, иолега ио иозорници, онда их слаже њажљиво, нежно, ииод стола. 1. ЧОВЕК ио иосмаиша и колуша очима. 2. ЧОВЕК се хитро враћи до 1. ЧОВЕКА.)

1. ЧОВЕК: Не, заиста није. Неки кажу да ти за то треба природан дар, нешто с чим се родиш, али не бих рекао.

2. ЧОВЕК: Не.

1. ЧОВЕК: Да ли ти...?

2. ЧОВЕК: Ко, ја?

1. ЧОВЕК: Да.

2. ЧОВЕК: Не, не.

1. ЧОВЕК: Не?

2. ЧОВЕК: Не. Не. Жао ми је.

1. ЧОВЕК: Стварно је лако, кад га једном провалиш. Ствар вежбе, то је све. Види. Гледај. (*прихвати се замишљеној партнери*) Гледај ми сад десну руку. Видиш? Видиш шта радим? Не, десну руку, ту.

2. ЧОВЕК: Гледам.

1. ЧОВЕК: Гледаш ми леву руку.

2. ЧОВЕК: (*уздише*) У реду, десну руку.

1. ЧОВЕК: Тако. Сад је обухватиш око струка, овако, а левом руком, гледај, не, гледај, леву руку!

2. ЧОВЕК: Да, у реду, леву руку!

1. ЧОВЕК: Левом руком узмеш њену десну. Видиш? Не треба да је зграбиш, само испружи своју, овако, а она своју руку положи на њу. Разумеш?

2. ЧОВЕК: Разумем.

1. ЧОВЕК: И идемо, тако. Видиш? (*направи неколико незграпних мада енергичних фоксирој корака*) Видиш? Лако.

2. ЧОВЕК: Па, нисам баш –

1. ЧОВЕК: Тако, сад пробај ти.

2. ЧОВЕК: Ја? Ма, не бих –

1. ЧОВЕК: Не?

2. ЧОВЕК: Стварно.

1. ЧОВЕК: А... па, наравно, нема свако природног дара за то.

(Пауза.)

2. ЧОВЕК: Заиста мислим да не би баш било прикладно.

1. ЧОВЕК: Ваљда и не би баш било... Не.

(*Обојица направе неколико корака без одређеној циља, а онда се заједно враће на прегњи део позорнице. Несигурно гледају јублику и један другог.*)

1. ЧОВЕК: Могли бисмо и да седнемо.

2. ЧОВЕК: Могли бисмо.

(*1. ЧОВЕК иде да седне с леве стране столице. 2. ЧОВЕК седне тамо где је, не окрећући се према 1. ЧОВЕКУ. 1. ЧОВЕК уледа кесе 2. ЧОВЕКА и наине се да их прегледа.*)

2. ЧОВЕК: Не дирај то.
1. ЧОВЕК: Шта ту има?
2. ЧОВЕК: Остави то.
1. ЧОВЕК: Нисам их ни пипнуо. Само ме је занимало.
2. ЧОВЕК: То је лично.
1. ЧОВЕК: А шта ту има?
2. ЧОВЕК: Личне ствари. Кад бих ти рекао шта је, не би било лично, јел' тако?

1. ЧОВЕК: (*вири у кесе, али их не дира*) Изгледа ми као обично смеће.

2. ЧОВЕК: (*оћрчи да узме своје кесе*) Смеће! Бежи одатле, ајде, одлази! Смеће! То је лично. Врло лично. Разумеш? Смеће! Како то личи на тебе! Незграпно, грубо, безосећајно... типично!

1. ЧОВЕК: Само сам рекао –

2. ЧОВЕК: Чуо сам шта си рекао.

1. ЧОВЕК: Нисам рекао да је смеће. Само сам рекао да изгледа као смеће.

2. ЧОВЕК: А, то је онда нешто друго.

1. ЧОВЕК: Нисам хтео да те увредим.

2. ЧОВЕК: Важи.

1. ЧОВЕК: Заиста.

2. ЧОВЕК: Важи.

1. ЧОВЕК: (*изнервиран*) Види, извини, јел' у реду? (*засџаје*) А шта је то?

2. ЧОВЕК: Смеће.

1. ЧОВЕК: У реду, како год хоћеш.

(*Пауза, њоком које 2. ЧОВЕК вади из кеса сџвар њо сџвар, љре-љреда их, а онда љажљиво враћа у кесе.*)

1. ЧОВЕК: Шта је то?

2. ЧОВЕК: Свашта помало.

1. ЧОВЕК: Сувенири?

2. ЧОВЕК: Може и тако. Него, лично је... Ти, у ствари, о мени не знаш ама баш ништа.

1. ЧОВЕК: Па, овај –

2. ЧОВЕК: Која ми је омиљена боја?

1. ЧОВЕК: Шта?

2. ЧОВЕК: Ајде, која ми је омиљена боја?

1. ЧОВЕК: Ма, дај!

2. ЧОВЕК: Ајде, реци која је моја омиљена боја.

1. ЧОВЕК: Немој бити смешан.

2. ЧОВЕК: Видиш, не знаш чак ни то. А знаш ли зашто? Зато што не питаш. Не занима те, није ти важно. Питај ме која ми је омиљена боја.

1. ЧОВЕК: Шта?

2. ЧОВЕК: Хајде, питај.

1. ЧОВЕК: То је потпуно бесмислено.
2. ЧОВЕК: Видиш? Не занима те.
1. ЧОВЕК: Али... Добро: која ти је омиљена боја?
2. ЧОВЕК: Не занима те стварно.
1. ЧОВЕК: Побогу!
2. ЧОВЕК: Не хули.
1. ЧОВЕК: Ко ми каже.
2. ЧОВЕК: Не треба да хулиш. Можда им се не свиди.
1. ЧОВЕК: Ко ме?
2. ЧОВЕК: (*главом показује на публику*) Њима.
1. ЧОВЕК: На њих сам заборавио.
2. ЧОВЕК: Да... Хајде онда.
1. ЧОВЕК: Хајде шта?
2. ЧОВЕК: Питај ме која ми је омиљена боја.

(Пауза. 1. ЧОВЕК сега за сѐо и налактѝи се. Делује беживојно док зуре у сѐо.)

1. ЧОВЕК: Која ти је омиљена боја?
2. ЧОВЕК: Ружичаста.
1. ЧОВЕК: (*као малојре*) Ружичаста.
2. ЧОВЕК: Да.
1. ЧОВЕК: Добро. Па, то је... (*уз најор*) Која ти је омиљена храна?
2. ЧОВЕК: (*смесѝа*) Марципан.
1. ЧОВЕК: Ма дај, прекини.
2. ЧОВЕК: Како би и знао? Ти не знаш баш ништа о мени. То је марципан. Ружичасти марципан.

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Бринем се.
2. ЧОВЕК: Ја се бринем.
1. ЧОВЕК: (Показује на публику) За њих. За нас.
2. ЧОВЕК: То ти је исто.
1. ЧОВЕК: Да... Очекиваће нешто од нас.
2. ЧОВЕК: Увек очекују.
1. ЧОВЕК: Очекиваће да им нешто дамо. Можда неки знак?
2. ЧОВЕК: Не.
1. ЧОВЕК: Не, не знак.
2. ЧОВЕК: Али у реду је дати.
1. ЧОВЕК: Није лако.
2. ЧОВЕК: Тешко.
1. ЧОВЕК: Да.
2. ЧОВЕК: Не.
1. ЧОВЕК: Увек мораш нешто дати.
2. ЧОВЕК: То је оно што ми треба да радимо.
1. ЧОВЕК: Али зар увек?
2. ЧОВЕК: Не одређујем ја правила.

1. ЧОВЕК: Не сметају мени толико правила колико то што не знам шта је оно што треба да дам. Или како.

2. ЧОВЕК: Не може се очекивати да знаш како ако не знаш шта. И обратно.

1. ЧОВЕК: Нико ти никад ништа не говори.

2. ЧОВЕК: Сем ако се не очекује да унапред знамо.

1. ЧОВЕК: Како да знаш кад ти нико никад ништа не говори?

2. ЧОВЕК: Можда је у томе ствар.

1. ЧОВЕК: Изгледа да сви остали знају.

2. ЧОВЕК: Једноставно нешто с чим смо рођени. Или нисмо.

1. ЧОВЕК: На све стране су људи који изгледају као да без неког посебног напора знају шта треба да раде. Има их свуда. То је неподношљиво.

2. ЧОВЕК: А ту смо онда и ми. Изгледа да нешто ту не ваља, јел' да?

1. ЧОВЕК: Мора да им је неко рекао.

2. ЧОВЕК: Не мора да значи.

1. ЧОВЕК: (*показује на њублику*) Погледај ову гомилу.

2. ЧОВЕК: (*процењује њублику*) Па, никад се не зна.

1. ЧОВЕК: Сви они знају шта раде.

2. ЧОВЕК: Изгледа ти тако кад их погледаш. (*оно што следи је крешендо и диминуендо импровизације, а на крају џовора он се њоново сруши исцрпљен као прешходној пуши*) Али чекају их њихове мале празнине, њихове закључане собе у поткровљу; све их чекају њихове јалове дречаве мале тајне и њихове досаде и превише шминке и превише другоразредног накита; и сви ће се срзати пре или касније зарад неколико бесмислених речи које су се чиниле тако значајним јер су биле баш оно на шта су чекали –

1. ЧОВЕК: Дај, буди пажљив, молим те!

2. ЧОВЕК: Не. Не, биће тамо, сви они, они невољени, они повређени; мали човек опседнут детаљима и неизбежна мајка; бескорисни брбљиви назовиинтелектуалац са својим досадним артериосклеротичним идеологијама; они собом очарани, сентиментални прељубници, они без кичме и они без крила; добављачи и купци; самозадовољни; а тамо негде биће и звер журке која иде кући и пребије жену и она која лежи тамо под њим и жели да овај не смрди на пиво и говори себи да то трпи само због деце и да секс ионако никакве везе с љубављу нема; и сломљене душе, они преживели преживљавања ради – јер нема где да се иде; овце прерушене у јагњад; сујетни и глупи, затуцани; рањени; и негде, негде, тихи гласић, тихи гласић који захтева нешто више од оног што тек изгледа као олакшање.

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Опет један од оних твојих дана. (*нема одговора од 2. ЧОВЕКА*) Је ли баш гадно?

2. ЧОВЕК: Је ли гадно!

1. ЧОВЕК: Мислим, баш гадно.

2. ЧОВЕК: Жели да зна је ли гадно!

1. ЧОВЕК: Само сам покушао –

2. ЧОВЕК: Да, да, опет си само покушао. Само покушао да по-могнеш.

1. ЧОВЕК: Па, ако мислиш тако да се понашаш...

2. ЧОВЕК: Гадно, баш гадно, какве везе има?

1. ЧОВЕК: *(размишља мало о њој)* Гадно је подношљиво.

2. ЧОВЕК: *(згађен)* Подношљиво!

1. ЧОВЕК: Па и то је нешто.

2. ЧОВЕК: Па, било би лепо да има нечег чему бисмо се малко више радовали. „Како ти се чини живот?“ „Па, знаш, подношљиво.“

1. ЧОВЕК: Помисли на алтернативу.

2. ЧОВЕК: Изгледа да је нема.

1. ЧОВЕК: Па, не знам. Мора да си, мислим, мора да си понекад барем био, да си осетио, знаш... Па, можда и ниси. Зар ниси?

2. ЧОВЕК: Не сећам се.

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Шта имаш у тим кесама?

(2. ЧОВЕК уздише и оглази њој своје кесе, доноси их до њредњеј дела њозорнице, где обојица сегну окренути ка њублици, док су кесе 2. ЧОВЕКА између њих. 2. ЧОВЕК вади разне осѡаѡке један за дру-ѡим – ѡоцејано ѡисмо, рам без слике, све ѡредмеѡи у сѡању расѡа-дања или неѡѡѡуни.)

2. ЧОВЕК: *(гледа нешѡо из једне кесе)* Ово је било веома важно.

1. ЧОВЕК: Стварно?

2. ЧОВЕК: Да. Било је, пре не знам колико година. Нема везе. *(вади друѡи ѡредмеѡи)* Ово ми много значи.

1. ЧОВЕК: Баш је лепо.

2. ЧОВЕК: Хвала ти.

1. ЧОВЕК: Не, стварно. Дивно је.

2. ЧОВЕК: *(ѡреѡура)* Чекај, хођу нешто да ти покажем. А, ево је. *(извлачи ѡоловину фоѡѡѡрафије)* Е ово...

1. ЧОВЕК: А да.

2. ЧОВЕК: Ово је посебно.

1. ЧОВЕК: Дозвољаваш.

2. ЧОВЕК: Изволи. Ал' пажљиво.

1. ЧОВЕК: Свакако. А да, видим да је ово... *(свечано, ѡружа је наѡрај)* 2. ЧОВЕКУ) Ово мораш добро да чуваш.

2. ЧОВЕК: И чувам. Све је то било давно. Мора да је било давно. Детаљи као да су некако – ма, знаш већ како је. Ствари се десе, ствари се изненада нагомилају, и док се освестиш, све је –

1. ЧОВЕК: Знам.

2. ЧОВЕК: Ствари као да нестају. Само уђеш и изађеш из живота људи као да бираш из бескрајних живота и бескрајног подношљивог бола, док говориш себи, говориш себи... (*засијаје, ња њоново њосијаје свестан њублике*) Још увек нисмо много урадили.

1. ЧОВЕК: Нисмо урадили ништа.

2. ЧОВЕК: Зашто једноставно не оду?

1. ЧОВЕК: Ако овако наставимо, вероватно и хоће.

2. ЧОВЕК: Шта бисмо ми онда?

1. ЧОВЕК: Не бисмо се могли наплаћати!

2. ЧОВЕК: Жалбе.

1. ЧОВЕК: Телефонски позиви.

2. ЧОВЕК: То није поштено.

1. ЧОВЕК: Не могу да их гледам.

2. ЧОВЕК: Јел' ми то стварно морамо?

1. ЧОВЕК: Сви увек нешто хоће.

2. ЧОВЕК: Само дај, дај, дај, све време.

1. ЧОВЕК: Ја то једноставно не разумем.

2. ЧОВЕК: Не би вредело да им то кажемо, јел' да?

1. ЧОВЕК: Немој, молим те!

(Пауза.)

2. ЧОВЕК: Где је Скот?

1. ЧОВЕК: Касни.

2. ЧОВЕК: Он би знао шта да ради.

1. ЧОВЕК: Обично зна.

2. ЧОВЕК: Да се друкчије изразим: он би знао шта да каже.

1. ЧОВЕК: Зар има неке разлике?

2. ЧОВЕК: Изгледа да има.

1. ЧОВЕК: Јел' то он рекао?

2. ЧОВЕК: Није он.

1. ЧОВЕК: Готово да желим да је ту.

2. ЧОВЕК: Бар би се нешто урадило.

1. ЧОВЕК: Уместо да... шта мислиш да одиграм још нешто?

2. ЧОВЕК: Не.

1. ЧОВЕК: Не.

(Пауза.)

2. ЧОВЕК: Колико још имамо?

1. ЧОВЕК: Сто година. Нисмо још ни до паузе дошли.

2. ЧОВЕК: Колико има дотле?

1. ЧОВЕК: Не знам. Сто година.

2. ЧОВЕК: Треба нешто да радимо.

1. ЧОВЕК: То је баш крупна неправда. Само те ту тако баце без благе везе, без иједног наговештаја како се са свим тим носити, а сви

тамо седе и нешто хоће, стално хоће, видиш им у очима. Види оног: нешто хоће. А види ону тамо.

2. ЧОВЕК: Знам шта та хоће.

1. ЧОВЕК: Стално хоће. И чекају, осећаш како чекају на једну грешку да би могли злобно и подругљиво да се смешкају и оду задовољни собом, назад у своје, назад у своје...

2. ЧОВЕК: Мислим да после обично оду на пиће.

1. ЧОВЕК: У своје помодне барове и у своје назовииталијанске кафиће и седе тамо и млате празну сламу са својим „покушавам да изгледам као интелектуалац“ наочарима и својим кретенским коњским реповима.

2. ЧОВЕК: Сећаш ли се кад си ми малопре рекао да будем пажљив?

1. ЧОВЕК: Зајеби пажљиво. Јел' знаш ти колико је мени мука од овога? (Директно публици) Јел' знате ви колико је мени мука од свих вас? Знате ли? Имате ли уопште представе колико, али колико сте ми ви, багро, досадили? Да, ти. И ти. А нарочито ти.

2. ЧОВЕК: *(сенџенциозно)* Поштуј оца и матер своју.

1. ЧОВЕК: Јесам ли ја тражио да будем овде? Јесам ли? Јеси ли ти?

2. ЧОВЕК: А они?

1. ЧОВЕК: Они јесу. Хтели су да буду овде. Платили су да уђу.

2. ЧОВЕК: Свако плаћа.

1. ЧОВЕК: Поштеди ме клишеа!

2. ЧОВЕК: Требало је на њих да гледам као на оно што живот чини, како ти рече, „подношљивим“.

1. ЧОВЕК: Побогу, све се распада.

2. ЧОВЕК: Поштеди ме клишеа.

1. ЧОВЕК: Зар не схваташ? Зар не видиш?

2. ЧОВЕК: *(ублажава)* Можда је то одувек ту.

(У овом тренућку, где ћод да су били и шћа ћод да су радили до шћада, 1. ЧОВЕК и 2. ЧОВЕК шћреба да седе један ћоред друћоћ на ћредњем делу ћозорнице окренући ка ћублици.)

1. ЧОВЕК: Шта ћемо онда?

2. ЧОВЕК: Ваљда ћемо само да чекамо.

1. ЧОВЕК: И то је све?

2. ЧОВЕК: Вероватно.

1. ЧОВЕК: Баш не обећава.

2. ЧОВЕК: *(без сарказма)* Али је подношљиво.

1. ЧОВЕК: Грозно је!

2. ЧОВЕК: То је оно што увек радимо, све ове године... Можда бисмо могли да узмемо ствар у своје руке?

1. ЧОВЕК: Шта?

2. ЧОВЕК: Знаш: да одлучујемо шта ће се десити.

1. ЧОВЕК: Шта, ми?

2. ЧОВЕК: Да.

1. ЧОВЕК: Али како?

2. ЧОВЕК: Не знам како, овај, само, знаш... „како“ је ионако тек један детаљ.

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Зашто увек мораш то да радиш?

2. ЧОВЕК: Које?

1. ЧОВЕК: То. Да реметиш ствари. Да све окренеш наглавачке.

2. ЧОВЕК: Шта да окренем наглавачке? Нема шта да се окрене наглавачке. Баш због тога и цвилиш последњих пола сата.

1. ЧОВЕК: Не. Не. Не, не, не, не. Нећу то да трпим. Нећеш ме убаци у још једну од својих малоумних шема. Зна се на који се начин ствари раде.

2. ЧОВЕК: (начином говора 1. ЧОВЕКА) Постоји исправан и погрешан начин.

1. ЧОВЕК: Да.

2. ЧОВЕК: Прави начин.

1. ЧОВЕК: Да.

2. ЧОВЕК: Пристојни начин.

1. ЧОВЕК: Управо тако.

2. ЧОВЕК: (ионово је онај сџари) Управо тако.

1. ЧОВЕК: Да.

2. ЧОВЕК: Међутим, нажалост, чини се да баш и не знамо како то изгледа, јел' тако? Што малко отежава ствари.

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Јел' се сећаш –

2. ЧОВЕК: Не.

1. ЧОВЕК: Не, стварно, јел' сећаш –

2. ЧОВЕК: Не, стварно, не сећам се ничег. Не сећам се ама баш ничег. У ствари, сећам се да сам прошли пут био овде и да је било нешто овако као сад; сећам се да сам прошао поред глога и помислио „добро мирише“ – барем мислим да се сећам, мада сам спреман да прихватим да је то тек вешто изведено дело носталгије за нечим другим чега се не сећам.

1. ЧОВЕК: Мене се сећаш?

2. ЧОВЕК: Да, мање-више. Увек си ту кад сам и ја.

1. ЧОВЕК: Па, то је... хвала ти.

2. ЧОВЕК: Изнео сам чињеницу, нисам исказао захвалност.

1. ЧОВЕК: (усџаје док 2. ЧОВЕК насџавља да седи) Наравно. Погресио сам што сам на секунду помислио да си у ствари био љубазан. Можда се сећаш речи „љубазан“? Па наравно да се не сећаш.

Не можеш то себи да дозволиш јер би то подразумевало да одбациш ту смешну маску храбрости.

2. ЧОВЕК: За разлику од тебе.

1. ЧОВЕК: Ја се барем не заварavam.

2. ЧОВЕК: Не, ти само цео живот чекаш да се појави неко с правилима за тебе. Није важно која су догод су довољно широка да се кријеш иза њих. Будалетино једна!

1. ЧОВЕК: *(огусџаје)* Шта ћемо да радимо?

2. ЧОВЕК: Откуд ја знам? *(главом показује према публици)* Питај њих.

1. ЧОВЕК: Мислиш њих?

2. ЧОВЕК: Што да не?

1. ЧОВЕК: Не би они то прихватили.

2. ЧОВЕК: Шта ме брига. У недостатку упутстава не могу се сматрати одговорним за последице својих поступака.

1. ЧОВЕК: Отишли би.

2. ЧОВЕК: Одлично. Проблем решен.

1. ЧОВЕК: Никад се више не би вратили.

2. ЧОВЕК: Све боље од бољег.

1. ЧОВЕК: Повредићеш их ако тако наставиш.

2. ЧОВЕК: Зато су и дошли.

1. ЧОВЕК: Не причај свашта!

2. ЧОВЕК: Наравно да јесу. Дођу да без осећања нешто осете.

1. ЧОВЕК: Као ти.

2. ЧОВЕК: Као ти.

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Требало је да одиграм нешто.

2. ЧОВЕК: Ово ме стварно замара.

1. ЧОВЕК: То би бар било нешто.

2. ЧОВЕК: А ја бих могао и да уопште не будем ту.

1. ЧОВЕК: И то нешто весело.

2. ЧОВЕК: Ово тако депримира, и нема краја.

1. ЧОВЕК: Мислим да је плес увек нешто весело.

2. ЧОВЕК: Људи стално захтевају.

1. ЧОВЕК: Чак и тужан плес.

2. ЧОВЕК: Очекују да знаш.

1. ЧОВЕК: Стварно чудно, кад мало боље размислиш.

2. ЧОВЕК: Увек очекују да кажеш праву ствар.

1. ЧОВЕК: Да можда одиграм сад.

2. ЧОВЕК: Шта мисле да сам ја, телепата или шта већ?

1. ЧОВЕК: Баш бих то волео. Мислим да би нас то све развеселило, а ти?

2. ЧОВЕК: А онда оно саосећање и све то!

1. ЧОВЕК: Сигурно не би шкодило?

2. ЧОВЕК: Повежи. Саосећај. Изрази. Боже!

1. ЧОВЕК: Нешто класично. Можда грчко?
2. ЧОВЕК: Повежи како? Повежи шта са чим?
1. ЧОВЕК: Само што нико нема појма како прави грчки плес изгледа.
2. ЧОВЕК: Саосећај с ким?
1. ЧОВЕК: Него, можда им се то учини помало елитистичким.
2. ЧОВЕК: Да пробамо са мношћем? То би била лепа промена.
1. ЧОВЕК: Не бих желео да се ико осећа искљученим.
2. ЧОВЕК: Да, шта је, за промену, са мојим осећањима?
1. ЧОВЕК: Не, нешто једноставно. Нешто што свако разуме.
2. ЧОВЕК: Само што ја, наравно, не... ма, није битно.
1. ЧОВЕК: Да размислим.
2. ЧОВЕК: Никад се не може даље.
1. ЧОВЕК: Нешто што није компликовано.
2. ЧОВЕК: Није да не покушавам.
1. ЧОВЕК: Наравно, без партнера...
2. ЧОВЕК: Није лако кад си сам.
1. ЧОВЕК: (*озари се*) Соло!
2. ЧОВЕК: Мислим, где би то требало да почнеш?
1. ЧОВЕК: (*са све већим одушевљењем*) Да, наравно, нешто да забави друге.
2. ЧОВЕК: Немогуће да је одувек овако.
1. ЧОВЕК: Да пружи неком обично задовољство.
2. ЧОВЕК: Јел' да?
1. ЧОВЕК: Да... (*засијаје*) Не знам ниједан соло.
2. ЧОВЕК: Па, то је онда то, зар није?
1. ЧОВЕК: Изгледа.
2. ЧОВЕК: И није било богзна шта, јел' тако?
1. ЧОВЕК: Да, тако је.
2. ЧОВЕК: Није баш нешто што би назвао изузетним.
1. ЧОВЕК: Није.
2. ЧОВЕК: Нема климакса. Сећаш се климакса?
1. ЧОВЕК: Не.
2. ЧОВЕК: Чак би и антиклимакс значио нешто.
1. ЧОВЕК: Ваљда би.
2. ЧОВЕК: У ствари, ништа нарочито ни у ком погледу.
1. ЧОВЕК: Ништа нарочито.
2. ЧОВЕК: А ипак се наставља.
1. ЧОВЕК: Не подсећај ме.
2. ЧОВЕК: Па, наставља се.
1. ЧОВЕК: Није поштено.
2. ЧОВЕК: Ми то радимо.
1. ЧОВЕК: Ми?
2. ЧОВЕК: Годинама.

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Гледајмо то с ведрије стране.

2. ЧОВЕК: (са одговарајућим пољедом) С ведрије стране?

1. ЧОВЕК: Да. Нема сврхе седети ту и туговати и бити негативан. То још ником никаквог добра није донело. Дај да претресемо, заједно, објективно, шта смо урадили.

2. ЧОВЕК: Мислиш, као, шта се стварно догодило?

1. ЧОВЕК: Да.

2. ЧОВЕК: Ништа.

1. ЧОВЕК: Ништа.

2. ЧОВЕК: Тако је.

1. ЧОВЕК: Видиш? Управо сам на то мислио, знаш – бити негативан, само седети ту и жалити се и никад ништа не урадити поводом тога.

2. ЧОВЕК: Поводом чега?

1. ЧОВЕК: Престани с тим. Знаш добро о чему говорим.

2. ЧОВЕК: Ма не знам.

1. ЧОВЕК: Ево га опет! Зато се никад ништа и не уради.

2. ЧОВЕК: Па и не уради се.

1. ЧОВЕК: Баш због тога.

2. ЧОВЕК: О, значи сад сам ја за то крив. Схватам. Сјајно. Дакле, шта би ти радио да мене нема ту? Причао са самим собом цело вече?

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Помогла би нека пристојна декорација.

2. ЧОВЕК: (гледа око себе с некаквим занимањем) Би. (показује на публику) Бар би имали у шта да гледају.

1. ЧОВЕК: Бар би могло да им скрене пажњу са чињенице да –

2. ЧОВЕК: Тачно.

1. ЧОВЕК: Док ово...

2. ЧОВЕК: Знам.

1. ЧОВЕК: Мора да су већ страшно узнемирени.

2. ЧОВЕК: (процењује публику) Поспани, рекао бих.

1. ЧОВЕК: Вероватно ће отићи на паузи.

2. ЧОВЕК: Само да их се отарасимо. Онда могу и ја да идем.

1. ЧОВЕК: Молим те! Где би ти?

2. ЧОВЕК: Па, не знам. Ваљда бих мало прошетао.

1. ЧОВЕК: (размишља неколико секунди) Ја бих то радио.

2. ЧОВЕК: Делује.

1. ЧОВЕК: Изгледа да... Колико још имамо?

2. ЧОВЕК: Сад још нема много.

1. ЧОВЕК: Хвала Богу.

2. ЧОВЕК: Са чим се, без сумње, слаже цео аудиторијум.

1. ЧОВЕК: Барем могу да оду на пиће.

2. ЧОВЕК: Али вероватно ће сви бити ту негде да би видели Скота.

1. ЧОВЕК: То је разлог. Мислиш да ће доћи?
 2. ЧОВЕК: Увек дође.
 1. ЧОВЕК: Касно.
 2. ЧОВЕК: Увек касни.
 1. ЧОВЕК: Питам се зашто.
 2. ЧОВЕК: Баш га брига, ето зашто.
 1. ЧОВЕК: Биће боље кад стигне.
 2. ЧОВЕК: „Боље“ није баш права реч.
 1. ЧОВЕК: Нек буде – „лакше“.
 2. ЧОВЕК: (*показује на њублику*) Ови могу њега да слушају за промену.
 1. ЧОВЕК: На то сам ваљда и мислио... Можда им се свиди.
 2. ЧОВЕК: О укусима нема расправе.
 1. ЧОВЕК: Немој сад да их расплашиш! Изгледа да се неколико њих управо заинтересовало.
 2. ЧОВЕК: (*помаиџра њублику*) Стварно?
 1. ЧОВЕК: Чини ми се.
 2. ЧОВЕК: Тако људи изгледају кад су заинтересовани, јел’? Ма, добро, верујем ти на реч. Онда боље да сад прекинемо, јел’ тако?
 1. ЧОВЕК: Мислиш да би требало?
 2. ЧОВЕК: Што да не?
 1. ЧОВЕК: Било би практично, морам да признам.
 2. ЧОВЕК: Било би то олакшање, то је сигурно.
 1. ЧОВЕК: И то. Па добро, онда, у том случају мислим да ћу... Хоћемо ли се опет видети?
 2. ЧОВЕК: Ваљда хоћемо.
 1. ЧОВЕК: Бићеш ту?
 2. ЧОВЕК: Као и увек. Ти?
 1. ЧОВЕК: Као и увек.
 2. ЧОВЕК: (*устијаје*) Добро онда. Видимо се касније.
 (2. ЧОВЕК *полако одлази лево. 1. ЧОВЕК устијаје и оиџреса џрашину са себе. Погледа њублику и џар џуџа џокуша да јој се обраџи.)*
 1. ЧОВЕК: (*никоме посебно – можда својим циџелама*) Да, овај, добро. (1. ЧОВЕК *излази десно*)

КРАЈ ПРВОГ ЧИНА

ДРУГИ ЧИН

Истио, сем штио је све у мраку. 1. ЧОВЕК и 2. ЧОВЕК, који се чују, али се једва, ако уоџиџије, виде, џиџају око себе џокушавајући да нађу један друџоџ. Повремено се зачује ударац у сџио, сџиолице – дијалоџ је у одговарајућим џиренуџима џрошаран узвиџима бола и фрусуџраџије док џио чине.

1. ЧОВЕК: Овде је јако мрачно.

2. ЧОВЕК: Нема светла.

1. ЧОВЕК: Нема. Па, у ствари, ваљда сам управо то и хтео да кажем.

2. ЧОВЕК: Некако је очигледно, зар није? Где си?

1. ЧОВЕК: Ту сам.

2. ЧОВЕК: Где ту?

1. ЧОВЕК: Ту. Зар ме не видиш?

2. ЧОВЕК: Па, као што си баш мало пре тако лепо истакао, нема светла, јел' тако?

1. ЧОВЕК: У ствари, то си био ти.

2. ЧОВЕК: О, опрости ми, молим те. Потпуно си у праву. Наравно да сам био ја. Тако ми је жао. То целој ствари даје сасвим другачију перспективу. Сад разумем: не могу да видим зато што сам ја рекао да нема светла. Кажите ми, мислиш ли да је то епистемолошки или онтолошки проблем?

1. ЧОВЕК: Мислим да треба да покушамо да нађемо прекидач за светло.

2. ЧОВЕК: То не вреди. Неко мора да каже „Светла!“, и онда их пале.

1. ЧОВЕК: Ко их пали?

2. ЧОВЕК: Откуд ја знам? Ко ме год да је речено: „Кад кажу ‘Светла!’, палите светла.“

1. ЧОВЕК: (*пошто мало размисли*) Не звучи ми баш као неки посао.

2. ЧОВЕК: Него, ово и није тако лоше. Барем не могу да нас виде.

1. ЧОВЕК: Ко?

2. ЧОВЕК: Они тамо.

1. ЧОВЕК: На њих сам заборавио. Мислиш да су још увек тамо?

2. ЧОВЕК: Не бих знао. У међувремену... (*налеће на 1. ЧОВЕКА*) Јеси ли то ти?

1. ЧОВЕК: Ко би други био?

2. ЧОВЕК: Шта знам... можда Скот.

1. ЧОВЕК: Е, па није. Ја сам.

2. ЧОВЕК: Држи се мало за мене.

1. ЧОВЕК: Да, важи... да.

2. ЧОВЕК: Немој нешто да помислиш.

1. ЧОВЕК: Молим те, немој ово погрешно да схватиш.

2. ЧОВЕК: Само сам хтео –

1. ЧОВЕК: Да, наравно.

2. ЧОВЕК: Не замераш?

1. ЧОВЕК: Нећемо више о томе, важи?

2. ЧОВЕК: Важи.

1. ЧОВЕК: Добро.

2. ЧОВЕК: Да.
1. ЧОВЕК: Тако... У ствари, баш ми је нешто синуло.
2. ЧОВЕК: Није ваљда?
1. ЧОВЕК: И мислио сам да ћеш се изненадити.
2. ЧОВЕК: Не могу да дочекам.
1. ЧОВЕК: Баш сам помислио да си у праву.
2. ЧОВЕК: Сумњам.
1. ЧОВЕК: У вези са узимањем ствари у руке.
2. ЧОВЕК: Не сећам се.
1. ЧОВЕК: Рекао си, питао си да ли просто треба да узмемо ствари у своје руке.
2. ЧОВЕК: Стварно?
1. ЧОВЕК: Па нешто мислим, да ли, ако би ти –
2. ЧОВЕК: Зашто увек морам да будем ја?
1. ЧОВЕК: Како то мислиш, увек ти?
2. ЧОВЕК: Мислим, зашто увек морам да будем ја?
1. ЧОВЕК: Ти никад ништа не радиш!
2. ЧОВЕК: Ти никад ништа не радиш!

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Питао сам се да ли би, ако би ти, или можда ја; мада... ако би један од нас... Наравно, увек бисмо обојица то могли. Мислим, заједно.

2. ЧОВЕК: Неће ми се ово свидети, јел' да?

1. ЧОВЕК: Мислио сам, можда, ако бисмо издали налог –

2. ЧОВЕК: Налог!

1. ЧОВЕК: Као наређење.

2. ЧОВЕК: Ми?

1. ЧОВЕК: Када би један од нас –

2. ЧОВЕК: Ти.

1. ЧОВЕК: Или ти.

2. ЧОВЕК: Не долази у обзир.

1. ЧОВЕК: Онда обојица, заједно.

2. ЧОВЕК: Ризично ми звучи... Какав то налог?

1. ЧОВЕК: Мислио сам, ако бисмо викнули „Светла!“ –

(Светла. 1. ЧОВЕК и 2. ЧОВЕК указују се на њредњем делу њорзорице у зашћићнићком зајрљају. Гледају око себе у чуду.)

1. ЧОВЕК: Шта је сад ово?

2. ЧОВЕК: Бокте!

2. ЧОВЕК: Ајде опет.

1. ЧОВЕК: Можда неће хтети.

2. ЧОВЕК: Неће.

(1. ЧОВЕК и 2. ЧОВЕК њосћану свесни њублике и њушћају један друћоћ, несћрећно и збуњено. Свако одшећа у различићоћ њравцу с њривидном ноншаланцићом.)

2. ЧОВЕК: Могао сам ја то да урадим.

1. ЧОВЕК: Али ниси.

2. ЧОВЕК: Али сам могао.

1. ЧОВЕК: Откуд знаш?

2. ЧОВЕК: Па, код тебе је хтело.

1. ЧОВЕК: Али, то је било код мене. Можда си ти могао. Ко зна? Можда би могао. Али ниси. Јел' тако? Јел' знаш шта с тобом није у реду?

2. ЧОВЕК: Пада ми на памет неколико ствари, али ћу несумњиво сад открити једну које досад нисам био свестан.

1. ЧОВЕК: Нема истрајности.

2. ЧОВЕК: (*преузима џон 1. ЧОВЕКА*) Нема смелости. Нема чврстине. Никад био у војсци.

1. ЧОВЕК: Нема дисциплине.

2. ЧОВЕК: То ти је то. Одувек сам знао да има неке кобне грешке у мом карактеру.

1. ЧОВЕК: Узми Скота на пример. (2. ЧОВЕК *гледа њо њозорници као да играа за одсућним ликом*) Можда је он... можда је он...

2. ЧОВЕК: (*џоново свој*) Скот.

1. ЧОВЕК: Повремено тежак за сарадњу. Можда је он...

2. ЧОВЕК: (*крешендо*) Лукави мали, гадни, надувени мали, обостички, онанистички скот, мамицу му ону малену!

1. ЧОВЕК: Али има осећаја за –

2. ЧОВЕК: (*џоново на начин 1. ЧОВЕКА*) Праву ствар.

1. ЧОВЕК: Да.

2. ЧОВЕК: Прикладност.

1. ЧОВЕК: Тачно.

2. ЧОВЕК: Доличност.

1. ЧОВЕК: Да.

2. ЧОВЕК: (*Поново на свој начин*) Па где је?

1. ЧОВЕК: Шта?

2. ЧОВЕК: Чуо си: где је онда?

1. ЧОВЕК: Па, сад... Баш касни.

2. ЧОВЕК: Да ниси приметио да сам опрао ноге? Да ниси? Не. Наравно да ниси. Дубоко сам увређен. Свињо себична!

1. ЧОВЕК: (*гледа ноге 2. ЧОВЕКА*) Изгледа да си опрао само једну.

2. ЧОВЕК: (*крешендо*) О, па то је дивно, зар не? Зар то није сјајно? Потрудиш се, уложиш напор, али не, то није довољно, наравно да није, мораш да даш више, и више, и више, јер неким људима никад није доста!

(Пауза.)

1. ЧОВЕК: Не треба то да примаш као критику.

2. ЧОВЕК: Важи.

1. ЧОВЕК: Више као запажање.
2. ЧОВЕК: Важи.
1. ЧОВЕК: У ствари, мислим да те то чини баш занимљивим.
2. ЧОВЕК: (*разгледа ноће*) Стварно?
1. ЧОВЕК: Да, стварно.
2. ЧОВЕК: Па, ваљда ми даје неки...
1. ЧОВЕК: Да (*обраћа се љубљивици*) Моја мала освета за први чин.
2. ЧОВЕК: Шта?
1. ЧОВЕК: Ништа.
2. ЧОВЕК: (*махне љавом љрема љубљивици а не диже љољед са ноћу*) Него, шта ћемо с њима?
1. ЧОВЕК: Не знам.
2. ЧОВЕК: Ни ја.
1. ЧОВЕК: Скот би знао. Вероватно.
2. ЧОВЕК: Он није ту.
1. ЧОВЕК: Није.
2. ЧОВЕК: Касни.
1. ЧОВЕК: Знам.
2. ЧОВЕК: Што га онда не створиш овде? Светла си упалио.
1. ЧОВЕК: Уопште се тога нисам сетио.
2. ЧОВЕК: (*руља се*) „Уопште се тога нисам сетио.“
1. ЧОВЕК: Што ти то не урадиш?
2. ЧОВЕК: Сувише примамљиво. Дошло би ми да кажем „Улази Скот на рукама и коленима“ или „Улази Скот преобучен у пчелу“.
1. ЧОВЕК: Ти знаш шта код тебе није у реду, јел’ да?
2. ЧОВЕК: Недостатак дисциплине. Слушај, ако га тако очајнички желиш овде, уради то сам.
1. ЧОВЕК: Стварно мислиш да би требало?
2. ЧОВЕК: Само напред.
1. ЧОВЕК: Ниси ми баш од помоћи.
2. ЧОВЕК: Побогу!
1. ЧОВЕК: Добро, добро... Улази Скот!
2. ЧОВЕК: (*смесџа*) Унатрашке.

(Улази 3. ЧОВЕК, унаџрашке. На неки начин делује оџмено: моџао би да буде, на љример, љавни келнер у врло скуџом ресџорану. С груџе сџране, њеџово џонашање и држање су као у академика који заради џуно џара џмшџи кџиџе о деконсџрукџији, а онда се удубљује у часоџисе о мушкој моди. Самозадовољан је и у љавном снисходљив џоџуџи ухрањене мачке. Међуџим, свакако уме да џокаже несџурносџи, све док мисли да џа нико не љледа – на љример, видно џа збуњује џо шџо иде унаџрашке; али љрекида ход чим џосџане сасвим видљив. Кад дође на џозорницџу, љледа на све сџране, као да џраџа за нечим или неким ко би моџао да буде узрок оваквоџ уласка, али не џримеџи 1. ЧОВЕКА или 2. ЧОВЕКА. У шом џренуџику занима џа

само непосредно окружење. Чак и вири, бојажљиво, кроз улаз из којег је ујраво дошао. Говори прецизно – сем када, као сад, мисли да је сам – изговара њасове јасно, можда зашто што је толико фасциниран звуком својственога њаса.)

3. ЧОВЕК: Бокте! Како... Не сећам се... Шта се ово догађа, бокте? Ја... (сад примећује најпре 1. ЧОВЕКА и 2. ЧОВЕКА, па љублику – током оног што следи, 2. ЧОВЕК испушта различите звуке њађења када нађе за сходно, док је 1. ЧОВЕКУ јако њешко да што љраши) А, а, да, врло занимљиво. Заиста... заиста врло, изузетно занимљиво. У ствари, вероватно заслужује даље проучавање. Не могу тренутно да се присетим других примера оваквог уласка. У ствари, врло сам задовољан што је баш мени запало да преузем улогу авангардисте, у неку руку. Да. Наравно, није ово први пут да сам, како да се изразим, гурнут, рецимо тако, на неки мој скромни начин, у релативно незгодан положај. Не. Али такве се улоге преузимају, ма колико заморне биле, ма колико непожељна била изненадна пажња која им се посвећује, ма колико обесхрабривала, а обесхрабрује, одговорност – преузимају се сасвим на себе из осећања, осећања –

2. ЧОВЕК: (ником њосебно) Сујете?

3. ЧОВЕК: (који је 2. ЧОВЕКА можда чуо, а можда и није) Дужности.

1. ЧОВЕК: (чује реч коју љрејознаје) А.

3. ЧОВЕК: Да. Јер увек сам осећао обавезу, када се нове и покаткад радикалне идеје, када се напредак, интелектуални напредак, када се такве ствари извргавају руглу, као што се увек извргавају, и када их коче они који их сматрају претњом – увек сам осећао потребу, неодољив порив да, како да се изразим –

2. ЧОВЕК: Да се прикључиш већини?

(3. ЧОВЕК ња је овога љушта засигурно чуо, и ујуши 2. ЧОВЕКУ крајтак љолед љун одбојности, ња се окрене ка љублици. Обраћа јој се као да је љлавни љоворник на некој академској конференцији – лежерно али ауљориљаљивно, са сигурношћу која долази од љога што никад не сумња у истинитост или исправност онога што каже, као ни у љнљересовање љублике.)

3. ЧОВЕК: Да постанем њихов глас. Да, да будем њихов заступник, а мислим да могу да кажем без разметања да сам био неустрашив заступник, у судовима неуких, где су их непрестано доводили на суђење они којима је довољно да беспоговорно прихвате све оне удобне наслеђене представе о добром и лошем, које још од Сократа стално користе ситни немаштовити угњетачи да скрајну, искључе и коначно искорене све што мирише на разлику, на смелост, на слободан индивидуални одговор.

(Пауза. 3. ЧОВЕК као да очекује аљлауз. Пошто ња нема, израз му је негде између изненађења и увређености.)

1. ЧОВЕК: Па, то је било стварно... баш узбудљиво.
2. ЧОВЕК: Узбудљиво!
3. ЧОВЕК: Да, људи су обично дирнути кад им се обраћам директно.

1. ЧОВЕК: Директно?

3. ЧОВЕК: Да, њиховом уму.

1. ЧОВЕК: Њиховом уму.

3. ЧОВЕК: Наравно.

1. ЧОВЕК: (*збуњен*) Схватам. Уму. Да.

2. ЧОВЕК: Не схвата баш.

3. ЧОВЕК: Док ти, наравно...

2. ЧОВЕК: Док ја – шта? (3. ЧОВЕК се само осмехује „*знам да знаш на шта мислим*“ осмехом) Реци, шта!

1. ЧОВЕК: (*изненада*) Не користимо сто!

2. ЧОВЕК: А имамо оно.

3. ЧОВЕК: Уопште?

1. ЧОВЕК: Мислим да сам га користио једном.

2. ЧОВЕК: Јеси.

3. ЧОВЕК: (*прегледа сѝо*) Превелик прибор да би се користио само једном.

2. ЧОВЕК: (*уз меланхоличан поглед унутар оног што му служи уместо панталона*) Тако је.

1. ЧОВЕК: То је оно што ме брине.

2. ЧОВЕК: То њега брине!

3. ЧОВЕК: Очигледно је ту из неког разлога.

2. ЧОВЕК: Причај ми о томе!

3. ЧОВЕК: Баш као и свако од нас.

(1. ЧОВЕК и 2. ЧОВЕК прекидају да раде што год да раде и шокирани зуре у 3. ЧОВЕКА.)

2. ЧОВЕК: Сачекај мало.

1. ЧОВЕК: Када кажеш „свако од нас“...

2. ЧОВЕК: Значи да знаш... ?

1. ЧОВЕК: Хоћеш да кажеш...

3. ЧОВЕК: Индивидуално и као група. Овде. Сада.

(1. ЧОВЕК и 2. ЧОВЕК окрећу се један према другом и гледају један другом од главе до пете, покушавајући да нађу Разлој.)

1. ЧОВЕК: (*показује на јублику*) А шта је с њима?

3. ЧОВЕК: И они.

2. ЧОВЕК: (*посматра јублику скејично*) Мислиш?

3. ЧОВЕК: Наравно. (*поново узима погон предавача*) Видиш, све што треба да урадиш јесте да поставиш себи врло једноставно, основно питање због чега си уопште овде.

2. ЧОВЕК: И то је све?

3. ЧОВЕК: Наравно.

2. ЧОВЕК: Схватам... Добро, па, то олакшава све, јел' тако? Није ми јасно око чега цела галама.

1. ЧОВЕК: (*збуњен*) Чекај мало –

3. ЧОВЕК: Мхм. Зато, видиш, теорије и службе.

1. ЧОВЕК: (*као њре*) Само мало.

2. ЧОВЕК: Има по једна за све, је ли?

3. ЧОВЕК: Наравно.

1. ЧОВЕК: (*долази до закључка*) Али види –

2. ЧОВЕК: Нека, пусти га да настави, ово ће бити добро. (*џоново*)

3. ЧОВЕКУ) Дакле, ствари се дешавају зато што треба да се десе, је ли тако? Мислим, исправи ме ако грешим, ти си ту очигледно стручњак. Само покушавам ово да разјасним, да рашчистим ствари, знаш. Дакле, ти кажеш да се ствари дешавају зато што треба да се десе?

3. ЧОВЕК: Управо тако.

2. ЧОВЕК: Значи, то што ми сад седимо овде...

3. ЧОВЕК: Тачно тако.

2. ЧОВЕК: Или то што он стоји тамо и не ради ништа и не говори ништа.

3. ЧОВЕК: И то.

2. ЧОВЕК: Добро. Схватам. А шта је, рецимо, са твојим уласком унатрашке?

3. ЧОВЕК: И мислио сам да ћеш то тешко разумети.

2. ЧОВЕК: (*с њрикривеним хумором*) Сасвим си у праву. Молим те, објасни.

1. ЧОВЕК: (*са истџим њрикривеним хумором*) Да, објасни, молим те.

3. ЧОВЕК: То је савршен пример онеобичавања.

1. ЧОВЕК: Ма немој!

2. ЧОВЕК: Озбиљно?

3. ЧОВЕК: (*хода џолако, као шџо, без сумње, хода у амфиџе-аџру*) Јесте. Публика је потпуно изненађена и стога усредсређена на дати поступак, поступак који је, наравно, суштински, фундаментално субверзиван, јер поткопава не само очекивања публике, заснована на обрасцима које је унапред усвојила као норму, већ и саме структуре моћи које су уопште и довеле до развијања таквих образаца.

2. ЧОВЕК: Је ли могуће?

1. ЧОВЕК: Фасцинантно.

3. ЧОВЕК: (*на све веће несџриљење 1. ЧОВЕКА*) Мхм. Овим обрасцима су наравно потребне структуре моћи како би опстали – без фундаменталне идеологије они губе значење и једноставно се руше и бивају замењени другим обрасцима који су продужетак оне структуре моћи која замењује претходну. Истовремено, структуре моћи зависе од бихевиоралних образаца у вези са продужетком егзис-

тенције, и стога треба да их наметну како би опстале. Тако однос између образаца и енергетских структура спада у међусобно зависне: једно без другог не може. Е, сад, поступак који сам извео ја, мој улазак унатрашке, био је директан покушај да се поткопа постојећа структура моћи јер подрива обрасце који је одржавају. Публика је изненада сагледала прихваћени образац док је гледала сам поступак који иде за тим да га подрије. На овај начин била је, свесно или несвесно, присиљена да доведе у питање образац а затим и структуру моћи која јој га је наметнула. Осећам се почаствовано што сам начињен средством – *(У шом иренуику 1. ЧОВЕК угара 3. ЧОВЕКА из све снаје ноћом у шесћисе – 3. ЧОВЕК њага од муке – Огћоварајућа реакција 2. ЧОВЕКА) У, мајко мила! Што ово, јебемти?*

1. ЧОВЕК: *(безбрижно)* Комични предах.

3. ЧОВЕК: *(још увек сћење)* А, да, наравно, оно чему се, по неким критичарима, прибегава да би попустила напетост нарасла у току радње. Може се поновити – не, не, не треба да се понавља. То би умањило дејство.

2. ЧОВЕК: А то не бисмо желели, јел' тако?

3. ЧОВЕК: Не. Не. У ствари, неки критичари тврде, неки критичари су тврдили... да је ствар у томе... уколико ја то сасвим погрешно не разумем... наравно, то би могло... морам да признам да у овом тренутку...

1. ЧОВЕК: Да.

2. ЧОВЕК: Јел' дошао до тамо?

1. ЧОВЕК: Мислим да јесте.

2. ЧОВЕК: Шта мислиш, да му кажемо?

1. ЧОВЕК: Мислим да то није баш добра идеја у овом тренутку.

2. ЧОВЕК: Вероватно си у праву.

3. ЧОВЕК: *(оћоравља се, али и гаље уз најор)* Има ли нешто што треба да знам?

2. ЧОВЕК: Тешко је рећи.

1. ЧОВЕК: Врло тешко.

2. ЧОВЕК: У ствари, немогуће.

3. ЧОВЕК: Јесте ли сигурни да радите оно што треба да радите?

2. ЧОВЕК: Откуд ја знам? Откуд он зна?

3. ЧОВЕК: Не ваља ово.

1. ЧОВЕК: Ма, знам ја то. Зна он то.

3. ЧОВЕК: Али шта је са... *(шајашом, њоказујући на њублику)*

Шта је са њима?

2. ЧОВЕК: А, са њима. Досад им је вероватно већ свеједно. Морали су то да трпе од почетка и још увек су ту. *(њосмаињра њублику)* Изгледа да су још увек сви ту. Него, где си ти у првом делу?

1. ЧОВЕК: Каснио је.

2. ЧОВЕК: Увек касни.

1. ЧОВЕК: Знам.

3. ЧОВЕК: Како то мислите, каснио?

2. ЧОВЕК: Каснио – од глагола каснити: доцнити, не стизати на време; придев касан: који се приближава своме крају – кад га више нема, кад је престао да постоји, кад је покојни, кад је рикно, кад је два метра испод земље, кад је отишо Богу на истину, кад је отего папке. Бирај.

3. ЧОВЕК: Али ја нисам каснио. Ушао сам баш када је требало.

2. ЧОВЕК: Откуд ти то знаш?

3. ЧОВЕК: Зар може да буде другачије?

1. ЧОВЕК: Да, све је то врло занимљиво, али они тамо још увек чекају.

2. ЧОВЕК: Да чујем предлог?

1. ЧОВЕК: Чији, мој?

2. ЧОВЕК: Твој, његов.

3. ЧОВЕК: Мој?

1. ЧОВЕК: А ми се баш надали...

3. ЧОВЕК: Што ја? Што не ти, или он? Ма сама идеја је бесмислена.

2. ЧОВЕК: Смешна.

3. ЧОВЕК: Али шта ми то треба да радимо?

2. ЧОВЕК: Кроз то смо већ прошли.

1. ЧОВЕК: Јесмо ли?

2. ЧОВЕК: Пре сто година.

1. ЧОВЕК: Не сећам се.

2. ЧОВЕК: Не.

1. ЧОВЕК: Не.

3. ЧОВЕК: Прекините!

(Пауза. Сва тројица ходају без циља неколико секунди, а онда се сакуће на њредњем делу њозорнице. Не ѓледајући један у друго, седају један до друго, док им се ноге љуљају њреко ивице њозорнице. Гледају неодређено доле или горе и око себе или њосмаѓрају ѓублику. Када ѓоворе, не ѓледају један другоа.)

1. ЧОВЕК: Питам се шта то хоће.

2. ЧОВЕК: Увек нешто хоће.

1. ЧОВЕК: Мислим, откуд им право да постављају све те захтеве?

2. ЧОВЕК: Платили су да уђу. Барем неки од њих. Неки су се огребали за карте.

3. ЧОВЕК: *(ужаснуѓ)* Шта то радите? Не можете с ѓима тако!

2. ЧОВЕК: Радили смо то већ.

1. ЧОВЕК: Јесмо ли?

2. ЧОВЕК: Сто година.

1. ЧОВЕК: Не сећам се.

2. ЧОВЕК: Не.

1. ЧОВЕК: Не.
3. ЧОВЕК: Прекините.
2. ЧОВЕК: Ни ти ниси од користи.
3. ЧОВЕК: Ко?
2. ЧОВЕК: Ти. Баш си нас разочарао.
1. ЧОВЕК: Толико смо веровали у тебе.
2. ЧОВЕК: Он јесте. Ја нисам.
3. ЧОВЕК: Ово заиста забрињава.
2. ЧОВЕК: Онеобичава, у ствари.
3. ЧОВЕК: Дај, завежи!
2. ЧОВЕК: Он је жив!... И бескористан.
3. ЧОВЕК: У сваком случају, то би имплицирало намеру аутора.
1. ЧОВЕК: Не почињи опет с тим.

(Пауза.)

3. ЧОВЕК: (*показује на њублику*) А шта ћемо с њима?
  2. ЧОВЕК: Ти би требало да знаш. Ти увек знаш. Знао си прошли пут.
  1. ЧОВЕК: Могли бисмо до стола.
  2. ЧОВЕК: Ваљда би и то било нешто.
  3. ЧОВЕК: Да! Формални оквир, сцена одговарајуће структуре!
- Сад видим: „Иду до стола и седну“. Савршено!

1. ЧОВЕК: Е, па кад је тако... (*накашље се*) Иду до стола и седну.

(*Устјану и иду према столау. 3. ЧОВЕК као да се креће кроз њих своје воље. Кад стићу до стола, стоје пред њим и ледају га, неоглучни.*)

2. ЧОВЕК: Стиже проблем.
1. ЧОВЕК: Већ је ту.
2. ЧОВЕК: То је врло леп сто.
3. ЧОВЕК: Где да седнемо? Ти изгледа знаш шта се догађа – да седнем ту?
1. ЧОВЕК: То јесте леп сто. Седи где год хоћеш.
3. ЧОВЕК: То не могу. То би изазвало скандал!
2. ЧОВЕК: Мисли о томе као о подривању структуре моћи.
1. ЧОВЕК: (*сирљиво, као да објашњава дејшећу*) Видиш, овога пута то морамо да смислимо сами.

(*3. ЧОВЕК ужаснућ зурити у 1. ЧОВЕКА и 2. ЧОВЕКА, ња у њублику. Сега за сто, са десне стране, и држи лаву у рукама, с лакшавима на столау.*)

2. ЧОВЕК: Не изгледа баш срећно.
1. ЧОВЕК: Не.
2. ЧОВЕК: Тако му и треба. Надувени скот.
1. ЧОВЕК: Да... Колико још имамо?

2. ЧОВЕК: Још сто година.
3. ЧОВЕК: (*Седи као њре*) То једноставно није у реду!
2. ЧОВЕК: Навикнеш се.
1. ЧОВЕК: Ствари се тако брзо гомилају.
2. ЧОВЕК: Знам.
1. ЧОВЕК: Овако је откад знам за себе.
2. ЧОВЕК: Можда је одувек тако.
1. ЧОВЕК: Не верујем.
2. ЧОВЕК: Не сећам се како је било прошли пут.
1. ЧОВЕК: Не.
2. ЧОВЕК: Шта мислиш, да л' се он сећа?
1. ЧОВЕК: Можда. Мада сумњам.
2. ЧОВЕК: Да.
1. ЧОВЕК: Могао би да га питаш.
2. ЧОВЕК: Можда бих и могао. Хеј, ти! Хеј! Да, ти! Сећаш ли се прошлог пута?
3. ЧОВЕК: (*не диже пољег*) Не. Више не.
1. ЧОВЕК: Рекао сам ти.
2. ЧОВЕК: Јеси. Бескористан... Што не одиграш нешто? (3. ЧОВЕК јеца)
1. ЧОВЕК: Стварно мислиш да би требало?
2. ЧОВЕК: Он би могао да свира обоу.
1. ЧОВЕК: (*усхићен*) Соло плес уз музику!
2. ЧОВЕК: Хеј, ти! Вади обоу! (*нема одговора од 3. ЧОВЕКА*) Сад се дури. Ти! Вади обоу. Овај ће да игра.
3. ЧОВЕК: (*ћурди се да се обузда, али не усјева у њоме*) Енглески рог! Јеси ли чуо? Јел' разумеш? Енглески рог!
2. ЧОВЕК: Баш лепо. Хајде онда, дуни нам мало.
3. ЧОВЕК: Али нисам га понео са собом!
2. ЧОВЕК: Типично!
3. ЧОВЕК: (*ексцлудира*) Нико није рекао: „Улази 3. ЧОВЕК са енглеским рогом“. Било је само: „Улази 3. ЧОВЕК, унатрашке“. Унатрашке, побогу!
2. ЧОВЕК: Какве везе има? Бар си имао о чему да причаш.
1. ЧОВЕК: Кад бих могао да се сетим прошлог пута...
2. ЧОВЕК: Али не можеш.
1. ЧОВЕК: Све би било много лакше.
3. ЧОВЕК: Немогуће да је увек овако било.
2. ЧОВЕК: Како да знаш. Не можеш да се сетиш.
1. ЧОВЕК: Можда...
2. ЧОВЕК: Шта?
3. ЧОВЕК: Да?
1. ЧОВЕК: Паде ми на памет... овај, можда грешим, претпо-стављам. Паде ми на памет да је можда... ма, нема везе.

2. ЧОВЕК: Не ради то! Увек то радиш.

1. ЧОВЕК: Паде ми на памет да је можда овако сваки пут и да то морамо непрестано да понављамо све док... не знам... све док не успе.

(Пауза.)

2. ЧОВЕК: Ово стварно депримира.

3. ЧОВЕК: Боже, какав ужас.

(Пауза.)

2. ЧОВЕК: Како мислиш „успе“?

1. ЧОВЕК: Не знам, једноставно да успе.

2. ЧОВЕК: „Успе“... звучи ми помало мистично.

3. ЧОВЕК: Ништа не успева.

2. ЧОВЕК: Да успе коме?

3. ЧОВЕК: Све се распада.

1. ЧОВЕК: Па, уопште, пре свега нама.

3. ЧОВЕК: Без упозорења, без времена за припрему, само „улази, унатрашкe“ и сналази се како знаш.

2. ЧОВЕК: Шта с њима?

3. ЧОВЕК: То није поштено!

1. ЧОВЕК: Да, па, никад не можеш да будеш сасвим сигуран.

2. ЧОВЕК: На крају крајева, у истом су сосу.

3. ЧОВЕК: Нисам тражио да будем овде. Да сам могао да бирам...

1. ЧОВЕК: Можда си у праву. Нисам мислио о томе.

3. ЧОВЕК: (*Њублицу*) Стварно није моја кривица.

1. ЧОВЕК: Ипак то јесте некаква слобода.

3. ЧОВЕК: Слобода! Одузму ти сва правила и он то зове слободом!

2. ЧОВЕК: Аха. Њушим неку идеологију.

3. ЧОВЕК: Потребна су нам правила.

2. ЧОВЕК: Склониште плашљивих душа.

3. ЧОВЕК: Слобода је прецењена.

1. ЧОВЕК: Извини, али нисам баш сигуран да би ти то могао да знаш.

3. ЧОВЕК: А ти би могао, је ли? Никад нисам срео неког тако ограниченог.

2. ЧОВЕК: Остави га на миру.

3. ЧОВЕК: (*све жешиће док 2. ЧОВЕК њочиње да њреїлега своје ноће и, заїим, чачка нокће на њима*) А, да, и ти си ту. Ти, са твојим цинизмом и јефтиним сарказмом које представљаш као смисао за хумор! Шта то доказујеш тиме што идеш обучен као скитница? Погледај се! Погледај какве су ти ноге! Колико то напора треба да би само био нормалан! Али не, ти мораш да се шепуриш тако што ћеш бити непријатан! Јел' мислиш да те то издваја? Јел' мислиш да

те то издиже изнад свих? Јел' мислиш да те негираће свега чини паметним, побогу? Не чини. Чини те патетичним. Арогантан си и уплашен. Појма немам због чега си тако љут, али мора да је стварно нешто веома велико. А шта ти чиниш поводом тога? Ништа. Само идеш кроз свет и бојиш се и мрзиш свакога, поготово себе.

2. ЧОВЕК: Јел' ти сад боље?

3. ЧОВЕК: Видиш? Не можеш то ни да чујеш. Зато идеш с торбама пуним смећа. Ти си једна осредња мала мешавина згађености над собом и самосажалења. (*иде до кесе 2. ЧОВЕКА и иодиже једну*) Види ово. Смешно.

1. ЧОВЕК: Не бих то радио да сам на твом месту.

2. ЧОВЕК: Остави то!

3. ЧОВЕК: Зашто? Плашиш се да ће сви да виде каква је то хрпа ничега, та твоја драгоцен сећања?

2. ЧОВЕК: Остави то!

3. ЧОВЕК: Плашиш се да ће сви да виде колико си ти, у ствари, празан и шупаљ? (*исцвреса сивари из кесе на њозорницу док 2. ЧОВЕК усћаје, та он и 1. ЧОВЕК ужаснуто љледају*) Погледај ово – ђубре. Безвредно, бесмислено, бескорисно ђубре.

1. ЧОВЕК: Доста је било.

3. ЧОВЕК: (*и даље вади сивари из кесе као љре*) Безвредно, бесмислено, безначајно ђубре.

1. ЧОВЕК: Рекао сам, доста је било.

3. ЧОВЕК: (*уљледа лице 1. ЧОВЕКА и заусћави се у замаху*) Шта? Шта?

1. ЧОВЕК: Стварно није требало то да радиш.

3. ЧОВЕК: Ма дај, то је обично смеће.

1. ЧОВЕК: (*узима кесу од 3. ЧОВЕКА*) Није твоје смеће.

(*Пауза. 2. ЧОВЕК њочиње њолако да скуљља сивари са њозорнице и враћа их у кесу коју узима од 1. ЧОВЕКА.*)

3. ЧОВЕК: Нећете преживети, ниједан од вас.

1. ЧОВЕК: Ма немој?

3. ЧОВЕК: Наравно да нећете преживети. Нестаћете, обојица. Само ћете нестати.

1. ЧОВЕК: Ја опет мислим да ћеш ти схватити да грешиш.

3. ЧОВЕК: (*ојети је онај сивари снисходљиви он*) Стварно?

1. ЧОВЕК: (*њосмајра 2. ЧОВЕКА, који и даље скуљља сивари и враћа их у кесе*) Мхм. (*насћавља да њосмајра 2. ЧОВЕКА још неколико секунди у њишини*) Да, стварно мислим да хоћеш. Излази

3. ЧОВЕК. (*као накнадна мисао*) Унатрашке.

(*Излази 3. ЧОВЕК, унаћрашке, шокиран. 1. ЧОВЕК замисљен иде до љредњеј дела њозорнице и седне на ивицу као љре. 2. ЧОВЕК му се љридружи њошћо је љажљиво враћо кесу међу остћале. Седе један до друћој не љледајући ни у шћа одређено.*)

1. ЧОВЕК: Па, ево нас опет.
2. ЧОВЕК: Да, ево нас опет.
1. ЧОВЕК: Као у добра стара времена.
2. ЧОВЕК: Да... Јел' волиш мирис глога?
1. ЧОВЕК: Глога? Што, јел' ти волиш?
2. ЧОВЕК: Да.
1. ЧОВЕК: (*размишља*) Волим и ја.
2. ЧОВЕК: (*климне њавом*) Добро.
1. ЧОВЕК: Да.
2. ЧОВЕК: Лепо си се ослободио Скотине.
1. ЧОВЕК: А, то. Више се готово и не сећам.
2. ЧОВЕК: Све у свему, имао си баш испуњено вече.
1. ЧОВЕК: Ваљда. Ма, није ни важно. Колико још имамо?
2. ЧОВЕК: Сад нема још много.
1. ЧОВЕК: Стварно?
2. ЧОВЕК: Да, још мало и готово.
1. ЧОВЕК: Мислиш ли да се ишта догодило?
2. ЧОВЕК: Тешко је рећи.
1. ЧОВЕК: Увек је тешко рећи.
2. ЧОВЕК: Знам.
1. ЧОВЕК: (*показује на њублику*) А шта с њима?
2. ЧОВЕК: Биће они добро. Мени изгледају добро.
1. ЧОВЕК: Мислиш ли да ће да траже паре назад?
2. ЧОВЕК: Неће, мислиће да је то једна од оних алтернативних ствари. Знаш, интелектуалних.
1. ЧОВЕК: Боже!
2. ЧОВЕК: Причај ми о томе! Баш сам нешто уморан.
1. ЧОВЕК: Неће ово још дуго.
2. ЧОВЕК: Неће. То је добро.
1. ЧОВЕК: Да. Где идеш после овог?
2. ЧОВЕК: Нисам баш нешто размишљао о томе... Вероватно ћу мало да прошетам... А ти?
1. ЧОВЕК: Ја? Па, не знам... Има разних места.
2. ЧОВЕК: То је лепо.
1. ЧОВЕК: Јесте... Па, ваљда ћемо се видети и следећег пута?
2. ЧОВЕК: Верујем да хоћемо. Да не знаш можда –
1. ЧОВЕК: Не, не знам.
2. ЧОВЕК: Не.
1. ЧОВЕК: Добро.
2. ЧОВЕК: А био си у праву – стварно треба да набавим неке ципеле.
1. ЧОВЕК: Боље би се осећао.
2. ЧОВЕК: Само ако су таман.
1. ЧОВЕК: То је предуслов, наравно. Не брини. Сигуран сам да ћеш се снаћи.

2. ЧОВЕК: Стварно тако мислиш?

1. ЧОВЕК: Да, стварно.

2. ЧОВЕК: Па, то баш... значи.

1. ЧОВЕК: И треба.

2. ЧОВЕК: Хвала ти.

1. ЧОВЕК: Молим.

2. ЧОВЕК: Не, стварно... Јел' мислиш да је то климакс?

1. ЧОВЕК: (*размишља*) Климакс... климакс... па, тешко је рећи, зар не?

2. ЧОВЕК: Увек је.

1. ЧОВЕК: А онда се ствари тако брзо нагомилају.

2. ЧОВЕК: Знам.

1. ЧОВЕК: Свеједно, још увек смо ту.

2. ЧОВЕК: Шта мислиш, је л' то у реду?

1. ЧОВЕК: Не бих знао.

(Пауза.)

2. ЧОВЕК: Да одемо за сто?

1. ЧОВЕК: Јел' се теби иде?

2. ЧОВЕК: Не баш. Свиђа ми се овде.

1. ЧОВЕК: И мени.

2. ЧОВЕК: Баш је добро, шта нам ту фали.

1. ЧОВЕК: Ништа.

2. ЧОВЕК: (*размишља*) Баш ништа.

1. ЧОВЕК: Немој да заборавиш своје ствари.

2. ЧОВЕК: Не. Никако.

1. ЧОВЕК: То би било страшно.

2. ЧОВЕК: Не желим ни да помислим на то.

1. ЧОВЕК: Није требало ни да помињем.

2. ЧОВЕК: (*гледа горе*) Одавде се виде звезде.

1. ЧОВЕК: Немогуће?

2. ЧОВЕК: Само пажљиво гледај.

1. ЧОВЕК: Не видим ништа.

2. ЧОВЕК: Мораш бити стрпљив. Најпре је све црно, али после неког времена почињеш да их видиш.

1. ЧОВЕК: Да знаш да си у праву.

2. ЧОВЕК: Видиш?

1. ЧОВЕК: Па, то је... Не знам шта да кажем.

2. ЧОВЕК: Не мораш ништа да кажеш.

1. ЧОВЕК: Мада је у опису посла говорити нешто, зар не?

2. ЧОВЕК: Не све време. Увек може бити паузе.

1. ЧОВЕК: Добро кажеш... Види ти то, можеш да гледаш звезде!

2. ЧОВЕК: Ма, само сам се шалио, то су светла.

1. ЧОВЕК: Не, не, не верујем. Мени изгледају као звезде.

2. ЧОВЕК: Стварно?
1. ЧОВЕК: Да, гледај пажљиво.
2. ЧОВЕК: (*гледа њажљиво*) У, види стварно... (*показује на њублику*) Мислиш ли да их и они виде?
1. ЧОВЕК: Ко? А, они. Ваљда.
2. ЧОВЕК: Нису баш нешто узбуђени.
1. ЧОВЕК: Нису.
2. ЧОВЕК: Зар не можеш ти да их узбудиш? Знаш оно: „Публика је задивљена“ – и тако то.
1. ЧОВЕК: Не, то делује само овде код нас.
2. ЧОВЕК: Штета.
1. ЧОВЕК: Није, све је онако како треба да буде.
2. ЧОВЕК: Колико још?
1. ЧОВЕК: Још мало, свега неколико минута.
2. ЧОВЕК: А баш сам почео да уживам.
1. ЧОВЕК: Увек постоји следећи пут.
2. ЧОВЕК: Дотад ћу све заборавити.
1. ЧОВЕК: Видећемо... Боље да мислимо како да завршавамо. Какав би крај ти желео?
2. ЧОВЕК: Нисам размишљао о томе... Без оног „Светла се гасе“ и сличних ствари. Нећу ништа сентиментално.
1. ЧОВЕК: Да, то не би личило на тебе.
2. ЧОВЕК: Не знам... (*Показује на њублику*) Треба мислити и на њих.
1. ЧОВЕК: Ма, не треба. Добиће шта им се да.
2. ЧОВЕК: А шта ако им се не свиђи?
1. ЧОВЕК: Тај ризик увек постоји.
- (Пауза.)
2. ЧОВЕК: Стварно добро играш.
1. ЧОВЕК: Не мораш то да говориш.
2. ЧОВЕК: Не, стварно, очаран сам.
1. ЧОВЕК: Па, хвала ти.
2. ЧОВЕК: Молим.
1. ЧОВЕК: Ваљда је најбоље да –
2. ЧОВЕК: Мислим да је време –
1. ЧОВЕК: Да.
2. ЧОВЕК: Да.
1. ЧОВЕК: онда само „Светла“?
2. ЧОВЕК: Ваљда тако, да.
1. ЧОВЕК: У реду онда.
2. ЧОВЕК: У реду.
1. ЧОВЕК: Спреман?
2. ЧОВЕК: Сачекај, само да узмем ствари.
1. ЧОВЕК: А да, немој њих да заборавиш.

(2. ЧОВЕК иде њо своје кесе и враћа се да сџане крај 1. ЧОВЕКА, који усџаје и окреће се љрема њему.)

2. ЧОВЕК: Не. У реду онда.

1. ЧОВЕК: У реду.

2. ЧОВЕК: Па, онда збогом.

1. ЧОВЕК: Да... ја ћу...

(Рукују се, бојажљиво, врло крајко.)

1. ЧОВЕК: Збогом, пријатељу стари.

2. ЧОВЕК: Збогом.

(Обојица се окрену љрема љублици и љриљремају се. 1. ЧОВЕК се накашље. Крајко се љољледају.)

1. ЧОВЕК: Светла!

(Свељла се љасе.)

КРАЈ

САЈМОН БРИТАН (*Simon Brittan*), песник, драмски писац, књижевни теоретичар, критичар, предавач, рођен у Бирмингему, у Енглеској, 1959. године, објављивао је поезију, драме, академске публикације, а предавао у школама и на факултетима широм Европе и САД-а.

Д. П.

АНА СРБИНОВИЋ, књижевни преводилац, дипломирала је на Катедри за италијански језик и књижевност на Филолошком факултету у Београду. Преводи углавном савремене италијанске писце, међу којима су Алесандро Барико, Антонио Табуки, Марта Морацони, Симона Винчи, Марина Мицау, Марко Лодоли, Данијеле Дел Ђудиче, Милена Агус, али и класике као што су Луиђи Пирандело, Ђорђо Басани и Итало Калвино. За превод дела Итала Калвина *Наши преци* добила је 2007. године Награду „Милош Ђурић“.

АНА ВУЈОВИЋ (1964), професор на Учитељском факултету у Београду, где предаје француски језик, историју француске цивилизације и савремену француску културу. Аутор је књига: *Француска цивилизација у убеницима француског језика* (2004), *Савремена француска култура: неки аспекти* (2008), *Српско-француска сусрећања* (2011).

ВЕСНА СТАМЕНКОВИЋ књижевним превођењем бави се од 2005. године. Преводи белетристику, хуманистику, поезију и књижевност за децу са енглеског, шпанског и португалског језика, као и на енглески језик. Члан УКПС од 2006.

ВЛАДИСЛАВ БАЈАЦ (1954), писац, преводилац и издавач, директор је Издавачке куће „Геопоетика“. Најзначајнија дела су му: *Књига о бамбусу*, *Хамам Балканија*, *Друг из Синдигуна*. Потпредседник Српског ПЕН-центра.

ДЕЈАН АЦОВИЋ (1970, Горњи Милановац), класични филолог, запослен је у Библиотеци „Браћа Настасијевић“ у Горњем Милановцу. Живи у Чачку. Поред ситнијих прилога у часописима *АРТ032* из Чачка и *Поља* из Новог Сада, са старофранцуског је превео *Хронику Четирићој крсташкој рати* Жофроа Вилардуена, приредио и с латинског превео *Два посланства у Константинској Лиутпранда* из Кремоне, те са енглеског *Фарос и Фарилон* Е. М. Форстера; све три књиге објавила је Издавачка кућа „Карпос“ из Лознице. Тренутно преводи античке изворе, грчке и латинске, о цару Хадријану, те мемоарску прозу Аугера де Бузбека *Писма из Турске* с латинског језика. Превод дијалога Лукијана из Самосате *Зевс у исцражном исцрајуку* са старогрчког језика емитован је на III програму Радио Београда.

Поља интересовања: путопис, извори за античку и средњовековну историју, античка, енглеска и француска књижевност.

ДЕЈАНА НИКОЛИЋ рођена је 11. априла 1965. године у Приштини. Дипломирала је на Филолошком факултету у Београду, на групама за Руски језик и књижевност и Општу књижевност са теоријом књижевности. Објавила је књиге поезије: „Вечера“ (Нолит, Београд, 1989.) „Тристиа“ (Народна књига, Београд, 1998) и „Порцулан“ (ауторско издање, Београд 2007) Добитница је Награде „Перо Деспота Стефана Лазаревића“. Преводи прозу руског сребрног века.

ДРАГАН ПУРЕШИЋ (1969) дипломирао је на Катедри за англистику Филолошког факултета у Београду, где је и магистрирао. Запослен је у Народној библиотеци Србије. Преводи на енглески и са енглеског, првенствено поезију. Најзначајније књиге: *An Anthology of Modern Serbian Lyrical Poetry (1920–1995)* (ed. Miloslav Šutić, Serbian PEN Centre, 1999); *Places We Love – An Anthology of Contemporary Serbian Poetry* (ed. Gojko Vožović, Serbian PEN Centre, 2006); *Вилијам Блејк: Изабрана дела* (Плато, Београд, 2007); *Волф Вилман: Изабрана поезија* (Плато, Београд, 2008); *Поезија енглеског романтизма* (Плато, Београд, 2010), за коју је добио Награду УКПС „Милош Н. Ђурић“.

ДУШКО ПАУНКОВИЋ преводи с руског прозу и поезију. Добитник је Награде града Београда (2005), Награде „Милош Ђурић“ (2002. и 2008) и Награде „Јован Максимовић“ (1997). Најважнији преводи: *Сабрана дела* Гајта Газданова, *Сабрана дела* Константина Вагинова, Константин Леонтјев, *Одисеј Полихронијасес*, Владислав Ходасевич, *Пушем зрна и Тешка лира*.

БОРЂЕ ТОМИЋ преводи са енглеског језика. Добитник је Награде „Милош Ђурић“ за 2010. годину. Најзначајнији преводи: *Буда из иредграђа* и *Тело Ханифа Курејшија*, *31 њесма Ника Хорнбија*, *Болест модерној доба* Чарлса Тејлора, *Градови црвене ноћи* Вилијама Бароуза, *Идеологија и курикулум* Мајкла Епла.

ЕЛИЗАБЕТ ВАСИЉЕВИЋ преводи са италијанског језика. Добитница је Награде „Милош Ђурић“ за 1995. годину, италијанске Националне награде за превођење за 2001. годину и Ордена витеза председника Републике Италије за посебне заслуге у ширењу културних веза између Италије и Србије. Најзначајнији аутори: Примо Леви, Итало Калвино, Антонио Табуки, Итало Звево, Луиђи Пирандело, Умберто Еко.

ЖАРКО МИЛЕНИЋ (1961), књижевник и преводацац. Преводи са енглеског, руског, македонског, бугарског и словеначког језика. Главни је уредник Књижевног часописа „Ријеч“ (Брчко).

ЈЕЛЕНА ВИТЕЗОВИЋ (1984), дипломирала је италијански језик и књижевност на Филолошком факултету у Београду, где је одбранила и мастер рад на тему „Пет песникања петраркизма“. Преводи са италијанског, енглеског, латинског и француског, као и на италијански и енглески. Превођила је есеје Умберта Ека за часопис „Зенит“. Активно се бави превођењем научних радова, како из књижевне теорије, тако и из других хуманистичких области.

ЈЕЛЕНА КОСТИЋ-ТОМОВИЋ (1973) доцент је на Катедри за немачки језик на Филолошком факултету у Београду. У докторској дисертацији, одбрањеној 2007, бавила се проблемом еквиваленције на примеру превода Хесеових романа на српски и хрватски језик. Зна-

чајнији књижевни преводи: *Лулу*, Франк Ведекинд, ЈДП, 2005; *Софоклова Анђијона*, Бертолд Брехт, БЕЛЕФ 2006; *Push up 1-3*, Роланд Шимелпфениг, ЈДП, 2007; *Љубавнице*, Елфриде Јелинек, Паидеиа, 2009; *Оковани ледом*, Фалк Рихтер, Театрон 146/147, 2009; *Vielleicht sind wir alle der Mickey Maus*, Маја Пелевић, Literaturbüro Франкфурт, 2010.

МАРКО ЧУДИЋ (1978), историчар је књижевности, есејиста и преводилац. Ради као доцент на Филолошком факултету Универзитета у Београду, где на Одсеку за хунгарологију предаје Мађарску књижевност XX века и Теорију превођења. Бави се савременом мађарском књижевношћу и теоријом превођења. Објавио је књигу *Данило Киш и модерна мађарска поезија* (Плато, Београд, 2007). Преводи дела класичних и савремених мађарских аутора (Деже Костолањи, Петер Хајноци, Ото Толнаи и други).

МИЛОШ КОНСТАНТИНОВИЋ (1962), преводилац је с француског. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду (Катедра за општу књижевност и теорију књижевности). Радио је као уредник у Издавачкој кући „БМГ“ и у Новинској агенцији „Танјуг“. Превео је дела Марсела Емеа, Жака Казота, Салаха Стелтијеа, Цветана Тодорова, Албера Камипа, Ле Клезија и других. Председник је Удружења књижевних преводилаца Србије.

МИРА ВУКОВИЋ преводи са француског и на француски. Омиљени жанр јој је поетска проза, а од преведених аутора издваја: Паскала, Русоа, Мишлеа, Марсела Ремона, Жоржа Пулеа, Сиорана, Башлара, Старобинског, Камипа. За свој преводилачки рад у Француској редакцији Радио Југославије добила је Награду „Драгослав Ломпар“, а за преводе са француског награде: „Милош Ђурић“, „Александар Спасић“, Награду за животното дело, „Бранко Јелић“.

СНЕЖАНА ЂУКАНОВИЋ рођена је 1964. године у Београду. Дипломирала је на Катедри за полонистику Филолошког факултета у Београду. Од 1994. године ради као стални судски преводилац за пољски језик, а од 2003. професионално се бави лектуром.

СПОМЕНКА КРАЈЧЕВИЋ рођена је 1949. у Београду. Студирала је Општу књижевност са теоријом књижевности на Филолошком факултету у Београду, магистрирала на Катедри за германистику. Превеђењем се бави од 1973, а од 2004. године је слободан преводилац. Међу ауторима које је преводила су Бернхард Шлинк, Макс Фриш, Елијас Канети, Марлен Хаусхофер, Мартин Сутер, Кристине Нестлингер, Паул Мар и Петер Вихсел. За превод књиге *Аусшерлиц* В. Г. Зебалда 2009. добила је Награду „Милош Ђурић“.

ТИНА ТРАЈКОВИЋ-ФИЛИПОВИЋ рођена је у октобру 1982. године. Апсолвент је Филолошког факултета у Београду на Катедри за француски језик и књижевност. Објавила је неколико превода, од којих је један уџбеник за студенте филмске уметности.

Издавач:

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИХ ПРЕВОДИЛАЦА СРБИЈЕ

Француска 7
11000 Београд
Телефон: 2631 493
Телефон и факс: 2627 493
e-mail: mostovi011@gmail.com
сајт: www.ukpsalts.org

Главни уредник:

Душко Паунковић

Редакција:

Милош Константиновић
Марко Чудић
Зорислав Паунковић

Секретар редакције:

Мирна Узелац

Ликовна и графичка опрема:

Дарко Новаковић

Лектура и коректура:

Снежана Ђукановић

Штампа:

Зухра, Београд

Тираж:

300